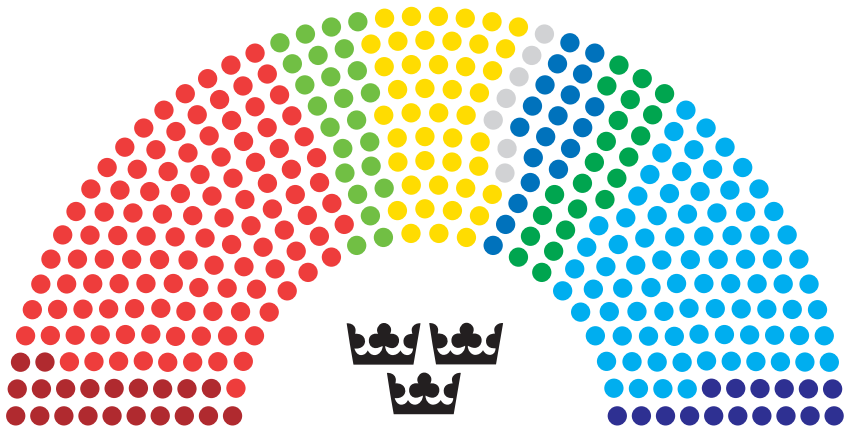

FOLKETS FRÄMSTA FÖRETRÄDARE

David Karlsson (red)

FOLKETS FRÄMSTA FÖRETRÄDARE

DAVID KARLSSON (RED.)

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

FÖRVALTNINGSHÖGSKOLAN

STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN

Folkets främsta företrädare

Göteborgs universitet: Förvaltningshögskolan och statsvetenskapliga institutionen

Redaktör: David Karlsson

Omslagsbild: Mandatfördelningen i riksdagen sommaren 2018, inklusive 7 partilösa (public domain)

Omslag: Karoline Sundqvist, Kompendiet

Första upplagan

© FÖRFATTARNA

E-publicerad digital kopia av bok tryckt av KOMPENDIET, GÖTEBORG, 2018

ISBN: 978-91-984547-2-7

*Riksdagen är folkets främsta företrädare.
Riksdagen stiftar lag, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens
medel ska användas. Riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning.*

1 kap. 4§ regeringsformen

INNEHÅLL

Förord • 1

Henrik Oscarsson & David Karlsson

1 Företräderskap i riksdagen • 3

David Karlsson

2 Åsiktsöverensstämmelse är viktigt • 25

Sören Holmberg

3 Väljare och valda är överens om demokratins spelregler • 51

Dennis Andersson & Henrik Oscarsson

4 Social representation i riksdagen • 61

David Karlsson & Lena Wängnerud

5 Blockpolitikens effekt på jämställdheten i riksdagen • 71

Lena Wängnerud

6 Vad innebär det att vara feminist i Sveriges riksdag? • 87

Helena Olofsdotter Stensöta & David Karlsson

7 Förändrade åsiktsskillnader mellan partierna. Vad tycker riksdagsledamöter och väljare? • 101

Magnus Hagevi

8 Åsikts- och känslomässig polarisering 1985–2014 • 129

Alexander Ryan & Andres Reiljan

9 Finns det ett kommunparti i riksdagen? • 151

David Karlsson

10 Uppstår kontakt?

Riksdagsledamöternas inställning till medborgarkontakter • 171

Patrik Öhberg & Elin Naurin

11 Social tillit i riksdagen • 187

Peter Esaiasson

12 Upplevelser av makt i riksdag och kommun • 197

David Karlsson

13 Om Riksdagsundersökningen • 207

David Karlsson & Lukas Lindstrand

Författarpresentationer • 219

Förord

Forskningsantologin ”Folkets främsta företrädare” är en avrapportering från Riksdagsundersökningen (RDU) 2014. Tretton forskare bidrar här med insiktsfulla analyser där företrädarskap och representation i riksdagen är en röd tråd.

Riksdagsundersökningarna har genomförts vid Göteborgs universitet återkommande sedan 1960-talet. RDU 2014 är finansierats genom anslag från Riksbankens Jubileumsfond inom ramen för ett projekt där Henrik Ekengren Oscarsson, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, är projektledare och David Karlsson, docent i offentlig förvaltning vid Förvaltningshögskolan, är primärforskare och undersökningsledare. David genomförde undersökningen tillsammans med biträdande undersökningsledare Lukas Lindstrand (tidigare Nordin), tidigare biträdande forskare vid SOM-institutet. Vid sidan av Henrik och David har även Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Sören Holmberg och Lena Wängnerud, samtliga professorer i statsvetenskap, ingått i undersökningens vetenskapliga råd. Vi vill här ta tillfället i akt att tacka ledamöterna i rådet för deras stöd i undersökningens genomförande. Vi vill även tacka alla andra forskarkolleger som på olika sätt bidragit med synpunkter och goda råd under processen.

Ett helt avgörande stöd för undersökningens genomförande kom från fil dr Martin Brothén. Martin har en bakgrund som mångårig undersökningsledare för Riksdagsundersökningen och arbetar idag i riksdagen som kanslichef för utrikesutskottet. Martins kombinerade erfarenheter som forskare och riksdagstjänsteman hjälpte oss att navigera undersökningen i hamn. Stort tack, Martin!

Några av de frågor som ingick i undersökningen ställdes på uppdrag av 2014 års Demokratiutredning. Vi vill därför även tacka utredaren Olle Wästberg och huvudsekreteraren Daniel Lindvall som även bidrog till att informera riksdagsledamöterna om undersökningens genomförande.

Slutligen vill vi rikta det största tacket till alla riksdagsledamöter som tagit sig tid att besvara våra frågor. Er insats är ett viktigt bidrag till svensk demokratiforskning.

Henrik Ekengren Oscarsson
Projektledare

David Karlsson
Undersökningsledare

1

FÖRETRÄDARSKAP I RIKSDAGEN

David Karlsson

Det ankommer på oss demokratiforskare att återkommande ta temperaturen på den svenska folkstyrelsen och undersöka hur den mår. Vi studerar bland annat medborgare och politiker, val, deltagande mellan valen, politiska beslutsprocesser, massmedia och samhällsdebatt på olika politiska nivåer. En av de allra viktigaste uppgifterna är att undersöka demokratin i Sveriges riksdag.

Riksdagen är enligt regeringsformen folkets främsta företrädare, den utser och kontrollerar statsminister och regering, den stiftar rikets lagar och sätter gränserna för det lokala självstyret. Hur riksdagen och dess 349 folkvalda ledamöter arbetar för att representera svenska folket är därför helt avgörande för hur demokratin förverkligas i vårt land.

I denna forskningsantologi presenteras i tretton kapitel studier om demokrati och företräderskap i riksdagen baserade på Riksdagsundersökningen (RDU), en enkätundersökning till samtliga riksdagsledamöter som genomförts sedan 1960-talet vid Göteborgs universitet. I detta inledande kapitel diskuteras delstudiernas teman och deras resultat summeras. Det första temat rör *representativitet* – det vill säga i vilken grad de folkvalda speglar väljarna när det gäller åsikter och social tillhörighet. En perfekt representativitet, där riksdagsledamöterna har exakt samma sammansättning av åsikter och egenskaper som väljarkåren är förmodligen inte möjlig att nå, men hur nära detta ideal vi kommer säger något om hur det demokratiska systemet fungerar. Finns det frågor där riksdagen är på en helt annan linje än väljarna, och är vissa grupper av väljarna underrepresenterade och utestängda från politiken?

Ett anslutande tema rör *representation* i praktiken, som handlar mindre om vilka politikerna är och mer om hur de tolkar sitt uppdrag och agerar. Är det till exempel så att politiker som tillhör vissa sociala grupper också aktivt stöttar

dessa grupperns intressen i särskilt hög grad, och påverkas riksdagsledamöterna av erfarenhet av uppdrag på andra politiska nivåer än den nationella?

Ett tredje tema rör *relationerna* mellan de politiska aktörerna – mellan partier, politiker och väljare. Hur stora är till exempel de politiska skillnaderna mellan partierna och hur har dessa utvecklats över tid? Om avstånden upplevs som små har väljarna svårt att se skillnad mellan partierna och deras valmöjligheter begränsas. Och om polariseringen är för stark riskerar det att bli svårare att åstadkomma breda politiska överenskommelser. Hur maktfördelningen mellan politiska aktörer ser ut behandlas också i antologin, och här är en central fråga hur stor makt som medborgarna och de folkvalda upplevs ha i jämförelse med aktörer som inte är demokratiskt tillsatta. Politikernas inställning till kontakter med medborgarna undersöks också, liksom deras sociala tillit. I antologins sista kapitel presenteras en bakgrund till RDU och dess genomförande 2014 (Karlsson & Lindstrand, 2014).

Representativitet

Det demokratiska idealet representativitet bygger på förhoppningen att om de politiska ledarna i ett samhälle åsiktsmässigt och socialt avspeglar medborgarna kommer också den politik som förs att stå i samklang med folkviljan. Som om hela folket varit med och fattat besluten. Förverkligandet av folkviljan försvåras däremot om de politiska ledarna har andra åsikter än folkmajoriteten, eller om vissa sociala grupper är underrepresenterade eller helt frånvarande på den politiska arenan.

Men en perfekt representativitet är en ouppnåelig utopi. Inte minst därför att medborgarnas opinioner och gruppstillhörigheter är flyktiga och många saknar bestämda uppfattningar i politiska sakfrågor. Sören Holmberg gör förvisso i kapitel 2 i denna volym (Holmberg, 2018) jämförelsen med en lottad riksdag, där fullständig representativitet skulle kunna uppnås med slumpens hjälp. Men en lottad riksdag skulle också huvudsakligen bestå av personer som saknade de kvalifikationer och det engagemang som vi normalt förväntar oss av politiska ledare. Från ett mer elitdemokratiskt perspektiv är det heller inte självklart att åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda i varje fråga är det mest önskvärda. Ibland bör man lämna öppet för framsynta politiska ledare att fatta beslut som för stunden är impopulära för att det är långsiktigt det bästa för landet. Men att under en längre tid föra en annan politik än den folket önskar sig, utan att opinionen följer efter, är knappast demokratiskt ens i en elitistisk mening.

Åsiktsrepresentativitet

Sören Holmberg undersöker i kapitel 2 åsiktsöverensstämmelsen mellan medborgare och riksdagsledamöter efter valet 2014 och hur den har förändrats över tid. Å ena sidan visar det sig att den genomsnittliga åsiktsdifferensen mellan väljare och valda ligger på samma nivå som 1988 (13 procent) vilket var det tidigare rekordet för bästa åsiktsrepresentativitet. Under 2000-talet har nivån legat högre, mellan 18–23 procent. Å andra sidan är 13 procent fortfarande långtifrån vad resultatet skulle bli i en lottad riksdag. I frågorna om kärnkraft och bistånd är åsiktsöverensstämmelsen som bäst medan den är som sämst i frågan om sextimmars arbetsdag. Samstämmigheten är något högre i vänsterhögerfrågor än i andra frågor, men skillnaderna är inte så stora. Med utgångspunkt i sakfrågor ligger riksdagsledamöter från allianspartierna och SD ganska långt till höger om sina väljare och de rödgröna ledamöterna ligger något mer till vänster än sina – vilket ger resultatet att riksdagen som helhet åsiktsmässigt ligger något mer till höger än väljarkåren. Används däremot självplacering på vänster–högerskalan som mått hamnar väljer och valda på samma medeltal.

Ett område där åsiktsöverensstämmelse är särskilt viktigt är synen på de demokratiska spelreglerna. Om det råder stor oenighet bland medborgare och bland politiker i politiska sakfrågor men relativ samstämmighet om hur demokratin bör fungera, då kan legitima beslut fattas även i de mest polariserade frågor. En av de demokratiska aspekter som diskuteras mest i Sverige är avvägningen mellan å ena sidan valbaserad representativ demokrati och å andra sidan en starkare deltagardemokrati, där medborgarna involveras mer i politiska beslutsprocesser mellan valen. En fråga som ställts i upprepade undersökningar för att undersöka denna avvägning lyder som följer: ”Två personer, A och B, har olika uppfattningar om hur den politiska demokratin i samhället fungerar bäst. Håller du med person A eller B?” Svarspersonerna fick därefter läsa ”pratbubblor” med citat från två fingerade personer, en valdemokrat och en deltagardemokrat: Person A (valdemokraten) säger: ”Medborgarna bör främst påverka politiken genom att rösta på partier och politiker. Därför är det viktigt att väljarna, särskilt inför valen, får veta vad partierna står för. Mellan valen är det de folkvalda politikerna som ska sköta beslutsfattandet. Naturligtvis ska politikerna lyssna på medborgarna även mellan valen, men då på hela opinionen och inte enbart på de som ropar högt om problem som berör dem själva.” Person B (deltagardemokraten) säger: ”Medborgarna ska delta i val och rösta på partier och politiker. Men medborgarna bör vara aktiva även mellan valen. Därför är det bra med många folkomröstningar. Dessutom är det viktigt att olika grupper kontinuerligt för fram sina uppfattningar via namninsamlingar, uppvaktningar, aktioner och demonstrationer.” Svarspersonerna ombads därefter att ta ställning till vem av de två personerna de håller mest med på en fyrgradig

skala och här har de delats in i två grupper: de som mest håller med A (valdemokrater) och de som mest håller med B (deltagardemokrater).

Det skall här understrykas att alternativen som A och B står för med avsikt är nyanserade och innehåller ett flertal komponenter, och hur de två ståndpunkterna har formulerats kan givetvis påverka hur svarspersonerna tar ställning. I grova drag illustrerar dock frågan åt vilket håll man lutar och i jämförelsen mellan olika grupper fungerar frågan utmärkt, eftersom vi då fokuserar på den relativa fördelningen mellan de två kategorierna.

Frågan har ställts i RDU 2010 och 2014 och i Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen (KOLFU) 2008, 2012 och 2017. Därtill har frågan ställts till medborgare i den nationella SOM-undersökning 2010 och i en undersökning riktad till svenska journalister 2011. I tabell 1 redovisas andelen valdemokrater respektive deltagardemokrater i samtliga dessa undersökningar.

Tabell 1: Valdemokrater och deltagardemokrater bland politiker, medborgare och journalister 2008–2017 (procent och balansmätt)

	Val- demokrater	Deltagar- demokrater	Balans
Riksdagsledamöter 2014	73	27	+46
Riksdagsledamöter 2010	73	27	+46
Landstingspolitiker 2017	80	20	+60
Landstingspolitiker 2012	75	25	+50
Landstingspolitiker 2008	76	24	+52
Kommunpolitiker 2017	78	22	+54
Kommunpolitiker 2012	75	25	+50
Kommunpolitiker 2008	74	26	+48
Medborgare 2010	71	29	+42
Medborgare 2001	56	44	+12
Journalister 2011	49	51	-2

Kommentär: Frågans formulering beskrivs i texten. Källa: RDU 2010, 2014; KOLFU 2008, 2012, 2014 (Gilljam, Karlsson & Sundell, 2010; Karlsson & Gilljam, 2014); Den nationella SOM-undersökningen 2010 (Holmberg, Weibull, & Oscarsson, 2011; Esaiaasson, Gilljam, & Persson, 2011, 2012). Jämför Karlsson & Gilljam, 2014.

Resultaten i tabell 1 visar på ett överväldigande stöd för den valdemokratiska hållningen bland såväl politiker som medborgare. Ungefär tre fjärdedelar bland politikerna väljer den valdemokratiska positionen medan en fjärdedel väljer den deltagardemokratiska. Skillnaden mellan val- och deltagardemokraterna bland väljarna var något mindre vid den första mätningen 2001, men 2010 hade nivåerna justerats till ungefär desamma nivå som bland politikerna. Endast bland journalister är uppdelningen mellan valdemokrater och deltagardemokrater mycket jämnare – med en knapp övervikt för deltagardemokrater. Både väljare och valda gör alltså samma avvägning när det gäller deltagardemokratiska inslag i den representativa demokratin, medan den yrkesgrupp som fungerar som oberoende granskare av politiken har delvis andra värderingar. Att åsiktsöverens-

stämelsen på denna punkt är så stor underbygger legitimiteten för det svenska folkstyret och riksdagens starka roll.

I kapitel 3 i denna volym (Andersson & Oscarsson, 2018) granskas åsiktsöverensstämelsen mellan väljare och valda när det gäller demokratipolitik mer ingående. Författarna visar att graden av åsiktsöverensstämmelse när det gäller demokratipolitiska förslag är ungefär densamma som för andra typer av politiska förslag (jämför kapitel 2, Holmberg 2018). Författarna visar vidare att det inte tycks finnas några bevis för att partierna i högre grad lyssnar på resursstarka väljare i dessa frågor, något som tidigare forskning indikerat. Av sju undersökta frågor var väljare och valda på samma linje i fem – men i två frågor hade de olika uppfattningar: den ena var frågan om att genomföra fler lokala folkomröstningar och den andra att minska antalet riksdagsledamöter. I båda fallen var en majoritet av väljarna positiva och en majoritet av riksdagsledamöterna negativa.

En tröst i dessa fall är möjligen att lokala (rådgivande) folkomröstningar och det exakta antalet riksdagsledamöter inte är några grundpelare i den svenska demokratin. Men en aspekt som man kanske inte tänker på är att antalet riksdagsledamöter spelar roll för representativiteten i riksdagen – ju färre ledamöterna är desto svårare blir det att säkerställa att både partierna och valkretsarna blir rättvist representerade. Och om ledamöterna är färre blir det också svårare för partierna att påverka den sociala representativiteten.

Social representativitet

Vid sidan av åsiktsrepresentativitet är social representativitet ett mått på hur väl ett parlament speglar medborgarna. I tabell 2 presenteras hur utvecklingen har sett ut för olika sociala grupper 1985–2014. I tabellen redovisas både hur många procent av riksdagsledamöterna som tillhör olika grupper och ett representativitetsindex (RI) som visar andelen riksdagsledamöter som tillhör en viss grupp som ett procentvärde i relation till samma andel bland väljarna, och där värdet $RI=100$ står för perfekt representativitet, värdet $RI=200$ betyder att andelen gruppmedlemmar i riksdagen är dubbelt så hög som bland medborgarna och $RI=50$ att den är hälften så hög. Högre RI-värden markerar således överrepresentation och lägre värden underrepresentation av en social grupp.

Under lång tid har andelen kvinnor i Sveriges befolkning varit något högre än andelen män, men det ändrades under mandatperioden, och från 2015 är männen något fler, främst som ett resultat av invandring. I riksdagen har dock männen alltid varit i klar majoritet. Under perioden fram till 2006 förbättrades representativiteten stegvis, för att vid valen 2010 och 2014 bli något sämre igen. Efter valet 2014 var 55 procent av ledamöterna män och 45 procent kvinnor. Representativiteten för män och kvinnor diskuteras mer ingående i kapitel 5 (Wängnerud 2018).

Tabell 2 Social representativitet i riksdagen 1985–2014 (procent och representativitetsindex RI)

År:	1985	1988	1994	1998	2002	2006	2010	2014
<u>Kön</u>								
Män	68,5	61,6	58,7	56,7	54,6	53,2	54,4	55,3
Kvinnor	31,5	38,4	41,3	43,3	45,4	46,8	45,6	44,7
RI Män	140	126	120	116	111	108	110	110
RI Kvinnor	62	75	81	85	89	92	90	89
<u>Ålder</u>								
Ålder: 18–30	1	1	5	4	7	8	8	14
Ålder: 31–50	50	49	47	45	46	50	52	49
Ålder: 51–65	48	49	47	48	47	39	38	35
Ålder: 65+	2	1	1	3	1	3	2	3
RI Ålder: 18–30	3	5	23	20	33	39	38	64
RI Ålder: 31–50	141	137	132	128	130	146	154	148
RI Ålder: 51–65	230	247	234	214	194	158	162	154
RI Ålder: 65+	8	5	4	12	4	14	9	13
<u>Utbildningsnivå</u>								
Lågutbildade	16	13	8	5	2	1	1	3
Medelutbildade	37	38	32	21	21	18	18	25
Högutbildade	48	49	59	74	77	81	81	73
RI Lågutbildade	34	31	25	17	7	3	3	13
RI Medelutbildade	94	91	72	47	46	40	41	55
RI Högutbildade	326	307	277	305	276	266	245	202
<u>Samhällsklass efter yrke</u>								
Arbetare	17	15	15	20	18	17	19	16
Tjänstemän	61	62	60	69	63	63	62	69
Företagare/jordbrukare	13	11	9	11	17	14	11	6
Övr/förvärvsarbetar ej	10	12	16	0	3	7	8	8
RI Arbetare	38	34	39	54	53	48	50	45
RI Tjänstemän	164	159	153	169	144	153	150	163
RI Företagare/jordbrukare	171	148	119	142	243	181	120	70
RI Övr/förvärvsarbetar ej	83	113	106	0	17	42	67	67
<u>Anställningssektor</u>								
Statlig	20	20	15	12	13	16	14	16
Kommunal	28	30	36	42	40	38	41	36
Privat	41	38	38	46	39	33	34	38
RI Statlig	251	261	322	294	318	356	313	335
RI Kommunal	121	127	160	202	201	187	216	190
RI Privat	93	86	94	109	86	71	71	76
<u>Religiositet: Besök guds-tjänst/religiöst möte</u>								
Ofta	16	12	14	18	17	12	10	32
Mer sällan	59	63	64	63	59	57	56	32
Aldrig	25	25	22	19	24	31	34	36
RI Ofta	i.u.	107	108	185	183	136	122	426
RI Mer sällan	i.u.	171	167	178	168	182	193	145
RI Aldrig	i.u.	48	45	35	43	52	54	51

Kommentar: I tabellen presenteras andelen riksdagsledamöter som under olika år tillhör olika sociala grupper. Åren som redovisas motsvarar år då RDU genomförts – data för valperioden 1991–1994 redovisas därför ej. Uppgifter om riksdagsledamöternas kön, ålder, utbildningsnivå och samhällsklass

efter yrke hämtas från registerdata som samlats in i samband med att RDU genomförts, däremot inte utbildning och samhällsklass 2014 som kommer från frågor i RDU. Data om anställningssektor och religiositet kommer från RDU. I tabellen redovisas även ett representativitetsindex (RI) som för respektive grupp beräknas enligt $100 \cdot \text{andel bland riksdagsledamöter} / \text{andel bland väljarna}$ där värdet 100 står för perfekt representativitet. För kön och ålder avses andelen av svensk befolkning 18 år och äldre respektive år; för, utbildning avses andelen medborgare 16–74 år och för yrkestillhörighet och sektor avses SEI (och motsvarande) för gruppen 16–64 år (det vill säga pensionärer ingick ej). Resultat om medborgarnas religiositet kommer från svaren från motsvarande fråga i de nationella SOM-undersökningarna respektive år – här finns inga medborgardata 1985. "Hög utbildning" avser eftergymnasial utbildning. "Medelutbildning" avser gymnasieutbildning eller motsvarande. "Låg utbildning" avser grundskola eller motsvarande. För religiositetsfrågan avser "ofta" en gång i månaden eller mer, och "aldrig" inte under senaste året.

Åldersrepresentativiteten har aldrig varit god. Gruppen medborgare i åldern 50–65 har alltid varit en kraftigt överrepresenterad grupp i riksdagen, men deras dominans har försvagats något under tid, främst genom att gruppen ledamöter i åldern 31–50 har vuxit. På senare år har grupperna under 30 och över 65 blivit något bättre representerade i riksdagen, men båda är fortfarande mycket kraftigt underrepresenterade i förhållande till sin storlek i befolkningen.

På 1980-talet låg andelen högutbildade ledamöter i riksdagen på knappa 50 procent medan andelen under 2010-talet ligger mellan 73–81 procent. Utvecklingen återspeglar förändringen bland medborgarna där andelen högutbildade ökat kraftigt under samma period. Men eftersom utbildningsnivån stigit ännu hastigare bland väljarna än bland de valda har överrepresentationen av högutbildade dock minskat något över tid.

Att analysera representativitet rörande samhällsklass kompliceras av att såväl förståelsen av klassbegreppet som situationen på arbetsmarknaden förändras över tid. Många riksdagsledamöter är också proffspolitiker som inte på länge varit verksamma på den arbetsmarknad där väljarna befinner sig. Men om vi utgår ifrån de yrken ledamöterna hade före de valdes kan ändå jämförelser göras. Enligt den mycket grova indelning som traditionellt görs på den svenska arbetsmarknaden mellan *arbetare*, *tjänstemän*, *företagare/jordbrukare* samt *övriga/ej på arbetsmarknaden* kan vi konstatera att andelen arbetare bland väljarna konstant har sjunkit under perioden medan andelen tjänstemän har ökat. I riksdagen har dock andelen arbetare legat mellan 15–20 procent under perioden 1985–2014 och inte sett någon tydlig minskning. Det betyder att den kraftiga underrepresentationen av arbetare trots allt inte har försämrats över tid. Överrepresentationen av tjänstemän är också någorlunda konstant eftersom andelen i riksdagen vuxit i takt med andelen i befolkningen, från 61 procent av ledamöterna 1985 till 69 procent 2014. Under större delen av perioden har gruppen företagare och jordbrukare också varit kraftigt överrepresenterade i riksdagen, men skillnaden minskade 2010 för att 2014 vändas i en underrepresentation av denna grupp. Endast 6 procent av ledamöterna 2014 angav att de var företagare eller jordbrukare – tidigare år har andelen legat mellan 9–17 procent.

Efter valet 2014 uppgav 16 procent av ledamöterna att de tidigare arbetat i den statliga sektorn och 36 procent i den kommunala (inklusive den landstingskommunala) sektorn. Det betyder att de statsanställda är en av de mest överrepresenterade sociala grupperna i riksdagen. Trots att andelen statsanställda sjunkit i riksdagen över tid har andelen sjunkit ännu mer bland väljarna vilket gjort att överrepresentationen har stärkts. Kommunalanställda har långsamt blivit fler i riksdagen, gruppen har gått från svag överrepresentation på 1980-talet till stark under senare år. De anställda i privat sektor var tämligen rättvist representerade i början av perioden men under senare år är gruppen klart underrepresenterad – efter valet 2014 uppgav 38 procent av riksdagsledamöterna att de tidigare arbetat i privat sektor.

Andelen riksdagsledamöter som aldrig går på gudstjänster och religiösa möten har ökat från 25 procent på 1980-talet till 36 procent 2014, men sekulariseringen är betydligt större bland väljarna och gruppen som inte deltar i organiserad religion är kraftigt underrepresenterad i riksdagen. De religiöst aktiva, som går ofta på gudstjänst (en gång i månaden eller mer), har alltid varit en överrepresenterad grupp men situationen 2014 är unik då denna grupp i riksdagen tredubblades jämfört med föregående valperiod, från 10 till 32 procent. De religiöst aktiva är därför 2014 den mest överrepresenterade sociala gruppen i riksdagen enligt tabell 2.

Representation i praktiken

Spelar då den sociala grupptillhörigheten någon roll för riksdagsledamöternas företräderskap? Ja – i kapitel 4 i denna volym (Karlsson & Wängnerud, 2018) analyseras hur ledamöternas egen grupptillhörighet påverkar vilka grupper de tycker det är viktigt att representera i det politiska arbetet. Det visar sig att i nästan alla undersökta fall har riksdagsledamöters grupptillhörighet ett positivt samband med hur viktigt de anser det vara att aktivt representera den egna gruppens intressen (även om alla resultat inte är statistiskt säkerställda) och på om de faktiskt också i handling agerat till förmån för dessa grupper. Detta är i linje med vad tidigare forskning har visat (jämför Karlsson, 2014).

I kapitel 5 (Wängnerud, 2018) görs en fördjupad analys av representation ur ett könsperspektiv, inklusive en redogörelse för hur representativiteten förändrats och vilka argument som använts i debatten om kvinnor och män i politiken. Kapitlet fokuserar på hur synen på olika argument för att förorda en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen har ändrats över tid. År 2014 var det mest omhuldade argumentet att jämn könsfördelning skapar legitimitet bland medborgarna, följt av värdet av avspiegling och att kvinnor och män har skilda livserfarenheter. Lägst stöd har argumentet att politikens inriktning förändras av en jämn könsfördelning. Legitimitetsargumentet var nytt för 2014 års undersökning, men

de övriga argumenten har riksdagsledamöter tagit ställning till sedan 1994 och rangordningen mellan dem har inte förändrats. Men författaren noterar förändringar under den till synes stabila ytan: Moderaterna har under perioden gått från att vara mycket mindre positiva till avspeglingsargumentet till att ha ungefär samma åsikter som övriga allianspartier när det gäller avspeglingsargumentet. Men Sverigedemokraternas inträde i riksdagen har gjort att medelvärdet för hela riksdagen inte förändrats påtagligt, eftersom de anser avspeglingsargumentet vara mycket mindre viktigt än ledamöter i andra partier. Kvinnliga ledamöter har alltid varit mer positiva till argument för jämn könsfördelning än manliga, men skillnaden har minskat över tid samtidigt som blockpolitikens betydelse har ökat.

Temat om kön och representation återkommer i kapitel 6 (Olofsdotter Stensöta & Karlsson, 2018) där de 31 procent av riksdagsledamöterna som identifierar sig som feminister står i centrum. Det visar sig att feminister återfinns i samtliga partier och att vara feminist kan uppenbarligen kombineras med alla andra ideologiska identifikationer som undersöks – från kommunist till konservativ och nationalist. Feminister är dock mycket vanligare i de rödgröna partierna. Men något överraskande tycks inte en identifikation som feminist innebära att riksdagsledamöter tycker det är viktigare att representera kvinnors intressen – under kontroll för partitillhörighet. Att vara feminist har också överraskande liten betydelse för vilka åsikter riksdagsledamöterna har – det är främst i relation till frågan om delad föräldraförsäkring som ideologin får betydelse då feminister oavsett parti är mer positiva till detta förslag. I frågan om RUT är feminister till vänster negativa och feminister till höger positiva, vilket indikerar att feminism kan betyda olika saker i olika ideologiska kontexter. Överlag är partitillhörighet mycket viktigare som förklaringsfaktor än feministisk identifikation för ledamöternas åsikter i politiska frågor med en könsdimension.

En sorts social tillhörighet anses i representationssammanhang så viktig att den till och med integrerats in i valsystemet, och det är geografisk hemvist. Genomförandet av val i valkretsar säkerställer att alla delar av landet blir proportionellt representerade (om inte partierna följer Sverigedemokraternas strategi 2014 och använder en rikslista i samtliga kretsar). I länder som till exempel Finland där personvalet är starkt ägnat parlamentariker mycket tid åt så kallat valkretsarbete (*constituency service*) mellan valen för att säkra sitt återval. En aktuell studie delvis bygd på RDU visar att Sverige, där personvalet är svagt och partierna i hög grad kontrollerar vem som står på listorna och i vilken ordning, ägnar parlamentariker mindre tid åt kontakter med väljarna och lägger relativt sett mindre kraft på att representera valkretsspecifika frågor i parlamentet. Goda och täta relationer med lokala partiorganisationer är viktigare för att bli omvald än medborgarkontakter. Riksdagsledamöter vars chans till återval är mer osäkra ägnar dock relativt sett mer tid åt att kontakter med medborgare i valkretsen än ledamöter som sitter säkrare (Karlsson, 2018b; Arter, 2018).

Relationer

Hittills har vi diskuterat aspekter av företräderskapet i riksdagen som berör riksdagsledamöterna som kollektiv och som individer och hur de agerar som företrädare. Men företräderskapet innebär också att upprätthålla en rad relationer – inte minst till dem man är satt att företräda. Relationen mellan väljarna och de valda är därför av särskilt stort intresse. I kapitel 10 i denna volym (Öhberg & Naurin, 2018) undersöks relationerna mellan medborgare och riksdagsledamöter med fokus på deras inbördes kontakter. Ämnet är intressant inte minst mot bakgrund av att möjligheten att upprätta kontakter mellan medborgare och den politiska eliten har kraftigt ökat tack vare Internet och sociala medier – på gott och ont. Författarna visar bland annat att riksdagsledamöterna upplever att röstning i val, partiarbete och uppmärksamhet i media är de mest effektiva sätten för medborgarna att påverka politiken. Men ganska många anser också att kontakter med politiker kan vara effektiva – även om andelen som anser det särskilt viktigt att arbeta för frågor som enskilda väljare har fört fram har minskat över tid. Att riksdagsledamöter anser det mindre viktigt att särskilt representera enskildas frågor betyder dock inte att kontakterna med medborgare minskar.

Ett annat skäl till att riksdagsledamöter i lägre grad prioriterar att hjälpa medborgare i deras privata bekymmer i länder som Sverige är den roll som kommunpolitiken spelar (jämför Karlsson, 2018b). Kommunerna i de nordiska länderna har stort inflytande över breda politikområden, och det är ofta mer rationellt att kontakta sin lokala kommunpolitiker än en riksdagsledamot för att få hjälp i konkreta frågor. Det finns också nära band mellan kommunerna, landstingen och riksdagen i form av politiker som har mandat på flera nivåer. I kapitel 9 i denna volym (Karlsson, 2018a) undersöks riksdagsledamöter som har, och har haft, uppdrag på lokal och regional nivå. Det har ibland talats om ett ”kommunparti” i riksdagen som skulle bestå av ledamöter med kommunal bakgrund som är pådrivande frågor av intresse för kommunsektorn. Det finns vissa belägg för sådana effekter bland ledamöter med erfarenhet av subnationella uppdrag, men endast i ett begränsat antal frågor som rör kommunernas relation till staten. Däremot visar resultaten tydligt att riksdagsledamöter med lokala och regionala politiska uppdrag håller tätare kontakter med politiker på dessa nivåer och de väljer också i högre grad att engagera sig i frågor som är relevanta för kommuner och landsting. En tidigare studie baserad på RDU-data visar också att uppdrag på flera samhällsnivåer kan främja ömsesidigt förtroende mellan de politiska nivåerna (Karlsson, 2017). Och precis som i alla mänskliga relationer är förtroende en viktig resurs för att demokratin ska fungera väl i ett samhälle.

Sverige brukar beskrivas som ett ”höglitarland”, där såväl medborgares som politikers förtroende – både för varandra och för politiska institutioner –

är högt. Detta bekräftas i kapitel 12 i denna volym (Esaiasson, 2018) där svenska riksdagsledamöters förtroende för andra människor (social tillit) jämförs med parlamentariker i andra länder, och skillnaderna är ganska stora. I kapitlet ser vi också att riksdagsledamöter generellt har högre förtroende för andra människor än vad väljarna har. Sverigedemokrater utmärker sig dock genom att ha en lägre grad av mellanmänniskt förtroende – men riksdagsledamöter från SD har betydligt högre social tillit än partiets väljare.

Men det är inte bara i relation till andra människor som förtroendefulla relationer är viktiga. Även förtroendet för andra offentliga institutioner är centralt. I vilken grad riksdagsledamöter i olika partier har förtroende för olika institutioner redovisas i tabell 3.

Tabell 3: Riksdagsledamöternas institutionella förtroende efter parti (procent mycket och ganska stort förtroende)

	Samtliga	V	S	MP	C	L	KD	M	SD
Regeringen	55	76	100	83	21	33	17	21	3
Riksdagen	80	61	93	65	79	87	92	83	56
Statsförvaltningen	87	89	96	83	84	100	83	87	64
Landstingsstyrelsen i ditt landsting	41	17	63	43	47	40	25	32	6
Landstingsfullmäktige i ditt landsting	41	22	62	43	42	40	33	37	3
Förvaltningen i ditt landsting	47	28	64	59	53	47	25	34	29
Kommunstyrelsen i din kommun	60	61	85	70	58	47	33	44	24
Kommunfullmäktige i din kommun	57	50	82	70	53	60	42	44	15
Förvaltningen i din kommun	62	50	79	70	63	60	25	57	38
Kungahuset	44	0	23	13	53	29	67	73	85

Kommentar: Frågans formulering var "Hur stor förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner sköter sitt arbete? Svaren gavs på ens femgradig skala från "mycket stort förtroende" till "mycket litet förtroende". I tabellen anges procent som svarade mycket stort eller ganska stort förtroende. N = 274–277.

I tabell 3 kan vi se att riksdagsledamöterna har allra störst förtroende för statsförvaltningen och riksdagen (87 respektive 80 procent mycket eller ganska högt förtroende), något mindre högt förtroende för kommunala institutioner (57–62 procent) och ännu något lägre för regeringen (55 procent). Lägst förtroende har riksdagsledamöterna för institutioner i landstinget (41–47 procent) och kungahuset (44 procent). En tidigare studie delvis baserad på RDU 2014 har visat att politikernas förtroende för politiska institutioner starkt präglas av om man tillhör majoriteten eller oppositionen på den samhällsnivå på vilken institutionen befinner sig (Karlsson, 2017). Det är också för regeringen på nationell nivå som partiskillnaderna i tabell 3 är som störst. I relation till institutionen kungahuset kan vi iakttä ett tydligt mönster att partier som är kritiska till monarkin som statskick överlag uppvisar lägre förtroendesiffror.

I kapitel 12 i denna volym (Karlsson, 2018c) undersöks relationerna mellan såväl medborgare, valda företrädare och andra politiska aktörer med

utgångspunkt i hur mycket inflytande de upplevs ha. Resultaten på riksnivå jämförs också med hur kommunpolitiker upplever att maktfördelningen ser ut på lokal nivå. Resultaten visar att den exekutiva makten på lokal nivå (kommunstyrelsen) upplevs som betydligt mer inflytelserik i relation till den beslutande församlingen (kommunfullmäktige) än vad fallet är på nationell nivå där den beslutande församlingen (riksdagen) upplevdes ha något större inflytande än exekutiven (regeringen). Detta resultat hänger förmodligen delvis samman med den parlamentariska situationen och regeringskrisen som inträffade när RDU genomfördes. Men på både lokal och nationell nivå upplevs de politiska institutionerna ha större inflytande än icke-valda institutioner som förvaltning, journalister och näringsliv. På båda samhällsnivåer upplevs dock medborgarna ha betydligt lägre inflytande än andra samhällsinstitutioner, vilket är bekymmersamt i en demokrati där medborgarna förväntas styra. Men om man tolkar inflytandet hos folkets främsta företrädare som ett utslag för medborgarmakten så blir bilden genast mer positiv.

Partipolitiska relationer

Samhället är fullt av konflikter – intressekonflikter mellan sociala grupper, beteendekonflikter i form av respektlöst agerande och härskartekniker, och inte minst åsiktskonflikter i form av både ideologiska konflikter mellan människor med olika principiella utgångspunkter och mer konkreta åsiktskonflikter i sakfrågor. När politiker och partier studeras är det särskilt viktigt att skilja mellan just konflikter i termer av åsiktsskillnader (*political dissent*) och konfliktbeteende (*antagonistic behavior*). Även om det finns ett samband mellan hur stora åsiktsskillnaderna är och hur politiker betar sig mot varandra på en politisk arena, är det i grunden skilda fenomen som förklaras av olika saker (Skoog & Karlsson 2015; 2018). Respektlöst beteende är ett problem som försvårar politiskt ledarskap och skapar arbetsmiljöproblem i det politiska arbetet. Däremot är konflikt i form av åsiktsskillnader nödvändiga för att demokratin ska fungera: Att partierna går till val med tydliga och från varandra skilda politiska alternativ bidrar till att göra valhandlingen meningsfull. Om partierna är för lika varandra och står för samma politik spelar det ingen roll vem man röstar på.

I kapitel 7 i denna volym analyseras åsiktsskillnaderna mellan partierna i Sverige (Hagevi, 2018). Författaren finner att både väljare och riksdagsledamöter upplever att partierna över tid har blivit åsiktsmässigt allt mer lika varandra. Och både politiker och väljare önskar att åsiktsskillnaderna vore större. Både bland riksdagsledamöter och väljare är det personer som är mer ideologiskt extrema och tillhör polariserande partifalanger som mer än andra önskar större åsiktsskillnader mellan partierna. Att politikerna och väljares bild

och önskemål på detta sätt sammanfaller kan tolkas positivt, eftersom det finns förutsättningar att uppnå god representativitet på denna punkt.

Å andra sidan kan man på goda grunder ifrågasätta bilden av att partierna verkligen blivit allt mer lika. En studie som använt data från Riksdagsundersökningen konkluderade att Riksdagen under mandatperioden 2014–2018 är den mest mittenorienterade under senare år, och att avståndet på vänster–högerskalan mellan den genomsnittlige företrädaren för det rödgröna blocket respektive alliansen har minskat över tid (Lindvall m.fl., 2017). Men även om avståndet på vänster–högerskalan minskar tycks partierna allt oftare ta konflikt i dessa frågor och samarbetet mellan partierna minskar (Hagevi & Loxbo, 2018).

I kapitel 8 undersöktes åsiktpolariseringen i Sverige både bland riksdagsledamöter och väljare i en rad politiska sakfrågor (Ryan & Reiljan, 2018). Huvudresultatet i kapitlet är att polariseringen generellt sett inte ökade i Sverige mellan 1985 och 2014. Detta gäller för de flesta sakfrågorna som analyseras, med flyktingpolitiken som ett notabelt undantag. Författarna studerar också vad de kallar känslomässig polarisering, det vill säga vad företrädare och sympatisörer för olika partier tycker om andra partier. Inte heller sett ur detta perspektiv tycks polariseringen ha ökat, även om Sverigedemokraternas entré på den politiska arenan har skapat nya spänningar. Författarna noterar också att förändringar i polarisering över tid bland politiker och medborgare tycks stå i samklang, vilket kan tolkas positivt ur ett demokratiskt perspektiv.

I RDU 2014 ställdes för första gången en fråga till riksdagsledamöter som tidigare vid upprepade tillfällen ställts till kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter (till exempel Karlsson & Skoog, 2014) kring hur de upplever konfliktnivån i riksdagen: "Hur skulle du vilja beskriva det politiska arbetet i riksdagen? Kännetecknas arbetet i huvudsak av samförstånd eller i huvudsak av partipolitiska konflikter [i riksdagen som helhet]". Ledamöterna svarade på en skala från 0 "i huvudsak samförstånd" till 10 "i huvudsak av partipolitiska konflikter".

Överlag är svaren på frågan en illustration av att samma fenomen – konfliktnivån i riksdagen – kan upplevas helt olika av olika betraktare. Det finns exempel på riksdagsledamöter som svarat alla alternativ från 0 till 10. I en studie av motsvarande fråga på kommunnivå kunde konstateras att ledamöter som företräder politiker i opposition upplever konflikterna som högre än politiker som tillhör den styrande majoriteten (Skoog & Karlsson, 2017), men i riksdagen är det tvärtom: regeringspartierna upplever konfliktnivån som något högre. Detta kan förmodligen förklaras av undersökningens tajming i december 2014 under pågående regeringsskris.

Medelvärdet bland alla svarande på denna fråga var i riksdagen 6,3, och nivån var 0,4 högre hos den halva av ledamöterna som svarade före årsskiftet

2014/15 än den halva som svarade efter. Konfliktnivån upplevdes alltså som något lägre efter det att decemberöverenskommelsen hade etablerats, och det var främst bland ledamöter i regeringspartierna S och MP som konfliktnivån upplevdes som signifikant lägre efter årsskiftet. Överlag upplever ledamöter från V och MP konfliktnivån som högst (7,6 respektive 7,0) följda av SD (6,7), S (6,4), FP (6,0), M (5,8). Lägst konfliktnivå upplevs i C och KD (båda 5,6) (se tabell 4).

Tabell 4 Upplevelser av konflikt och relationer mellan regeringspartierna och oppositionen efter parti (medelvärde 0–10)

	Totalt	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD
Samförstånd eller partipolitiska konflikter i det politiska arbetet:									
– I riksdagen som helhet	6,3	7,6	6,4	7,0	5,6	6,0	5,6	5,8	6,7
– I utskott där Du är ledamot/ersättare	5,4	6,5	5,3	5,9	4,8	5,6	5,1	5,2	5,4
Relationen mellan regeringspartierna och opposition i riksdagen är god	4,1	3,4	3,9	3,0	5,7	4,6	4,5	4,6	3,5
Det finns stora skillnader mellan regeringspartiernas och oppositionens politik	7,1	6,5	7,3	6,4	7,0	7,4	7,5	7,8	5,7

Kommentar: De två första frågorna löd: Hur skulle du vilja beskriva det politiska arbetet i riksdagen? Kännetecknas arbetet i huvudsak av samförstånd eller i huvudsak av partipolitiska konflikter [i riksdagen som helhet] respektive [i utskott där du är ledamot/ersättare]. Ledamöterna svarade på en skala från 0 "i huvudsak samförstånd" till 10 "i huvudsak av partipolitiska konflikter". De två följande frågorna löd "Vilken är din uppfattning om följande påstående rörande det politiska arbetet i riksdagen?" följt av de två påståenden som citeras ovan. Svaren gavs på en skala från 0 "helt felaktigt påstående" till 1 "helt korrekt påstående". I tabellen presenteras medelvärden för samtliga svarande och för varje partigrupp. N = 276–278.

I undersökningen ställdes också motsvarande fråga om konfliktnivån för det utskott där riksdagsledamöterna är ordinarie ledamöter eller ersättare. Generellt upplevs konfliktnivån i utskottsarbetet vara lägre än i arbetet i riksdagen som helhet, vilket har sin parallell till svaren från kommunpolitikerna, där arbetet i nämnder och styrelser ansågs som mindre konfliktfyllt än i kommunen som helhet (Karlsson & Skoog, 2014). Partiskillnaderna speglar någorlunda dem som gäller i frågan om riksdagen som helhet. Om vi utgår ifrån svaren från dem som var ledamöter och ersättare i olika utskott kan vi konstatera att konfliktnivån upplevdes som högst i Miljöutskottet (6,1), Socialförsäkringsutskottet (6,0), Arbetsmarknadsutskottet (5,9) och Finansutskottet (5,7), och som lägst i Trafikutskottet (4,3), Konstitutionsutskottet och Försvarsutskottet (båda 4,6). I övriga utskott låg konfliktnivån mellan 5,0 och 5,4.

I RDU 2014 ställdes också två frågor i form av påståenden om relationen mellan regeringspartierna och oppositionen: "Relationen mellan regeringspartierna och opposition i riksdagen är god" respektive "Det finns stora skillnader mellan regeringspartiernas och oppositionens politik". Ledamöterna svarade

på en skala från 0 ”helt felaktigt påstående” till 10 ”helt korrekt påstående. Resultaten i tabell 4 visar att färre ledamöter tycker att relationen mellan regering och opposition är god än som tycker motsatsen (medelvärde 4,1). Regeringspartierna S och MP tillsammans med V och SD upplever relationerna som sämre än allianspartierna, men det är endast centerpartister som tycker relationerna är mer positiva än negativa (5,7). När det gäller upplevelser av åsiktskillnader finns också partiskillnader, där SD upplever dessa som minst (5,7) följt av MP (6,4) och V (6,5) medan M upplever skillnaderna som störst (7,8).

En jämförelse av tiden före och efter decemberöverenskommelsen visar att ledamöterna som svarade efter överenskommelsen hade en mycket mer positiv bild av relationen mellan regeringen och oppositionen (0,9 skalsteg högre på 0–10-skalan, en statistiskt signifikant förändring). Däremot finns ingen motsvarande förändring i svaren med avseende på upplevda åsiktskillnader mellan regering och opposition, ett resultat som ytterligare understryker vikten av att göra åtskillnad mellan åsiktskonflikter och konfliktbetående.

Svensk demokrati – en hyfsat kurant hundraåring

Under mandatperioden 2018–2022 firar Sverige 100 år av demokrati. Firandet inleds redan 2018 med minnet av lagstiftningen om allmän rösträtt på kommunal nivå, som tillämpades första gången vid kommunvalet 1919. År 2019 har det också passerat 100 år sedan lagen om allmän rösträtt på nationell nivå stiftades och 2021 firas hundraårsdagen av de första riksdagsvalen med lika rösträtt för män och kvinnor. Hur mår då den svenska demokratin idag?

Ett sätt att avgöra det är att fråga dem som är satta att styra – det vill säga Sveriges folk och deras främsta företrädare. Sedan mitten på 1990-talet har medborgarna i de nationella SOM-undersökningarna och riksdagsledamöter i RDU svarat på frågan ”Hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?” och de svarade på en skala med fyra svarsalternativ: ”mycket nöjd” (3), ”ganska nöjd” (2), inte särskilt nöjd (1) och inte alls nöjd (0). När medelvärdet beräknas på denna skala motsvarar således 1,5 det neutrala alternativet (varken nöjd eller missnöjd). Resultaten redovisas i tabell 5.

Endast under ett år, 1996, har andelen medborgare som är missnöjda med demokratin varit fler än de som var nöjda (48 procent mot 52). Därefter har nöjdheten stigit men samtidigt gått i vågor. Under valåren är nöjdheten normalt något högre än åren dessförinnan. År 2017 var andelen mycket nöjda 19 procent – den högsta andelen någonsin, och andelen ganska nöjda 58 procent (totalt 77 procent nöjda). Nöjdheten har legat på den nivån sedan 2006 med undantag för 2015 och 2016 då andelen nöjda medborgare sjönk något till 70–71 procent, kanske som en följd av den turbulenta tiden efter valet 2014.

Bland riksdagsledamöterna har andelen som är nöjda med demokratin i Sverige legat klart högre än bland medborgarna under hela perioden, och även här har nöjdheten ökat varje gång frågan ställts under perioden med undantag av 2014 då det gick tillbaka lite jämfört med föregående valperiod (87 procent jämfört med 91 procent 2010). Men det är fortfarande det näst högsta resultatet. Om vi utgår från nöjdhet bland medborgare och politiker finns därmed ingen tvekan om att demokratin i Sverige mår bra, och det blir snarare bättre än sämre över tid.

Tabell 5 Nöjdhet med demokratin i Sverige bland medborgare (SOM-undersökningen) och riksdagsledamöter (RDU) 1996–2017 (procent, medelvärde 0–3)

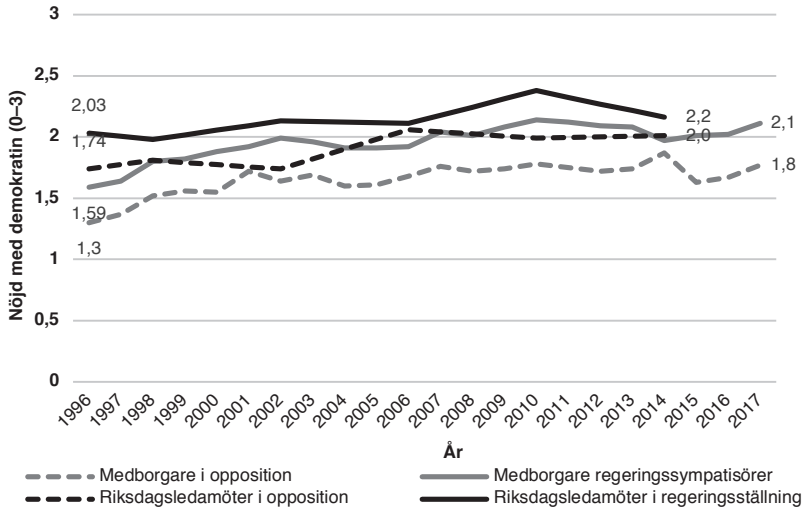
År	Mycket nöjd (3)	Ganska nöjd (2)	Inte särskilt nöjd (1)	Inte alls nöjd (0)	S:a	Medel 0–3	N
<u>SOM</u>							
1996	4	44	39	13	100	1,38	1726
1997	3	49	38	10	100	1,45	1725
1998	5	57	32	6	100	1,62	3497
1999	6	58	29	7	100	1,63	3366
2000	7	58	28	7	100	1,65	3366
2001	8	67	21	4	100	1,79	1663
2002	9	66	20	5	100	1,77	3457
2003	10	63	22	5	100	1,78	3507
2004	9	59	26	6	100	1,70	3437
2005	8	60	26	6	100	1,71	3358
2006	13	65	18	4	100	1,86	3203
2007	15	62	18	5	100	1,87	3286
2008	13	63	19	5	100	1,83	3161
2009	14	64	18	4	100	1,88	4775
2010	18	63	15	4	100	1,95	4819
2011	15	64	17	4	100	1,91	4499
2012	14	63	19	4	100	1,87	5984
2013	14	63	19	4	100	1,87	3150
2014	17	61	17	5	100	1,91	3303
2015	13	57	22	8	100	1,75	3000
2016	13	58	21	8	100	1,76	1521
2017	19	58	17	6	100	1,88	1707
<u>RDU</u>							
1996	8	73	17	2	100	1,87	310
1998	8	74	16	2	100	1,88	326
2002	9	73	17	1	100	1,90	321
2006	16	76	8		100	2,08	325
2010	26	65	8	1	100	2,17	309
2014	23	64	11	2	100	2,08	279

Kommentar: Frågan löd "hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige". Svartsalternativen listas i kolumnrubrikerna. Källor: De nationella SOM-undersökningarna 1996–2017 och RDU 1996–2014.

Att politiker är mer nöjda med demokratin än medborgare stämmer med resultat från en tidigare studie, där vi också kunde konstatera att sympati med den styrande majoriteten på lokal nivå var en viktig förklaringsfaktor. Både politiker och medborgare är mer nöjda med demokratin när de tillhör demokratins "vinnare" – det vill säga att de partier de sympatiserar med eller representerar är framgångsrika (Esaïsson, Gilljam & Karlsson, 2013). Frågan är nu om detta

samband återfinns även i den nationella politiken? Svaret på det får vi i figur 1 där medelvärden på nöjdhetskalan 0–3 för medborgare och riksdagsledamöter redovisas uppdelat på om de sympatiserar/representerar ett regeringsparti eller ett oppositionsparti.

Figur 1 Nöjdhet med demokratin i Sverige bland medborgare och riksdagsledamöter 1996–2017 efter regering eller opposition (medelvärde 0–3)

Kommentar: Frågan löd: "Hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?" och de svarade på en skala med fyra svarsalternativ "mycket nöjd" (3), "ganska nöjd" (2), inte särskilt nöjd (1) och inte alls nöjd (0). När medelvärden beräknas på denna skala motsvarar således 1,5 det neutrala alternativet (varken nöjd eller missnöjd). Svartspersonerna har delats upp i en grupp som stöder *regeringen* (det vill säga representerade/sympatiserade med Socialdemokraterna 1996–2005, med ett alliansparti 2006–2013, eller med Socialdemokraterna eller Miljöpartiet 2014–) eller *oppositionen* (representerar/sympatiserar med annat parti eller inget parti). Såväl SOM-undersökningarna som RDU genomfördes efter valet under valåren. Källor: De nationella SOM-undersökningarna 1996–2017 och RDU 1996–2014.

Resultaten visar tydligt att det finns en skillnad mellan regering och opposition (även kallad "hemmalagseffekten", Holmberg, 2013) både bland medborgare och riksdagsledamöter vid varje mätillfälle. Och då ska man betänka att tidsserierna täcker två maktskiften, 2006 då allianspartierna tog över efter den socialdemokratiska regeringen och 2014 då den rödgröna regeringen tillträdde. Ett återkommande mönster är därför att riksdagsledamöter i regeringsställning är de mest nöjda, medborgare som sympatiserar med oppositionspartier är minst nöjda, medan riksdagsledamöter i opposition och medborgare som sympatiserar med regeringen är ungefär lika nöjda. Och uppdelat på dessa kategorier är det

endast medborgare i opposition som under två år (1996–1997) var mer missnöjda än nöjda. Övriga kategorier är i genomsnitt nöjda vid samtliga mättillfällen.

Att både demokratins vinnare och förlorare överlag är nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige måste rimligen vara en av de bästa indikatorerna på att folkstyret mår bra. En annan barometer är att valdeltagandet riksdagsvalet 2014 hamnade på hela 85,8 procent efter att ha ökat tre år i rad. Detta är en internationellt sett mycket hög nivå, särskilt om man bortser från länder som har obligatoriskt valdeltagande. Sverige är nu tillbaka på ungefär samma höga nivå som under 1980-talet (om än inte upp på toppnoteringarna från 1970-talet – högst 91,8 procent 1976) (jämför Oscarsson & Holmberg, 2017).

Och för att till slut summera de resultat från studierna i denna volym som sammanfattats i detta kapitel så kan vi identifiera några ytterligare hälsotecken: Åsiktsrepresentativiteten i riksdagen kan förvisso bli bättre, men åsiktsskillnaderna mellan väljare och valda har förmodligen heller inte varit mindre än under valperioden 2014–2018 (kapitel 2). Medborgare och deras företrädare är överlag överens om demokratins spelregler (kapitel 3). Kommunikation via Internet har gjort riksdagsledamöter mycket mer tillgängliga för medborgare och ledamöterna upplever att kontakter är ett effektivt sätt att påverka politiken (kapitel 10).

Tydliga åsiktsskillnader mellan partier är viktiga för att ge väljarna valalternativ. Många upplever dock att åsiktsskillnaderna mellan partierna har minskat över tid och önskar att de vore större (kapitel 7), men samtidigt finns andra indikationer på att polariseringen mellan partierna trots allt inte har ökat (kapitel 8).

Ett bestående problem är dessvärre att den sociala representativiteten brister, och många samhällsgrupper är underrepresenterade i riksdagen, i synnerhet mer resurssvaga grupper, liksom privatanställda och sekulära (kapitel 1). Och detta spelar roll eftersom gruppstillhörighet påverkar vilka prioriteringar riksdagsledamöter gör i sitt arbete (kapitel 4). Åldersrepresentativiteten förbättras dock om än mycket långsamt, och representativiteten för kvinnor och män har stärkts påtagligt sett över längre tid, även om det gått bakåt litegrad 2010 och 2014. Över tid har könsskillnader i synen på representation av kvinnor minskat och parti-/blocktillhörighet har blivit viktigare (kapitel 5) och även om många riksdagsledamöter identifierar sig som feminister tycks det inte påverka deras syn på representation av kvinnors intressen (under kontroll för parti) (kapitel 6).

Den svenska traditionen där politiker har mandat på flera politiska nivåer tycks skapa band av förtroende mellan nivåerna (Karlsson, 2017) men dubbla mandat påverkar endast i begränsad omfattning riksdagsledamöternas politiska åsikter (kapitel 9). Överlag är Sverige ett höglitarland där väljare och i än högre grad politiker har stark social tillit (kapitel 12). Svenska politiker upplever helt

klart att demokratiskt valda aktörer och institutioner har mer politisk makt än icke-valda (kapitel 11), vilket är en förutsättning för folkviljans genomslag.

Mandatperioden 2014–2018 har förvisso ställt svensk demokrati inför en del prövningar, inte minst på grund av det komplicerade parlamentariska läget och regeringskrisen efter valet (se Bjereld, Eriksson & Hinnfors, 2018). Internationellt har auktoritära och demokratikritiska krafter vunnit mark på många håll och i en globaliserad värld är Sverige knappast immunt mot sådana trender. Men resultaten i denna antologi tyder ändå på att svensk demokrati mår bra och många av de indikatorer som används ligger på både historiskt och internationellt ovanligt höga nivåer. Förhoppningsvis borgar det för att svensk demokrati står sig i ytterligare hundra år, och mer därtill.

Referenser

- Andersson, Dennis & Henrik Oscarsson (2018) Väljare och valda är överens om demokratins spelregler. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Arter, David (2017) The What, Whys and Hows on Constituency service. *Representation*. Publicerad online i väntan på tryck.
- Bjereld, Ulf, Eriksson, Karin, & Hinnfors, Jonas. (2016) *Förhandla eller dö: Decem-beröverenskommelsen och svensk demokrati i förändring*. Stockholm: Atlas.
- Esaiasson, Peter (2018) Social tillit i riksdagen (2018). I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, & David Karlsson (2013) Sources of Elite Democratic Satisfaction. How Elected Representatives Evaluate Their Political System. I Stefan Dahlberg, Henrik Oscarsson, & Lena Wängnerud (red.), *Stepping Stones. Research on Political Representation, Voting Behavior, and Quality of Govern-ment*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam och Mikael Persson (2011) Medborgarnas demokra-tiuppfattningar i Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam & Mikael Persson (2012). På folkets sida? Synen på demokrati bland journalister, politiker och medborgare. I Kent Asp (red.) *Svenska journalister 1989–2011*. Göteborgs universitet.
- Gilljam, Mikael, David Karlsson & Anders Sundell (2010) *Politik på hemmaplan. Tio-tusen fullmäktigeledamöter tycker om demokrati*. Stockholm: SKL Kommentus.
- Hagevi, Magnus (2018) Förändrade åsiktsskillnader mellan partierna Vad tycker riksdagsledamöter och väljare? I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus & Karl Loxbo (2018) Are the Predictions of the Cartel Party Thesis Sup-ported in the Swedish Case? I Henrik Enroth & Magnus Hagevi (red.) *Cartelisation, Convergence or Increasing Similarities? Lessons from Parties in Parliament*. Lon-don: ECPR Press/Rowman & Littlefield International.
- Holmberg, Sören (1999) Down and Down We Go: Political Trust in Sweden. I Pippa Norris (red.) *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, Sören (2018) Åsiktsöverensstämmelse är viktigt. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Lennart Weibull, & Henrik Oscarsson (2011). *Lycksalighetens ö. Fyrtyoan kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Karlsson, David (2014) Politikerna och den sociala representationen. I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker. Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus förlag.
- Karlsson, David (2017) Inter-level trust in a multilevel political system. *Scandinavian Political Studies*, 40(3) s. 289–311.
- Karlsson, David (2018a) Finns det ett kommunparti i riksdagen? I David Karlsson (red) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.

- Karlsson, David (2018b) Putting party first.: Swedish MPs and their constituencies. *Representation*. Publicerad online i väntan på tryck.
- Karlsson, David (2018c) Upplevelser av makt i riksdag och kommun. I David Karlsson (red) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Karlsson, David & Mikael Gilljam (2014) Svenska politikernas demokratisyn. I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker. Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus förlag.
- Karlsson, David & Lukas Lindstrand (2018) Om riksdagsundersökningen. I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker. Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus förlag.
- Karlsson, David, & Louise Skoog (2014) Partipolitiska konflikter i svenska kommuner. I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker. Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus förlag.
- Karlsson, David & Lena Wängnerud (2018) Social representation i riksdagen. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Lindvall, Johannes, Hanna Bäck, Carl Dahlström, Elin Naurin & Jan Teorell (2017) *Samverkan och strid i den parlamentariska demokratin*. SNS Demokratirapport 2017. Stockholm: SNS förlag.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2017) *Svenska Väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Ryan, Alexander & Andres Reiljan (2018) Åsikts- och känslomässig polarisering 1985–2014. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Skoog, Louise & David Karlsson (2015) Politiska konflikter och marknadsiering – utmaningar för politiska ledare? I Nils Aarsæther & Knut H. Mikalsen (red.), *Lokalpolitisk lederskap i Norden*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skoog, Louise & David Karlsson (2018) Causes of party conflicts in local politics. *Politics*, 38(2) s. 182–196.
- Skoog, Louise & David Karlsson (2017) How do local politicians perceive party conflicts? Effects of power, trust and ideology. Paper presenterat på NORKOM XXVI, Reykjavik 1 – 2 Dec 2017.
- Stensöta, Helena Olofsdotter & David Karlsson (2008) Vad innebär det att vara feminist i Sveriges riksdag? I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Wängnerud, Lena (2018) Blockpolitikens effekt på jämställdheten i riksdagen. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Öhberg, Patrik & Elin Naurin (2018) Uppstår kontakt? Riksdagsledamöternas inställning till medborgarkontakter. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.

ÅSIKTSÖVERENSSTÄMMELSE ÄR VIKTIGT

Sören Holmberg

Det är inte ett vågat eller kontroversiellt påstående att åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda är viktigt för att en representativ demokrati skall fungera väl och i enlighet med alla normativa ideal. Demokrati betyder folkstyre. Det är folket som skall bestämma. Inte kungar eller drottningar, inte starka ledare, inte diktatorer, inte marknaden och inte experter. De många människorna skall styra. Som Jörgen Westerståhl en gång slog fast – folkviljans förverkligande är folkstyrelsens överordnade mål (Westerståhl & Johansson 1981). I så fall är valda politiker med åsikter som någorlunda avspeglar väljarnas, om inte ett absolut krav så åtminstone en central förutsättning och en bra början. Om det finns en folkvilja (= majoritetsåsiikt) förverkligas den lättare om också valda representanter har samma majoritetsåsiikt som folket.

Dock, folkviljan kan realiseras även på andra sätt, exempelvis genom att förtroendevalda – oavsett vad de själva har för åsikter – beslutar i enlighet med vad väljarmajoriteten tycker. Men då måste de ha kännedom om vad folkmajoriteten vill (anticipatorisk representation) och ha en vilja att gå folket till mötes (rollrepresentation). Och den kunskapen och den viljan finns inte alltid och inte hos alla politiker. Det kan kosta på att ta reda på vad väljarna vill och sedan ta hänsyn till det när voteringsklockan ringer (Holmberg 1974, Holmberg 1989, Brothén & Holmberg 2010). Om folkvalda politiker tycker likadant som de väljare som valt dem går beslutsfattandet smidigare och blir mer i enlighet med demokratins ideal.

Observera dock att även om åsiktsöverensstämmelse är en viktig förutsättning, är den inte densamma som demokratins överordnade mål. Folkvilja och åsikter är en sak, men det centrala är förverkligandet. Åsikter/ideologier skall omsättas i beslut och utformas som handlingsregler som sedan skall implementeras ute i verkligheten. Och folket skall bli nöjda med hur det blir i praktiken.

En hög åsiktsöverensstämmelse ökar chanserna att denna process slutar med något som folket uppskattar. Men någon garanti är det inte. Goda intentioner leder inte alltid till förväntade och önskade resultat.

Ett alternativt sätt att mäta hur väl en representativ demokrati fungerar är att fokusera på förverkligandet. Det som formellt beslutas (*output* med engelsk jargon) och sedan implementeras (*outcome*) i en demokrati, är det i enlighet med folkviljan? Den stora svårigheten här är hur man fastställer överensstämmelsen mellan folkviljan och besluten/implementeringen (Persson & Gilljam 2017, Soroka & Wleziën 2010, Gilens 2012).

Ett sätt att kringgå detta problem är att inte utgå ifrån vad folk vill ha och huruvida denna folkvilja överensstämmer med vad de får (*output/outcome*), utan istället fokusera på hur folk uppfattar och bedömer vad de får. Med detta angreppssätt mäts framgången hos en representativ demokrati alltså efter människors subjektiva värdering av den verklighet de upplever. Enkelt uttryckt, man efterhör hur nöjda människor är med funktionaliteten hos det styrelseskick de lever under och om de känner sig väl företrädda i den representativa demokratin (Gilley 2009, Norris 2008, Dahlberg & Holmberg 2017, Holmberg 2014). Här är mätproblematiken överkomlig – konventionella opinionsfrågor ställs – men de uppmätta subjektivt färgade resultaten kan alltid diskuteras. Verkligheten är mer väsentlig än bilden av verkligheten. Men i många mänskliga sammanhang är subjektiva bedömningar väl så intressanta som objektiva omständigheter. Ett sådant sammanhang är demokrati och väljares och valdas handlande. Beslut i parlament och i val påverkas inte enbart av den verkliga verkligheten utan också av hur den verkliga verkligheten uppfattas av politiker och väljare. Subjektiva bedömningar spelar en roll. Hög åsiktsöverensstämmelse och bra förverkligande är centrala i den objektiva världen, men om människorna är missnöjda och inte uppskattar vad de får har den representativa demokratin problem. Folkviljan skall förverkligas i en demokrati på ett sådant sätt att folket uppfattar och känner att folkviljan är förverkligad. Och är nöjda med vad de får.

Alltså, det bör betonas att de frågeställningar som kommer att studeras på de kommande sidorna varken är kausala (vad orsakar god respektive dålig representation) eller effektinriktade (vad leder god/dålig representation till i ett samhälle). Frågeställningarna är snarare normativa och beskrivande. Och fokus kommer inte vara på beslutsförverkligande eller på väljarnas subjektiva bedömningar av hur svensk demokrati fungerar. Det som kommer vara i centrum är åsiktsrepresentation. Vi kommer att analysera i vad mån svensk åsiktsöverensstämmelse uppfyller det normativa idealet om en hög grad av åsiktslikhet mellan riksdagsledamöter och väljare – såväl när det gäller ideologiska ståndpunkter som åsikter i olika sakfrågor. Fokus läggs på nutid och det senaste valet 2014, men vi kommer också att följa utvecklingen över tid tillbaka till 1960-talet.

Datamässigt kan vi bygga analyserna på världens längsta tidserie av nationella representationsundersökningar. I Sverige har vi med start 1968/69 genomfört tio olika jämförbara frågestudier med riksdagsledamöter och väljare (Särlvik 1969, Holmberg & Esaiasson 1988, Brothén & Holmberg 2010, Karlsson & Nordin 2015). Svårigheten med sådana här undersökningar internationellt har varit att valda politiker varit mycket tveksamma till att ställa upp. Svarsandelarna bland förtroendevalda i studier utanför Norden har oftast varit under 50 procent. Ett sådant problem har vi inte haft i Sverige. Andelen riksdagsledamöter som deltagit i våra undersökningar har hittills alltid varit över 85 procent, med 97 procent som rekord i riksdagsundersökningen 1969 (Holmberg 1974).

På väljarnivå utgår vi i huvudsak från Valforskningsprogrammets studier, och till en viss del från SOM-institutets nationella medborgarundersökningar (Oscarsson & Holmberg 2016, Bergström m.fl. 2015). Svarsfrekvenserna i dessa mätserier är internationellt höga, men sjunkande över tid. I den första Valundersökningen 1956 var svarsandelen 95 procent. I Valundersökningen 2014 var motsvarande andel 55 procent. Samma nedåtgående svarsandel kan noteras i SOM-mätningarna – från 70 procent i första studien 1986 till 52 procent i undersökningen valåret 2014. Alla metodstudier visar att resultaten fortfarande är användbara idag, trots det ökade svarsbortfallet, men med försiktighet och medvetenhet om eventuella skevheter i olika estimat. Det ökande svarsbortfallet i medborgarundersökningar är ett problem, men ett än så länge hanterbart problem.

Åsiktsöverensstämmelse i olika sakfrågor

Vår normativa förväntan är att graden av genomsnittlig åsiktsöverensstämmelse i olika sakfrågor skall vara hög. Väljare och valda skall i huvudsak tycka likartat i politiska sakfrågor. Men med tanke på att opinionsformering och opinionsbildning kan ta tid är hypotesen att åsiktskongruensen kommer att vara större i äldre politiserade sakfrågor som debatterats under lång tid än i nyare sakfrågor. Bland äldre sakfrågor intar vänster–högerfrågor en särskild plats. Eftersom svensk politik är så dominerad av vänster–högermotsättningar förväntar vi oss en extra hög åsiktsöverensstämmelse i vänster–högerfrågor (Dalton 2015, Holmberg 2014).

I tabell 1 redovisas vilka åsikter riksdagsledamöter och röstberättigade väljare har i tjugoen sakfrågor 2014. Frågeformuleringarna i Riksdagsundersökningen respektive i Valundersökningen och SOM-undersökningen 2014 är identiska vilket gör att resultaten kan jämföras. Två olika samstämmighetsmått används. Ett som mäter procentdifferenser i ledamöters och väljares åsikter när svarsalternativen slagits samman till tudelade för/mot-svar utan mittalternativ.

Måttet visar i vad mån väljare och valda har överensstämmande huvudpositioner i sakfrågorna. Det andra måttet visar andelen sakfrågor där ledamöter och väljare har skiljaktiga majoritetsåsikter. Graden av överensstämmande majoritetsståndpunkter är ett uppenbart centralt mått när man skall utvärdera åsiktskongruensen i en representativ demokrati styrd av majoritetsbeslut. För båda måtten gäller samma tolkning – ju lägre värde desto bättre åsiktsöverensstämmelse.

Tabell 1 Åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare 2014; andel bra förslag (procent)

Sakfråga	V			S			MP		
	Rd	Vä	Diff	Rd	Vä	Diff	Rd	Vä	Diff
Avveckla kärnkraften	95	89	6	96	65	31	100	94	6
Höja skatten på alkohol	88	82	6	81	69	12	100	80	20
Minska u-biståndet	0	5	5	0	10	10	4	4	0
Införa euro som valuta	0	10	10	8	14	6	0	9	9
Utträde ur EU	88	57	31	2	27	25	33	17	16
Höja skatten på bensin	93	55	38	45	19	26	95	82	13
Medlem i NATO	0	7	7	2	37	35	0	18	18
Öka föräldr.ledigh. pappor	95	72	23	97	62	35	95	73	22
Minska inkomstskillnader	100	99	1	98	92	6	91	93	2
Alkohol i livsmedelsbutik	0	28	28	0	30	30	0	33	33
Sänka skatterna	0	10	10	1	22	21	0	13	13
Minska försvarsutg.	75	56	19	8	29	21	94	55	39
Minska offentlig sektor	0	4	4	0	12	12	5	4	1
Mer privat sjukvård	0	3	3	0	10	10	0	4	4
Avskaffa RUT-avdraget	95	57	38	78	34	44	71	27	44
Satsa mer på friskolor	0	0	0	1	7	6	14	11	3
Mkt hårdare fängelsestraff	0	35	35	10	73	63	14	41	27
Off välf. ingen vinstutdeln.	89	92	3	93	84	9	86	93	7
Ta emot färre flyktingar	17	27	10	2	42	40	5	10	5
Inför republik	100	53	47	85	17	68	90	28	62
Sextimmars arbetsdag	94	91	3	21	67	46	81	71	10
Genomsnitt 21 frågor			16			26			17
Antal frågor där flertalet ledamöter har andra åsikter än flertalet väljare = □			0			4			2

Tabell 1 (fortsättning) Åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare 2014; andel bra förslag (procent)

Sakfråga	C			FP			KD		
	Rd	Vä	Diff	Rd	Vä	Diff	Rd	Vä	Diff
Avveckla kärnkraften	94	64	30	7	46	39	70	51	19
Höja skatten på alkohol	45	57	12	73	59	14	88	63	25
Minska u-biståndet	6	7	1	8	6	2	0	10	10
Införa euro som valuta	12	4	8	93	22	71	30	15	15
Utträde ur EU	0	12	12	0	5	5	0	2	2
Höja skatten på bensin	38	22	16	36	22	14	9	16	7
Medlem i NATO	67	53	14	100	75	25	90	69	21
Öka föräldr.ledigh. pappor	33	35	2	87	59	28	10	21	11
Minska inkomstskillnader	40	89	49	27	77	50	63	78	15
Alkohol i livsmedelsbutik	47	25	22	40	40	0	0	28	28
Sänka skatterna	100	47	53	85	48	37	100	43	57
Minska försvarsutg.	25	22	3	0	15	15	0	10	10
Minska offentlig sektor	92	44	48	78	32	46	70	36	34
Mer privat sjukvård	93	39	54	100	39	61	100	51	49
Avskaffa RUT-avdraget	0	2	2	0	2	2	8	9	1
Satsa mer på friskolor	100	40	60	89	32	57	91	47	44
Mkt hårdare fängelsestraff	58	60	2	60	71	11	50	73	23
Off välf. ingen vinstutdeln.	0	58	58	0	38	38	0	46	46
Ta emot färre flyktingar	6	37	31	0	26	26	14	44	30
Inför republik	29	9	20	56	21	35	0	4	4
Sextimmars arbetsdag	0	30	30	0	19	19	0	26	26
Genomsnitt 21 frågor			25			28			23
Antal frågor där flertalet le- damöter har andra åsikter än flertalet väljare = □			7			7			3

Tabell 1 (fortsättning) Åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare 2014; andel bra förslag (procent)

Sakfråga	M			SD			Samtliga		
	Rd	Vä	Diff	Rd	Vä	Diff	Rd	Vä	Diff
Avveckla kärnkraften	10	39	29	9	44	35	61	62	1
Höja skatten på alkohol	25	44	19	19	44	25	61	62	1
Minska u-biståndet	16	10	6	44	41	3	9	11	2
Införa euro som valuta	41	21	20	0	9	9	18	14	4
Utträde ur EU	2	16	14	94	60	34	20	24	4
Höja skatten på bensin	5	12	7	0	10	10	33	27	6
Medlem i NATO	95	65	30	10	69	59	36	44	8
Öka föräldr.ledigh. pappor	14	30	16	0	24	24	60	51	9
Minska inkomstskillnader	35	67	32	56	78	22	76	86	10
Alkohol i livsmedelsbutik	80	52	28	42	49	7	27	37	10
Sänka skatterna	98	70	28	78	51	27	46	34	12
Minska försvarsutg.	3	19	16	0	12	12	15	28	13
Minska offentlig sektor	96	47	49	43	30	13	36	22	14
Mer privat sjukvård	96	56	40	48	22	26	39	24	15
Avskaffa RUT-avdraget	2	3	1	3	24	21	38	21	17
Satsa mer på friskolor	100	37	63	18	18	0	38	19	19
Mkt hårdare fängelsestraff	88	80	8	97	93	4	47	68	21
Off välf. ingen vinstutdeln.	2	49	47	37	73	36	49	71	22
Ta emot färre flyktingar	15	49	34	97	98	1	20	43	23
Inför republik	11	10	1	3	18	15	48	19	29
Sextimmars arbetsdag	2	28	26	0	41	41	19	52	33
Genomsnitt 21 frågor			24			20			13
Antal frågor där flertalet le-									
damöter har andra åsikter									
än flertalet väljare = □			3			2			3

Kommentar: Resultaten för riksdagsledamöterna (Rd) och väljarna (Vä) anger andel personer som uppgett att de specificerade förslagen var mycket eller ganska bra. Representationsanalysen bygger på två olika mått på åsiktsöverensstämmelse: ett procentdifferensmått och ett majoritetspositions-mått som båda bygger på en dikotomisering av svarsalternativen i våra frågor och som endast omfattar personer med klara åsikter i sakfrågorna. Vet ej-svar och varken/eller-svar är inte medtagna i analysen. För båda måtten gäller att ju lägre värde desto större åsiktsöverensstämmelse. Källa är Riksdagsundersökningen 2014, Valundersökningen 2014 och SOM-undersökningen 2014. Resultat för väljarna har i fyra frågor hämtats från SOM-undersökningen 2014. Det gäller frågorna om alkoholskatt, alkoholförsäljning i livsmedelsbutiker, friskolor och republik.

Den normativa målsättningen/förhoppningen att åsiktsöverensstämmelsen totalt sett bör vara hög är inte alldeles lätt att analysera. Vad är hög? Och hög i jämförelse med vad? Helt klart är att noll samstämmighet inte är en hög överensstämmelse. Och är ett problem. Ett system som skall vara representativt där valda företrädare tycker helt annorlunda än de som skall representeras kan näp-peligen betraktas som en god representativ demokrati. Väljare och valda kan

inte leva i helt skilda världar. Den totala motsatsen med en hundra procentig överensstämmelse mellan väljares och valdas åsikter måste naturligtvis klassificeras som en hög kongruens. Men det kan också vara ett slags problem. En viss diskrepans kan vara funktionell. Åsikter och överensstämmelser förändras över tid. Representation är föränderlig. Åsiktsskillnader mellan väljare och valda kan ingå i en sådan utveckling. I somliga frågor går väljarna före de valda och leder opinionsförändringen (populism, representation underifrån), i andra frågor leder politikerna opinionsbildningen och väljarna följer efter (elitism, representation ovanifrån). Representation är en dynamisk process (Esaiasson & Holmberg 1996, Holmberg 1997, 2010; Arnold & Franklin 2012).

Någon enkel preciserad definition eller norm för hög respektive låg åsiktsrepresentation finns inte. Dock, vad som kan göras är att jämföra våra empiriska resultat med vad en helt stokastisk modell skulle ge. Slumpen är också ett slags norm. Den ultimata utjämnaren. Om riksdagsledamöterna inte valdes utan lottades fram – vilken grad av åsiktsöverensstämmelse skulle vi då få? Den giftiga frågan är om de representativa processerna med politiska val, kandidatnomineringar, opinionsbildning och väljarnas åsiktsröstning lyckas åstadkomma en mer åsiktsrepresentativ riksdag än vad ett rent slumpval skulle göra?

Det kanske förvånande svaret är ett klart nej – de representativa processerna åstadkommer en riksdag som är *mindre* åsiktsrepresentativ för väljarna än vad ett lotteriförfarande skulle göra. Det är det tydliga utfallet när det gäller graden av samstämmighet mellan svenska ledamöter och väljare i olika sakfrågor. Den genomsnittliga åsiktsskillnad på 13 procentenheter mellan ledamöter och väljare som vi finner för de tjuoen undersökta sakfrågorna 2014 är ett mycket osannolikt resultat om riksdagsledamöterna hade valts med lottens hjälp i stället för av väljarna. Ett slumpmässigt urval av 349 ledamöter skulle i princip alltid ge upphov till en mindre åsiktsskillnad. Redan en differens på tio procentenheter är mycket osannolik. En dylik skillnad skulle bara uppkomma slumpmässigt en gång av tjuo tusen.

Slutsatsen att riksdagens representativitet inte är speciellt hög när det gäller åsikter i olika sakfrågor understryks när vi kan notera att de flesta undersökta sakfrågor uppvisar åsiktsskillnader på tio procentenheter eller mer. Så stora skillnader återfinns i 67 procent av sakfrågorna 1998, i 72 procent 2002, i 89 procent 2006, i 67 procent 2010 och i 62 procent 2014. En klar majoritet av undersökta sakfrågor uppvisar med andra ord klart osannolika åsiktsdifferenser mellan ledamöter och väljare.

Det är inte särskilt trovärdigt att argumentera för att åsiktsrepresentationen i olika sakfrågor tenderar att vara hög i Sverige, när resultaten visar att den genomsnittligt är klart sämre än den skulle vara om riksdagsledamöterna

slumpades fram. Vad resultaten indikerar är att representativ demokrati inte enbart är avspeglning av medborgaråsikter utan också omfattar politiskt ledarskap och opinionsbildning, och därmed åsiktsskillnader mellan väljare och valda. Och då kan vi konstatera att de processer som leder till åsiktlikhet mellan väljare och valda i Sverige varit svagare under de snart femtio år som vi gjort representationsstudier än de processer som åstadkommer åsiktsolikheter.

Resultatet 2014 är inte avvikande från tidigare utfall. Genomsnittligt är det om något lite bättre än i tidigare representationsstudier. Den genomsnittliga *åsiktsdifferensen* mellan ledamöter och väljare i undersökta sakfrågor har utvecklets enligt följande: År 1968/69 20 procentenheter, 1985 15, 1988 13, 1994 14, 1996 16, 1998 16, 2002 18, 2006 23, 2010 18 och 2014 13 procentenheter. Genomsnittet för alla undersökningar under perioden 1968–2014 blir en differens på 17 procentenheter mellan ledamöters och väljares åsikter. Ett resultat som *inte* pekar på en hög åsiktsöverensstämmelse i olika sakfrågor mellan svenska riksdagsledamöter och väljare. Snarare tvärtom. Mer representation ovanifrån än representation nedifrån. Vår normativa hypotes om en hög grad av åsiktsöverensstämmelse får alltså inte något stöd.

Hypotesen att åsiktsrepresentationen bör vara bättre i äldre politiserade sakfrågor än i nyare röner ett mer positivt öde. Graden av samstämmighet mellan ledamöter och väljare i sex sedan länge omstridda frågor är genomsnittligt högre än i sex andra sakfrågor som blivit politiserade under senare tid.¹ Skillnaden är dock inte speciellt markerad. Den genomsnittliga åsiktsolikheten i de äldre sakfrågorna är 9 procentenheter mot 14 procentenheter för de nyare frågorna. I tidigare representationsstudier har vi fått liknande resultat. Två äldre sakfrågor, med rötter tillbaka till 1960- och 70-talet och med en mycket hög åsiktlikhet 2014 mellan väljare och valda, är kärnkraftsfrågan med en differens på endast 1 procentenhet och frågan om U-bistånd med en differens på 2 procentenheter. Såväl väljarmajoriteten som flertalet bland ledamöterna önskar på lång sikt avveckla kärnkraften, 62 respektive 61 procent vill det. När det gäller U-biståndet vill små minoriteter minska det – endast 9 procent bland ledamöterna och 11 procent bland väljarna.

De sakfrågor som uppvisar sämst åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och ledamöter är en blandning av nyare frågor och frågor med en lägre grad av debatt och politisering. I undersökningen 2014 är åsiktlikheten som mest bristfällig i frågan om sextimmars arbetsdag med ett differensresultat på 33 procentenheter – ledamöter är klart mer negativa till en arbetstidsförkortning än medborgarna. Övriga sakfrågor med stora åsiktsskillnader mellan ledamöter och väljare är frågan om republik (ledamöter klart mer för att avskaffa monarkin än folket), frågan om flyktingmottagning (ledamöter klart mer generösa än väljarna), frågan om vinster i välfärden (ledamöter tydligt mindre positiva till

begränsningar än väljarna) och frågan om hårdare fängelsestraff (ledamöter klart mindre positiva än medborgarna).

Flyktingfrågans placering som en av sakfrågorna med sämst åsiktlikhet mellan ledamöter och väljare är intressant med tanke på hur uppmärksammas frågan varit under senare år. Över tid har dock riksdagens åsiktlikhet med väljarkåren förbättrats något jämfört med läget på 1990-talet (Brothén & Holmberg 2010). I den första undersökningen med enkätfrågan att ta emot färre flyktingar 1994 var det 70 procent bland väljarna som i vår tudelade mätning tyckte det var ett bra förslag. Bland ledamöterna var motsvarande andel endast 17 procent (åsiktsdifferens på hela 53 procentenheter). Därefter sjönk andelen som tyckte en minskad flyktingmottagning var bra år för år ned till 43 procent bland väljarna och 8 procent bland ledamöterna år 2010 (åsiktsdifferens på 35). Denna förbättrade åsiktsrepresentation i frågan beror i huvudsak på att väljarna blivit mindre negativa till flyktingmottagning. Sedan i valet 2014 förbättras samstämmigheten ytterligare i flyktingfrågan. Åsiktsolikheten fortsätter att minska ned till 23 procentenheter.² Men nu är orsaken inte att väljarna blir mindre negativa till mottagning av flyktingar. Andelen som tycker att det är bra att färre flyktingar tas emot är fortsatt 43 procent precis som 2010. Istället är det ledamöterna som blir mer negativa. En ökande andel på 20 procent vill nu ta emot färre flyktingar. Här kan vi spåra en effekt av den växande andelen SD-ledamöter i riksdagen. En liknande men svagare effekt återfinns också i EU-frågan. Två sakfrågor med tidigare låg åsiktlikhet mellan väljare och valda uppvisar bättre samstämmighet sedan Sverigedemokraterna vunnit inträde i riksdagen.

Hypotesen att åsiktsöverensstämmelsen skall vara extra hög i vänster–högerfrågor har i tidigare prövningar alltid visat sig stämma. Men inte speciellt övertygande. Samstämmigheten har tenderat att vara något högre än genomsnittet, men inte mycket högre; bara något högre.³ Resultaten i mätningen 2014 visar för första gången på ett motsatt utfall. Den genomsnittliga åsiktsdifferensen i fem vänster–högerfrågor är 17 procentenheter – i det närmaste exakt samma resultat som åren 2006 och 2010 – men nu 2014 är graden av sammanlagd åsiktsskillnad för alla undersökta sakfrågor lägre, 13 procentenheter. Överensstämmelsen i vänster–högerfrågor 2014 är alltså något sämre än det totala genomsnittet. Men det är klart, urvalet av de fem vänster–högerfrågorna är inte hugget i sten. Fyra av frågorna är kärnfrågor i vänster–högersammanhang – skatternas storlek, marknad kontra det offentliga och jämlikhet.⁴ Den femte frågan kan ses som en mindre traditionell vänster–högerfråga. Den berör arbetstiden, att för arbetstagare ersätta den snart hundraåriga åttatimmars arbetsdagen med en sextimmars arbetsdag. Om vi inte tar med frågan om sextimmars arbetsdag – som uppvisar en mycket låg grad av åsiktlikhet, blir den

genomsnittliga åsiktskillnaden för kvarvarande vh-frågor 13 procentenheter; samma som det totala medeltalet – inte högre men heller inte lägre. Slutsatsen måste bli att hypotesen om en högre grad av åsiktsöverensstämmelse i olika vänster-högerfrågor inte får stöd i testet år 2014.

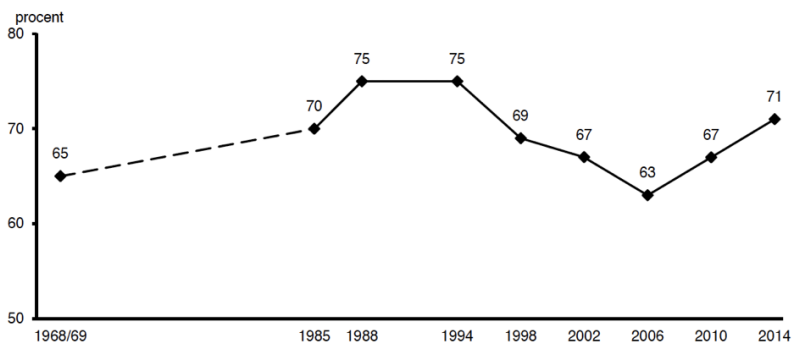
Ökad åsiktslikhet över tid?

En självklar normativ förväntan är att åsiktsöverensstämmelsen mellan valda beslutsfattare och väljare skall förbättras över tid. Vi kan ju inte hoppas på att den blir sämre. Förhoppningen normativt måste vara att de demokratiska processerna med ökande användning och mer finslipning leder till förbättrade resultat. Det representativa maskineriet bör bli bättre vart efter det används, inte sämre. Lägg därtill att många förändringar som skett när det gäller svensk politik under de senaste femtio åren bör ha resulterat i en förbättrad snarare än en försämrad åsiktslikhet mellan väljare och valda. De mest påtagliga förändringarna är författningsreformen på 1970-talet, som under en period innebar tätare riksdagsval och en ökad partiproportionalitet, valrörelsernas ökande roll, mediernas mer intensiva bevakning och alltmer rörliga och åsiktsröstande väljare (Strömbäck 2004, Oscarsson & Holmberg 2016).

Mot denna bakgrund är resultaten av våra fyrtioåriga mätningar av svensk åsiktsrepresentativitet något av en besvikelse. Några tydliga tecken på en långsiktig uppgång kan vi inte se. Snarare tecken på en viss nedgång, eller kanske mer välvilligt tolkat en variation kring ett förhållandevis stabilt resultat. Den genomsnittliga åsiktskillnaden mellan väljare och ledamöter i de tio representationsstudierna är 17 procentenheter med toppar på 20 respektive 23 procentenheter 1968/69 och 2006 och lägsta värden på 13 procentenheter 1988 och 2014. Åren 1985–88 var medeltalen för åsiktslikheten 13–15 procentenheter. Trettio år senare (2010–14) är motsvarande resultat 13–18 procentenheter. Något sämre, men i huvudsak desamma.

Eftersom beslut i demokratisk ordning är majoritetsbeslut är det relevant att också undersöka i vad mån riksdagen och medborgarna har gemensamma majoritetsåsikter i olika sakfrågor. Den föregående analysen utifrån hur väl väljarnas åsikter avspeglas av ledamöternas åsikter behöver inte nödvändigtvis ge samma resultat som en analys utifrån ett majoritetsperspektiv. Dock ger resultaten i figur 1 i allt väsentligt upphov till samma slutsatser som den tidigare analysen. Åsiktsrepresentativiteten i Sverige har inte ökat. Den har istället varierat kring ett förhållandevis stabilt medelvärde.

Figur 1 Åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare 1968–2014. Andel sakfrågor där ledamöternas och väljares majoritetsåsikter är desamma (procent).

Kommentar: Antalet studerade frågor är 20 1968, 20 1985, 12 1988, 20 1994, 12 1998, 18 2002, 19 2006, 21 2010 och 21 2014. Representationsundersökningen 1968/69 är något annorlunda genomförd än studierna därefter (se Holmberg 1974). Resultaten visar andel sakfrågor där riksdagsledamöters och röstberättigade väljares majoritetsåsikter överensstämmer när frågorna har tudelats och svarande utan klara åsikter för eller emot har utslutits. Resultatet var 67 procent i en ytterligare Representationsundersökning som genomfördes 1996. De studerade sakfrågorna är inte fullt ut desamma i de olika studierna, även om cirka 50 procent är desamma åren 1985 – 2014. Se vidare fotnot 5.

Andelen sakfrågor där majoriteten ledamöter och majoriteten i valmanskåren har samma åsikter har genom de senaste fyrtio åren varierat mellan som mest 75 procent (1988 och 1994) och som minst 63 procent (2006). Andelen samstämmiga majoriteter var 65 procent i vår första mätning 1968/69 och 71 procent i den senaste år 2014.⁵ Genomsnittet för alla undersökningarna är 69 procent.

Totalt sett måste slutsatsen bli att vår önskehypotes om en förbättrad åsiktsöverenskommelse över tid inte infrias. Över den fyrtioåriga undersökningsperioden har andelen sakfrågor med samstämmiga majoriteter i riksdagen och valmanskåren hållit sig kring cirka 70 procent. Det betyder att nära en tredjedel av alla sakfrågor uppvisar en riksdagsmajoritet som *inte* är i samklang med majoriteten bland dem riksdagen skall representera. Det är svårt att inte bedöma en tredjedel olika majoriteter som en hög andel, och alltså en indikation på en svag åsiktsrepresentation i Sverige.

Om vi förflyttar fokus till de politiska partierna är den normativa förväntan densamma som för riksdagen som helhet. Förhoppningen är en ökad åsiktslikhet över tid mellan väljare och valda. Övning skall ge färdighet även för partierna. Nyare partier har dock naturligtvis inte haft lika lång tid på sig.

Utfallet av partitestet är dock precis som testet för hela riksdagen en besvikelse. Några tendenser till ökad åsiktslikhet mellan politiker och väljare inom

partierna kan inte iaktas. Snarare tvärtom med en sämre samstämmighet i de senaste mätningarna än för trettio-fyrtio år sedan. Om vi jämför avspeglingsresultaten för tudelade sakfrågor 1968–1985 med 2010–2014 ökar åsiktsolikheten från 20 till 23 procentenheter för V (+3), från 26 till 28 för S (+2), från 18 till 25 för C (+7), från 20 till 32 för FP (+12) och från 20 till 24 för M (+4). Alla partier uppvisar med andra ord en viss försämring i åsiktsöverensstämmelsen mellan ledamöter och väljare.⁶ De nyare partierna uppvisar däremot ingen försämrad åsiktslikhet över tid. Miljöpartiet och Kristdemokraterna har i allt väsentligt samma grad av åsiktsöverensstämmelse i mätningen 2014 som i de första mätningarna för tjugo-tjugofem år sedan. Sverigedemokraterna har vi enbart mätt vid två val och då har resultaten för den partiinterna åsiktslikheten varit 27 respektive 20. Nivåmässigt ungefär som medeltalen för övriga partier och en förändring snarare till det bättre.⁷

När det gäller Sveriges två regeringsbärande partier har vi inte någon klar normativt förankrad hypotes när det gäller åsiktsöverensstämmelse. De empiriska resultaten är dock högst intressanta. Under vänstervågen 1968 är S-ledamöter tydligt mindre åsiktsrepresentativa för sina väljare än H-ledamöter för sina. Det mönstret består ända in på 1980-talet, ehuru försvagat. Därefter under nyliberalismens och ekonomismens år under 1990-talet fram till 2006, förändras bilden radikalt. Nu är M-ledamöter klart mindre åsiktsrepresentativa än S-ledamöter. Vid valet 2010 svänger mönstret igen. De Nya Moderaterna är nu ånyo mer åsiktsmässigt nära sina väljare än Socialdemokraterna är nära sina. Ett förhållande som håller i sig vid valet 2014. Bakom alla dessa förändringar ligger ideologiska partiförskjutningar på vänster–högerdimensionen – S-partiet mer vänsterdrivande på 1960-talet, M-partiet mer högerdrivande på 1990-talet. Men också opinionsvindar som på 1960-talet blåste åt vänster för att under 2000-talet allt tydligare blåsa åt höger (Oscarsson & Holmberg, 2016).

Ideologisk åsiktslikhet

Ständigt utmanad och ofta dödförklarad, men vänster–högerdimensionen lever vidare. Mycket tydligt i Sverige och mycket påtagligt när det gäller vad som påverkar väljares röstande och partiets handlande (Oscarsson & Holmberg 2016, Bengtsson m.fl., 2013). Många utmanare har kommit och gått genom åren. Till exempel kärnkraften på 1970-talet och miljön på 1980- och 1990-talen. Dock efter några år har opinionsmässigt avvikande konflikt- och åsiktsmönster förvandlats till traditionella vänster–högermönster. Kärnkraften och miljön är båda numera sakfrågor med ett vänster–högerfärgat konfliktmönster. Vänster–höger är en hungrig liten imperialist som efter hand sväljer sina konkurrenter.

Den senaste utmanaren är något som kommit att kallas GAL–TAN. Det är en import från forskning kring europeisk integration (Hooghe, Marks & Wilson 2002). GAL–TAN avser att mäta icke-materiella värden av socialt och kulturellt slag. På en sida står gröna, alternativa och libertära värden mot på den andra sidan traditionella, auktoritära och nationella värden. Åsiktsmässigt hänger de ingående åsikterna svagt samman bland svenska väljare. Det gäller framför allt de gröna värdena. Någon riktigt tydlig dimension framträder inte i svenska data när man prövar den i exempelvis faktoranalyser. I det svenska fallet vore det bättre att hantera de olika ingående sakområdena som separata konfliktfrågor. Det görs exempelvis i Oscarsson & Holmberg 2016. Då framgår tydligt att det är motsättningen i frågan om invandring och flyktingmottagning som är kärnan i det som kommit att kallas GAL–TAN. Om man så vill libertarianskt inriktade globalister mot mer auktoritära nationalisterna. Den förra gruppen är mer positiv till en generös flyktingmottagning. Den senare gruppen är mer restriktiv.

Sambandet bland svenskar mellan inställningen i flyktingfrågan och den ideologiska vänster–högerpositionen var mycket svag när vi mätte den första gången år 1990. Korrelationen var .13 med högerinriktade medborgare något mer mottagningsrestriktiva än vänsterinriktade. Motsättningen var mycket svagt vänster–högerkopplad. Snart trettio år senare har det svaga vänster–högermönstret förstärkts mycket påtagligt. I senaste SOM-mätningen hösten 2017 har korrelationen mellan svenska folkets åsikter om flyktingmottagning och deras vänster–högerattityder gått upp till hela .33.

I SOM-undersökningen efter valet 2014 var korrelationen något svagare – dock tydliga .28. En utvecklig pågår som långsamt förvandlar flyktingfrågan till en vänster–högerfärgad sakfråga i Sverige. Samma mönster kan iaktas i riksdagen. Men i riksdagen kan ett tydligt vänster–högermönster i flyktingfrågan noteras tidigare. I riksdagsundersökningen 1994 är korrelationen mellan ledamöternas åsikter om att ta emot färre flyktingar och deras subjektiva vänster–högerposition .39, med vänsteridentifierade ledamöter något mer positiva till en generös flyktingmottagning än högerlutande ledamöter.⁸ Motsvarande korrelation är .32 i den senaste riksdagsstudien 2014. Flyktingfrågan lutar åt att vara vänster–högerfråga även i riksdagen, precis som bland väljarna.

Vänster–högerdimensionen lever alltså fortfarande i högönsklig välmåga i Sverige. När det gäller representation är det svårt att tänka sig något mer centralt att studera än relationen mellan väljare och valda på vänster–högerdimensionen. Och här förväntar vi oss normativt en hög grad av samstämmighet. Åsiktolikhet kan råda och därtill kanske också tolereras i olika sakfrågor, men inte när gäller positioner på den centrala vänster–högerdimensionen. Den normativa toleransen för åsiktsavstånd är lägre när det gäller mer långsiktiga

ideologiska målsättningar. Följaktligen är vår normativa hypotes att åsiktsöverensstämmelsen mellan ledamöter och väljare skall vara extra hög när det gäller positionering på vänster–högerdimensionen.

Väljarnas och ledamöternas positioner på vänster–högerskalan har mätts med hjälp av sammanlagda index baserade på de svarandes åsikter i olika sakfrågor. Valet av de sakfrågor som ingår i indexen bygger på resultaten av faktoranalyser som visar i vilken utsträckning olika åsikter hänger samman och bildar tolkningsbara mönster av vänster–högerkaraktär. Indexen har gjorts för alla tio representationsundersökningar sedan den första 1968/69, och omfattar i allt väsentligt sakfrågor vi traditionellt sett brukar tala om som klassiska svenska vänster–högerfrågor – offentliga sektorns storlek, relationen mellan stat och näringsliv, skatternas nivå, social och ekonomisk jämlikhet, välfärdssystemens utformning. Medtagna sakfrågor är inte exakt desamma genom alla år. Frågor har blivit inaktuella samtidigt som nya tillkommit. Resultaten över tid skall därför jämföras med viss försiktighet. Dock är utfallen robusta beroende på att relativt många sakfrågor ingår i indexen, mellan 5–15 för de olika undersökningsåren. Ett utbyte av en eller annan sakfråga påverkar inte resultaten på något avgörande sätt.

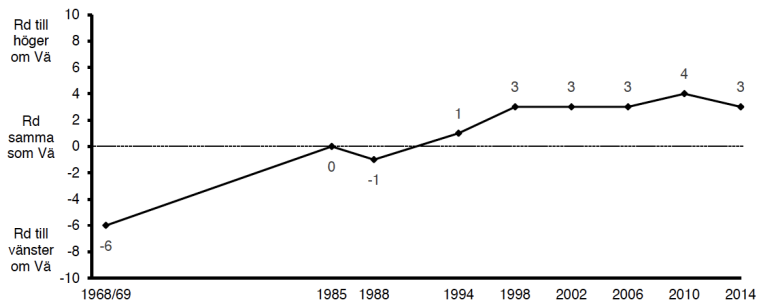
Åsiktsdifferensen mellan ledamöter och väljare är endast 3 enheter på vårt vänster–högerindex 2014. En skillnad på 3 enheter på ett index som kan variera mellan 10 (vänster) till 50 (höger) är ingen stor skillnad. Den normativa hypotesen om en hög åsiktsöverensstämmelse på den ideologiska vänster–högerdimensionen får ett starkt stöd. Medeltalet för ledamöterna är 28 mot 25 för väljarna. Det betyder att ledamöterna genomsnittligt befinner sig något till höger om väljarna. Det resultatet är ingen nyhet för valet 2014 (se figur 2).

Motsvarande svagt högerlutande riksdag jämfört med valmanskåren finner vi i alla undersökningarna tillbaka till 1994. Dessförinnan är mönstret det omvända med en riksdag något ideologiskt till vänster om medborgarna 1988, en tydligt vänsterlutande riksdag 1968/69 och en riksdag med exakt samma ideologiska tyngdpunkt som väljarna (1985).

Dock, i alla undersökningarna är riksdagens genomsnittliga vänster–högerposition mycket snarlik väljarkårens. Medeltalsskillnaderna på den fyrtioegradiga differensskalan har hållit sig mellan som mest 6 enheter (1968/69) och som minst 0 enheter (1985). I de senare studierna från och med 1985, som är mer internt jämförbara, har differenserna varit som max 4 enheter. Slutsatsen att åsiktsöverenskommelsen mellan riksdagen och valmanskåren i Sverige är hög när det gäller vänster–högerideologi vilar på en fast grund.

Politiskt noterbart är att bakom denna höga samstämmighet återfinns ett mönster med en riksdag svagt till vänster om medborgarna åren 1968 till 1988 och svagt till höger åren därefter fram till valet 2014. De senaste tjugofem har Sverige haft en riksdag med en åsiktstyngdpunkt något till höger om väljarkåren.

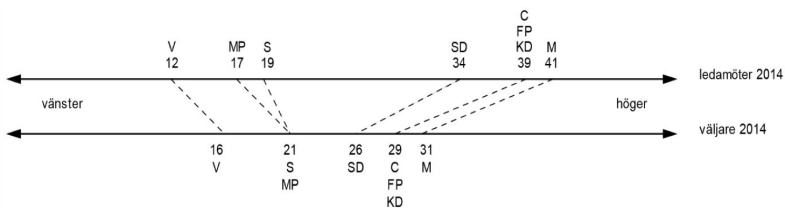
Figur 2 Ideologisk åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare 1968/69–2014 (medeltalsskillnader på åsiktsbaserade vänster–högerindex)

Kommentar: Resultaten bygger på nio vänster–högerindex baserad på ledamöters och röstberättigade väljares åsikter i olika sakfrågor. Antalet frågor är 15 1968/69, 12 1985, 8 1988, 7 1994 och fem varje år 1998 – 2014. Många av sakfrågorna är desamma åren 1985–2014, men inte alla. VH-indexen 2002–2014 bygger dock på exakt samma frågor. VH-medeltalen kan variera mellan 10 (vänster) och 50 (höger). Medeltalsskillnaderna i figuren kan maximalt uppnå värdet ± 40 (10 minus 50). Rd står för riksdagsledamöter; Vå för röstberättigade väljare.

Om vi ser på resultaten för de olika partierna blir estimaten mer osäkra. Antalet undersökningsspersoner blir färre, speciellt för de mindre partierna. Dock, utfallet i studien 2014 är ingen stor överraskning. Vi har sett motsvarande mönster tidigare. Partiernas interna åsiktslikhet mellan representanter och väljare bildar ett polariserat solfjädersmönster med vänsterpartier ideologiskt till vänster om sina väljare samtidigt som riksdagens högerpartier befinner sig till höger om sina.

Figur 3 Ideologisk vänster–högerposition bland riksdagsledamöter och väljare efter parti 2014 (Procent)

Kommentar: Resultaten bygger på ett vänster–högerindex baserat på ledamöters och väljares åsikter i fem olika sakfrågor – offentliga sektorns storlek, sänkta skatter, inkomstskillnader, privat sjukvård och sextimmars arbetsdag. Indexet kan variera mellan 10 (vänster) och 50 (höger). Medeltalet bland samtliga svarande ledamöter är 28 jämfört med 25 för samtliga svarande medborgare.

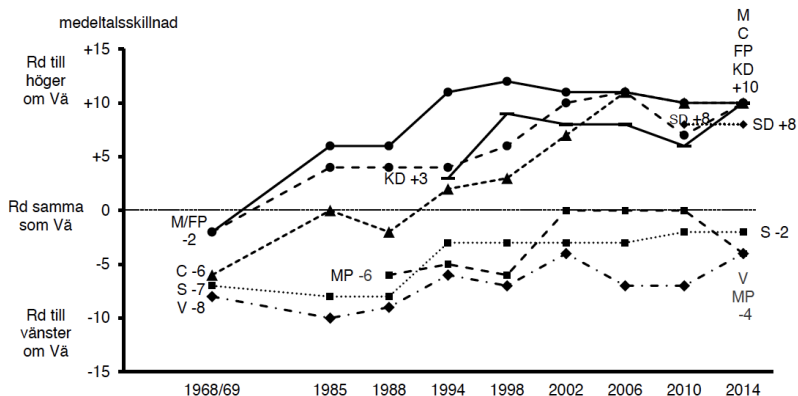
Resultaten i figur 3 visar att riksdagsgrupperna för V, S och MP ligger till vänster om sina respektive väljare medan riksdagsgrupperna för C, FP, KD och M befinner sig till höger om sina. Sverigedemokraternas väljare och ledamöter placeras genomsnittligt mot mitten av vänster–högerskalan med ledamöterna något till höger om väljarna. Tyngdpunktmässigt hamnar SDs ledamöter och väljare något närmare Alliansens vänstraste partier (C; FP; KD) än de Rödgröns högraste parti (S). Men varken bland ledamöter eller väljare placeras SD längst ut till höger, eller ens långt ut till höger. Åsiktsmässigt med det mått vi använt hamnar Sverigedemokraterna svagt till höger om mitten.

Solfjädermönstret för partiernas åsiktsrepresentation utefter vänster–högerdimensionen har vi haft i Sverige sedan undersökningen 1985 (Holmberg 2014). Under vänstervågen på 1960-talet såg däremot mönstret annorlunda ut. I representationsundersökningen 1968/69 befann sig alla riksdagspartier genomsnittligt till vänster om sina respektive väljare. Modellen var snarast ett vänstervajande sädesfält, inte en utspänd solfjäder (Holmberg 1974).⁹

Men sedan 1980-talet har vi alltså en tydligare elitkonfliktmodell med större ideologiska partimotsättningar i riksdagen än bland väljare. En dylik modell är ingen svensk egenhet. Tvärtom, den är den typiska modellen i representationsundersökningar internationellt (Schmitt & Thomassen 1999, Esaiasson & Heidar 2000). En teoretisk förklaring kan vara att partier på elitnivå behöver vara mer ideologiskt tydliga för att vinna väljarstöd. Polarisering är en funktionell nödvändighet (Medding 1982, McAllister 1991, Rabinowitz, McDonald & Listhaug, Holmberg 2004). Åsiktsöverensstämmelsen med väljarna blir inte perfekt vid varje given tidpunkt.

I Sverige följer riksdagspartiernas grad av ideologisk samstämmighet med sina väljare mycket stabila och tydliga mönster genom åren. Vänsterpartiets och Socialdemokraternas ledamöter är alla år något till vänster om sina väljare, V mer så än S. Dock, i båda fallen är ledamöternas vänstervridning visavis sina väljare mindre uttalade på 2000-talet jämfört med för trettio-fyrtio år sedan. Resultatet för Miljöpartiet faller väl in i samma mönster med vänsterlutande ledamöter i förhållande till MP-väljarna de första åren i riksdagen, följt av några val på 2000-talet med perfekt överensstämmelse, för att i valet 2014 ånyo uppvisa vänstervridna ledamöter i jämförelse med partiets väljare (se figur 4).

Figur 4 Riksdagspartiernas ideologiska samstämmighet med sina väljare 1968/69–2014 (medeltalsskillnader på åsiktsbaserade vänster–högerindex)

Kommentar: Resultaten bygger på nio vänster–högerindex baserad på ledamöters och röstberättigade väljares åsikter i olika sakfrågor. Antalet frågor är 15 1968/69, 12 1985, 8 1988, 7 1994 och fem varje år 1998–2014. Många av sakfrågorna är desamma åren 1985–2014, men inte alla. VH-indexen 2002–2014 bygger dock på exakt samma frågor. VH-medeltalen kan variera mellan 10 (vänster) och 50 (höger). Medeltalsskillnaderna i figuren kan maximalt uppnå värdet ± 40 (10 minus 50). Rd står för riksdagsledamöter; Vä för röstberättigade väljare.

På den borgerliga sidan har det hänt mera. Här har de ideologiska avstånden mellan ledamöter och väljare snarare ökat än minskat över tid. Samtliga allianspartier stod ideologiskt närmare sina väljare åren 1968–1994 än under 2000-talet. Förändringen är likartad i alla fyra borgerliga partier. Ledamöterna i riksdagen har kommit att stå tydligare till höger om sina väljare.

Konkret har mätningen 2014 givet följande utfall när det gäller de genomsnittliga åsiktsavstånden mellan väljare och valda på vänster–högerskalan. Plusavstånd visar att ledamöterna befinner sig till höger om sina väljare, minusavstånd indikerar tvärtom att ledamöterna är till vänster. V -4, S -2, MP -4, C +10, FP +10, KD +10, M +10 och SD +8. De Rödgröna partierna i riksdagen ligger alltså något till vänster om sina väljare samtidigt som Alliansens partier ligger klarare till höger om sina respektive väljare. Sverigedemokraternas ledamöter liknar mest borgerliga ledamöter i det att även riksdagsrepresentanter för SD befinner sig klart till höger om sina väljare.

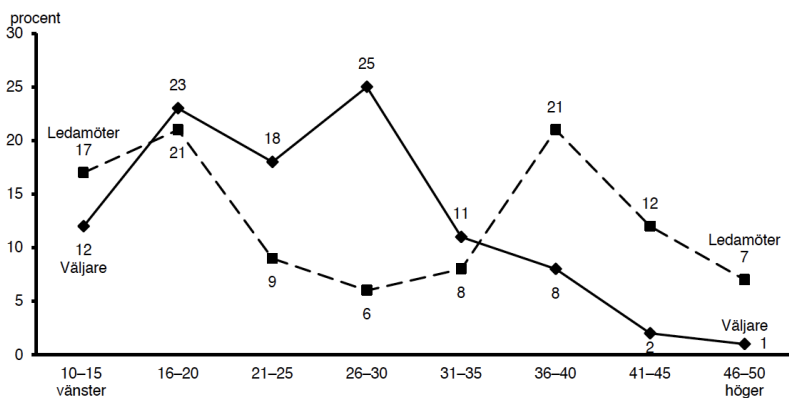
Genomsnitt är bra mått, analytiskt och inte minst pedagogiskt. I vårt sammanhang säger de något väsentligt om var den politiska tyngdpunkten är belägen. Men medeltal kan dölja en mer komplicerad verklighet. Många olika åsiktsfördelningar kan ge upphov till samma medeltal. En fördelning med de flesta åsikter mot mitten kan exempelvis uppvisa ett medeltal liknande

medeltalet för en fördelning med åsikter koncentrerade på vardera ytterkanten. En tvåtoppig fördelning med vardera topp utåt extremerna kan ha samma medeltal som en entoppig centrerad fördelning (Holmberg 1999).

I vårt fall med svenska riksdagsledamöter och väljare är verkligheten snarlikt det senare exemplet. Majoriteten av ledamöternas ideologiska vänster–högeråsikter befinner sig inte in mot mitten. De befinner sig istället antingen en bit åt höger eller en bit åt vänster. Ledamöternas ideologiska åsiktsfördelning är tvåtoppig och polariserad. Väljarnas opinionsfördelning är annorlunda med flest personer in mot mitten och färre ute på kanterna. Väljarfördelningen tenderar att vara mer entoppig och centrerad mot mitten (se figur 5).

Figur 5 Ideologisk vänster–högerfördelning bland riksdagsledamöter och väljare 2014 (procent)

Kommentar: Åsiktsbaserat vänster–högerindex. Medeltal bland samtliga ledamöter är 28 mot 25 bland röstberättigade väljare. Ju högre medeltal desto mer höger. VH-indexet kan variera mellan 10 (vänster) och 50 (höger). Se figur 3 för hur indexet är konstruerat.

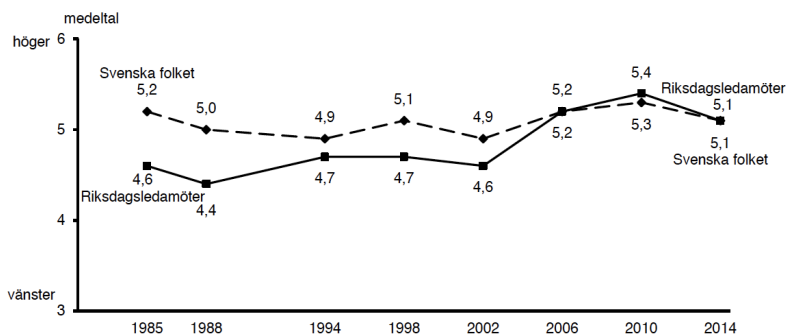
Trots denna skillnad hamnar båda åsiktsfördelningarnas medeltal nära varandra. En ideologiskt polariserad riksdag representerar tyngdpunktsmässigt en klart mindre polariserad väljarkår förhållandevis bra.

Men – och det är ett viktigt men – om ”tyngdpunkten” skall omsättas i konkreta beslut vill det till kompromisser och en vilja att gå de många väljarna i mitten till mötes. Här spelar andra faktorer in som har att göra med samarbetsvilja, det parlamentariska spelet, strategisk positionering inför val och koalitionspolitik. Åsiktsöverensstämmelse och ideologiska tyngdpunkter är en sak, representation i konkret handling kan vara en annan. Förhoppningsvis kan vi utgå ifrån att det finns en positiv korrelation däremellan.

Subjektiv vänster–högeridentifiering

Den gamla sanningen var att valda representanter genomsnittligt placerade sig något mer till vänster än vad väljarna gjorde. Det mönstret återfanns såväl i Sverige som internationellt. Politiker självidentifierade sig något mer vänster än de som valt dem. Så såg resultaten ut i äldre undersökningar från 1900-talet och in på början av 2000-talet. I de svenska riksdagsundersökningarna 1985 till 2002 placerar sig ledamöterna i genomsnitt mer till vänster än valmanskåren. Men därefter har mönstret förändrats. Riksdagsledamöter i genomsnitt identifierar sig inte längre mer vänster än väljarna. Resultaten i figur 6 visar nu istället på en riksdag som är i närmast perfekt samklang med väljarna när det gäller ideologisk vänster–högeridentifiering.

Figur 6 Riksdagsledamöter och svenska folket placerar sig på en subjektiv vänster–höger skala 1985 – 2014 (medeltal)

Kommentar: Vänster–högerskalan varierar mellan 0 (långt till vänster) och 10 (långt till höger). Resultaten är medeltal för riksdagsledamöter och svarande i valundersökningarna.

Medeltalen är helt överensstämmande 2006 och 2014 och skiljer endast en enhet 2010 (riksdagen 5,4 mot 5,3 för valmanskåren; ju högre värde desto mer höger).¹⁰ Någon annan slutsats än att den ideologiska överensstämmelsen är mycket hög går inte att dra.

Den ideologiska överensstämmelsen när det gäller vänster–högeridentifiering är inte lika imponerande om vi ser på resultaten inom de olika partierna. Dock är samstämmigheten för flera partier mycket hög. Det är endast två partier där ledamöternas ideologiska självidentifiering avviker mer påtagligt från sina väljares. Vänsterpartiets ledamöter placerar sig mer till vänster med ett snitt på 1,5 mot vänsterväljarnas 2,2 – en differens på 0,7 enheter. Detsamma gäller Centerpartiet där ledamöterna också står snittmässigt till vänster om sina väljare (6,0 jämfört med 6,7, en differens på 0,7 enheter). Motsvarande

differens för övriga partier är lägre: S 0,2 (ledamöterna till vänster), MP 0,2 (ledamöterna till vänster), FP 0,1 (ledamöterna till vänster), KD 0,1 (ledamöterna till höger), M 0,4 (ledamöterna till höger) och SD 0,1 (ledamöterna till höger).

I grova drag liknande resultat som vi tidigare fann när vi analyserade den ideologiska samstämmigheten utifrån det åsiktsbaserade vänster–högermättet. Rödgröna ledamöter (V, S och MP) till vänster om sina väljare och Alliansledamöter (KD och M) och SD-ledamöter till höger om sina respektive väljare. Ett solfjäderformat mönster med mer polarisering i riksdagen än bland väljarna.¹¹

Med tanke på den större ideologiska vänster–högerpolariseringen i riksdagen än ute bland medborgarna, blir frågan om ledamöterna vet om var väljarna står viktig ur representationssynpunkt. Om partierna skulle vilja gå opinionen till mötes, känner de till var de egna väljarna står ideologiskt? Vi vet från tidigare studier att ledamöterna har en stark tendens att önsketänka och tro att de egna väljarna tycker som de själva (Holmberg 1999, 2010). Så frågan är hur väl ledamöterna känner till att de egna väljarna tenderar att stå till vänster om dem (gäller allianspartierna och SD) eller till höger (gäller de Rödgröna partierna)?

Resultaten för studien 2014 visar att ledamöterna som väntat ”önsketänker” och placerar de egna väljarnas vänster–högeråsikter nära de egna. De ledamöter som önsketänker minst och ser störst avstånd mellan sig själva och de egna väljarna är Vänsterpartiets (väljarnas snitt placeras 0,7 enheter till höger om ledamöternas). Jämförbara resultat för övriga partier är S 0,2 (väljarna till höger), MP +/- 0 (väljarna i perfekt harmoni med ledamöterna), C 0,2 (väljarna till höger), FP 0,1 (väljarna till vänster), KD 0,4 (väljarna till höger), M 0,4 (väljarna till vänster) och SD 0,3 (väljarna till vänster). Små differenser för alla partier med ett visst undantag för Vänsterpartiet.

Men huvudfrågan är om ledamöterna ser rätt när de placerar sina väljare till vänster eller höger om sig själva. Om partierna skall anpassa sin politik efter de egna väljarnas önskemål bör de känna till om de skall gå åt vänster eller åt höger. Om vi jämför ledamöternas perceptioner av om de egna väljarna står till vänster eller till höger om dem själva med vad vår tidigare analys byggd på det åsiktsbaserade vänster–högerindexet visar, framgår det att fem partiers ledamöter uppfattar läget helt korrekt, ett parti har halvrätt medan två partier hamnar något snett. Ledamöter från V och S uppfattar i genomsnitt att de står till vänster om sina väljare. Och det är korrekt enligt vårt åsiktsbaserade vänster–högerindex 2014. På ett motsvarande sätt lokaliserar ledamöter från FP, M och SD sina positioner helt rätt till höger om sina respektive väljare.

Miljöpartiets ledamöter ser i genomsnitt ingen ideologisk vänster–höger skillnad mellan sig själva och sina väljare. Men en viss skillnad finns. Enligt vårt åsiktsbaserade index är ledamöterna mer till vänster än MP-väljarna.

Endast halvrätt med andra ord. De två partier vars ledamöter uppfattar väljarnas ideologiska positioner fel är Centerpartiet och Kristdemokraterna. I båda fallen ser ledamöterna sina väljare som genomsnittligt placerade till höger om dem själva medan vår åsiktsbaserade mätning visar att väljarna i själva verket befinner sig till vänster. Mest missuppfattar KDs ledamöter situationen. Ledamöterna är åsiktsmässigt klart till höger om sina väljare men tror att de är till vänster om dem. Om partiet i populistisk nit försöker närma sig sina väljare och följer sin uppfattning om var väljarna står, går partiet åt höger. Och ökar därmed än mer avståndet till sina väljare. Framgångsrik populism förutsätter bra kännedom om vad folket tycker.

Dock, huvudresultatet är att majoriteten av riksdagens partier helt korrekt känner till om deras väljare står till vänster eller till höger om dem. Därmed är anticipatorisk representation möjlig bara viljan finns. Det är ett positivt besked. Lägg därtill att den vänster–högerideologiska samstämmigheten mellan ledamöter och väljare överlag är stor i Sverige – såväl när vi mäter den med objektiva åsiktsbaserade mått som när vi gör mätningar baserade på subjektiva placeringar. Det är ett mycket viktigt positivt besked för svensk representativ demokrati. Vänster–höger är fortfarande den dominerande konflikten i svensk politik. Och här fungerar det representativa systemet bra.

Slutbetyg

Den normativa önskehypotesen är en hög åsiktsöverensstämmelse. Ledamöter och väljare skall i allt väsentligt ha likartade åsikter i viktiga sakfrågor och ha liknande ideologiska målsättningar. Samklang mellan väljare och valda, inte motklang, är det representativa idealet. Givet dessa högt ställda krav, vilket blir betyget för det svenska representativa systemet?

Om ämnet är åsiktsöverensstämmelse i olika konkreta sakfrågor måste betyget bli relativt lågt. Ledamöter och väljare har visserligen samma majoritetsåsikter i ett flertal undersökta sakfrågor - och det är positivt - men flertalet är enbart cirka 65–70 procent av frågorna. En så hög andel som omkring en tredjedel av alla studerade sakfrågor utmärks av att riksdagens och valmanskårens flertal är oense. Om vi ser på den genomsnittliga graden av åsiktsskillnad mellan ledamöter och väljare i olika sakfrågor, är den så stor under alla undersökningsår att den med all sannolikhet skulle vara klart mindre om riksdagsledamöterna utsågs med slumpens hjälp istället för i allmänna val. En representativ process ovanifrån med politiskt ledarskap och opinionsbildning snarare än en representationsprocess nedifrån med förankring och avspegling måste bli slutsatsen när åsiktsöverensstämmelsen är sämre än vad den skulle vara om ledamöterna lottades fram.

Men detta något låga betyg gäller enbart för representation i olika mer eller mindre politiserade sakfrågor. Vänder vi istället blicken mot det kanske mer centrala – graden av samstämmighet mellan väljare och valda när det gäller den mer övergripande samhällsfilosofin – blir betyget klart bättre. Svenska riksdagsledamöter och väljare uppvisar en hög grad av överensstämmelse när det gäller positionering på den fortfarande dominerande vänster–högerdimensionen. Här är åsiktlikheten klart större än för de flesta mer konkreta sakfrågor.

En riksdag som på 1960-talet ideologiskt befann sig något till vänster om valmanskåren har på 2000-talet ersatts av en riksdag som ligger något till höger. Dock, varken på 1960-talet eller 2014 talar vi om några drastiska skillnader. I huvudsak kan vi dra slutsatsen att riksdagen representerar svenska folkets ideologiska vänster–högeråsikter. Det är ett viktigt normativt önskemål som här uppfylls. I grundlagen fastslås att *Riksdagen representerar svenska folket*. Och så är det verkligen när det gäller ledamöternas och väljarnas ståndpunkter på den avgörande vänster–högerdimensionen. Det är ett gott betyg åt svensk representativ demokrati.

Noter

1. De sex äldre sakfrågorna är kärnkraft, U-bistånd, inkomstskillnader, skatter, försvar och offentliga sektor. De sex nyare frågorna är skatt på bensin, NATO, pappaledighet, RUT, friskolor och vinster i välfärden.
2. Opinionen i flyktingfrågan har förändrats enligt följande: Andel bra förslag att ta emot färre flyktingar i en tudelad mätning bland väljare/ledamöter: 1994 70/17, 1998 61/9, 2002 57/7, 2006 48/8, 2010 43/8 och 2014 43/20.
3. Graden av genomsnittlig åsiktsdifferens mellan ledamöter och väljare i fem vänster–högerfrågor var 17 procentenheter 2006 och 16 procentenheter 2010. I samtliga undersökta sakfrågor var snittkongruensen 18 år 2006 och 23 år 2010. Vänster–höger samstämmigheten var alltså något högre än den totala. Men inte mycket högre.
4. Frågorna gäller sänka skatterna, minska den offentliga sektorn, mer privat sjukvård och minska inkomstskillnaderna.
5. Bland de 21 sakfrågorna i studien 2014 har resultaten för väljarna hämtats från Valundersökningen i 17 fall och från SOM-undersökningen i 4 fall. Väljarnas majoritetspositioner överensstämmer med ledamöternas i 14 fall av 17 (82 procent) om vi enbart ser till resultaten från 2014 års Valundersökning. Motsvarande utfall blir 14 fall av 18 (78 procent) för SOM-undersökningen. Antalet fall med överensstämmande majoriteter i både Valundersökningen och SOM-

undersökningen, eller i en av dem när bara en mätning finns, är 15 fall av 21 (71 procent).

6. För KD och MP kan vi bara jämföra tillbaka till 1994 respektive 1988. Resultaten visar här på en stor stabilitet. Åsiktslikheten i snitt för KD 1994 var 23, samma utfall som 2014. För MP var den genomsnittliga åsiktslikheten 18 år 1988 jämfört med 17 i senaste mätningen 2014. Alltså ingen försämrad åsiktskongruens över tid som för de äldre partierna.
7. SDs kortsiktigt förbättrade åsiktöverensstämmelse mellan 2010 och 2014 delade partier med flera andra partier. Den genomsnittliga åsiktöverensstämmelsen i olika sakfrågor ser följande ut för de olika partierna 2010/2014: V 29/16, S 30/26, MP 21/17, C 25/25, FP 36/28, KD 21/23, M 24/24 och SD 27/20.
8. I riksdagsundersökningen 1994 syns vänster-högermonstret inte lika bra om vi ser på hur de olika partiernas ledamöter tar ställning i flyktingfrågan. Andelen ledamöter som tyckte att det är ett mycket dåligt förslag att ta emot färre flyktingar var 1994: V 57 procent, MP 56, FP 54, KD 53, S 22, C 11 och M 3. Motsvarande resultat i riksdagsundersökningen 2014 är: MP 70 procent, V 63, C 58, S 55, FP 44, KD 23, M 22 och SD 0 procent. Ledamöter i de Rödgröna partierna har blivit mer positiva till en generös flyktingmottagning: V + 6 procentenheter, MP +14 och S +33. Ledamöter i två av Alliansens partier har förändrat sina åsikter åt motsatt håll och blivit mer flyktingrestriktiva: FP -10 och KD -30 procentenheter medan M- och C-ledamöter tvärtom blivit mer flyktingpositiva, +19 respektive +47 procentenheter. Sammantaget har det partipolitiska vänster-högermonstret förstärkts.
9. Ett liknande resultat fann Strömberg (1974) på kommunal nivå.
10. En studie i Västra Götaland år 2012 visar också på en mycket hög grad av ideologisk samstämmighet mellan väljare och valda (Karlsson 2013).
11. Om vi studerar samtliga ledamöters och samtliga väljares svarsfördelningar på vänster-högerekalan uppvisar väljarnas fördelning en klar tendens till entopphet med värdet fem som vanligaste svar. Ledamöternas fördelning tenderar också att vara entoppig men mer som en avhuggen vulkan med i huvudsak samma svarsandelar från värdet 3 till värdet 8. Resultaten för ledamöternas /valmansåkårens svar är följande 2014: 0=0/3, 1=3/4, 2=9/7, 3=16/12, 4=13/10, 5=15/21, 6=14/12, 7=12/17, 8=13/10, 9=4/2, 10=1/2. Se också Lindvall m.fl.2017 och Karlsson & Nordin 2015.

Referenser

- Arnold, Christine & Mark Franklin (2012) Introduction: Issue Congruence and Political Responsiveness. *West European Politics*, (35) s.1217–1225.
- Bengtsson, Åsa, Kasper Hansen, Olafur Hardarson, Hanne Marthe Narud & Henrik Oscarsson (2014) *The Nordic Voter. Myths of Exceptionalism*. Colchester: ECPR Press.
- Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red.) (2015) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet.
- Brothén, Martin & Sören Holmberg (red.) (2010) *Folkets representanter*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Dahlberg, Stefan & Sören Holmberg (2016) The Importance of Electoral and Judicial Trust for Regime Support. *Review of Public Administration and Management*, 4:182.
- Dalton, Russell (2015) Party Representation Across Multiple Issue Dimensions. *Party Politics*, s. 1–14.
- Esaiasson, Peter & Knut Heidar (red.) (2000) *Beyond Westminster and Congress. The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State Press.
- Esaiasson, Peter & Sören Holmberg (1996) *Representation from Above. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth.
- Gilens, Martin (2012) *Affluence and Influence. Economic Inequality and Political Power in America*. Princeton: Princeton University Press.
- Gilley, Bruce (2009) *The Right to Rule. How States Win and Lose Legitimacy*. New York: Columbia University Press.
- Holmberg, Sören (1974) "Riksdagen representerar svenska folket". *Empiriska studier i representativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Sören (1989) Political Representation in Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 12: 1-36.
- Holmberg, Sören (1999) Policy Congruence Compared. I Warren Miller et al. *Policy Representation in Western Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, Sören (1997) Dynamic Opinion Representation. *Scandinavian Political Studies*, 20(3) s. 265–283.
- Holmberg, Sören (1999) Wishful Thinking Among European Parliamentarians. I Hermann Schmitt & Jacques Thomassen (red.) *Political representation and Legitimacy in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, Sören (2004) Polarizing Political Parties. I Hanne Marthe Narud & Anne Krogstad (red.) *Elections, Parties, and Political Representation*. Tidskrift for samhällsforskning Nr 2.
- Holmberg, Sören (2010) Riksdagsledamöternas väljarkänedom. I Martin Brothén & Sören Holmberg (red.) *Folkets representanter*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2014) Representerar riksdagen svenska folket? I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Holmberg, Sören & Peter, Esaiasson (1988) *De folkvalda*. Stockholm: Bonniers.

- Hooghe, L., G. Marks & C.J. Wilson (2002) Does Left/Right Structure Positions on European Integration? *Comparative Political Studies* 35(8) s. 965–989.
- Karlsson, David (2013) Åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda i regionpolitiken. I Annika Bergström & Jonas Ohlsson (red.) *En region för alla?* Göteborg: SOM-institutet.
- Karlsson, David & Lukas Nordin (2015) *Riksdagsundersökningen 2014*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lindvall, Johannes, Hanna Bäck, Carl Dahlström, Elin Naurin & Jan Teorell (2017) *Samverkan och strid i den parlamentariska demokratin*. Stockholm: SNS.
- McAllister, Ian (1991) Party Elites, Voters and Political Attitudes: Testing Three Explanations for Mass-Elite Differences. *Canadian Journal of Political Science*, 24(2) s. 237–268.
- Medding, Peter (1982) Ruling Elite Models: A Critique and an Alternative. *Political Studies*, 30(3) s. 393–412.
- Norris, Pippa (2008) *Driving Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2016) *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Persson, Mikael & Mikael Gilljam (2017) *Who Got What They Wanted? The Opinion-Policy Link in Sweden 1956-2014*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet..
- Rabinowitz, George, Elaine McDonald & Ola Listhaug (1991) New Players in an Old Game: Party Strategy in Multiparty Systems. *Comparative Political Studies*, 24(2) s. 147–185.
- Soroka, Stuart & Christopher Wlezien (2010) *Degrees of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strömberg, Lars (1974) *Väljare och valda. En studie av representativ demokrati i kommunerna*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Strömbäck, Jesper (2004) *Den medialiserade demokratin: Om journalistikens ideal, verklighet och makt*. Stockholm. SNS Förlag.
- Särlvik, Bo (1969) *Representationsundersökningens forskningsprogram*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Westerståhl, Jörgen & Folke Johansson (1981) *Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativt folkstyre*. Stockholm: Ds Kn 1981: 12.

VÄLJARE OCH VALDA ÄR ÖVERENS OM DEMOKRATINS SPELREGLER

Dennis Andersson & Henrik Oscarsson

I alla sorters spel är det viktigt att spelarna är någotsånär överens om spelreglerna. Det gäller även för representativ demokrati. Åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda bör råda för demokratins fundamentala spelregler. Men hur vill svenska folket bli styrt? Och hur väl ligger deras önsknings i linje med vad de folkvalda riksdagsledamöterna vill? Det är huvudfrågeställningarna för det här kapitlet. Studien ingår i en pågående serie av mätningar av hur väljare och valda ställer sig i frågor som rör demokratins former och förutsättningar, såsom till exempel rösträttsålder, folkomröstningar, valdagarnas placering, mandatperiodernas längd, spärrgränser i riksdagsval och personval.¹

Förutom att pröva graden av åsiktsöverensstämmelse i frågor som rör demokratins spelregler på aggregerad systemnivå passar vi också på att pröva en uppsättning hypoteser på individnivå: Vilka väljare är bäst åsiktsrepresenterade när det gäller frågor om demokratiska spelregler? Är det så – som tidigare forskning har visat – att våra förtroendevalda bäst representerar de väljare som är högutbildade, välbärgade och politiskt kunniga? (Walczak & van der Brug, 2012). Om vi kan visa att så är fallet även för grundläggande spelregelsfrågor ger vår studie ett starkt stöd till tidigare forskningsfynd. Spelregelsfrågornas natur – relativt låg uppmärksamhet från väljare kombinerat med en stark tendens att föredra *status quo* – kan nämligen betraktas som ett tufft fall för hypoteserna: om de får stöd även under dessa ogynnsamma omständigheter har vi desto starkare anledning att misstänka att resultaten äger universell giltighet.

Väljare och valda tycker om demokratins spelregler

En hög åsiktsöverensstämmelse mellan väljare valda kan normativt mycket väl betraktas som *viktigare* för frågor som rör demokratins fundamentala spelregler än för andra politiska sakfrågor. Det bör finnas en särskilt bred enighet och uppslutning bakom spelreglerna, kan man argumentera, eftersom dessa spelregler förväntas gälla oförändrade under lång tid. Politiska stridsfrågor kan komma och gå, och det representativa demokratiska systemet kan möjligen också tåla perioder av lägre åsiktsrepresentativitet så länge det sker en utjämning över tid. Med regelboken är det annorlunda. Alla aktörer – väljare och valda – behöver vara så gott som helt överens om grundförutsättningarna för den civiliserade maktkamp mellan mot varandra stående intressen som vi kallar demokrati. Förutsebarhet skapar en situation där även demokratins förlorare kan finna förtröstan i att framtiden bjuder nya möjligheter till inflytande som på grund av fasta spelregler erbjuder likartade förutsättningar vid nästa kraftmätning.

I tidigare analyser har vi kunnat konstatera att det finns en stark tendens till att vilja behålla *status quo* i frågor som rör demokratins spelregler både bland väljare och valda (Oscarsson 2008). ”Ändra ingenting!” tycks vara den huvudsakliga strategin för såväl partier som väljare när det gäller de flesta förslag som har med författningspolitiska förändringar att göra. Inställningen till olika förändringsförslag har historiskt tenderat att vara övervägande negativa: fler brukar tycka illa om förändringar av valsystem, valadministration och rösträttsregler än som gillar förändringar. I den mån det funnits politiska skiljelinjer i författningspolitiken har det handlat om förutsägbara partiintressen (von Sydow 1989; Kjellgren 2001). Oftast kan partier inte avgöra om förändringar av exempelvis valsystemet är till fördel eller nackdel för dem själva. I brist på principiella ställningstaganden blir resultatet en förkärlek för *status quo*: man vet vad man har men inte vad man får. Riskaversion får bli den bärande ideologin i författningspolitiska ställningstaganden. På sätt och vis erbjuder denna grundinställning till förändringar goda förutsättningar för hög åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda i spelregelsfrågor. Men är det så?

I tabell 1 redovisas resultat för de sammanlagt sju demokratiförslag som ledamöterna fick ta ställning till i Riksdagsundersökningen 2014. Som jämförelse har vi för vart och ett av förslagen hämtat motsvarande resultat bland väljarna från SOM-undersökningarna från de närmast möjliga tidpunkterna under perioden 1998–2017. I analysen använder vi ett balansmått, där den procentandel som är negativ till ett förslag subtraheras från andelen som är positiv. Ett positivt balansmått i en kategori betyder att det är fler som tycker förslaget är bra än dåligt, och ett negativt betyder att fler tycker förslaget är dåligt. När balansmättet bland väljare och riksdagsledamöter i en fråga har samma tecken

betyder det att det att den dominerande opinionen bland väljarna också är dominerande i parlamentet, vilket är en grundförutsättning för åsiktsrepresentativitet. Resultaten redovisas i tabell 1.

Vår första jämförelse mellan mätningar på elit- och massnivå för spelregelsförslag visar att balansmåttan har samma tecken för frågorna om sänkt fyraprocentsspärr (väljare -51/riksdagsledamöter -74), skilda valdagar (-25/-52), nationella folkomröstningar (-4/-36), införande av internetröstning (+29/+9) och krav på redovisning av kampanjbidrag (+62/+69). Det finns här två undantag: för förslaget att minska antalet riksdagsledamöter är väljarna på den positiva sidan (+23) medan ledamöterna är på den negativa (-28). Och när det gäller förslaget om att genomföra fler kommunala folkomröstningar ställer sig väljarna positiva (+22) och ledamöterna negativa (-28).

I klartext delar väljare och valda en övervägande *positiv* inställning till att kräva redovisning av kampanjbidrag och att införa internetröstning men en övervägande *negativ* inställning till att sänka fyraprocentsspärren, skilja valdagarna åt och att genomföra fler folkomröstningar på nationell nivå. Opinionsbalanserna skiljer sig åt för förslaget om att minska antalet riksdagsledamöter där folket ställer sig positiva men där folkets främsta företrädare ställer sig negativa. Även när det gäller lokala folkomröstningar är folkmajoriteten anorlunda än majoritetsuppfattningen bland de valda: folket är positiva till lokala folkomröstningar medan ledamöterna är negativa.

Att det råder samma opinionsbalans bland väljare och valda i fem av våra sju undersökta frågor är en första grov uppskattning av åsiktsrepresentativiteten på aggregerad nivå – och denna nivå på omkring 70 procent – är i så fall helt i linje med representativiteten för politiska sakfrågor som närstuderats i Sören Holmbergs kapitel 2 i denna volym (Holmberg, 2018). Men åsiktsrepresentation handlar förstas i första hand om hur väl de folkvalda representerar de väljare som valt att rösta på dem. Följdfrågan vi ställer är hur väl de olika partiernas riksdagsledamöter representerar sina egna väljare och sympatisörer. Vi använder för jämförbarhetens skull samma jämförelseteknik som Holmberg.

I tabell 2 redovisas avvikelser mellan väljare och valda när det gäller andelen positiva till de sju olika förslagen om demokratins spelregler. I beräkningarna har de väljare och valda som anser att förslagen är ”varken bra eller dåligt” tagits bort ur procentbaserna. Det ökar jämförbarheten i data från väljarnivå och elitnivå – andelen väljare som saknar bestämda uppfattningar i sakfrågor är nästan alltid klart högre än andelen bland ledamöterna – samtidigt som det ger en renare bild för hur majoritetsförhållandena ser ut på de olika nivåerna i olika grupper av partisympatisörer och riksdagsledamöter.

Tabell 1 Inställning till sju förslag om demokratis spelregler i befolkningen och bland valda riksdagsledamöter 1998–2016 (procent, balansmätt)

	Väljare										Valda				Balans- mätt				
	år	++	+	0	-	--	summa	procent	n	Balans- mätt	år	++	+	0	-	--	summa	procent	n
Sänka fyraprocentspärren till riksdagen	2012	2	7	31	29	31	100	1 462	-51	2014	3	6	8	34	49	100	282	-74	
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	2012	5	15	35	23	22	100	1 460	-25	2014	4	14	12	25	45	100	281	-52	
Genomföra fler nationella folkomröstningar	2016	12	19	34	21	14	100	1 464	-4	2014	10	15	14	35	26	100	282	-36	
Genomföra fler kommunala folkomröstningar	2012	11	30	40	14	5	100	1 460	+22	2014	10	20	12	36	22	100	282	-28	
Minska antalet riksdagsledamöter	1998	17	24	41	13	5	100	1 677	+23	2014	8	22	12	25	33	100	282	-28	
Införa möjlighet att rösta via internet i allmänna val	2017	30	23	23	11	13	100	1 743	+29	2014	14	31	19	20	16	100	282	+9	
Kräva att partier och kandidater redovisar varifrån de erhåller kampanjbidrag	1998	32	37	24	5	2	100	1 676	+62	2014	53	24	15	4	4	100	281	+69	

Kommentar: Tabellen ovan visar resultaten av väljares och valdas inställning till sju olika förslag. I tabellen redovisas de väljare och valda som tycker det är mycket bra förslag (++), ganska bra förslag (+), varken bra eller dåligt förslag (0) och mycket dåligt förslag (-). Balansmättet visar alla de som ställt sig positiva till förslagen minus alla de som ställt sig negativa. I Riksdagsundersökningen 2014 lyder frågorna: "Vad anser Du om följande förslag till förändringar av det svenska valsystemet?"; "Sänka fyraprocentspärren till riksdagen"; "Avskaffa den gemensamma valdagen"; "Genomföra fler nationella folkomröstningar"; "Genomföra fler kommunala folkomröstningar"; "Minska antalet riksdagsledamöter"; "Införa möjlighet att rösta via internet" och "Kräva att partier och kandidater redovisar varifrån de erhåller kampanjbidrag". I de nationella SOM-undersökningarna lyder frågan: "I debatten om demokrati i Sverige diskuteras olika förslag till förändringar. Vad tycker du om följande förslag?". Frågorna är inte ställda kontinuerligt i alla SOM-undersökningar utan förekommer ibland bara vissa år. 1998: "Minska antalet riksdagsledamöter" och "Kräva att partier och kandidater redovisar varifrån de erhåller kampanjbidrag". 2012: "Sänka fyraprocentspärren till riksdagen"; "Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter" och "Genomföra fler kommunala folkomröstningar". 2016: "Genomföra fler nationella folkomröstningar. 2017: Införa möjlighet att rösta via internet i allmänna val. Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1998, 2012, 2016 och 2017 och Riksdagsundersökningen 2014.

Tabell 2 Åsiktsöverensstämmelse för sju förslag om demokratis spelregler mellan riksdagspartiernas ledamöter och sympatisörer. Andel med åsikt som anser att förslaget är mycket bra eller ganska bra (procent, procentdifferenser)

	V		S		MP		C		L		KD		M		SD		Alla										
	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä	Δ								
Sakfråga	20	7	13	0	10	10	29	10	19	11	12	1	0	9	9	22	33	11	11	12	1	19	32	13	10	13	3
Sänka fyraprocentspärren till riksdagen	50	58	8	2	36	34	91	43	48	25	22	3	0	29	29	11	57	46	7	31	24	100	83	17	28	47	19
Genomföra fler nationella folkomröstningar	43	86	43	8	71	63	96	71	25	47	71	24	8	56	48	13	63	50	18	60	42	97	81	16	34	68	34
Genomföra fler kommunala folkomröstningar	11	42	31	0	32	32	24	41	17	27	23	4	38	38	0	18	29	11	52	27	25	18	28	10	20	31	11
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter *)	100	95	5	100	88	12	100	95	5	93	85	8	100	92	8	88	92	4	85	91	6	33	-	90	91	1	
Kräva att partier och kandidater redovisar varifrån de erhåller kampanjbidrag	20	71	51	3	68	65	15	60	45	22	62	40	57	44	13	33	77	44	80	74	6	60	-	34	69	35	
Minska antalet riksdagsledamöter	43	67	24	49	71	22	50	78	28	29	70	41	57	65	8	70	65	5	73	70	3	65	65	0	56	69	13
Införa möjlighet att rösta via internet i allmänna val																											
Antal frågor där flertalet ledamöter har andra åsikter än flertalet väljare	3			2			2					3	2						2					0			2
Genomsnitt 7 spelregelsfrågor **)	25			34			27					17	16						15					11			17
Genomsnitt 21 sakfrågor (se Holmbergs kapitel)	16			26			17					25	28						24					20			13

Kommentar: Analysen är genomförd på samma sätt som i kapitlet om åsiktsrepresentation (se tabellkommentar till tabellen 1 i Holmbergs kapitel 2, Holmberg 2018). I procentbasen ingår inte väljare eller riksdagsledamöter som svarat att de tycker att förslaget är "varken bra eller dåligt". *) frågan som ställdes i riksdagsundersökningen lyder "avskaffa den gemensamma valdagen". Gränsmarkerade fält markerar de fall då majoritetsförhållandena ser olika ut bland partisympatisörer och partiledamöter. Procentdifferenserna (Δ) visar de absoluta åsiktsavstånden som procentenheters skillnad i andel positiva till respektive förslag mellan gruppen partisympatisörer (Vä) och partiets riksdagsledamöter (Rd). **) Genomsnittet för Sverigedemokraterna bygger på endast fem jämförelser eftersom det saknas reliabla data från väljarnivån, vilket gör att jämförelsen mellan partierna haltar. Källa: Riksdagsundersökningen 2014 (Rd) samt de nationella SOM-undersökningarna 1998, 2012, 2016 och 2017 (Vä).

Resultaten för åsiktsrepresentativitet mellan partiföreträdare och sympatisörer bekräftar huvudslutsatsen från de tidigare analyserna: i frågor som rör lokala folkomröstningar och minskat antal riksdagsledamöter är väljare och valda inte på samma linje. När det gäller förslaget att *anordna fler lokala folkomröstningar* är det bara Miljöpartiets och Sverigedemokraternas ledamöter som representerar sina egna väljares majoritetsståndpunkt, nämligen att gilla idén att anordna fler folkomröstningar. Övriga partier är på tvärs med sina väljare. Och när det gäller förslaget att *minska antalet riksdagsledamöter* är det endast Moderaternas riksdagsledamöter som representerar sina egna väljares majoritetsståndpunkt: att vara positiva till en riksdag med färre ledamöter.

Socialdemokraternas ledamöter har totalt sett störst åsiktsavstånd till sina egna väljare i frågor som rör spelregelsförändringar. Det skiljer till exempel hela 63 procentenheter i andelen positiva till folkomröstningar på lokal nivå och 65 procentenheter för frågan om att minska antalet riksdagsledamöter.

Är åsiktsöverensstämmelsen i frågor om spelregler då totalt sett större eller mindre än i andra sakpolitiska frågor? Jämförelsen mellan Sören Holmbergs snitt för 21 politiska sakfrågor visar att det i det här fallet råder en något *större* åsiktsöverensstämmelse för dem (13 procentenheters snittavvikelse i opinionsavstånd) än för våra sju frågor om spelregelsförändringar (17 procentenheters snittavvikelse) (se tabell 2). Vi konstaterar att vår normativa förhoppning om att det bör råda *högre* åsiktsöverensstämmelse i spelregelsfrågor än i andra sakfrågor inte har infriats i det empiriska materialet. Skillnaderna är dock inte särskilt stora, och räknar man istället genomsnitt på alla avvikelser har faktiskt spelregelsfrågor ett försteg framför andra sakpolitiska frågor. Och eftersom antalet frågor som rör demokratins spelregler fortfarande är begränsade i analyser av åsiktsöverensstämmelse behöver vi betrakta utgången av denna hypotestest som preliminär. Det behövs fler systematiska jämförelser för att kunna dra en mer solid slutsats.

Vilka väljare är bäst åsiktsrepresenterade i frågor om demokratins spelregler?

Den andra delen av kapitlet ägnas åt analyser på individnivå och handlar om vilka faktorer som är viktiga för att förklara variationer i graden av åsiktsrepresentation mellan individuella väljare och deras ledamöter. Alla partiers väljare är inte lika väl åsiktsrepresenterade som andra. Frågan är om det finns partiväljare som är bättre åsiktsrepresenterade av sina egna partier?

För att angripa forskningsfrågan tar vi rygg på Agnieszka Walczak och Wouter van der Brug (2012) som använder ett mått på hur stort åsiktsavståndet är mellan individuella partiväljares positioner och deras egna partirepresentan-

ters genomsnittliga positioner. Väljare som åsiktsmässigt står nära sina parti-representanter får ett lågt värde närmare noll medan väljare med ett större åsiktsavstånd får ett högre värde. Den skapade variabeln varierar mellan 0 och 100 mäter hur väl åsiktsrepresenterad enskilda väljare är, vilket öppnar upp möjligheter att pröva hypoteser om vilka väljare som är bäst åsiktsrepresenterade. I efterföljd försöker vi pröva samma förklaringsfaktorer på individnivå som Walczak och van der Brug, även om de inriktade sin analys på Europaparlamentsval och på institutionella faktorer som har med valsystemet att göra. Med ledning av deras forskning förväntar vi oss således att kunnigare, äldre, bättre utbildade och rikare medborgare tenderar att vara bättre åsiktsrepresenterade än okunniga, yngre, lägre utbildade och fattigare medborgare. I brist på ett direkt mått på politisk kunskap använder vi respondenternas självuppskattade politiska intresse och nyhetsmediekonsumtion.

I våra regressionsmodeller prövar vi de bivariata och multivariata effekterna av kön, ålder, utbildning, inkomst, politiskt intresse och nyhetsexponering. För att kunna samla alla analyser av våra sju demokratiförslag i en och samma tabell har vi använt oss av en teknik för att omforma datamatrixen som kallas stackning (se beskrivning i tabellkommentaren).

Tabell 3 Förklaringar till individuella väljares grad av åsiktsrepresentation (ostandardiserade regressionskoefficienter, andel förklarad varians)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	Kön	Ålder	Utbildning	Inkomst	Politiskt intresse	Nyhets-exponering	Alla
Kön (1=man)	-1.080**						-0.753**
Ålder		+0.012					-0.014
Låg utbildning			-0.486				-0.196
Hög utbildning			-0.358				-0.503
Låg inkomst				+0.350			+0.187
Hög inkomst				+0.140			+0.016
Politiskt intresse (1=högt)					+2.046*		+2.361**
Nyhetsexponering						-0.269	-0.119
Konstant	26.101***	24.938***	25.656***	25.306***	24.320***	26.362***	25.546**
Antal svarande	6 674	6 677	6 572	6 182	6 640	6 619	6 061
F ²	0.001	0.000	0.000	0.000	0.003	0.000	0.006

Kommentar: Resultaten är genomförda på en stackad datamängd med sju paneler, en för varje sakfråga. Analysenheter i regressionsanalysen är dyader av sakfråga x individ. För att kompensera för att samma individ kan förekomma upp till sju gånger i analysen har vi justerat feltermerna i OLS-regressionen (så kallade panelkorrigerade standardfel). Den beroende variabeln är åsiktsavståndet mellan väljarens position i sakfrågan och hennes ledamöters genomsnittliga position i sakfrågan. Data för väljarna är hämtade från SOM-undersökningarna och data för riksdagsledamöterna är hämtade från Riksdagsundersökningen 2014. Källa: SOM-undersökningar 2012–2017; Riksdagsundersökningen 2014. * p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01.

Förklaringarna som föreslagits i tidigare forskning får förvånande litet stöd i våra resultat (se tabell 3). Resultaten visar få och mycket små effekter av de olika förklaringsfaktorerna. Under kontroll för varandra tycks ålder, utbildning, inkomst och nyhetsexponering inte ha någon betydelse alls för om en given individ är väl åsiktsrepresenterad eller inte. De få effekter vi finner har med politiskt intresse och kön att göra. Allt annat lika tycks det finnas effekt av att ha ett ganska eller mycket starkt politiskt intresse på graden av åsiktsrepresentation: ju högre politiskt intresse, desto större är åsiktsavståndet till det egna partiets riksdagsledamöters position i en sakfråga, vilket är ett kontra-intuitivt resultat.

Allt annat lika tycks det även finnas en mycket liten men statistiskt signifikant könseffekt: män har enligt modellen i genomsnitt en 0,753 enheters mindre åsiktsavstånd till sina representanter än vad kvinnor har – minns då att den ursprungliga skalan för graden av åsiktsrepresentativitet i teorin kan variera mellan 0 och 100 (!).

Hypoteserna från tidigare forskning klarar alltså inte vårt tuffa test i fallet Sverige där frågor om spelregelsförändringar är lågprioriterade och befinner sig långt ned på den politiska agendan. Det behöver inte betyda att hypoteserna kan avfärdas – vår analys bygger visserligen på det kanske bäst tillgängliga materialet, men studien känns samtidigt inte tillräckligt omfattande för att vi slutgiltigt ska fälla avgörandet. Mest förvånande är det uteblivna sambandet mellan utbildning och åsiktsrepresentativitet: Tidigare forskningsfynd när det gäller utbildningsnivå har varit mycket tydliga men i Sverige för den här typen av spelregelsfrågor finns det inte något som tyder på att bättre utbildade skulle vara bättre åsiktsrepresenterade av sina partier. Detta resultat skulle kunna tolkas mycket positivt: avsaknaden av samband indikerar att Sverige är ett land där högutbildade och lågutbildade är lika väl åsiktsrepresenterade.

Sammanfattning

Hur väl representerar riksdagsledamöterna väljarna i frågor som rör demokratins spelregler? I det här kapitlet har vi visat att åsiktsrepresentativiteten mellan väljare och valda i spelregelsfrågor befinner sig på ungefär samma nivå som för betydligt mer politiserade och uppmärksammade sakfrågor. I fem av sju undersökta frågor står väljare och valda på samma sida och är alltså i huvudsak överens om vilka spelregler som bör gälla i demokratin. I våra jämförelser av åsikter bland partiväljare och partiledamöter råder olika majoritetsförhållanden i sjutton fall av fyrtiofem – ett resultat som ligger i linje med vad vi kan förvänta oss när det gäller åsiktsöverensstämmelse i andra slags politiska sakfrågor som undersökts i Sverige. Svenska folkets åsikter om hur de vill bli styrda

ligger inte särskilt långt från de förtroendevaldas åsikter, trots att det handlar om frågor där förutsättningarna för opinionsbildning är tuffare och där det är särskilt svårt att ”sätta massorna i rörelse”, som Tage Erlander en gång anmärkte. I en representativ demokrati är det viktigt att spelarna är någotsånär överens om spelreglerna. Och så tycks det alltså vara.

Not

1. För tidigare analyser av svenska folkets demokratiopinioner och åsiktsöverensstämmelse i frågor som rör demokratins spelregler, se (Oscarsson 1999; Oscarsson 2001; Oscarsson 2007; Oscarsson 2008; Oscarsson 2013).

Referenser

- Holmberg, Sören (2018) Åsiktsöverensstämmelse är viktigt. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Kjellgren, Hanna (2001) Debatten om valdagens placering. I Henrik Oscarsson (red.) *Skilda valdagar och vårval?* SOU 2001:65. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Oscarsson, Henrik (1999) *Demokratiopinioner*. Demokratiutredningens skriftserie nr 26. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Oscarsson, Henrik (red.) (2001) *Skilda valdagar och vårval. Forskningsrapporter utgivna av 1999 års Författningsutredning*. SOU 2001:65. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Oscarsson, Henrik (2007) Så vill svenska folket bli styrt. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.) (2007) *Det nya Sverige*. SOM-rapport 41. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik (2008) *Medborgare och riksdagsledamöterna tycker om demokratins spelregler*. Rapport till grundlagsutredningen. SOU 2008:43. Stockholm.
- Oscarsson, Henrik (2013) Internetröstning och sju andra demokratiförslag. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red.) *Vägskäl*. SOM-rapport 55. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- von Sydow, Björn (1989) *Vägen till enkammarriksdagen: demokratisk författningspolitik i Sverige 1944*. Stockholm: Tiden.
- Walczak, Agnieszka & Wouter Van Der Brug (2012) Representation in the European Parliament: Factors affecting the attitude congruence of voters and candidates in the EP elections. *European Union Politics* 14(1) s. 3–22.

SOCIAL REPRESENTATION I RIKSDAGEN

David Karlsson & Lena Wängnerud

För drygt 200 år sedan använde John Adams, USA:s president 1797–1801 och en av författarna till den amerikanska konstitutionen, liknelsen miniatyrporträtt när han beskrev sin bild av den ideala lagstiftande församlingen: ”A representative legislature should be an exact portrait, in minature, of the people at large, as it should think, feel, reason and act like them” (citat återgivet i Pitkin 1967:70). De krav han ställde för att tala om god representation handlade dels om likhet med befolkningen och dels om att den lagstiftande församlingen skulle tänka, känna, resonera och handla som befolkningen i stort. I forskningen har det första kravet kallats för social representation och det andra kravet för idé- eller åsiktsrepresentation.

I svensk statsvetenskap fanns det länge en tradition av att framhålla åsiktsrepresentationen som den sammanhållande länken i demokratin. Jörgen Westerståhl och Folke Johansson har till exempel skrivit att ”De valda skall vara åsiktsrepresentativa för sina väljare och genom denna åsiktsrepresentativitet skall folkstyrelsens överordnade mål, folkviljans förverkligande, främjas” (Westerståhl & Johansson, 1981:20). Andra, till exempel Torbjörn Larsson (1993:121) har gått så långt som att säga att ”könet är ointressant” i en diskussion om vilka faktorer som är viktiga i en välfungerande demokrati. Nyare forskning (t.ex. Phillips, 1995; Gustafsson, 2008; Karlsson, 2014; Wängnerud, 2015) utgår dock ofta från antagandet att social representation, politikernas likhet med befolkningen, har betydelse för politikens innehåll. Partitillhörighet är inte det enda som styr politikernas idéer och handlande, även social grupp-tillhörighet är viktig att ta hänsyn till.

Den fråga som uppstår är dock hur man ska kunna avgöra vilka grupper som är viktiga att ta hänsyn till i det politiska livet. Ett samhälle består av en mängd sociala grupper vars behov och intressen ibland kolliderar. Det svar

som ges i teorin om närvarons politik (Phillips, 1995) är att varje sådant ställningstagande bör bygga på en analys av hur samhällen är strukturerade. De grupper där det finns betydande ojämlikheter är de som det är viktigt att ta hänsyn till. Vi vill dock lägga till att svaret på frågan om vilka grupper som är viktiga att ta hänsyn till ytterst sett är en politisk fråga. Demokratiska processer – debatt mellan väljare, partier, intressegrupper – garanterar förhoppningsvis att svåra avvägningar upplevs som legitima av breda grupper i befolkningen.

Om man blickar bakåt i historien blir det tydligt att vissa grupper av tradition har starka band med specifika politiska partier. Till exempel har Arbetarpartiet Socialdemokraterna starka band med gruppen arbetare, Centerpartiet (tidigare Bondeförbundet) har en särskild koppling till jordbrukare, och så vidare. Men diskussionen om social representation handlar inte så mycket om institutionaliserade kopplingar till partierna utan snarare om vilka sociala grupper som politiska företrädare prioriterar i det politiska vardagslivet och vilka konsekvenser som följer av dessa prioriteringar. Vi ska börja med en analys av frågan om vilka sociala grupper som är viktiga för riksdagsledamöterna för att sedan övergå till en diskussion om konsekvenserna av dessa prioriteringar.

Vilka grupper är viktiga för riksdagsledamöterna?

Sedan 1985 har riksdagsledamöterna svarat på en fråga om hur viktigt det är för dem personligen att företräda olika gruppers intressen och åsikter. Ett huvudresultat som framkommer är att svenska politiker tycker att social representation är viktigt – vilka intressen som är allra högst prioriterade varierar dock en del över tid. Även om frågans utformning ser olika ut mellan åren 1985–2014 går det att få en uppfattning om riksdagsledamöternas sammantagna rangordning. Tabell 1 visar medelvärden för olika sociala grupper där ett högt värde betyder högre prioritet jämfört med andra grupper (jämför här Karlsson, 2014).

Om vi börjar med resultatet från den senaste undersökningen, 2014, visar tabell 1 att allra högst prioritet har gruppen sjukskrivna/arbetslösa (medelvärde 70 på en skala från 0 helt oviktigt till 100 mycket viktigt). Därefter följer, med snarlika värden, kvinnor (69), de unga (68), arbetare (67), flyktingar/invandrare (66), företagare (66), pensionärer (62) och HBT-personer (61). Klart lägre prioriteras nykterister (43) och religiösa grupper (40). Grupper med relativt sett låg prioritet som inte nämns 2014 men som ingått i frågan tidigare år är jordbrukare (48 i RDU 2006) och kristna (32 i RDU 2006).

Det är inte någon grupp vars värde sjunkit påtagligt under den undersökta perioden utan istället tycks riksdagsledamöternas prioritering av vissa grupper stärkts över tid – det gäller mest markant flyktingar (från 57 1997 till 66–70 under 2000-talet); företagare (från 51 1985 till 63 2014); HBT-personer (från 49 2002 till 61 2014) och nykterister (från 34 1994 till 43 2014).

Tabell 1: Riksdagsledamöters bedömning av vikten av att föra fram olika sociala grupper intressen och åsikter 1985–2014 (medelvärde 0–100)

	1985	1988	1994	1996	1998	2002	2006	2010	2014
Sjukskrivna/ arbetslösa								70	70
Kvinnorna	63	67	63	64	71	68	68	69	69
Ungdomarna/ de unga	65	69	63	64	69	65	66	72	68
Löntagarna/ arbetarna	67	68	60	64	68	65	66	68	67
Flyktningarna			57	59	69	70	68	67	66
Företagarna	51	49	53	58	61	59	61		63
Pensionärerna		63	55	58	64	58	60	65	62
HBT-personer						49	53	60	61
Nykteristerna			34	33	40	39	39		43
Religiösa grupper								45	40
Jordbrukarna	46	48	43	44	51	47	48		
Kristna			34	35	40	39	32		
Minsta N	314	311	318	294	304	314	313	300	278

Kommentar: Frågan löd "Hur viktiga är följande uppgifter för dig personligen som riksdagsledamot?" och svaren gällde att "Föra fram [social grupps] intressen/åsikter" för de grupper som nämns i tabellen ovan. För kategorin unga har omväxlande "ungdomarna" och "de unga" i olika undersökningar, och för kategorin arbetare användes före 2010 termen "löntagare". När inget värde anges har inte gruppen ingått i frågan detta undersökningsår. Svarsalternativen var "mycket viktigt" (100); "ganska viktigt" (66,7); "ganska oviktigt" (33,3) och "helt oviktigt" (0). I tabellen presenteras medelvärden för samtliga svarande i RDU 1985–2004

Några slutsatser som kan dras av resultaten i tabell 1 är således att för svenska riksdagsledamöter är social representation en i allra högsta grad viktig fråga (stora andelar uppfattar detta som viktigt för dem personligen) och att det finns hög prioritet för en stor bredd av grupper. Att anse att en grupp är viktig är dock inte samma sak som att faktiskt arbeta för att främja gruppens intressen. I nästa steg ska vi därför analysera vad politikerna säger om sitt agerande i relation till olika sociala grupper.

Vad betyder prioriteringen av olika grupper för riksdagsledamöternas agerande?

Att studera vilka grupper som faktiskt gynnas och missgynnas i politiken är en svår uppgift, inte minst därför att det råder olika uppfattningar om vilken konkret politik som ligger i olika gruppernas intressen. I RDU 2014 ställdes dock en fråga till riksdagsledamöterna om de själva aktivt agerat till förmån för en rad olika gruppintressen. Frågan löd "Har du som politiskt förtroendevald under de senaste två åren personligen tagit initiativ till, eller stött, förslag i följande frågor?" Riksdagsledamöterna valde mellan svarsalternativen "Nej, har inte lagt/stött

förslag i dessa frågor”; ”Ja, har stött andras förslag”; ”Ja, har fört fram egna förslag i offentliga diskussioner”; ”Ja, har formellt lagt förslag/motion” samt ”Ja, har lagt förslag som bifallits”. I frågan preciserades även vilka grupper och tillhörande organisationer som var aktuella. Resultaten på denna fråga redovisas i tabell 2. För att underlätta en jämförelse mellan aktivitetsgraden till stöd för olika grupper har vi konstruerat ett indexvärde där 0 står för att ledamöterna inte har lagt eller stött några förslag och 100 att de har lagt förslag som bifallits.

Tabell 2: Riksdagsledamöters aktiviteter för att stötta sociala gruppers intressen 2014 (procent och indexvärde)

	Nej, har inte lagt/stött förslag i dessa frågor	Ja, har stött andras förslag	Ja, har fört fram egna förslag i offentliga diskussioner	Ja, har formellt lagt förslag/motion	Ja, har lagt förslag som bifallits	S:a	Medel index 0–100
Företagare/företagarorganisationer	13	26	24	30	7	100	48
Ungdomar/ungdomsorganisationer	18	30	24	24	4	100	41
Arbetslösa	20	25	30	22	3	100	41
Kvinnor/kvinnorganisationer	23	23	28	22	4	100	41
Arbetare/arbetstagarorganisationer	21	29	23	22	5	100	40
Äldre/pensionärsorganisationer	21	32	25	20	2	100	37
Invandrare/invandrarorganisationer	28	28	27	14	3	100	34
Homo-/bisexuellas/transpersoner/HBT-organisationer	28	32	20	16	4	100	34

Kommentar: Frågan löd ”Har Du som politiskt förtroendevald under de senaste två åren personligen tagit initiativ till, eller stött, förslag i följande frågor?” och svaren gällde att ”Frågor som förts fram av [social grupp/gruppens organisationer]” för de grupper som nämns i tabellen ovan. Flera svar för varje grupp kunde anges, där det svar med högst aktivitetsgrad registrerades. Av svaren har ett index konstruerats där svaren på frågan kodats på en skala från 0 (Nej, har inte lagt/stött ...) till 100 (Ja, har lagt förslag som bifallits). Grupperna har sorterats efter genomsnittligt indexvärde. N = 254–261.

Resultaten i tabell 2 visar att av de åtta grupper som nämndes i frågan är det företagare/företagarorganisationer som riksdagsledamöterna engagerat sig mest för (indexvärde 48). Endast 13 procent har aldrig lagt eller stött något förslag till stöd för denna grupp. Något lägre aktivt stöd från riksdagsledamöterna har ungdomarna, de arbetslösa, kvinnorna, arbetarna och de äldre (indexvärde 37–41). Lägst aktivt stöd har invandrarna och HBT-personerna (båda 34). (För fler analyser baserade på denna fråga rörande svarsalternativet ”enskilda väljare”, se kapitel 10 i denna volym, Öhberg & Naurin, 2018).

Partiernas skilda prioriteringar

För att väljare ska ha möjlighet att påverka vilka prioriteringar riksdagen gör mellan olika sociala grupper är det viktigt att veta hur partierna skiljer sig åt i dessa frågor. Prioriteras vissa grupper högre eller lägre av olika partier – och är skillnaderna mellan partierna så stora att väljarna genom val av parti kan styra aktivitetsgrad och i förlängningen innehållet i politiken? Svar på dessa frågor återfinns i tabell 3.

Tabell 3: Riksdagspartiernas prioritering och självrapporterade aktiva representation för sociala gruppers intressen 2014 (medelvärde/indexvärde 0–100 och Eta²)

	V	S	MP	C	KD	FP	M	SD	Tot.	N	Diff max- min	Eta ²
Viktigt att representera												
Arbetarna	89	79	53	58	47	42	58	71	67	282	47	.28
Flytningarna/invandrarna	85	77	65	67	61	56	58	43	66	280	42	.23
De sjukskrivna/arbetslösa	89	81	64	63	61	50	59	67	70	279	39	.20
Kvinnorna	89	80	63	63	50	58	60	66	69	282	39	.18
HBT-personer	75	72	58	65	44	56	56	41	61	279	34	.17
Företagarna	43	67	44	74	61	50	63	73	63	281	31	.14
Religiösa grupper	31	42	28	49	73	21	43	32	40	278	52	.13
Pensionärerna	65	69	47	61	56	44	58	70	62	281	26	.12
De unga	69	75	58	72	64	56	62	70	68	280	19	.09
Nykterister	45	49	43	49	56	25	36	38	43	277	31	.07
Aktiv representation												
Arbetare	59	56	23	38	39	25	27	29	40	259	36	.23
Företagare	33	41	28	74	56	50	57	48	48	254	41	.16
Kvinnor	58	49	41	55	29	42	31	21	41	255	37	.15
Invandrare	48	37	31	50	48	40	28	13	34	254	37	.14
Arbetslösa	50	53	30	42	38	33	31	29	41	259	24	.14
HBT-personer	50	42	33	42	29	40	27	12	34	259	38	.14
Ungdomar	45	49	26	53	42	37	38	31	41	258	22	.08
Äldre	44	45	25	36	38	28	29	40	37	259	20	.07

Kommentar: I tabellen anges medelvärde/indexvärde på 0–100 skalan för de frågor som utförligt presenteras i tabellerna 1 och 2. Värdet för det parti vars ledamöter svarar att de tycker det är viktigast att representera en grupps intressen/åsikter respektive självrapporterat att de aktivt stött en grupps intressen i högst grad är understruket i tabellen. Eta² är ett sambandsmått som anger hur stor del av variationen i ledamöternas prioritering och aktivitet som förklaras av partitillhörighet. Grupperna är sorterade efter storleken på detta sambandsmått.

En viktig aspekt i dessa resultat är att det varierar ganska markant mellan partierna när det gäller hur benägna de är att uppfatta politiska prioriteringar i termer av gruppintressen. Tidigare studier (Esaiasson & Holmberg, 1996: 64) visar att detta mönster delvis hänger samman med vänster–högerskalan och det är också ett sådant resultat som framträder i tabell 2: Vänsterpartiets ledamöter anger att de vill prioritera sex gruppers intressen högre än andra partier (arbetare, flyktingar/invandrare, sjukskrivna/arbetslösa, kvinnor och HBT-personer), och prioritera en grupp lägre än samtliga övriga partier (företagare). Centerpartiet är det parti som tycker det är viktigast att föra fram företagarnas

åsikter/intressen, Kristdemokraterna prioriterar religiösa grupper och nykterister högre än andra, Sverigedemokraterna sätter de äldres intressen högst och Socialdemokraterna de ungas. Folkpartiet (sedermera Liberalerna) är det parti som sammantaget anser det mindre viktigt att representera grupper generellt. Vare sig FP, M eller MP visar sig prioritera någon grupp högre än andra partier.

Resultaten visar att arbetarna är den sociala grupp där prioriteringarna skiljer sig mest mellan partierna – både om man utgår från generell prioritering och självrapporterad aktiv representation. Den uppgivna prioriteringen av invandrare/flyktingar och arbetslösa/sjukskrivna är också starkt partibunden, men i den faktiska aktiviteten för att driva dessa gruppers frågor är skillnaderna mellan partierna inte lika tydliga. Här är det istället gruppen företagare som efter arbetare har de tydligaste partiskillnaderna. Partiskillnaderna är relativt sett små när det gäller prioriteringen och aktivitet till stöd för grupper som relaterar till generationstillhörighet: unga respektive, äldre/pensionärer.

Egen grupptillhörighet och aktiv representation

Tidigare forskning har visat att politiker som själva tillhör vissa sociala grupper också i högre grad tenderar att värna dessa gruppers intressen (Esaïasson, 2000). Effekterna går att tolka både i termer av ett snävt gruppintresse och som ”närvarons politik” där politiker från en viss grupp bryter ny mark genom att bidra med sina specifika erfarenheter och bredda det politiska beslutsfattandet.

För att undersöka betydelsen av egen grupptillhörighet måste vi dock först undersöka i vilken utsträckning som riksdagsledamöterna tillhör de grupper som här är aktuella. När det gäller ålder och könstillhörighet kan vi utgå från registerdata men de övriga grupptillhörigheterna bygger på svar i RDU 2014. Dessa resultat redovisas i tabell 4. I tabellen ingår även upplysningar om några grupptillhörigheter som inte har direkt koppling till representationsfrågorna. Därtill redovisas resultaten uppdelade efter parti för att illustrera i vilken grad olika grupper är mer eller mindre närvarande i olika partigrupper. Ett sambandsmått (Eta^2) mellan partitillhörighet och tillhörighet till en viss grupp redovisas också.

Resultaten visar bland annat att Vänsterpartiet har högst andel kvinnor och invandrare; Socialdemokraterna har högst andel (före detta) arbetare; Miljöpartiet har högst andel högutbildade, unga vegetarianer och vänner till arbetslösa; Centerpartiet har högst andel företagare/jordbrukare; Folkpartiet (Liberalerna) har högst andel ledamöter med nära vänner som är HBT-personer; Kristdemokraterna har högst andel religiösa och nykterister, och Sverigedemokraterna har högst andel föräldrar och pensionärer.

Tabell 4: Riksdagsledamöters sociala grupptillhörigheter 2014, totalt och efter parti (procent och Eta²)

	Samtliga	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Eta ²
Utbildning: Hög	73	82	54	<u>96</u>	79	94	92	89	56	.15
Kön: Kvinna	45	<u>57</u>	50	52	41	32	38	49	24	.04
Nära vän HBT	40	50	41	50	26	<u>56</u>	25	52	7	.09
Förälder: Har barn under 18	35	33	35	35	16	31	33	33	<u>50</u>	.02
Nära vän arbetslös	24	22	30	<u>32</u>	5	25	8	24	16	.03
Arbetare	16	17	<u>36</u>	0	5	0	0	2	15	.18
Ålder: <30	14	14	13	<u>24</u>	9	11	13	10	22	.02
Religiös: Gudstjänst minst en gång i månaden	7	0	4	0	18	5	<u>44</u>	5	10	.12
Vegetarian/vegan	8	17	6	<u>32</u>	6	0	0	8	3	.08
Nykterist	6	12	2	9	17	6	<u>25</u>	3	3	.06
Företagare/jordbrukare	6	0	3	13	<u>16</u>	13	0	3	9	.04
Uppväxt i utlandet	4	<u>11</u>	2	9	0	0	0	5	6	.03
Ålder: 65+	3	0	2	0	5	5	0	5	6	.02
N	260–349	16–21	89–113	22–25	17–22	14–19	43–89	56–84	30–49	

Kommentar: I tabellen anges hur stor andel av riksdagsledamöterna – totalt och efter parti som i RDU 2014 svarat att de tillhör de nämnda sociala grupperna. För kön och ålder används registerdata. Värdet för partier som har högst andel ledamöter i en viss grupp är understruket, och värdet för partier med lägst andel är kursiverat. Eta² är ett sambandsmått som anger hur stor del av variationen i grupptillhörighet som förklaras av partitillhörighet.

I tabell 5 undersöks vilka effekter politikernas egen grupptillhörighet har för (i) deras åsikt om vikten att föra fram den egna gruppens intressen/åsikter och (ii) för i vilken grad de (enligt egen utsago) faktiskt har agerat till förmån för gruppen. Effekterna som presenteras är kontrollerade för övriga grupptillhörigheter samt parti. För riksdagsledamöternas könstillhörighet och ålder används registerdata (ung definieras som 30 år och yngre, äldre definieras som 65 år och äldre). Arbetare, företagare/jordbrukare och nykterist relaterar till explicita frågor i RDU, frågorna om yrke syftar till perioden före inträdet i riksdagen. För HBT-personer och arbetslösa finns inga frågor i RDU, däremot finns frågor om ledamöterna har nära vänner i dessa kategorier – och det är resultaten från dessa variabler som ingår här (om vänskapsrepresentationens betydelse, se Kokkonen & Karlsson, 2017). Frågan i RDU om inrikes respektive utrikes bakgrund bygger på om ledamöterna huvudsakligen vuxit upp i utlandet (vilket innebär att ledamöter som fötts som svenska medborgare men växt upp utomlands ingår i gruppen men ledamöter som är födda i utlandet som utländska medborgare men vuxit upp i Sverige inte gör det). Frågan om religiositet bygger på hur ofta ledamöterna går på gudstjänst eller annat religiöst möte, och här definieras ledamöter som gör detta mer än några gånger om året som religiösa.

Tabell 5: Aktiv social representation 2014, effekt av grupptillhörighet för att representera den egna gruppens intressen (b-värden)

	Viktigt föra fram egna gruppens in- tressen/åsikter (0–100)	Aktivt driva egna gruppens frågor (0–100)
Kön: Kvinna=1	+12****	+12***
Ålder: <30	+7*	+5
Ålder: 65+	+12	+9
Arbetare	+8*	+6
Företagare/jordbrukare	+13**	+1
Nära vän arbetslös	+6	+3
Uppväxt i utlandet	+19**	-4
Religiös (gudstjänst >ngr ggr/år)	+13**	(ej fråga)
Nära vän HBT-person	+2	+7*
Nykterist	+22***	(ej fråga)
N	251–254	234–240

Kommentar: Resultaten i tabellen är hämtade från 18 OLS-regressionsmodeller (tio där den beroende variabeln rörde vikten av att föra fram tio gruppers intressen/åsikter – se tabell 1) och åtta där den beroende variabeln var ett mått på hur aktivt ledamöterna har drivit åtta gruppers intressen (se tabell 2). I samtliga modeller har de individuella egenskaper som nämns i tabell 3 ingått som oberoende variabler, plus partitillhörighet. I denna tabell redovisas endast effekten (b-värdet) av grupptillhörighet i den grupp som den beroende variabeln handlar om. Religiösa och nykterister ingick inte bland alternativen i frågan som mätte aktivitetsgrad. P-värden: **** = <.001, *** <.001, ** <.05, * <.10.

Resultaten i tabell 5 visar att i samtliga fall har riksdagsledamöters grupptillhörighet en positiv effekt på hur viktigt de anser det vara att föra fram den egna gruppens intressen och åsikter. Alla dessa positiva effekter är inte signifikanta, men mönstret är otvetydigt. De största effekterna av grupptillhörighet gäller för nykterister, uppväxta i utlandet, företagare/jordbrukare samt religiösa.

Även i relation till frågan om riksdagsledamöternas självrapporterade aktivitet till förmån för den egna gruppen redovisas positiva effekter i samtliga fall utom ett: uppväxt i utlandet. Endast två av effekterna är dock signifikanta på .10-nivån, för kvinnor och vänner till HBT-personer. Här kan vi alltså notera att även om ledamöter som tillhör gruppen som är uppväxt i utlandet i väsentligen högre grad än andra vill prioritera gruppen flyktingar/invandrades intressen bidrar de snarast i lägre grad än andra till att föra fram denna grupps frågor. Vi kan också se att vänner till HBT-personer i riksdagen inte tycker det är viktigare än andra att representera denna grupps intressen, men de tycks däremot vara något mer aktiva i att driva gruppens frågor. Skillnaderna är små och ska inte övertolkas, men bakom dessa resultat kan finnas faktorer som berör gruppernas positioner och resursstyrka. För en fördjupad analys av hur feminister i riksdagen svarar på frågan om att representera kvinnors intressen, se kapitel 6 i denna volym (Olofsdotter Stensöta & Karlsson, 2018).

Slutdiskussion

Det kan vara viktigt att påminna sig om att frågor om social representation har funnits med länge i diskussionen om vad som utmärker en välfungerande representativ demokrati. Vi hänvisade tidigare till en av författarna till den amerikanska konstitutionen, John Adams, som framhöll likhet med befolkningen som ett ideal för den lagstiftande församlingen. För svenska förhållanden kan man framhålla att partierna under lång tid angett politikernas yrkesbakgrund på valsedlarna och den ”obligatoriska kvinnan” var länge kutym. I nutid är könstillhörighet, bostadsort, inrikes- respektive utrikesfödda samt ålder grupp-tillhörigheterna med högst prioritet i sammansättningen av partiernas valsedlar (Freidenvall, 2016).

I svensk forskning är könstillhörighet den aspekt som det finns mest forskning om (se till exempel kapitel 5 i denna volym, Wängnerud, 2018). Undersökningar visar att kvinnliga politiker tenderar att stå kvinnliga väljare mer nära i åsikter och prioriteringar än sina manliga kollegor men samtidigt minskar könstillhörighetens betydelse över tid (Wängnerud, 2015). Det som istället ökar i betydelse är det som undersöks i detta kapitel – hur viktigt politikerna tycker att det är att representera en särskild grupp som exempelvis kvinnor. Därmed har social representation fortfarande betydelse men på ett annat sätt än att det gäller yttre likhet med befolkningen. I förlängningen ställer detta ökade krav på politikerna att diskutera vilka sociala grupper de anser vara viktiga att representera och att förklara varför.

Referenser

- Esaiasson Peter (2000) Focus of representation. I Esaiasson Peter & Knut Heidar (red.) *From Westminster to Congress and Beyond. The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Esaiasson, Peter & Sören Holmberg (1996) *Representation from above. Members of parliament and representative democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth.
- Freidenvall, Lenita (2016) Intersectionality and candidate selection in Sweden. *Politics*, 36(4), s. 355–363.
- Gustafsson, Anette (2008) *Könsmakt och könsbaserade intressen. Om könspolitisk representation i svensk kommunalpolitik*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Karlsson, David (2014) Politikerna och den sociala representationen. I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker. Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus förlag.
- Kokkonen, Andrej, & David Karlsson (2017) That's What Friends Are For: How Inter-group Friendships Promote Historically Disadvantaged Groups' Substantive Political Representation. *British Journal of Sociology*, 68(4), s. 693–717
- Larsson, Torbjörn (1993). *Det svenska statskicket*. Lund: Studentlitteratur.
- Phillips, Anne (1995) *The politics of presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Pitkin, Hanna (1967) *The concept of political representation*. Berkeley: University of California Press.
- Stensöta, Helena Olofsdotter & David Karlsson (2008) Vad innebär det att vara feminist i Sveriges riksdag? I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Westerståhl, Jörgen & Folke Johansson (1981) *Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativ folkstyrelse*. Rapport 5 från kommunal-demokratiska forskningsgruppen, Ds Kn 1981:12.
- Wängnerud, Lena (2015) *The principles of gender-sensitive parliaments*. New York: Routledge.
- Wängnerud, Lena (2018) Blockpolitikens effekt på jämställdheten i riksdagen. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Öhberg, Patrik & Elin Naurin (2018) Uppstår kontakt? Riksdagsledamöternas inställning till medborgarkontakter. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.

5

BLOCKPOLITIKENS EFFEKT PÅ JÄMSTÄLLD- HETEN I RIKSDAGEN

Lena Wängnerud¹

I valet 1991 sjönk andelen kvinnor i riksdagen för första gången i modern tid, från 38 till 33,5 procent. Resultatet fick stor uppmärksamhet. Inte minst för att det sammanföll med ett maktskifte från en socialdemokratisk till en borgerlig regering samt inträdet av ett nytt parti, Ny Demokrati, som hörde hemma på den ideologiska högerkanten och hade en ovanligt låg andel kvinnor (12 procent) i sin partigrupp. Samtidigt var Sverige inne i en ekonomisk kris som drabbade ensamstående mammor särskilt hårt. Strax efter valet bildades det feministiska nätverket Stödstrumporna som hotade med att bilda ett separat kvinnoparti. Hotet verkställdes dock aldrig. De etablerade partierna lovade att satsa på ”varannan damernas” och i valet 1994 steg andelen kvinnor i riksdagen för första gången till över 40 procent (Freidenvall, 2006, 2013; Öhberg & Wängnerud, 2014).

Sedan 1990-talet har blockpolitiken tagit ett fast grepp om de etablerade partierna (Aylott, 2016). Har detta påverkat jämställdheten i riksdagen? Tidigare undersökningar har visat att bildandet av Alliansen, inför valet 2006, medfört ett minskat ideologiskt avstånd mellan Liberalerna, Centerpartiet, Kristdemokraterna och Moderaterna. Mittenpartierna har flyttat sig högerut medan Moderaterna rört sig mot mitten. Bland de rödgröna partierna är den största förändringen att Miljöpartiet rört sig längre vänsterut (Aylott, 2016; Oscarsson & Holmberg, 2016: 209). Resultaten i det här kapitlet visar att liknande förflyttningar av partierna ägt rum även när det gäller frågor om jämställdhet. En av de mest tydliga förändringarna är att allianspartierna blivit mer lika varandra. Tidigare var Moderaterna en ”avvikare” i frågor om jämställdhet (Wängnerud, 2000). Så är det inte längre. Stödet för jämställdhet har ökat i Moderaterna samtidigt som det

minskat i Liberalerna, Centerpartiet och Kristdemokraterna. Idag innehar Sverigedemokraterna rollen som avvikare när det gäller jämställdhet i riksdagen.

Jämställdhet är inte något självklart begrepp. I det här kapitlet undersöks dels den numerära jämställdheten, det vill säga andelen kvinnor i respektive partigrupp, och dels inställningen till olika skäl för att förorda en jämn fördelning av kvinnor och män. Eftersom andelen kvinnor i riksdagen fortfarande är lägre än andelen män är det rimligt att likställa ett starkt stöd för de olika skälen med jämställda värderingar. I kapitel 6 i denna volym (Olofsdotter Stensöta & Karlsson, 2018) undersöks partiernas attityder till feministisk ideologi. Analysen av de olika skälen för att förorda en jämn fördelning av kvinnor och män kan ses som en kompletterande undersökning: Varför är det över huvud taget viktigt med jämställdhet i en institution som riksdagen?

Numerär fördelning av kvinnor och män

Genomsnittet i världen om man ser till andel kvinnor i nationella parlament är idag, hösten 2018, 23,6 procent. Om man endast räknar parlament i Europa är genomsnittet 27,6 procent. Genomsnittet för den svenska riksdagen är 43,6 procent. Även om Sverige inte är det land med högst andel kvinnor i det nationella parlamentet är Sverige ett av de få länder i världen där andelen kvinnor i det nationella parlamentet varit jämförelsevis hög under relativt lång tid.² Redan i början av 1980-talet nåddes den nivå där genomsnittet i Europa befinner sig idag. Det är mot den bakgrunden man ska se den uppmärksamhet som följde på nedgången i 1991 års val. Sverige sågs som ett föregångsland på jämställdhetens område och nedgången innebar ett oväntat ”hack” på en kurva som tidigare pekat uppåt. Tabell 1 visar andel kvinnor i partiernas riksdagsgrupper 1988–2014. Det vill säga från ett år före nedgången 1991 fram till det senaste valet.

Tabell 1 Andel kvinnor i partiernas riksdagsgrupper, 1988–2014 (procent)

År	Tot.	Röd-Gröna			Allianspartierna				Högerpopulistiska	
		V	S	MP	C	L	KD	M	NyD	SD
1988	38	38	41	45	38	43	-	27	-	-
1991	34	31	41	-	39	33	31	26	12	-
1994	40	46	48	56	37	35	33	28	-	-
1998	43	42	50	50	56	35	41	30	-	-
2002	45	47	48	59	50	48	30	40	-	-
2006	47	64	50	53	38	50	46	43	-	-
2010	45	58	48	56	39	38	42	48	-	15
2014	44	57	46	48	41	26	38	52	-	22

Kommentar: Resultaten visar andel kvinnor direkt efter respektive val med hänsyn tagen för ersättare för talman och statsråd. Siffrorna är avrundade till heltal. (-) ej representerat i riksdagen. Källa: Riksdagens ledamotsförteckningar för respektive år.

Förklaringen till nedgången som skedde i 1991 års val står endast delvis att finna i Ny Demokratis inträde i riksdagen. Resultaten i tabell 1 visar att jämfört med 1988 års val skedde en nedgång i andel kvinnor såväl i Vänsterpartiet som i Liberalerna. Samtidigt valdes Kristdemokraterna, ett parti med jämförelsevis låg andel kvinnor, in i riksdagen och Miljöpartiet, ett parti med jämförelsevis hög andel kvinnor, åkte ut. I övriga partier, Socialdemokraterna, Centerpartiet och Moderaterna, låg andelen kvinnor i stort sett stilla mellan valen 1988 och 1991.

Det är några ytterligare resultat i tabell 1 som är värda att poängtera: Den gråtonade rutan markerar resultaten för de rödgröna partierna. Bland dessa har andelen kvinnor stabilt varit över 40 procent sedan valet 1994. Dessa partier har idag kvoteringsregler medan övriga partier arbetar med mer löst formulerade målsättningar (Freidenvall, 2013). Det parti där de kraftfullaste förändringarna skett över tid är dock Moderaterna. Sedan valet 1991 har de fördubblat andelen kvinnor i sin partigrupp: från 26 till 52 procent. I likhet med Ny Demokrati på 1990-talet har dagens högerpopulistiska parti, Sverigedemokraterna, en låg andel kvinnor i sin partigrupp; 15 procent efter valet 2010 och 22 procent efter valet 2014. Till sist visar tabell 1 att det nåddes en topp, 47 procent kvinnliga ledamöter, i riksdagen totalt i valet 2006. Sedan dess har andelen minskat och sett i ett längre perspektiv går det att konstatera att den skjuts framåt för numerär jämställdhet som skedde i 1994 års val nu klingat av. Det är endast i Centerpartiet och Moderaterna som andelen kvinnor ökat i de två senaste valen.

Skäl till att förorda en jämn fördelning av kvinnor och män

I forskningen om politisk representation används ofta begreppen *deskriptiv* och *substantiell* representation, där det första avser den numerära sammansättningen av olika sociala grupper som exempelvis kvinnor och män och det andra avser förändringar i politikens innehåll som följer av att sammansättningen förändras (Phillips, 1995; Wängnerud, 2009). Forskning från olika parlament runt om i världen visar att kvinnliga politiker tenderar att prioritera frågor om jämställdhet högre än sina manliga kollegor. Forskning från nordiska länder visar att olika socialpolitiska frågor – som hur man bäst löser konflikten yrkesliv-familjeliv – får högre prioritet när andelen kvinnliga politiker ökar (Bergqvist m.fl., 2000; Bratton & Ray, 2002; Skjeie, 1992; Wängnerud, 2009). Att en ökad andel kvinnliga politiker leder till större satsningar på det socialpolitiska området är ett resultat som också framkommer i studier från andra etablerade demokratier (se t.ex. Ennsner-Jedenastik, 2017).

Det är dock inte någon självklarhet att sammankoppla numerär fördelning, deskriptiv representation, med innehållslig förändring, substantiell representation. I debatten om jämställdhet förekommer flera olika argument för varför det kan vara viktigt med en jämn fördelning av kvinnor och män på politiska poster. Ett av de mest vanligt förekommande argumenten handlar om demokrati och rättvisa (Phillips, 1995; Young, 2000). I riksdagsundersökningen 1994 ställdes för första gången en fråga om hur politikerna själva värderar olika skäl till att förorda en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen. De olika skäl de fick ta ställning till är: (i) Riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället; (ii) Kvinnor och män har olika livserfarenheter; (iii) Arbetsformer och diskussionsklimat förändras; (iv) Inriktningen på politiken blir annorlunda. I riksdagsundersökningen 2014 lades ett ytterligare skäl till (v) Stärka riksdagens legitimitet bland medborgarna. För vart och ett av skälen har ledamöterna fått bedöma om det är ett ”mycket viktigt”, ”ganska viktigt”, ”ganska oviktigt” eller ”helt oviktigt” skäl. Resultaten i figur 1 visar utvecklingen över tid när det gäller den andel som svarat ”mycket viktigt” för vart och ett av argumenten.

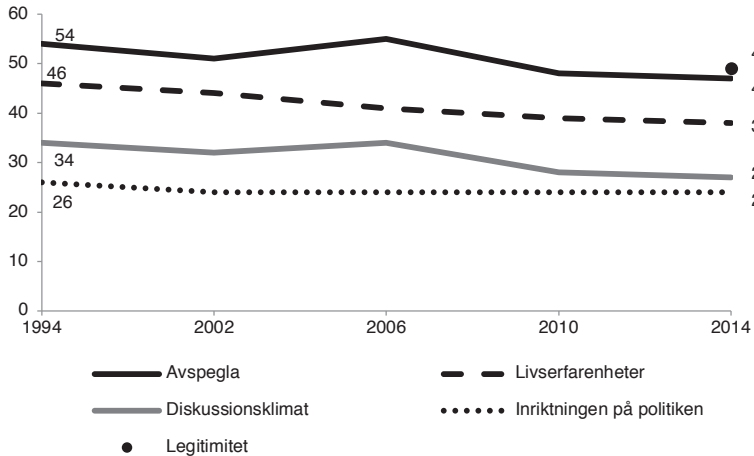
Vi kunde tidigare konstatera att utvecklingen när det gäller numerär fördelning av kvinnor och män i riksdagen totalt i stort sett legat stilla sedan valet 1994. I stora drag återfinns ett liknande resultat – förhållandevis raka linjer – när det gäller värderingen av olika skäl till att förorda en jämn fördelning mellan kvinnor och män (se figur 1). De skäl som får starkast stöd är de som handlar om legitimitet och avspiegling, argument som ligger nära ett perspektiv om demokrati och rättvisa. I 2014 års undersökning svarar 49 procent att det är ett mycket viktigt skäl att stärka riksdagens legitimitet bland medborgarna. 47 procent svarar att det är ett mycket viktigt skäl att riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället.

Det finns betydande skillnader mellan kvinnliga och manliga politikernas svar: 63 procent av kvinnorna, mot 49 procent av männen, svarar att legitimitet är ett mycket viktigt skäl och 60 procent bland kvinnorna, mot 38 procent bland männen, svarar att avspiegling är ett mycket viktigt skäl.

De argument som har lägst stöd i riksdagen som helhet är de som mest tydligt handlar om en innehållslig förändring. I 2014 års undersökning svarar 27 procent att det är ett mycket viktigt skäl att arbetsformer och diskussionsklimat förändras, 24 procent svarar att det är ett mycket viktigt skäl att inriktningen på politiken blir annorlunda. Även för dessa två skäl återfinns det betydande skillnader mellan kvinnliga och manliga politiker: 32 procent av kvinnorna, mot 23 procent av männen, svarar att arbetsformer och diskussionsklimat är ett mycket viktigt skäl och 33 procent av kvinnorna, mot 17 procent av männen, svarar att inriktningen på politiken är ett mycket viktigt skäl. Även

om nivåerna på stödet är olika högt följer dock svaren liknande mönster bland kvinnor som bland män: starkast stöd har argumenten om legitimitet och avspeglning, därefter följer livserfarenheter samt arbetsformer och diskussionsklimat. Lägst stöd har argumentet som rör inriktningen på politiken.

Figur 1 Inställning till olika skäl att förordna en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen. Andel som svarat "mycket viktigt" 1994–2014

Kommentar: Frågan som är ställd lyder: Det kan finnas olika skäl till att förordna en jämn fördelning mellan kvinnor och män i riksdagen. Hur viktiga anser Du att följande skäl är? Riksdagens sammansättning skall avspegla de viktigaste grupperna i samhället; Kvinnor och män har olika livserfarenheter; Arbetsformer och diskussionsklimat förändras; Inriktningen på politiken blir annorlunda; Stärka riksdagens legitimitet bland medborgarna. Svartalternativen är "mycket viktigt", "ganska viktigt", "ganska oviktigt" samt "helt oviktigt". Källa: RDU 1994–2014.

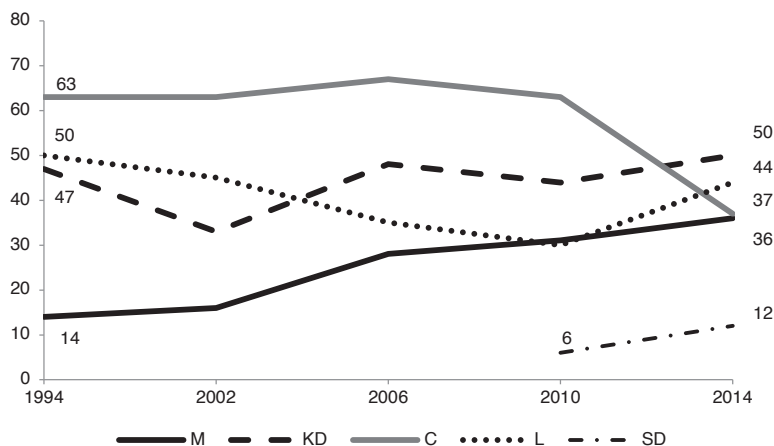
Granskar man resultaten i figur 1 närmre visar det sig att det för vart och ett av de fyra skäl där det finns en tidsserie skett en viss nedgång i stödet mellan 1994 och 2014. Störst nedgång, sju procentenheter, har skett när det gäller avspeglingsargumenten samt argumentet som rör arbetsformer och diskussionsklimat. Minst nedgång, två procentenheter, har skett i stödet för argumentet som rör inriktningen på politiken. I nästa avsnitt ska vi dock se att det bakom de till synes stabila mönstren sker kraftfulla förskjutningar där ledamöternas köns-tillhörighet minskar i betydelsen och blockpolitiken i allt högre utsträckning gör sig gällande.

Betydande förändringar bland allianspartierna

I valet 1994 tillträdde en socialdemokratisk regering. Så även i valet 1998 och 2002. Inför valet 2006 bildades Alliansen och de borgerliga partierna vann både det valet och det nästkommande valet 2010. Mest uppmärksamhet har Moderaternas omvandling till de ”Nya Moderaterna” fått. Som vi tidigare sett i tabell 1 har denna omvandling resulterat i en stigande andel kvinnor i partiets riksdagsgrupp.³ Resultaten nedan visar att omvandlingen även avspeglas i partiets inställning till de olika skälen för att förordna en jämn fördelning av kvinnor och män. Från att ha varit ett avvikande parti – lågt stöd för jämställdhet – har Moderaterna blivit ett bland andra allianspartier.

Figur 2 visar andel som svarat mycket viktigt skäl i allianspartierna när det gäller argumentet att riksdagen ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället. I figuren återfinns även resultat för Sverigedemokraterna i 2010 och 2014 års undersökningar.⁴

Figur 2 Riksdagen ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället. Andel mycket viktigt skäl bland allianspartierna samt Sverigedemokraterna 1994–2014

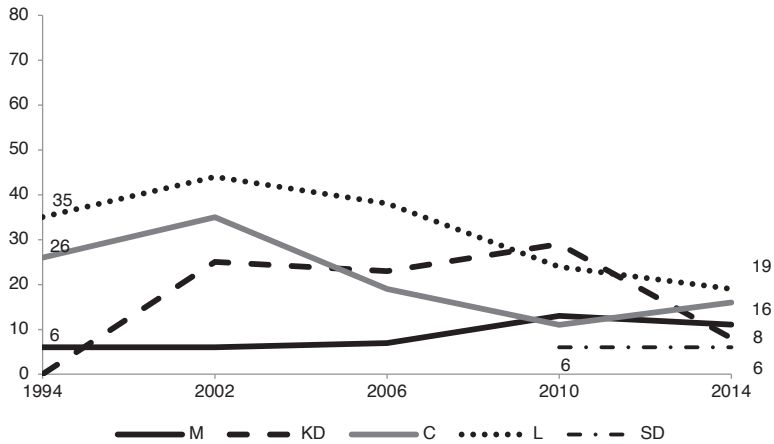
Kommentar: Se figur 1 för frågans formulering.

Resultaten i figur 2 visar att mellan 1994 och 2014 ökar den andel i Moderaterna som svarar ”mycket viktigt” skäl från 14 till 36 procent när det gäller avspeglingsargumentet. Störst ökning sker mellan valet 2002 och 2006 (från 16 till 28 procent). Skillnaderna mellan allianspartierna är mycket stora i undersökningen 1994 då 63 procent bland ledamöterna i Centerpartiet, 50 procent i Liberalerna och 47 procent i Kristdemokraterna svarar mycket viktigt skäl

jämfört med 14 procent i Moderaterna. I 2014 års undersökning är skillnaderna i Moderaternas svar jämfört med övriga allianspartier dock små. Förutom i Moderaterna sker en kraftig förändring över tid i Centerpartiet där stödet för avspeglingsargumentet går ned från 63 till 37 procent mellan 1994 och 2014.

I figur 2 finns även resultaten med för Sverigedemokraterna. Dessa visar att partiet inte bara har en lägre numerär andel kvinnliga politiker än övriga partier. Stödet för skälet att riksdagen ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället är signifikant lägre än i exempelvis Moderaterna (se tabell 2). I 2014 års undersökning är det 12 procent av Sverigedemokraternas ledamöter som säger att avspeglning är ett mycket viktigt skäl.

Figur 3 Inriktningen på politiken blir annorlunda. Andel mycket viktigt skäl bland allianspartierna samt Sverigedemokraterna 1994–2014

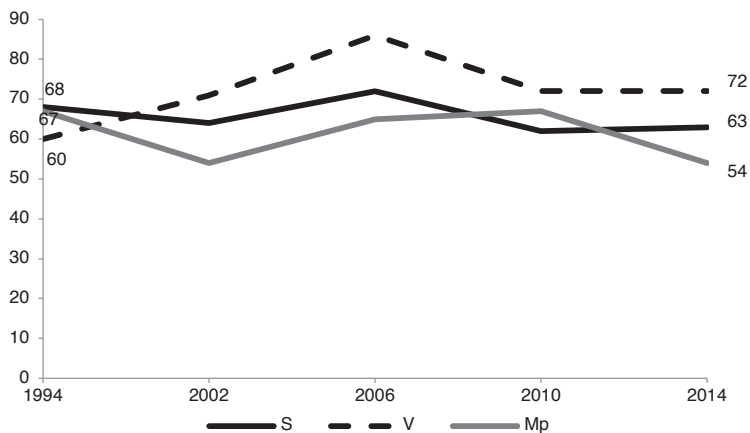
Kommentar: Se figur 1 för frågans formulering.

Figur 3 visar andel som svarat mycket viktigt skäl för argumentet att inriktningen på politiken blir annorlunda. Stödet för detta skäl är betydligt lägre än när det gäller att riksdagen ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället. Även här sker dock en uppgång i Moderaterna, från 6 procent 1994 till 16 procent 2014. När det gäller detta skäl är nedgången över tid som mest tydlig i Liberalerna; från 35 procent 1994 till 19 procent 2014. I undersökningen 1994 är svaren i Liberalerna och Centerpartiet signifikant skilda från svaren i Moderaterna. Detta gäller inte i 2014 års undersökning (se tabell 2). Stödet är som allra lägst i Sverigedemokraterna men i 2014 års undersökning ligger de nära Kristdemokraterna med 6 procent i SD som svarat mycket viktigt skäl mot 8 procent i KD.

Mindre rörelser bland de rödgröna partierna

Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet är de tre kvoteringspartierna i svensk politik: Sedan 1987 har Miljöpartiet haft en regel om minst 40 procent kvinnor på valsedlarna och sedan 1997 är regeln jämn könsfördelning plus/minus en kandidat; sedan 1993 har Socialdemokraterna en regel om varannan kvinna, varannan man på valsedlarna och samma år, 1993, införde Vänsterpartiet en regel om minst 50 procent kvinnor på valsedlarna. Vänsterpartiet är med andra ord det parti som gått längst och inte sätter någon gräns för hur hög andelen kvinnliga politiker kan bli. Efter valet 2014 är V det parti med högst andel kvinnor i sin partigrupp, 57 procent.

Figur 4 Riksdagen ska avspegla viktigaste grupperna i samhället. Andel mycket viktigt skäl bland de rödgröna partierna 1994–2014

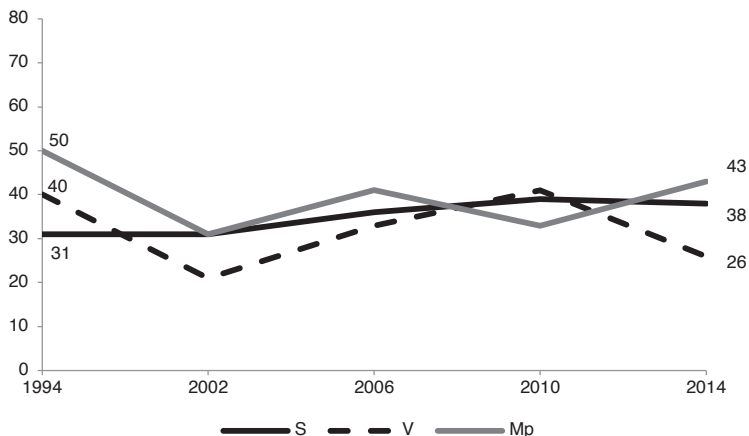

Kommentar: Se figur 1 för frågans formulering.

Figur 4 visar den andel som svarat mycket viktigt skäl när det gäller att riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället bland de rödgröna partierna. Givet de kvoteringsregler som dessa partier har borde rimligen stödet för avspeglning vara högt och resultaten i figur 4 visar att stödet i Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet år 2014 är högre än i något av allianspartierna (jämför med figur 2). Sådan var dock inte situation år 1994 då exempelvis stödet i Centerpartiet, 63 procent mycket viktigt skäl, var högre än i Vänsterpartiet, 60 procent mycket viktigt skäl. I Vänsterpartiet har stödet för avspeglingsargumentet ökat över tid, från 60 till 72 procent, medan det i Socialdemokraterna är frågan om en viss nedgång, från 67 till 63 procent,

vilket också är fallet i Miljöpartiet, från 67 till 54 procent. Även om rörelserna över tid är mindre bland de rödgröna partierna än bland allianspartierna kan det vara värt att lägga märke till att allianspartierna över tid närmat sig varandra när det gäller avspeglingsargumentet medan skillnaderna mellan de rödgröna partierna ökat något: störst är avståndet mellan Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Figur 5 Inriktningen på politiken blir annorlunda. Andel mycket viktigt skäl bland de rödgröna partierna 1994–2014

Kommentar: Se figur 1 för frågans formulering.

Figur 5 visar den andel bland de rödgröna partierna som svarat mycket viktigt skäl när det gäller att inriktningen på politiken blir annorlunda. För detta skäl visar resultaten för 2014 att stödet är som störst i Miljöpartiet och som lägst i Vänsterpartiet. Jämfört med allianspartierna (se figur 3) ligger dock stödet för argumentet att inriktningen på politiken blir annorlunda år 2014 högre i samtliga rödgröna partier. Så var det inte år 1994 då exempelvis stödet för detta argument var högre i Liberalerna, 35 procent mycket viktigt skäl, än i Socialdemokraterna, 31 procent mycket viktigt skäl.

Det är inte något parti där stödet för argumentet att inriktningen på politiken blir annorlunda är högre än stödet för argumentet att riksdagen ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället. För svenska politiker är jämställdhet i institutioner som riksdagen i första hand en fråga om demokrati och rättvisa. I Miljöpartiet ligger dock stödet för de två argumenten mycket nära varandra i 2014 års undersökning: 54 procent svarade mycket viktigt skäl när det gäller avspeglning och 43 procent när det gäller att inriktningen på politiken blir annorlunda. Den regering som tillträdde efter 2014 års val – ledd av Social-

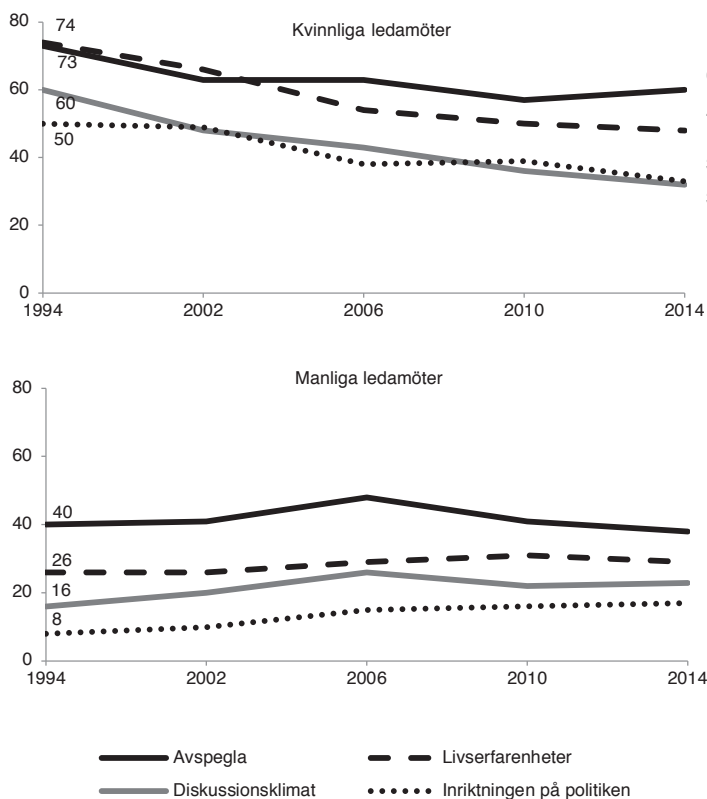
demokraterna men med ministrar även från Miljöpartiet – utropade sig som ”feministisk”. Fokus skulle vara på politikens innehåll snarare än dess former. Måhända är det detta som ligger bakom att Miljöpartiet i den nuvarande riksdagen är det parti där stödet för det innehållsliga argumentet är som starkast. Socialdemokraterna är det parti där det innehållsliga argumentet är näst starkast, men där har inte valet 2014 haft någon synbar effekt utan i S har stödet för det innehållsliga argumentet ökat i små etapper sedan 1994.

Det sker vissa förskjutningar bland de rödgröna partierna mellan 1994 och 2014: Skillnaderna mellan partierna ökar något när det gäller stödet för avspeglingsargumentet och minskar något när det gäller stödet för argumentet att inriktningen på politiken blir annorlunda. Jämfört med förskjutningar inom allianspartierna är dock förändringarna inom det rödgröna blocket små. Huvudresultatet av analyserna så här långt är att vi idag har två block när det gäller jämställdhet i riksdagen: ett rödgrönt där man satsar på strikta regler för att nå en hög andel kvinnor i partigrupperna och där stödet för såväl ett avspeglingsargument som ett argument om politikens inriktning är jämförelsevis starkt, samt ett alliansblock där man satsar på mer löst hållna målformuleringar när det gäller att nå en hög andel kvinnliga politiker och där partierna blivit mer och mer lika varandra när det gäller såväl ett avspeglingsargument som ett argument om politikens inriktning. Sverigedemokraterna får sägas utgöra ett tredje block där andelen kvinnliga politiker är låg och framförallt stödet för ett avspeglingsargument betydligt lägre än i övriga partier.

Könstillhörighetens betydelse minskar i takt med att effekten av blockpolitik ökar

Det är ett återkommande resultat i undersökningar från olika parlament runt om i världen att kvinnliga politiker lägger större vikt vid frågor om jämställdhet och har mer feministiska värderingar än sina manliga kollegor (Campbell m.fl., 2010; Dahlerup, 2006; Dodson, 2006; Osborn, 2012; Schwindt-Bayer & Mishler, 2005; Tremblay, 1998) . Den svenska riksdagen är inte något undantag, åtminstone inte om man med ”feminism” avser stödet för de olika skälen att fördorda en jämn fördelning av kvinnor och män. För vart och ett av skälen är det en högre andel kvinnor än män som svarar mycket viktigt skäl, detta resultat gäller såväl 1994 som 2014.

Figur 6 Olika skäl till att förordna en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen. Andel mycket viktigt bland kvinnliga och manliga ledamöter 1994–2014

Kommentar: Se figur 1 för frågans formulering

Figur 6 visar den andel som svarat mycket viktigt skäl bland kvinnliga respektive manliga politiker i riksdagen. Ett intressant mönster, som möjligen är något oväntat, är att stödet för de olika argumenten går ned bland kvinnliga samtidigt som det går upp bland manliga politiker. Störst nedgång bland kvinnliga politiker, från 60 till 32 procent som svarar mycket viktigt skäl återfinns när det gäller argumentet att arbetsformer och diskussionsklimat förändras. Störst uppgång bland manliga politiker, från 8 till 17 procent, återfinns när det gäller argumentet att inriktningen på politiken blir annorlunda. Samtidigt som blockpolitiken tar ett fastare grepp om partierna i den svenska riksdagen minskar således konststillhörighetens betydelse.

Vi ska som sista steg i detta kapitel ta del av en mer formaliserad analys av vad som förklarar inställningen till de olika argumenten för en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen. Denna analys fokuserar avspeglingsargumentet samt argumentet att inriktningen på politiken blir annorlunda. Svaren för kategorin könstillhörighet visar resultaten bland kvinnor jämfört med män där ett positivt värde betyder starkare stöd bland kvinnor. När det gäller partitillhörighet jämförs samtliga partier med Moderaterna och ett positivt värde betyder starkare stöd än i Moderaterna och ett negativt värde svagare stöd. I övrigt jämförs nyvalda ledamöter med dem som suttit en längre tid och ett positivt värde betyder starkare stöd bland nyvalda ledamöter. När det gäller ålder jämförs ledamöter 65 år och äldre, samt ledamöter som är 40 år eller yngre med mellangruppen 41–64 år. Ett positivt värde betyder starkare stöd, och ett negativt värde svagare stöd, än i mellangruppen.

Det är några resultat som blir tydligare i tabell 2 än vad de varit i de tidigare diagrammen (se även tabell A1 i appendix). Först av allt ska nämnas att kvinnors svar över hela perioden är signifikant skilda från mäns svar och att stödet för de två olika skälen är starkare bland kvinnor. Det andra intressanta resultatet är att både år 1994 och 2002 är samtliga övriga partier signifikant skilda från Moderaterna (stödet för de olika skälen är starkare i övriga partier). I 2014 års undersökning är det inte något av allianspartierna som signifikant skiljer sig från Moderaterna vare sig när det gäller avspeglingsargumentet eller argumentet att inriktningen på politiken blir annorlunda. Förändringarna inom alliansblocket påbörjas i 2006 års val och märks först i avspeglingsargumentet. De rödgröna partierna skiljer sig signifikant från Moderaterna under hela den undersökta perioden, både när det gäller avspeglingsargumentet och argumentet att inriktningen på politiken blir annorlunda. Till sist, övriga indelningar ger små utslag på inställningen till de olika argumenten för en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen. I 2014 års undersökning skiljer sig dock den äldsta åldersgruppen, 65 år och uppåt, åt på ett signifikant sätt från gruppen 41–64 år och det är bland de äldre ledamöterna som stödet för de olika argumenten är som starkast.

Tabell 2 Vad förklarar inställningen till olika argument för en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen? OLS regression.

	1994	2002	2006	2010	2014
<i>Riksdagen ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället</i>					
Könstillhörighet	1,359***	0,949***	0,562**	0,638**	0,815***
V	1,961***	2,714***	2,646***	1,744**	1,605***
S	2,28***	2,382***	1,841***	1,314***	1,08***
C	2,25***	2,234***	1,659***	1,47***	0,169
FP/L	1,778***	1,416***	0,33	-0,089	0,664
KD	1,639**	1,222**	0,798	0,545	0,801
MP	2,214***	1,68**	1,613***	1,47***	0,835
SD	-	-	-	-2,282**	-1,383**
Nyvald	0,224	-0,108	0,008	0,557*	0,205
Hög Utb	-0,611**	0,239	-0,256	-0,07	-0,428
Ålder: 65+	^	-0,573	0,833	1,254	1,67*
Ålder: -40	0,133	0,365	-0,229	-0,849****	-0,389
Konstant	-1,84	-2,404	-0,962	-1,009	-0,656
Nagelkere	0,34	0,24	0,25	0,25	0,24
<i>Inriktningen på politiken blir annorlunda</i>					
Könstillhörighet	2,392***	2,243***	1,26***	1,155***	0,748**
V	2,119***	1,358*	1,695***	1,478**	1,242*
S	1,66***	2,036***	2,163***	1,689***	1,876***
C	1,645**	2,219***	1,146*	0,052	0,577
FP/L	2,308***	3,036***	2,084***	0,746	0,793
KD	^	2,002**	1,304*	1,094*	-0,229
MP	2,528***	1,792**	2,308***	1,052*	2,081***
SD	-	-	-	-0,242	-0,048
Nyvald	0,3	-0,37	0,118	0,176	-0,426
Hög Utb	-0,112	-0,389	0,342	0,518	0,274
Ålder: 65+	^	0,012	0,87	0,191	1,458*
Ålder: -40	-0,477	-0,283	-0,435	-0,461	-0,053
Konstant	-3,862	-3,687	-3,578	-2,895	-2,774
Nagelkere	0,41	0,35	0,23	0,21	0,21

Kommentar: *** (p < 0,000) ** (p < 0,05) * (p < 0,10), ^ (skew fördelning av svar, resultat uteslutna)

Två scenarier för valet 2018

Vi kan nu blicka tillbaka på en tjugooårsperiod när det gäller stödet för olika skäl till att förorda en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen. Tidigare undersökningar (Öhberg & Wängnerud, 2014) har visat att valet 1994 på flera olika sätt innebar en skjuts framåt för jämställdheten. Den numerära ökningen av andelen kvinnor har fått stor uppmärksamhet men det var också tydligt att den generation av politiker som valdes in i 1994 års val var mer feministiska i sina värderingar jämfört med såväl tidigare som senare generationer av politiker. Det vi då avser är politikernas inställning till att representera kvinnor som grupp och i vilken grad deras åsikter i olika sakfrågor ligger nära de kvinnliga väljarnas åsikter. Effekten av att tillhöra ”Class of -94” märktes även bland borgerliga politiker.

Sedan dess har mycket hänt. Moderaterna har gått från att vara ”avvikaren” i svensk politik när det gäller jämställdhet till att vara ett bland andra allianspartier. Rollen som avvikare innehas numera av Sverigedemokraterna. Samtidigt har blockpolitiken tagit ett fastare grepp om jämställdheten. Ett möjligt scenario inför valet 2018 är att polariseringen mellan blocken ökar och att det under den kommande mandatperioden blir strid om olika konkreta sakfrågor som relaterar till jämställdhet. Hösten 2017 präglades av Metoo-rörelsen och kvinnor från samtliga partier vittnade om förekomsten av sexuella trakasserier. Kanske kan Metoo-rörelsen, som går långt utanför politikens sfär, istället ge frågor om jämställdhet en skjuts liknande den i valet 1994 och en ny generation ”Class of -18” ta plats i riksdagen. Tvärpolitiska samarbeten i frågor om jämställdhet skulle då kunna vara ett tänkbart scenario för den kommande mandatperioden.

Noter

1. Stort tack till David Karlsson som tagit fram underlag till samtliga figurer och tabeller.
2. För närvarande ligger Sverige på åttonde plats i den internationella rangordningen över länder när det gäller andel kvinnor i det nationella parlamentet (www.ipu.org, 1 juni 2018).
3. Under en kort period, 2014–2015, leddes partiet även av en kvinna (Anna Kinberg Batra).
4. Av utrymmesskäl fokuserar den följande analysen på två av skälen: Riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället samt Inriktningen på politiken blir annorlunda (se dock tabell A1 i appendix).

Referenser

- Aylott, Nicholas (2016) The Party System. I Jon Pierre (red.) *The Oxford Handbook of Swedish Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Bergqvist, Christina (red.) (2000). *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*. Oslo: Nordiska Ministerrådet.
- Bratton, Kathleen A. & Leonard P. Ray (2002) Descriptive representation, policy outcomes, and municipal day-care coverage in Norway. *American Journal of Political Science*, 46(2) s. 428–437.
- Campbell, Rosie, Childs, Sara & Joni Lovenduski (2010) Do Women Need Women Representatives?. *British Journal of Political Science*, 40(1) s. 171–194.
- Dahlerup, Drude (2006). The story of the theory of critical mass, *Politics & Gender* 2(4):511–22
- Dodson, Debra L. (2006) *The Impact of Women in Congress*. Oxford: Oxford University Press
- Ennsner-Jedenastik, Laurenz (2017) How women's political representation affects spending on family benefits. *International Journal of Social Policy* 46(3) s. 563–581.
- Freidenvall, Lenita (2006) *Vägen till Varannan damernas. Om kvinnorepresentation, kvoter och kandidaturval i svensk politik 1970–2002*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Freidenvall, Lenita (2013) Sweden. Step by Step—Women's Inroads into Parliamentary Politics. Drude Dahlerup & Monique Leyenaar (red.), *Breaking male Dominance in Old Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Osborn, Tracy L. (2012) *How Women Represent Women. Political Parties, Gender, and Representation in the State Legislatures*. Oxford: Oxford University Press.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2016). *Svenska väljare*. Stockholm. Norstedts Juridik.
- Phillips, Anne (1995) *The politics of presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Schwindt-Bayer, Leslie & William Mishler (2005). An integrated model of women's representation". *Journal of Politics* 67(2) s. 407–428.
- Skjeie, Hege (1992) *Den politiske betydningen av kjønn. En studie av norsk topp-politikk*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning, rapport 92:11.
- Stensöta, Helena Olofsdotter & David Karlsson (2008) Vad innebär det att vara feminist i Sveriges riksdag? I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Tremblay, Manon (1998) Do Female MPs Substantively Represent Women? A Study of Legislative Behaviour in Canada's 35th Parliament, *Canadian Journal of Political Science* 31(3) s. 435–465.
- Young, Iris Marion (2000) *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Wängnerud, Lena (2000) Testing the politics of presence. Women's representation in the Swedish riksdag. *Scandinavian Political Studies*, 23(1) s. 67–91
- Wängnerud, Lena (2009) Women in parliaments: Descriptive and substantive representation. *Annual Review of Political Science* 12 s. 51–69.
- Öhberg, Patrik & Lena Wängnerud (2014) Testing the Impact of Political Generations. The Class of 94 and Pro-feminist Ideas in the Swedish Riksdag. *Scandinavian Political Studies* 37(1) s. 61–81.

Appendix

Tabell A1 Vad förklarar inställningen till olika argument för en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen. Analys av block- samt könstillhörighetens betydelse (Eta²)

	1994	2002	2006	2010	2014	Tendens över tid
<i>Analys baserat på parti</i>						
Avspegla	0,23	0,21	0,19	0,13	0,13	Sjunkande
Livserfarenheter	0,16	0,08	0,08	0,12	0,08	Överlag sjunkande
Arbetsformer	0,12	0,04	0,03	0,11	0,09	Ner och upp
Politikens inriktning	0,14	0,09	0,14	0,14	0,16	Stabilt
Legitimitet	-	-	-	-	0,04	
<i>Block: rödgröna, alliansen, SD</i>						
Avspegla	0,14	0,10	0,12	0,10	0,12	Stabilt
Livserfarenheter	0,06	0,01	0,05	0,09	0,07	Stigande
Arbetsformer	0,07	0,00	0,01	0,05	0,06	Ner och upp
Politikens inriktning	0,08	0,01	0,07	0,11	0,14	Ner och upp
Legitimitet	-	-	-	-	0,03	
<i>Block: rödgröna, alliansen</i>						
Avspegla	0,14	0,10	0,12	0,06	0,04	Stabilt
Livserfarenheter	0,06	0,01	0,05	0,09	0,06	Stigande
Arbetsformer	0,07	0,00	0,01	0,03	0,02	Ner och upp
Politikens inriktning	0,08	0,01	0,07	0,09	0,11	Ner och upp
Legitimitet	-	-	-	-	0,02	
<i>Könstillhörighet</i>						
Avspegla	0,10	0,02	0,01	0,01	0,01	Sjunkande
Livserfarenheter	0,22	0,12	0,03	0,02	0,01	Sjunkande
Arbetsformer	0,24	0,07	0,02	0,01	0,00	Sjunkande
Politikens inriktning	0,24	0,19	0,06	0,06	0,02	Sjunkande
Legitimitet	-	-	-	-	0,00	

Kommentar: Se figur 1 för frågans formulering. Analysen i tabellen bygger på medelvärden (skala 1–4). Resultaten är stabila även när andra kategoriseringar görs av svaren. Källa: RDU 1994–2014.

6

VAD INNEBÄR DET ATT VARA FEMINIST I SVERIGES RIKSDAG?

Helena Olofsdotter Stensöta & David Karlsson

Sedan över femtio år finns det en stor enighet bland svenska partier om att jämställdhet är något att sträva efter. De frågor som tidigare diskuterades som kvinno- eller familje frågor blev under 1960- och 70-talen jämställdhetsfrågor, med bred politisk uppslutning. De flesta stora jämställdhetspolitiska reformer som lanserats har haft en bred enighet bland de etablerade partierna, och de flesta partier har också skrivit in jämställdhet som ett mål i sina partiprogram (Skard & Haavio-Mannila 1985, Bergqvist 1999). Som de flesta vet, lyckades Sverige bra. Landet anses globalt vara mycket jämställt, vilket bland annat framgår av FN:s utvecklingsindex för jämställdhetsfrågor (GDI).

Under senare år har begreppet ”feminism” blivit allt vanligare i svensk politik. Feminism kan anses vara ett mer radikalt begrepp än jämställdhet, den ideologiska benämningen har vandrat in från mer radikala utomparlamentariska sammanhang till den officiella politiska sfären. Flera partier kallar sig idag feministiska och den rödgröna regering som bildades 2014, kallade sig uttryckligen för en ”feministisk regering” som bland annat sa sig stå för en ”feministisk utrikespolitik”.

Men vad innebär det att vara feminist i riksdagspolitiken? Betyder den riktiga förekomsten av feminister att jämställdhetspolitiken nått en ny radikal nivå, eller är det samma politik som propageras för som tidigare, men under en ny benämning? Finns det politiska frågor där feministernas åsikter skiljer sig från andra riksdagsledamöter? För att diskutera detta undersöker vi i det här kapitlet vad det innebär för svenska riksdagsledamöter att beteckna sig som ”feminist”.

I en representativ demokrati kan en tydlig ideologisk etikett vara till stor hjälp. Med kunskap om vilka ideologier som partierna och enskilda kandidater är anhängare av har väljarna på valdagen möjlighet att förutsäga vilken politik de kommer att föra under mandatperioden. Om partier och politiker låter sig vägledas av de värderingar och verklighetsföreställningar som är förknippade med ideologin när de tar ställning i konkreta politiska sakfrågor får väljarnas vilja genomslag – även om de specifika sakfrågorna aldrig var uppe till debatt i valrörelsen.

I den senaste Riksdagsundersökningen (RDU 2014) finns en fråga där riksdagsledamöterna har möjlighet att kryssa i att de identifierar sig med olika ideologier – inklusive feminism. Detta ger oss goda möjligheter att undersöka vilka feministerna är och vad de står för.

Feministiskt politiskt innehåll – tidigare teori och forskning

Att verka för jämställdhet och att vara feminist innebär att man vill att kvinnors villkor och möjligheter ska bli i linje med mäns.

En viktig fråga inom forskning om kvinnors representation har varit huruvida kvinnors ökande deskriptiva representation, det vill säga den ökande andelen kvinnor i riksdagen, återspeglas i kvinnors substantiva representation, det vill säga att kvinnors intressen förs fram i ökande grad. Att skilja på olika typer av representation på detta sätt stammar från Hanna Pitkin (1967), som därutöver också diskuterade symbolisk representation. Pitkin definierade substantiv representation som att "stå för" (*standing for*) vissa grupper. Forskare som idag undersöker frågor om kvinnors substantiva representation som exempelvis Beckwith (2014) eller Childs och Krook (2009) stöder sig vanligtvis på Pitkins definition (se även kapitel 4 och 5 i denna volym, Karlsson & Wängnerud, 2018; Wängnerud, 2018). Med utgångspunkt i vad det innebär att vara feminist kan vi formulera följande första hypotes om representation:

Riksdagsledamöter som kallar sig feminister bör stå för kvinnors intressen i högre grad än icke-feminister (H1).

Det finns vidare en omfattande litteratur om hur vi bör förstå orsakerna till kvinnors underordning. En skiljelinje är huruvida man anser att orsakerna ligger på individ- eller strukturnivå. Det finns en skiljelinje mellan liberala feminism som lägger större tonvikt på individuella valmöjligheter och en mer socialistisk feminism som lägger större tonvikt på strukturer och maktförhållanden i samhället och hur dessa påverkar kvinnor som grupp. Denna skiljelinje

borde i någon mån kunna motsvara vad som skiljer feminister i vänsterblocket i den svenska politiken, från feminister i blocket till höger.

När det gäller vilka policyfrågor som teoretiskt kan anses vara feministiska frågor tar vi utgångspunkt i två vanligtvis förekommande feministiska förklaringsmodeller. Den feminist-teoretiska utvecklingen beskrivs ofta som att den löper längs två spår, ett spår som tar utgångspunkt i den sexuellt grundade uppdelningen av arbete i samhället (*sexual division of labor*, Zaretsky, 1973), vilket exempelvis refererar till fördelningen betalt och obetalt arbete. Politik som är relevant ur det perspektivet är exempelvis sådan som syftar till att det ska vara lättare kombinera familj och karriär. Därtill kommer politik som syftar till lika delar av makt och resurser, till vilket kan räknas politisk representation samt representation i makt på marknaden.

Ett annat spår tar utgångspunkt i sexuellt grundat förtryck/utnyttjande (MacKinnon, 1986). Detta pekar på politik som syftar till att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, eller att man ska avskaffa pornografi. Frågor som berör dessa två förtryckande strukturer i samhället kan betraktas som objektivt feministiska frågor.

Vi vill lägga till ett tredje spår, som tar sin utgångspunkt i den första vågens kvinnorörelse i början av 1900-talet, där kvinnor var för fred. Det fanns ett samband mellan att engagera sig som kvinna och vara för en fredligare värld. Ett sådant världsenagemang kan också märkas i att kvinnor är mer positiva miljöfrågor än män, vilket märks en tendens till sedan 1970-talet.

Med utgångspunkt i detta kan vi formulera följande andra hypotes om representation:

Riksdagsledamöter som kallar sig feminister bör instämma i högre grad med dessa teoretiskt grundande feministiska frågeområden, och främja dem mer, än icke-feminister (H2).

Hypotesen handlar alltså om hur feminister ställer sig till ett antal frågor som i tidigare forskning visat sig vara viktiga för förhållandet mellan kvinnor och män.

Riksdagsledamöternas ideologiska tillhörighet

Frågan som vi använder lyder: "Med tanke på din personliga ideologiska övertygelse, skulle du vilja beteckna dig själv som något eller några av följande alternativ? Och riksdagsledamöterna fick här välja mellan tio ideologiska beteckningar – inklusive feminism – samt en fri kategori där de själva fick ange en annan beteckning. Även alternativet "ingen ideologi" fanns och det var

möjligt att svara att man betecknade sig som tillhörig flera olika ideologier. Frågan besvarades av 285 riksdagsledamöter.

Vi frågar alltså människor vilka ideologier de är anhängare av, och det har vi nu för första gången gjort i en riksdagsundersökning. Ett annat sätt att ta reda på vilka ideologier som människor tillhör är att undersöka vilka åsikter de har och därur teoretiskt härleda vilka ideologier de står nära (jämför Gustafsson, 2004).

Tabell 1 redovisar resultat från denna fråga där vi bland annat kan se hur stor andel av riksdagsledamöterna som identifierar sig som feminister. I tabellen kan vi också se hur stor andel av ledamöter med en viss ideologisk beteckning som också betecknar sig tillhöra en annan ideologi, det vill bland annat hur stor andel av feministerna som också är socialister, liberaler, och så vidare.

Tabell 1 Riksdagsledamöters kombinationer av ideologiska beteckningar – (radprocent, totalt och efter ideologisk beteckning).

	Kom	Soc	S-D	Eko	Fem	Lib	S-L	K	S-K	Nat	Annat	N
Samtliga ledamöter	1	17	32	16	31	21	17	15	18	9	11	285
Kommunist	100	100	0	0	50	0	0	0	0	0	0	2
Socialist	4	100	46	27	65	0	4	0	0	0	6	48
Socialdemokrat	0	24	100	13	47	0	11	0	0	0	5	92
Ekologist/grön	0	29	27	100	71	13	38	0	0	0	11	45
Feminist	1	35	49	36	100	15	20	3	2	1	13	88
Liberal	0	0	0	10	21	100	25	33	11	3	3	61
Social-liberal	0	4	20	35	37	31	100	8	4	0	6	49
Konservativ	0	0	0	0	7	47	9	100	37	23	7	43
Social-konservativ	0	0	0	0	4	14	4	31	100	49	6	51
Nationalist	0	0	0	0	4	8	0	38	96	100	4	26
Annat	0	10	16	16	35	6	10	10	10	10	3	31

Kommentar: Frågan i undersökningen lyder: "Med tanke på din personliga ideologiska övertygelse, skulle du vilja beteckna dig själv som något eller några av följande alternativ? I tabellen anges hur stor andel av riksdagsledamöterna som kryssade för nämnda beteckningarna i sina svar. På den översta raden anges procentandelar för samtliga ledamöter, på följande rader anges hur stor andel av ledamöterna med en viss ideologisk beteckning som också betecknar sig om tillhörig andra ideologier. Två ledamöter angav "ingen ideologi" som svar, dessa redovisas ej i tabellen.

Resultaten i tabell 1 visar att 31 procent av riksdagsledamöterna betecknar sig som feminister, och endast beteckningen socialdemokrat är vanligare (32 procent). Mellan 15–21 procent vardera har beteckningarna socialist, ekologist/grön, liberal, social-liberal, konservativ och social-konservativ. 9 procent definierar sig som nationalister och endast 1 procent som kommunister.

Det är vidare slående att det i gruppen som betecknar sig som feminister också finns företrädare för samtliga övriga ideologier. Hela 49 procent av feministerna är socialdemokrater; 36 procent är ekologister/gröna; 35 procent är socialister; 20 procent är social-liberaler och 15 procent liberaler. Betydligt färre bland feministerna, men dock förekommande är konservativa (2 procent),

social-konservativa (2 procent) och nationalister och kommunister (1 procent). 11 procent av feministerna definierar sig som tillhörig ideologier som inte nämndes i frågan.

Vissa ideologiska beteckningar är nära förknippade med partitillhörighet. Till exempel har (nästan) alla ledamöter från partiet Socialdemokraterna betecknat sig som ideologiska socialdemokrater – men inga andra ledamöter har valt denna beteckning. Kommunister finns bara i Vänsterpartiet och nationalister bara i Sverigedemokraterna. Tabell 2 redovisar hur stor andel av ledamöterna i varje parti som betecknar sig som tillhörig de olika ideologierna, och sambandsmättet Eta² illustrerar hur starkt sambandet mellan partitillhörighet och ideologisk tillhörighet är.

Tabell 2: Riksdagsledamöters ideologiska beteckning efter parti (kolumnprocent inom parti och totalt samt Eta²).

	Parti									Eta ²
	V	S	MP	L	C	M	KD	SD	Total	
Kommunist	11	0	0	0	0	0	0	0	1	0,10
Socialist	100	29	0	0	0	0	0	0	17	0,49
Socialdemokrat	0	93	0	0	0	0	0	0	32	0,90
Ekologist/grön	42	12	87	6	21	0	0	0	16	0,42
Feminist	79	45	52	31	16	10	8	3	31	0,23
Liberal	0	0	9	75	42	58	8	6	21	0,43
Social-liberal	0	10	30	69	74	10	8	0	17	0,33
Konservativ	0	0	0	0	0	48	17	31	15	0,32
Social-konservativ	0	0	0	0	0	23	25	97	18	0,66
Nationalist	0	0	0	0	0	0	0	74	09	0,72
Annat	5	6	22	0	11	10	83	3	11	0,26
Ingen ideologi	0	0	4	0	0	2	0	0	9	0,02
N	19	99	23	16	19	16	62	35	285	

Kommentar: Tabellen visar hur stor andel av riksdagsledamöterna, totalt och inom respektive parti som betecknar sig som tillhörig olika ideologier (se tabell 1 för frågeformulering). Eta² är ett sambandsmått som här kan tolkas som hur stor andel av svarsvariationen för varje beteckning som förklaras av ledamöternas partitillhörighet.

Resultaten i tabell 2 visar att feminist är den enda ideologiska beteckning som återfinns i samtliga partigrupper i riksdagen. Andelen är högst i Vänsterpartiet (79 procent) följt av Miljöpartiet (52), Socialdemokraterna (45), Folkpartiet (Liberalerna) (31). Andelen är något lägre i Centerpartiet (16), Moderaterna (10), Kristdemokraterna (8) och Sverigedemokraterna (3). Sambandsmåttan visar också att (med undantag av beteckningen kommunist – som endast angetts av två ledamöter) är feminist den ideologiska beteckning som har svagast samband med partitillhörighet.

Resultaten pekar alltså på att det i Sverige, bland riksdagsledamöterna, uppenbarligen går att kombinera en beteckning som feminist med vilken ideologi och vilken partitillhörighet som helst. Å andra sidan är det uppenbart att

feminister oftare befinner sig i de rödgröna partierna och sympatiserar med ideologier som är förknippade med V, S och MP

En sista analys innan vi går vidare rör om det finns ett samband mellan att vara kvinna och att vara feminist. Av riksdagens feminister är två tredjedelar kvinnor och en tredjedel män, vilket kan tolkas som att det finns relativt många manliga feminister i Sveriges riksdag. Om vi däremot ser till hur stor andelen feminister är i de två kategorierna kvinnor och män ser vi att 44 procent av de kvinnliga riksdagsledamöterna betecknar sig som feminister jämfört med 19 procent av männen.

När vi undersöker hur feminist förklaras av olika variabler som kön, parti och ålder i en multipel logistisk regression visar det sig att sambandet mellan kön och feministisk beteckning är starkt och statistiskt signifikant. Och feminist är den enda av de nämnda beteckningarna där kön har denna effekt. Vi noterar att feminister finns i alla åldrar, den äldsta manliga feministen är född 1951 och den yngsta 1990, men också att ledamöter under 20 har en högre andel feminister. Utbildningsnivå tycks inte ha något samband med om ledamöter är feminister.

Företräder feminister kvinnors intressen?

Nästa fråga är vad det innebär substantiellt att vara feminist för riksdagsledamöterna. Vi undersöker detta som tidigare nämnts på två sätt, dels genom att undersöka om feminister i högre grad säger sig företräda kvinnors intressen och dels vilka sakfrågor som feminism har en självständig förklaringskraft på. I analysen kommer vi att skilja mellan feminister inom vänsterblocket i politiken och feminister inom högerblocket. Denna skiljelinje är helt empirisk men kan tänkas i någon mån motsvara den mellan mer liberala feminism, som lägger tonvikt på individen, och mer socialistiska feminism som i högre grad ser strukturer och maktförhållanden som orsaker till kvinnors underordning som grupp.

Avsnittet börjar med att förklara ledamöters inställning till att "företräda kvinnors intressen" med samma kontrollvariabler som ovan. Frågan lyder: "Hur viktigt är [det] för dig personligen som riksdagsledamot att föra fram kvinnornas intressen/åsikter?" Frågan var integrerad i ett antal frågor som handlade om att främja olika gruppers intressen, till exempel de unga, pensionärer, bönder, anställda och företag (inte ställda som alternativ, utan med flera svar möjliga) – se vidare kapitel 4 i denna volym för fler analyser av denna fråga (Karlsso & Wängnerud, 2018). I analysen har också vi skiljt på vänster- och högerfeminister för att undersöka om feminism betyder olika saker på vänster- och högersidan i politiken. Resultaten redovisas i tabell 3.

Tabell 3. Förklaringar till hur viktigt riksdagsledamöter anser det vara att föra fram kvinnors intressen/åsikter (OLS-regression, b-värden).

Bivariat	Modell 1	Modell 2
Feminist	+12***	+2
Feminist & V,S,MP	+13***	-2
Feminist & C,FP,KD,M,SD	+2	+9
Kön: Kvinna=1	+13***	+11***
Utbildning Hög=1	-7*	-1
Ålder 65+=1	+7	+10
Ålder -30 =1	-4	-2
V	+21**	+18*
S	+16***	+11*
MP	-7	-7
C	-7	-4
FP	-9	-9
KD	-20*	-18*
M	-12**	-10
SD kontroll	-4	
Konstant	61***	61***
Justerad R ²	0,20	0,20

Kommentar: Tabellen resultat från bivariata och två multipla OLS-regressionsanalyser där den beroende variabeln är "Hur viktigt är [det] för dig personligen som riksdagsledamot att föra fram kvinnornas intressen/åsikter?" och svaren har kodats på en skala från 0 (helt oviktigt) till 100 mycket viktigt. N=268. P-värden: *** < .001, ** < .01, * < .05.

Tabell 3 visar att det framförallt är kvinnor som säger sig föra fram kvinnors intressen. Det finns också signifikanta samband att tillhöra de partierna till vänster: Ledamöter från V och S (men noterbart inte MP) säger sig i högre grad företräda kvinnors intressen. Bivariat finns en positiv effekt av att vara feminist på att företräda kvinnors intressen, men förvånande nog är feminism inte signifikant i de multivariata modellerna (M1). Här är det istället kön som är signifikant, kvinnor säger sig i högre grad företräda kvinnors intressen. Vidare säger sig personer i Vänsterpartiet och Socialdemokraterna i högre grad företräda kvinnors intressen.

Om vi vidare skiljer mellan feminister från det socialistiska blocket och feminister i högerblocket, (M2) ser vi att feminister i högerblocket, har ett plus-tecken, och feminister i vänsterblocket ett minustecken. Även om inget av dessa är signifikant kan resultatet tolkas som att det märks en starkare tendens bland feminister i partierna i det högra blocket att föra fram kvinnors intressen. Detta bör emellertid ses i relation till hur vanligt det är bland icke-feminister i dessa partier att företräda kvinnors intressen. Det är helt enkelt större skillnad mellan feminister och icke-feminister i denna fråga i de borgerliga partierna än i partierna på vänstersidan i politiken.

Sammanfattningsvis är det alltså kvinnor samt partier som står till vänster som säger att de anser det vara viktigt att stå för kvinnors intressen. Mot bakgrund av dessa resultat kan hypotes 1 1, att riksdagsledamöter som kallar sig

feminister kan förväntas stå för kvinnors intressen i högre grad än icke-feminister, besvaras som att den inte finner stöd. Istället är det kvinnor samt ledamöter från partier till vänster som anser det särskilt viktigt att föra fram kvinnors intressen/åsikter. Under kontroll för parti finns till och med en tendens till att högerfeminister i större utsträckning tycker det är viktigt att föra fram kvinnors intressen, vilket är oväntat. Att stå för kvinnors intressen tycks alltså snarare vara en vänsteruppfattning än en feministisk uppfattning.

Vilka sakfrågor stöder feministerna?

Nästa fråga är vilka samband det finns mellan att beteckna sig som feminist och att ha specifika ståndpunkter i frågor som i tidigare teori och forskning visat sig vara relevanta för kvinnors och mäns förhållande till varandra i samhället. Med hjälp av den feministiska teorin, som vi skisserade i den teoretiska delen, kan vi identifiera några sakfrågor som ställts frågor i riksdagsundersökningen, som har bäring på dessa teorier.

När vi letar i riksdagsundersökningen efter frågor som kan spegla de teoretiska dimensioner som diskuterades tidigare hittar vi de följande frågorna, som kan ordnas längs två dimensioner.

<i>Care and career policies</i>	Sex timmars arbetsdag Avskaffa RUT-avdrag
<i>Säkrare värld</i>	Öronmärkning av föräldraledighet för fäder Begränsa försvarskostnaderna Avskaffa kärnkraft i det långa perspektivet

Care and career policies motsvarar frågor som gör det lättare för kvinnor (och för män) att kombinera barn med förvärvsarbete. Det är dels sex-timmars dagen, vilket var en viktig fråga för kvinnorörelsen under 1970-talet, dels frågan om RUT-avdrag vilket betecknats som en borgerlig feministisk reform, samt att öronmärka föräldraledighetsdagar för män, vilket, som del i föräldraledighetspolitiken varit en av de viktigaste reformerna sedan 1970-talet och som förts fram av en bred enighet av framförallt socialdemokratiska och liberala politiker. *Säkrare värld*, är en dimension som snarast tar utgångspunkt i kopplingen mellan kvinnor och fred och säkerhet, vilket kan föras tillbaka till den första kvinnorörelsen i början av 1900-talet. Här motsvarar den frågorna om att begränsa försvarskostnaderna och att avskaffa kärnkraften.

Vi kommer därutöver att undersöka två ytterligare frågor som inte lika lätt kan knytas till teori, men där vi empiriskt hittar att feminism har en effekt. Det är frågan om att avskaffa monarkin och att ta emot färre flyktingar.

Analysen sker som regressionsanalys (OLS) och resultaten redovisas både som bivariata effekter och effekter i en multivariat analys, där effekterna av feministisk beteckning kontrolleras för kön, partianslutning, ålder och utbildning.

Tabell 4 visar att i samtliga analyserade frågor är förklaringskraften av partitillhörighet stark och det finns ett vänster–högersamband där partier till vänster, inklusive Miljöpartiet är mer positiva till den förväntat feministiska hållningen medan partierna till höger är mer negativa.

När en bivariat effekt av feministisk beteckning försvinner under kontroll för parti behöver det inte betyda att feminism saknar betydelse – det kan istället vara så att feministisk ideologi delvis förklarar partival och därmed indirekt förklarar riksdagsledamöternas åsikter i de analyserade sakfrågorna. Detta har emellertid inte undersökts närmare empiriskt. Vad vi söker svar på i de multivariata modellerna är om det finns en självständig effekt av att beteckna sig som feminist vid sidan av partitillhörighet.

Den första analysen i tabell 4 visar resultatet för frågan om sex timmars arbetsdag. I den bivariata analysen är både kvinnor och de som säger sig vara feminister mer positiva till detta förslag än andra, men i de multivariata modellerna, under kontroll för parti, förblir effekten av feminist statistiskt signifikant medan effekten av att vara kvinna försvinner. Variationen i frågan förklaras av att vara feminist samt att tillhöra någon av de rödgröna partierna (V, S eller MP). För förslaget att avskaffa skatteavdrag för hushållsnära tjänster (RUT) är varken kön eller feminism signifikant i den multivariata modellen. Det här är en partifråga, det är partierna till vänster som vill avskaffa RUT-avdraget. I modell 2 märks en tendens till att feministerna är tudelade i frågan. Även om resultatet inte är signifikant märks en tendens till att feminister i de rödgröna partierna är positiva till att avskaffa RUT medan feminister i de borgerliga partierna och i SD är negativa. Detta är det klaraste exemplet på att det i Sverige finns två olika inriktningar på feministiskt innehåll som delar upp sig efter blocktillhörighet.

Tabell 4 visar vidare att den fråga som är mest tydligt kopplad till att vara feminist i riksdagen är förslaget att reservera en större del av föräldraledighet till fäder. Resultaten (M2) visar att i denna fråga finns signifikanta positiva effekter för både feminister som tillhör de rödgröna partierna (V, S och MP) och feminister som tillhör partierna till höger i politiken (L, C, KD, M och SD). Feminister i båda de politiska blocken vill att en större del av föräldraledigheten reserveras åt fäder, de drar alltså åt samma håll i denna fråga.

Bland frågor på temat *säkrare värld* har feminism signifikanta bivariata effekter både på åsikter om förslaget att minska försvarsutgifterna och att avveckla kärnkraften. I den multivariata analysen (M1) märks att feminister i högre grad anser att det är viktigt att minska försvarsutgifterna. Framförallt är detta dock en partifråga. Det är vänsterpartierna som menar att försvarsutgifterna bör minska medan högerpartierna är av motsatt åsikt.

Tabell 4 Förklaringar till åsikter om politiska förslag på temana *care and career policies* och *säkrare värld* bland riksdagsledamöter 2014. (OLS-regression, b-värden)

	Införa sextimmars arbetsdag		Avskaffa skatteavdrag för hushållsättra tjänster		Reservera en större andel av föräldraledigheten till papporna		Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften		Minska försvarsutgifterna				
	Bv.	M1	Bv.	M1	Bv.	M1	Bv.	M1	Bv.	M1			
Feminist	+30***	+6*	-	+31***	-1	-	+39***	+9**	+33***	+6	-	+21***	+6*
Feminist & V,S,MP	+38***	-	+6	+47***	-	+1	+46***	-	+8*	+43***	-	+4	+8***
Feminist & C,FP,KD,M,SD	-14	-	+8	-43***	-	-5	-3	-	+13*	-13	-	+11	-11
Kön:													
Kvinnor=1	+11**	+5	+4	+8	+0,4	+1	+12**	+2	+2	+14**	+6*	+5	+8*
Utbildning	-6	-6	-7	-17**	-3	-3	-5	-1	-1	-6	-1	-1	+1
Hög=1													
Ålder 65+=1	-3	+14	+14	-15	+3	+3	+2	+14	+14	-12	+3	+3	-8
Ålder -30=1	+8	+8	+7	+1	-1	-1	-2	-1	-1	+1	+1	+0,4	-7
Parti:													
V	+60***	+69***	+70***	+59***	+79***	+78***	+40***	+83***	+84***	+38***	+7,4***	+7,6***	+39***
S	+13*	+21***	+22***	+48***	+56***	+56***	+43***	+76***	+77***	+37***	+6,6***	+6,7***	+0,4
MP	+55***	+69***	+70***	+29**	+52***	+52***	+35***	+80***	+81***	+43***	+8,1***	+8,2***	+5,7***
C	-20*	-1	-1	-33***	-8	-7	-15	+37***	+37***	+31**	+7,3***	+7,3***	+1,1
FP	-27**	-8	-9	-42***	-15	-14	+19	+68***	+67***	-42***	+4	+3	-20**
KD	-22*	-3	-3	-35**	-9	-9	-4,2***	+1,2	+1,2	-3	+4,7***	+4,6***	-10
M	-30***	-5	-5	-46***	-11*	-12*	-3,8***	+21***	+21***	-4,7***	+10*	+10	-17***
SD	-19**	K	K	-27***	K	K	-60***	K	K	-49***	K	K	-27***
Konstant	9*	9*	9*	18***	18***	18***	4	4	4	11**	11**	11*	7
Justerat R ²	0,61	0,61	0,61	0,70	0,70	0,70	0,71	0,71	0,71	0,69	0,69	0,69	0,53

av en OLS-regressionsanalys (b-värden) där de beroende variablerna citeras i kolumnrubrikerna. Dessa frågor är formulerade som politiska förslag i RDU 2014 och bedömningarna svarade på en femgradig skala som här omkodats till 0 Mycket dåligt förslag till 100 Mycket bra förslag. N = 270. P-värden: *** < .001, ** < .01, * < .05.

Resultaten visar vidare att unga är mindre benägna att vilja minska försvarsutgifterna än äldre. I kärnkraftsfrågan finns inga effekter av feminism när vi kontrollerar för parti. Frågan om huruvida Sverige på sikt bör avveckla kärnkraften är den enda fråga där kön är signifikant i en multivariat modell (M1) – kvinnor är mer positiva till att avveckla kärnkraften - men denna signifikans försvinner när vi delar upp feminism i de som tillhör partier till vänster respektive höger (M2).

Med bas i tabell 4 kan Hypotes 2, att riksdagsledamöter som kallar sig feminister bör vara positiva till politiska förslag inom teoretiskt grundande feministiska frågeområden och främja dem mer än icke-feminister besvaras. Även om samtliga frågor visar på signifikant effekt av att vara feminist i de bivariata analyserna, får resultatet i de flesta fall inte stöd i de multivariata modellerna. Det är bara i frågan om att öronmärka fler föräldraledighetsdagar till fäderna som ledamöter som säger sig vara feminister skiljer ut sig från andra. Vi tolkar detta som att om det finns en självständig feministisk politisk dimension i riksdagspolitiken vid sidan av de ideologiska skiljelinjer som partierna fångar och vid sidan av kön, så handlar den om att dela föräldraledigheten mer lika. Intressant nog är effekten kraftigare bland feminister i partierna till höger. Detta kan förstås genom att Liberalerna ingår i dessa partier och att liberalerna tidigt var förespråkare för delad föräldraledighet. I de multivariata analyserna finns det också kvarstående signifikanta effekter av att vara feminist på frågan om sex timmars arbetsdag och att minska försvarsutgifterna.

Om vi återknyter till de två teoretiska dimensionerna som utmejslades i diskussionen om vilka sakfrågor som kan vara intressanta, kan vi dra slutsatsen att frågan om föräldraledighet rör *care and career policies*.

Som tidigare nämnts finns det ytterligare två frågor där feminist har betydelse, som inte lika tydligt kan föras tillbaka till några av de teoretiska dimensionerna som utvecklades ovan. Det är frågan om flyktingmottagande och frågan om att avskaffa monarkin. Tabell 5 visar resultaten för dessa frågor.

Feminister är bivariat mer negativa till förslaget att ta emot färre flyktingar i Sverige (observera hur frågan är ställd: feminister är alltså positiva till att ta emot fler flyktingar). Men i en multipel modell försvinner effekten av att vara feminist. Däremot är kvinnliga ledamöter, såväl bivariat som under kontroll för ideologi och partitillhörighet, mer negativa till förslaget och alltså mer positiva till att ta emot fler flyktingar.

När det gäller att införa republik i Sverige är feminister mer positiva till att införa republik i Sverige, och de positiva effekterna kvarstår i en multivariat modell. Möjligen kan detta tolkas som en feministisk kritik mot det patriarkala system som monarkin traditionellt har stått för. Å andra sidan har Sverige sedan 1977 könsneutral tronföljd, vilket skulle kunna tolkas som något som går i linje med feministiska ideal.

Tabell 5 Förklaringar till åsikter om politiska förslag om flyktingmottagande och monarkin bland riksdagsledamöter 2014. (OLS-regression, b-värden)

	Sverige bör ta emot färre flyktingar			Införa republik i Sverige		
	Biv.	M1	M2	Biv.	M1	M2
Feminist	-23***	-4		+41***	+14**	
Feminist & V,S,MP	-23***		-5	+48***		+12*
Feminist & C,FP,KD,M,SD	-10		-3	-3		+17*
Kön: Kvinna=1	-17***	-10***	-11***	+5	-4	-5
Utbildning Hög=1	-5	+1	+1	-7	-3	-3
Ålder 65+=1	+13	+11	+11	-19	-5	-5
Ålder -30=1	+1	-6	-6	+9	+10*	+10*
<i>Parti:</i>						
V	-11	-68***	-68***	+54***	+86***	+87***
S	-21***	-77***	-76***	+35***	+62***	+62***
MP	-22**	-82***	-82***	+34***	+70***	+71***
C	-17*	-83***	-83***	-13	+31***	+31***
FP	-13	-78***	-78***	+7	+48***	+47***
KD	+4	-61***	-61***	-42***	+4	+4
M	+3	-62***	-62***	-37***	+19**	+19**
SD	+75***	K	K	-48***	K	K
Konstant		101***	101***		4	4
Justerat R ²		0,59	0,59		0,56	0,56

Kommentar: Tabellen redovisar resultatet av en OLS-regressionsanalys (b-värden) där de beroende variablerna citeras i kolumnrubrikerna. Dessa frågor är formulerade som politiska förslag i RDU 2014 och ledamöterna svarade på en femgradig skala som här omkodats till 0 Mycket dåligt förslag till 100 Mycket bra förslag. N = 270. P-värden: *** < .001, ** < .01, * < .05.

Slutsatser och diskussion

Huvudfynden i denna studie är att den ideologiska etiketten "feminist" har etablerats som en vanligt förekommande beteckning bland riksdagsledamöterna, den bredaste etiketten av dem som undersökts. Det omfattar både kvinnor och män, och det finns både inom vänster- och högerblocket. Feminister finns i alla partier och i kombinationer med samtliga ideologier från vänster till höger.

Traditionellt sett har en könsdimension i politiken analyserats som knuten till kvinnors intressen. Detta har setts som en test på att kön betyder något i politiken. Att särskilt företräda kvinnors intressen kan på teoretisk grund klassas som en feministisk representationsprincip. Här märks emellertid att feminism inte tydligt motsvarar det vi skulle förvänta när det gäller att stå för kvinnors intressen. Åsikten att det är viktigt att särskilt företräda kvinnors intressen i politiken är starkt kopplad till kön och partiideologi. Kvinnor tycker i högre grad än män att detta är viktigt, och inom partierna till vänster, särskilt V och S, märks en allmänt förekommande åsikt att det är viktigt att företräda kvinnors intressen, medan det inom partierna till höger, särskilt KD och M, anses något mindre viktigt. Dessa resultat pekar på att vara "feminist" i dagens svenska

riksdag har ett annat innehåll än vad vi tidigare förknippat med att stå för kvinnors intressen.

Givet bredden i feminism är det vidare inte så förvånande att den feministiska etiketten i sig inte har så många entydiga effekter i politiska förslag. När de gäller de teoretiska dimensionerna för feministiskt sakpolitiskt innehåll, var det framförallt i frågan om delad föräldraförsäkring, tillhörande dimensionen *care and career policies*, som vi fann ett resultat. Det finns ett tydligt sakpolitiskt innehåll i den feministiska dimension och det är i relation till förslaget om att öka andelen föräldraledighetsdagar som öronmärks för fäder.

Vi tolkar detta som att om det finns en självständig feministisk dimension bland svenska riksdagsledamöters åsikter så kretsar den kring förslaget om att öka andelen föräldraledighetsdagar som öronmärks för fäder. Förslaget är mer populärt bland feminister som hör till partierna till höger (FP, C, KD, M och SD) än bland feminister som står till vänster. Detta kan förstås mot bakgrund av att könsneutral föräldraförsäkring sedan tidigare varit ett förslag där bland annat liberalerna varit starkt engagerade, samt att det inom LO-kollektivet och framförallt kvinnorna finns ett visst motstånd mot att dela föräldraförsäkringen.

Resultatet att pappamånader är en självständig feministisk version illustreras också av en studie som på grundval av kvalitativa intervjuer diskuterar sig fram till att den svenska jämställdhetsdiskussionen kretsar mycket kring föräldraledighet (Björk, 2013).

I en fråga är det tydligt att feminister i vänsterblocket har olika syn än feminister i högerblocket. Det är i frågan om RUT, där feminister till vänster är kritiska till denna reform, medan feminister till höger är mer positiva.

Slutligen vore det fel att på grundval av vår analys dra slutsatsen att feminism inte påverkar politiken. En tolkning är att eftersom (främst) de rödgröna partierna står för den feministiska hållningen, och dessa partier har flest feminister, så påverkar faktiskt feminismen politiken. Men det är i partival/rekrytering som feminist får effekt och endast indirekt via partiets åsikter.

Referenser

- Beckwith, Karen (2014, April) From party leader to prime minister? Gender and leadership contests in West Europe. *ECPR Joint Sessions of Workshops* s. 10–15.
- Bergqvist, Christina (red.) (1999) *Equal democracies? Gender and politics in the Nordic countries*. Nordic Council of Ministers.
- Björk, Sofia (2013) Doing Morally Intelligible Fatherhood: Swedish Fathers' Accounts of Their Parental Part-time Work Choices. *Fathering*, 11(2) s. 221–237.
- Childs, Sarah & Mona Lena Krook (2009) Analysing women's substantive representation: From critical mass to critical actors. *Government and Opposition* 44(2) s. 125–145.
- Gustafsson, Anette (2004) *Vem är feminist?* Göteborg: Förvaltningshögskolan., Göteborgs universitet
- Karlsson, David & Lena Wängnerud (2018) Social representation i riksdagen. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- MacKinnon, Catherine A. (1989) Sexuality, pornography, and method: "Pleasure under Patriarchy". *Ethics* 99(2) s. 314–346.
- Pitkin, Hanna F. (1967) *The concept of representation*. Berkeley och Los Angeles: University of California Press.
- Skard, Torild & Elina Haavio-Mannila (1985) Women in parliament. I *Unfinished Democracy*. Elmsford N.Y.: Pergamon press s. 51–80.
- Zaretsky, Eli (1986) *Capitalism, the family, and personal life*. New York: Harpercollins.
- Wängnerud, Lena (2018) Blockpolitikens effekt på jämställdheten i riksdagen. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.

FÖRÄNDRADE ÅSIKTSSKILLNADER MELLAN PARTIERNAS VAD TYCKER RIKSDAGSLEDAMÖTER OCH VÄLJARE?

Magnus Hagevi

För en fungerande representativ demokrati är medborgarnas möjlighet att välja mellan olika partier en av de avgörande egenskaperna (Schumpeter 1942; Schattschneider 1942; Dahl 1971). För representativ demokrati har relationen mellan vad som har betecknats som *principal* (väljarna) och *ombud* (riksdagsledamöterna) framhållits som *central* (Bergman & Strøm 2011). I denna relation har åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda betraktats som ett kärnvärde (Westerståhl 1985; Holmberg 2014; Thomassen & van Ham 2015). Samtidigt varnar ledande partiforskare för demokratiska problem om de åsiktsmässiga skillnaderna mellan partierna minskar så att partiernas ståndpunkter *konvergerar* (Katz & Mair 1995, 2009; Kitschelt 1999, 2000, 2018). Farhågan är att medborgarna får svårt att välja vilket parti de ska rösta på om de uppfattar partiernas ståndpunkter som likartade. I den meningen är en extrem konvergens av partiernas ståndpunkter en utmaning för representativ demokrati.

Eftersom det är medborgarna som väljer mellan partierna är det av intresse att veta i vad mån väljarna uppfattar att partierna konvergerar och om de vill att det ska finnas klarare åsiktsavstånd mellan partierna.¹ Om väljarna uppfattar ett minskat policyavstånd mellan partierna och dessutom önskar större policyavstånd mellan dem bör konvergens betraktas som extra bekymmersamt. Ett sådant förhållande bör rimligen tolkas som om väljarna är missnöjda med åsiktskillnaderna mellan partierna. Trots att avståndet mellan partiernas ståndpunkter förändras är det inte säkert att väljarna uppfattar det som ett problem. För det första kan skillnaderna mellan partiernas ståndpunkter vara tillräckligt distinkta för att leda väljarna i sina röstningsbeslut (Hagevi & Loxbo 2018). För det andra kan medborgarna uppfatta konvergens mellan partierna som positivt om den politiska polariseringen mellan partierna uppfattats vara för stor (Sartori 1976;

Hagevi, Magnus (2018) Förändrade åsiktskillnader mellan partierna. Vad tycker riksdagsledamöter och väljare? I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.

Enroth & Sjölin 2018; se också kapitel 8 i denna volym (Ryan & Reiljan, 2018). Det är således viktigt att veta medborgarnas uppfattning om de åsiktsmässiga avstånden mellan partierna.

I riksdagen agerar nästan alla ledamöter som representanter för sitt parti (Sanerstedt 1992; Hagevi 2000). Relationen mellan riksdagsledamöterna och väljarna är därmed också en relation mellan medborgarna och partierna i det politiska systemet (Thomassen & van Ham 2015). Riksdagsledamöterna har även betraktats som ”party-in-public-office” och som den främsta referensgruppen för partiernas yttersta ledning (Katz & Mair 1995). Således är riksdagsledamöternas uppfattning om partiernas konvergens betydelsefull, men också i vad mån den överensstämmer med väljarnas motsvarande uppfattningar är intressant. Enligt Miller och Stokes (1963) kan parlamentariker representera sina väljare dels genom att dela deras åsikter, dels genom att ha kunskap om väljarnas åsikter. Förreliggande studie fokuserar på den förstnämnda möjligheten, där representation bygger på att riksdagsledamöternas och väljarnas attityder överensstämmer. Om en sådan överensstämmelse brister kan policykonvergens mellan partierna leda till ytterligare brister för representativ demokrati. Vid sidan av att väljarna uppfattar det som om att partiernas konvergens försvårar deras val av parti innebär bristande representativitet på denna punkt att riksdagsledamöterna inte delar väljarnas verklighetsbild. Det bör försvåra riksdagsledamöternas möjlighet att representera medborgarna: en ökande klyfta mellan väljarna och valda gör att parlamentariskens partier får allt svårare att agera i medborgarnas intresse (se Pitkin 1967). Vissa partiforskare har till och med varnat för att partierna har förlorat sin förmåga att representera medborgarna (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 2009: 760; Mair 2013: 132–137) och representationsforskare har varnat för försämrad representativitet (Holmberg 2014; jfr Kitschelt och Rehm 2015).

Avsikten med detta kapitel är att jämföra väljarnas och riksdagsledamöternas uppfattning och önskemål om åsiktsskillnaderna mellan partierna: uppfattar de att åsiktsskillnaderna mellan partierna blir mindre eller större och önskar de att dessa skillnader skulle vara mindre eller större? Sådana uppfattningar kan såväl överensstämma som skilja sig från den faktiska polariseringen och konvergens mellan partier och partiernas väljare. Det sistnämnda studeras istället i kapitel 8 i denna volym (Ryan & Reiljan, 2018). I detta kapitel studeras i vad mån riksdagsledamöternas uppfattningar och önskemål om partipolitisk konvergens och polarisering är representativa med väljarnas.

Att varna för policykonvergens mellan partierna är inte nytt. Giovanni Sartori (1976: 334) nämner att politiska observatörer diskuterade den ökande konvergensens i fransk politik redan 1848 när de menade att vänster och höger hade tappat i betydelse eftersom företrädarna för respektive pol hade blivit mer lika sina motståndare. Konvergens mellan partier har sedan dess varit ett återkommande tema

inom den akademiska debatten. Med början under 1940-talet argumenterade Herbert Tingsten (1941) för att de svenska partierna i huvudsak var överens eftersom de hade en värdegemenskap med demokrati och välfärdsstat som överideologi. Tingstens tankar liknar det som Daniel Bell (1960) hävdade i sin bok *The End of Ideology*. Bland annat utifrån antaganden gjorda av Anthony Downs menade Otto Kirschheimer (1966) att konkurrens om medianväljaren gjorde att partierna utvecklades till så kallade *catch-all*-partier vars politik konvergerade mot varandra. När Katz och Mair (1995, 2009: 756–757) utvecklade teorin om kartellpartier betonade de starkt förekomsten av ideologisk konvergens mellan etablerade partier. Ideologisk konvergens mellan partier och reaktionen mot detta har också framhållits som förklaring av framväxten av radikala högerpopulistiska partier som Sverigedemokraterna (Kitschelt 1995; 2007; Loxbo 2014).

När forskare analyserat konvergens mellan partier har en sådan utveckling bekräftats vid studier av partiernas valmanifest och liknande (Thomas 1975; Klingeman m.fl. 1994; Caul & Gray 2000: 211–215; Hagevi & Loxbo 2018: 54–55), medan förekomsten av konvergens inte fått motsvarande stöd vid så kallade expertstudier (Bakker m.fl. 2015). Vid några tillfällen har även den genomsnittliga självplaceringen av partiernas riksdagsledamöter på vänster-högerskalan studerats med resultatet att en svag konvergens varit möjlig att upptäcka (Johansson m.fl. 2014: 80–81; Hagevi & Loxbo 2018: 55–56). En tanke kan vara att minskad polarisering mellan partierna också minskar konflikten och ökar samarbetet mellan dem (se Ryans och Reiljans kapitel i denna bok). Denna tanke har dock stött problem. Forskning har visat att polariseringen mellan riksdagspartierna har minskat då de över tid konvergerat i vänster-högerfrågor samtidigt som partierna allt oftare tagit konflikt i dessa frågor och samarbetet mellan partierna minskat (Hagevi & Loxbo 2018). Det är därför viktigt att skilja mellan policy-polarisering och konflikt mellan partierna (Hagevi 2014b: 164).

Det är ovanligt att studera den upplevda konvergensen mellan politiska partier, även om det finns undantag. Utifrån delvis samma medborgardata som används i detta kapitel menar Loxbo (2014: 248) att uppfattningen om ökad konvergens mellan partierna är väletablerad och spridd bland svenskar och att de flesta önskar motsatt trend. Dessutom har forskare rapporterat den upplevda skillnaden mellan partierna bland svenska väljare (Loxbo 2014: 248; Oscarsson 2014: 34). Någon studie om hur parlamentariker uppfattar ideologisk konvergens mellan partierna har inte påträffats.

I föreliggande kapitel presenteras först de hypoteser som undersökningen testar och sedan de data som används för att testa dessa hypoteser. Därefter undersöks det empiriska stödet för de olika hypoteserna i tur och ordning. Till sist presenteras kapitlets slutsatser.

Hypoteser

Enligt Katz och Mair (1995) är en anledning till att partierna konvergerar ideologiskt att de distanserat sig från civilsamhället och blivit en del av staten. En sådan förändring har flera aspekter för partierna, men de indikatorer som de framhåller är att partimedlemmarnas betydelse liksom den interna partidemokratin minskar. Istället ökar toppstyrningen inom partierna och den offentliga finansieringen av deras verksamhet. Utvecklingen innebär att *party-in-public-office* – riksdagsledamöterna – inte bara har tagit makten i partierna och distanserat sig från civilsamhället, utan även slutat att representera medborgarna och istället representerar staten (Blyth and Katz 2005; Katz och Mair 2009: 760; Mair 2013: 132–137; jfr. Enroth 2017, 2018).

Närmast implicit antar Katz och Mair att väljarna är motståndare till konvergensen mellan partierna och önskar med polariserad partipolitik. En första hypotes att testa är om detta stämmer.

Hypotes 1: Väljarna anser att partierna har konvergerat åsiktsmässigt och vill istället ha större åsiktsskillnader mellan dem.

När Katz och Mair (2009: 760) diskuterar kartellpartiernas effekter framhåller de att partiernas representativa roll har urholkats. Exempelvis hävdar Mair (1997:153): ”In terms of their representational role, parties appear to be less relevant and to be losing some of their key functions”. Han menar även att det är en avsiktlig strategi ”by mainstream political elites who are reluctant to have their hands tied by the constraints of popular democracy” (Mair 2007: 8, se också Blyth & Katz 2005; Mair 2013: 132–137). Utifrån sådana påståenden är det rimligt att anta att riksdagsledamöterna – som en del av den politiska eliten – inte delar väljarnas åsikter om policykonvergensen mellan partierna och inte heller önskar större åsiktsskillnader mellan parterna. Detta ger ytterligare två hypoteser som föreliggande studie avser att testa.

Hypotes 2a: Riksdagsledamöterna representerar inte väljarnas uppfattning om att partierna konvergerat åsiktsmässigt, utan uppfattar en lägre grad av policykonvergensen mellan partierna.

Hypotes 2b: Riksdagsledamöterna representerar inte väljarnas önskan om ökad åsiktsmässig polarisering mellan partierna, utan önskar en lägre grad av åsiktsmässig polarisering mellan partierna.

Alla forskare varnar dock inte för att partierna konvergerar åsiktsmässigt, utan lyfter istället fram risken för polarisering och konflikt som hot mot representativ demokrati (Sartori 1976; Enroth och Sjölin 2018). Giovanni Sartori (1976) menar att konflikt och polarisering kan slita sönder ett partisystem så att inga beslut kan fattas och att detta till och med kan gå så långt att den

representativa demokratin faller. Sartori menar att ideologiskt extrema partier driver på för ökad polarisering i ett partisystem. Partier som kan beskrivas som vänster-mitten- och höger-mitten-partier är, enligt Sartori, egentligen inte intresserad av polarisering, utan dras policymässigt till varandra i sin kamp om att vinna medianväljaren (Downs 1957). Det kan därmed vara så att flygelpartier – de partier som står närmast partisystemets ideologiska poler – är de vars väljare och riksdagsledamöter i störst utsträckning uppfattar policykonvergens mellan partierna och önskar ökad ideologisk polarisering mellan dem. Andra, vars ideologi inte placerar dem längst ut på en av partisystemets flyglar, är mindre angelägna om ökad polarisering och uppfattar inte samma omfattande konvergens. I så fall ska, för det första, flygelpartiernas väljare i större omfattning uppfatta policykonvergens och önska ökade åsiktsskillnader än andra väljare. För det andra ska flygelpartiernas riksdagsledamöter i större utsträckning än andra riksdagsledamöter uppfatta policykonvergens och önska större åsiktsskillnader mellan partierna. Om så sker kan flygelpartiernas riksdagsledamöter agera så att de representerar flygelpartiernas väljare.

Hypotes 3a: Väljare och riksdagsledamöter vars partier är ideologiska flygelpartier uppfattar större policykonvergens mellan partierna än andra väljare respektive riksdagsledamöter.

Hypotes 3b: Väljare och riksdagsledamöter vars partier är ideologiska flygelpartier önskar ökad ideologisk polarisering mellan partierna än andra väljare respektive riksdagsledamöter.

Sartoris resonemang om falangpartier är också kopplad till ideologiskt polariserade väljare och valda. Väljare som uppfattar sig vara längst ut till vänster och längst ut till höger borde enligt detta synsätt vara de som i störst utsträckning uppfattar konvergens mellan partierna och önskar ökad polarisering mellan dem. I så fall borde ideologiskt extrema riksdagsledamöter representera ideologiskt extrema väljares uppfattningar och önsknings om konvergens och polarisering. Representativiteten vad gäller uppfattning och önskemål om partiernas konvergens och polarisering skulle därmed vara kopplad till ideologi, vilket studiens nästa hypotespar beaktar.

Hypotes 4a: Väljare och riksdagsledamöter som är ideologiskt extrema uppfattar större policykonvergens mellan partierna än andra väljare respektive riksdagsledamöter.

Hypotes 4b: Väljare och riksdagsledamöter som är ideologiskt extrema önskar större ideologisk polarisering mellan partierna än andra väljare respektive riksdagsledamöter.

Sartori (1976: 78–79) noterar även förekomsten av olika ideologiska riktningar inom partier och nämner förekomsten av vänster- och högerfalanger inom partierna. Beroende på om ett parti uppfattas stå till vänster eller höger i politiken har vänster- och högerfalanger olika betydelse vad gäller polarisering och

moderering (McCarty m.fl. 2001). Vänsterfalangen i partier som står till vänster i politiken stödjer politik som innebär ökad polarisering i partisystemet, medan samma partis högerfalang istället verkar modererande. Det samma gäller vänsterfalangen i partier som står till höger i partisystemet, medan istället dessa partiers högerfalang verkar för ökad polarisering i partisystemet. Medan vänsterfalangen i partier till vänster och högerfalangen i partier till höger kan beskrivas som polariserande falanger kan därför högerfalangen i partier till vänster och vänsterfalangen i partier till höger beskrivas som modererande falanger. Rimligtvis borde det framförallt vara vänsterfalangen i partier till vänster i politiken och högerfalangen i partier till höger i politiken som vill ha större åsiktsavstånd mellan partierna. Samtidigt kan de även i större utsträckning (kritiskt) uppfatta det som om partierna konvergerat än vad andra i partiet gör. I den mån motsvarande orsaksprocess äger rum bland riksdagsledamöterna som bland väljarna är de polariserande falangerna representerade i parlamenten. Detta leder fram till ytterligare ett par hypoteser som testas i detta kapitel.

Hypotes 5a: Väljare och riksdagsledamöter i polariserande partifalanger uppfattar större policykonvergens mellan partierna än andra väljare respektive riksdagsledamöter.

Hypotes 5b: Väljare och riksdagsledamöter i polariserande partifalanger önskar större ideologisk polarisering mellan partierna än andra väljare respektive riksdagsledamöter.

Data och operationaliseringar

Föreliggande undersökningen använder främst två typer av datakällor för riksdagsledamöter och väljare. För det första analyseras *Riksdagsundersökningen (RDU) 2014* som genomförts på Göteborgs universitet (Karlsson & Nordin 2015). Enkäten riktades till de riksdagsledamöter som tjänstgjorde efter riksdagsvalet 2014. Totalt 269 av 349 riksdagsledamöter (77 procent) besvarade enkäten. För det andra studeras *Surveyinstitutets* (Linnéuniversitetet) två enkäter – *Survey 2012* och *Survey 2016* – som riktades till ett representativt urval av svenska befolkningen mellan 18–85 år (Hagevi 2014a; Hagevi 2016). I *Survey 2012* var antalet svarande 1520 personer (51,5 procent) och i *Survey 2016* var antalet svarande 1272 personer (42,4 procent). Genom att jämföra svaren i *Survey 2012* och *Survey 2016* med *RDU 2014* genomförs två saker. För det första kartläggs opinionsläget för respektive medborgare och riksdagsledamöter. För det andra undersöks om riksdagsledamöterna är representativa med medborgarna i synen på konvergens och polarisering mellan de svenska partierna. Förutom dessa två datakällor används dessutom *Valundersökningarna* genomförda vid Göteborgs universitet (Oscarsson & Holmberg 2016) samt *Surveyinstitutets* undersökningar (Hagevi 2011, 2014, 2015a, 2016) för att studera väljarnas

uppfattning om åsiktsskillnaderna mellan partierna i riksdagen 1973–2010 respektive 2010–2016. På så sätt erhålls en bakgrund av väljarnas uppfattning om konvergens och polarisering över tid i det svenska partisystemet.

Beroende variabler

Undersökningens båda beroende variabler baserar sig på två likalydande enkätfrågor i Survey 2012, Survey 2016 och RDU 2014. Den första frågan avser att studera uppfattningen om policykonvergens och -polarisering mellan svenska partier: ”När du tänker tillbaka 8–10 år i tiden, tycker du att åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna i riksdagen är större eller mindre idag?”. Den andra frågan avser att mäta i vad mån det finns önskemål om ökad åsiktsmässiga avstånd mellan partierna (polarisering) eller minskat avstånd mellan partierna (konvergens): ”När du tänker på hur partierna diskuterar politik i dagens Sverige, skulle du då önska att åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna var större eller mindre?”. Vid båda dessa frågor hade svars-personerna möjlighet att svara på en elvgradig skala som gick från 0 (mycket mindre) till 10 (mycket större). De personer som på första frågan (uppfattning om förändrade åsiktsskillnader mellan partierna) angivet 0–4 antas uppfatta att partierna konvergerat över tid, medan personer som angivet 6–10 antas uppfatta att partierna polariserats över tid. Övriga personer betecknas som om de uppfattar att de åsiktsmässiga skillnaderna mellan partierna varken har minskat eller ökat över tid. De personer som på den andra frågan om önskade åsiktsskillnader mellan partierna svarat 0–4 antas önska att partierna konvergerar mer (mindre skillnader mellan partierna), medan de som svarat 6–10 antas önska att partierna polariseras (större skillnader mellan partierna). Övriga personer betecknas som om de varken önskar mer eller mindre åsiktsskillnader mellan partierna. För att hypotes 1 ska få stöd krävs att signifikant fler väljare dels uppfattar att partierna konvergerat än polariserat, dels önskar större polarisering än konvergens mellan partierna. I den mån som signifikant fler väljare uppfattar ökad konvergens och ökad polarisering mellan svenska partier än vad som är fallet för riksdagsledamöterna får hypotes 2a och 2b stöd. Om däremot signifikant fler riksdagsledamöterna uppfattar ökad konvergens mellan partierna och önskar ökad polarisering får hypotes 2a och 2b inte stöd. Det samma gäller om det inte föreligger några signifikanta skillnader mellan riksdagsledamöterna och väljarna.

Oberoende variabler

Hypotes 3a och 3b antar att det främst är väljare och riksdagsledamöter som tillhör ideologiska flygelpartier som uppfattar att partierna konvergerat och önskar ökad polarisering mellan partierna. För att undersöka ideologiska flygelpartier beaktas att konflikten i det svenska partisystemet baseras på två åsiktsdimensioner (Hagevi 2015b): vänster–högerskalan som främst beaktar ekonomiska konflikter och den libertära–auktoritära skalan som beaktar kulturella konflikter (Inglehart & Flanagan 1987; Kitschelt 1994). Ett tvådimensionellt konfliktmönster i partisystemet ger fyra flygelpartier i riksdagen: Vänsterpartiet (vänster), Moderaterna (höger), Miljöpartiet (libertära) och Sverigedemokraterna (auktoritära). Riksdagsledamöter och sympatisörer till dessa partier betraktas här som tillhörande ideologiska flygelpartier. Hypotes 3a och/eller 3b får stöd om Vänsterpartiets, Moderaternas, Miljöpartiets och Sverigedemokraternas riksdagsledamöter och väljare uppfattar starkare policykonvergens respektive önskar större polarisering i det svenska partisystemet än andra riksdagsledamöter och väljare.

Hypotes 4a och 4b antar att det främst är väljare och riksdagsledamöter som är ideologiskt extrema som uppfattar att partierna konvergerat och önskar ökad polarisering mellan partierna. För att studera ideologiska extrema personer används självplacering på en elvgradig subjektiv vänster–högerskala som går från 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). De personer som placerat sig på de två skalstegen längst ut åt vänster (0–1) respektive höger (9–10) kategoriseras som ideologiskt extrema medan resterande placeras i kategorin övriga. Hypotes 4a och/eller 4b får stöd om ideologiskt extrema väljare och riksdagsledamöter som placerat sig långt ut på en vänster–högerskala uppfattar relativt stark policykonvergens respektive önskar större polarisering i det svenska partisystemet.

Även hypotes 5a och 5b beaktar ideologi, men tar då sin utgångspunkt i förhållanden inom partierna; bland respektive partis riksdagsledamöter och väljare. För att kunna kategorisera en person som tillhörig en polariserande partifalang beaktas hur vederbörande uppfattar sin egen ideologiska position i förhållande till sitt parti. Personer vars parti är till vänster och som uppfattar sig själva stå till vänster om detta parti betraktas tillhöra en polariserande partifalang, liksom personer vars parti är till höger och som uppfattar sig själva stå till höger om detta parti. Personens uppfattning om sin egen position på vänster–högerskalan undersöks genom den tidigare nämnda elvgradiga subjektiva vänster–högerskalan som går från 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). Denna position jämförs med vilken position personen uppfattar att hans parti har på en likadan elvgradig vänster–högerskala. Är partiet till vänster i politiken och personen uppfattar sig stå till vänster om partiet tillhör veder-

börande en polariserande partifalang. Likaså tillhör personen en polariserande partifalang om personen står till höger om ett parti som är till höger i politiken. Om de riksdagsledamöter och väljare som tillhör en polariserande partifalang i större omfattning uppfattar konvergens och/eller önskar polarisering mellan partierna får hypotes 4a respektive 4b stöd.

Det är möjligt att en av polerna på vänster–högerskalan i större utsträckning uppfattar konvergens eller önskar polarisering. Till exempel kan vänsterextrema personer i större omfattning uppfatta konvergens och önska polarisering än högerextrema personer (eller tvärtom). För att kontrollera för detta studeras även var riksdagsledamöterna och väljarna placerat sig på den elvagrådiga subjektiva vänster–högerskalan. I föreliggande regressionsanalys studeras enbart personer som sympatiserar med riksdagspartier.

Uppfattning om policyskillnader mellan partierna bland medborgarna

Innan hypoteserna testas presenteras en beskrivning av väljarnas uppfattning av skillnaderna mellan partierna 1973–2010 (Valundersökningarna) och 2010–2016 (Surveyinstitutet).

Tabell 1 Medborgarnas uppfattning om åsiktsmässiga avstånden mellan partierna 1973–2010 (Valundersökningarna) och 2010–2016 (Surveyinstitutet) (procent).

VU/Survey	Valundersökningarna (VU)			Surveyinstitutet (Survey)			
	1973	1991	2010	2010	2012	2014	2016
Mycket stora skillnader/I mycket stor utsträckning	8	6	7	6	4	6	8
Ganska små skillnader/I ganska stor utsträckning	36	36	41	47	39	53	44
Inte särskilt stora skillnader/I ganska liten utsträckning	51	52	50	44	54	38	45
Inga skillnader alls/Inte alls	5	6	2	3	3	3	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	2311	2334	1959	1531	1472	1238	1275

Kommentar: Frågan i Valundersökningarna löd: "Hur stora skillnader tycker du rent allmänt det är mellan partierna i riksdagen när det gäller deras sätt att ta ställning i politiken?" Frågan i Surveyinstitutets undersökningar löd: "I vilken utsträckning anser du att de politiska partierna i riksdagen väsentligen skiljer sig åt då det gäller politiska sakfrågor?" VU=Valundersökningarna, Survey=Surveyinstitutets undersökningar.

Som framgår av tabell 1 är det omkring hälften av väljarna som uppfattar att det i alla fall finns ganska små skillnader mellan partierna. Mellan 1973–2010 ökar andelen som uppfattar åtminstone små skillnader mellan partierna med några procentenheter. I den kortare men mer aktuella tidserien mellan 2010–2016 är det också omkring hälften av medborgarna som uppfattar att partierna skiljer sig åt i mycket eller ganska stor utsträckning. Eftersom

Surveyinstitutet undersöker såväl valår som mellanvalår är det möjligt att notera att medborgarna tenderar att uppfatta större skillnader mellan partierna under valår (andelen som svarade att partiernas åsikter skilde sig åt i mycket eller ganska stor utsträckning var 53 procent 2010 och 59 procent 2014) än under år mellan valen (43 procent 2012 och 52 procent 2016). Jämförs valåren med varandra noteras att störst andel av väljarna uppfattar det som om partiernas ståndpunkter skiljer sig åt i mycket eller ganska stor utsträckning vid den senare mätningen och att samma tendens gäller mellanvalår. I både Valundersökningarna och Surveyinstitutets undersökningar är det få som anger något av de två mest extrema svarsmöjligheterna som antingen anger mycket stora eller inga åsiktsskillnader mellan partierna. Det går också att konstatera att en stor andel av medborgarna – ibland mer än hälften – tycker att det inte är några avsevärda åsiktsskillnader mellan de politiska partierna.

Låt oss börja testa studiens hypoteser. Enligt hypotes 1 anser väljarna att partierna har konvergerat åsiktsmässigt och vill istället ha större åsiktsskillnader mellan dem. I tabell 2 presenteras uppgifter om uppfattning och önskemål om konvergens och polarisering från 2012 och 2016. Hypotes 1 får stöd om signifikant större andel av väljarna uppfattar att det skett konvergens istället för polarisering mellan partierna samt om signifikant större andel väljare önskar polarisering än konvergens mellan partierna. Riktningen på åsikterna mäts med opinionsbalans som beräknas genom att subtrahera andelen som svarat större åsiktsskillnader från andelen som svarat mindre åsiktsskillnader. För att hypotes 1 ska få stöd ska opinionsbalansen vara signifikant positiv vad gäller uppfattning om åsiktsskillnader och signifikant negativ vad gäller önskemål om åsiktsskillnader. I tabellerna redovisas även procentdifferensen mellan uppfattning och önskemål om åsiktsskillnader bland de som svarat ”mindre”, ”varken eller” respektive ”större”.

I tabell 2 är det en majoritet av väljarna som uppger att de uppfattar att partierna konvergerat åsiktsmässigt de senaste 8–10 åren. Tabell 2 visar också att en majoritet av väljarna önskar större åsiktsskillnader mellan partierna. Samtliga fyra redovisade opinionsbalansmått är signifikanta. Dessutom visar procentdifferensen i tabell 2 att det är en signifikant högre andel som uppfattar minskade åsiktsskillnader mellan partierna än som önskar minskade åsiktsskillnader mellan partierna. Det är även en signifikant högre andel som önskar större åsiktsskillnader mellan partierna än som uppfattar att skillnaderna faktiskt blivit större jämfört med 8–10 år sedan. Många väljare uppfattar således att utvecklingen går åt fel håll, vilket kan antas vara en grogrund för ett missnöje bland väljarna vad gäller åsiktsskillnaderna mellan partierna.

Tabell 2 Väljarnas uppfattning om större eller mindre åsiktsskillnaderna mellan partierna idag jämfört med för 8–10 år sedan och deras önskemål om större eller mindre åsiktsskillnader mellan partierna, 2012 och 2016 (procent, opinionsbalans och procentdifferens).

	2012			2016		
	Uppfattning idag jämfört med 8–10 år sedan	Önskemål om åsiktsskillnader mellan partierna	Differens uppfattning–önskemål	Uppfattning idag jämfört med 8–10 år sedan	Önskemål om åsiktsskillnader mellan partierna	Differens uppfattning–önskemål
Mindre	61	13	+48*	56	28	+28*
Varken eller	16	20	–4	19	19	0
Större	24	67	–43*	25	53	–28*
Summa procent	101	100		100	100	
Antal svarande	1190	1194		1054	1075	
Opinionsbalans	+37*	–54*		+31*	–25*	

Kommentar: Frågan om uppfattning löd: "När du tänker tillbaka 8–10 år i tiden, tycker du att åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna i riksdagen är större eller mindre idag?" Frågan om önskemål löd: "När du tänker på hur partierna diskuterar politik i dagens Sverige, skulle du då önska att åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna var större eller mindre?" För båda frågorna hade svarspersonerna möjlighet att ange sitt svar på en elvgradig skala som gick från 0 (mycket mindre) till 10 (mycket större). Svarspersoner som angav 0–4 som svar kategoriserades som "mindre", de som markerade 5 kategoriserades som "varken eller" och de som svarade 6–10 kategoriserades som "större". Opinionsbalans visar andelen "mindre" minus andelen "större" och kan variera mellan -100 och +100. Notering för signifikans: *p < 0,05.

Även om hypotes 1 får stöd såväl 2012 som 2016 är skillnader mellan uppfattning om konvergens och önskemål om polarisering mindre vid det sistnämnda mättilfället. En sådan utveckling kan bero på att en mindre andel väljare uppfattar policykonvergens mellan partierna men också att en mindre andel av väljarna vill ha ökad partipolitisk polarisering. För att ta reda på hur det förhåller sig jämförs uppfattningen om åsiktsskillnader 2012 och 2016 respektive önskemål om åsiktsskillnader 2012 och 2016 i tabell 3.

Tabell 3 Väljarnas uppfattning och önskemål om större eller mindre åsiktsskillnader mellan partierna idag jämfört med för 8–10 år sedan, 2012 och 2016 (procent och procentdifferens).

	Uppfattning om åsiktsskillnader			Önskemål om åsiktsskillnader		
	2016	2012	Differens 2016–2012	2016	2012	Differens 2016–2012
Mindre	56	61	–5	28	13	+15*
Varken eller	19	16	+3	19	20	–1
Större	25	24	+1	53	67	–14*
Summa procent	100	101		100	100	
Antal svarande	1054	1190		1075	1194	

Kommentar: Frågan om uppfattning löd: "När du tänker tillbaka 8–10 år i tiden, tycker du att åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna i riksdagen är större eller mindre idag?" Frågan om önskemål löd: "När du tänker på hur partierna diskuterar politik i dagens Sverige, skulle du då önska att åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna var större eller mindre?" För båda frågorna hade svarspersonerna möjlighet att ange sitt svar på en elvgradig skala som gick från 0 (mycket mindre) till 10 (mycket större). Svarspersoner som angav 0–4 som svar kategoriserades som "mindre", de som markerade 5 kategoriserades som "varken eller" och de som svarade 6–10 kategoriserades som "större". Opinionsbalans visar andelen "mindre" minus andelen "större" och kan variera mellan -100 och +100. Notering för signifikans: *p < 0,05.

Medan det i tabell 3 inte finns någon signifikant skillnad i hur väljarna uppfattar policykonvergensen mellan partierna visar samma tabell att det är färre väljare som önskar större åsiktsskillnader mellan partierna 2016 än 2012 och andelen som vill ha mindre åsiktsskillnader mellan partierna har ökat 2016 jämfört med 2012. Detta visar att väljaropinionen inte är stabil vad gäller önskemål om åsiktsskillnader mellan partierna. En sådan rörlig väljaropinion kan vara besvärligare för riksdagsledamöterna att representera. Dels för att det kan vara svårt för riksdagsledamöterna att veta vad väljarna vill när många av dem byter åsikt. Dels att riksdagsledamöternas åsikter inte behöver vara lika rörlig som väljarnas.

Trots en viss rörlighet i väljaropinionen får dock hypotes 1 stöd både 2012 och 2016. Väljarna anser att partierna har konvergerat åsiktmässigt och vill istället ha större åsiktsskillnader mellan dem.

Representation

Baserat på kartellpartiteorins antaganden anger hypotes 2a att riksdagsledamöterna inte representerar väljarnas uppfattning om att partierna konvergerat åsiktmässigt och hypotes 2b att riksdagsledamöterna inte representerar väljarnas önskan om ökad åsiktmässig polarisering mellan partierna. Först redovisas vad riksdagsledamöterna uppfattar om partiernas konvergens och om de önskar mer polariserat partisystem i tabell 4.

Tabell 4 Riksdagsledamöternas uppfattning om större eller mindre åsiktsskillnaderna mellan partierna idag jämfört med för 8–10 år sedan och deras önskemål om större eller mindre åsiktsskillnader mellan partierna, 2014 (procent och procentdifferens).

	Uppfattning idag jämfört med 8–10 år sedan	Önskemål om åsiktsskillnader mellan partierna	Differens uppfattning-önskemål
Mindre	47	10	+37*
Varken eller	21	22	-1
Större	32	68	-36*
Summa procent	100	100	
Antal svarande	280	275	
Opinionsbalans	+15*	-58*	

Kommentar: För frågeformuleringar och svars kategorisering, se kommentar till tabell 2 och 3. Opinionsbalans visar andelen "mindre" minus andelen "större" och kan variera mellan -100 och +100. Notering för signifikans: *p < 0,05.

Precis som för väljarna visar tabell 4 att riksdagsledamöterna uppfattar en tilltagande policykonvergens mellan partierna samtidigt som de önskar en ökad polarisering mellan dem. I tabell 5 jämförs riksdagsledamöternas uppfattning

2014 om partiernas åsiktskonvergens med motsvarande uppfattning bland väljarna 2012 respektive 2016.

Tabell 5 Jämförelse mellan 2014 års riksdagsledamöters och 2012 respektive 2016 års väljares uppfattning om större eller mindre åsiktsskillnaderna mellan partierna idag jämfört med för 8–10 år sedan (procent och procentdifferens).

	Väljare 2012	Riksdags- ledamöter 2014	Differens väljare 2012- RD 2014	Väljare 2016	Riksdags- ledamöter 2014	Differens väljare 2016- RD 2014
Mindre	61	47	+14*	56	47	+9
Varken eller	16	21	-5	19	21	-2
Större	24	32	-8*	25	32	-7
Summa procent	101	100		100	100	
Antal svarande	1190	280		1054	280	

Kommentar: För frågeformuleringar och svars kategorisering, se kommentar till tabell 2 och 3. Notering för signifikans: *p < 0,05.

Även om såväl väljare som riksdagsledamöter uppfattar en ökad konvergens mellan partierna är denna uppfattning signifikant mer utbredd bland medborgarna 2012 än bland riksdagsledamöterna 2014. Fyra år senare har dock väljarnas uppfattning förändrats så pass mycket att det inte längre finns någon signifikant skillnad mellan 2016 års medborgare och 2014 års riksdagsledamöter. Hypotes 2a – att riksdagsledamöterna inte representerar väljarnas uppfattning om partiernas konvergens – får således stöd när medborgarna undersöks 2012, men inte 2016. I tabell 6 jämförs 2012 respektive 2016 års väljare med 2014 års riksdagsledamöter angående deras önskemål om partiernas åsiktsavstånd.

Tabell 6 Jämförelse mellan 2014 års riksdagsledamöters och 2012 respektive 2016 års väljares önskemål om större eller mindre åsiktsskillnaderna mellan partierna (procent och procentdifferens).

	Väljare 2012	Riksdags- ledamöter 2014	Differens väljare 2012- RD 2014	Väljare 2016	Riksdags- ledamöter 2014	Differens väljare 2016- RD 2014
Mindre	13	10	+3	28	10	+18*
Varken eller	20	22	-2	19	22	-3
Större	67	68	-1	53	68	-15*
Summa procent	100	100		100	100	
Antal svarande	1194	275		1075	275	

Kommentar: För frågeformuleringar och svars kategorisering, se kommentar till tabell 2 och 3. Notering för signifikans: *p < 0,05.

Hypotes 2b – att riksdagsledamöterna inte representerar väljarnas önskan om ökad åsiktsmässig polarisering mellan partierna – får inte stöd utifrån vad som presenteras i tabell 6. När 2012 års väljare jämförs med riksdagsledamöterna finns inte någon signifikant skillnad, vilket innebär att riksdagsledamöterna är

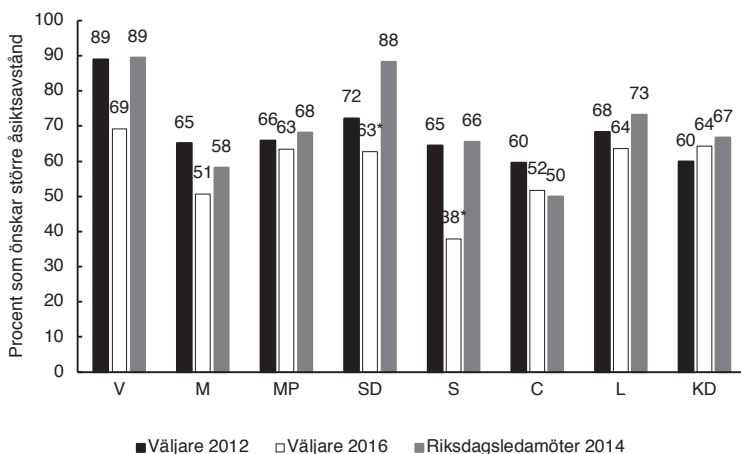
representativa med väljarnas önskemål om ökad polarisering i partisystemet. Vid motsvarande jämförelse med 2016 års väljare finns det dock signifikanta skillnader, men inte på det sätt som hypotes 2b anger. Tvärtemot hypotes 2b är det vanligare att riksdagsledamöterna önskar större åsiktsskillnader mellan partierna än vad det är bland väljarna. Det är inte vad kartellpartiteorin – som hypotes 2b baseras på – stipulerar.

I riksdagsvalet röstar inte en väljare på alla riksdagsledamöter utan det är ett parti som var och en röstar på. De flesta anser sannolikt att det främst är det parti de röstar på som ska representera dem i riksdagen (se Holmberg 2014 och kapitel 2 i denna volym, Holmberg 2018). I figur 1 och 2 redovisas väljarnas och riksdagsledamöternas uppfattning och önskemål om åsiktsskillnaderna mellan partierna utifrån partisympati respektive partitillhörighet. Genom att jämföra uppfattningar och önskemål mellan väljare som sympatiserar med ett parti och motsvarande partis riksdagsledamöter erhålls en indikator på i vad mån riksdagsledamöterna representerar de väljare som röstat på deras parti. Ett metodproblem med en sådan jämförelse uppkommer när skillnader mellan partiets väljare och riksdagsledamöter testas. Eftersom flera partier har relativt få riksdagsledamöter kan konfidensintervallen för riksdagsledamöternas procentfördelningar bli stora, vilket gör det svårt att med stor säkerhet uttala sig om skillnader mellan väljare och riksdagsledamöter.² I detta avsnitt kommer därför också vissa skillnader som inte uppnår gängse kriterier för statistisk signifikans att beaktas. Skillnader mellan ett partis väljare och riksdagsledamöter som uppgår till minst 20 procentenheter betraktas som bristande representativitet på samma sätt som signifikanta procentskillnader mellan väljare och riksdagsledamöter.

Utifrån sin partitillhörighet representerar riksdagsledamöterna sina väljare i större utsträckning vad gäller önskemål om åsiktsskillnader mellan partierna än vad som gäller uppfattningen om ökad policykonvergens. Det finns fler och större skillnader mellan partiernas riksdagsledamöter och deras väljare vad gäller uppfattningen om ökad policykonvergens mellan partierna än vad som är fallet för önskemål om åsiktsskillnader mellan partierna.

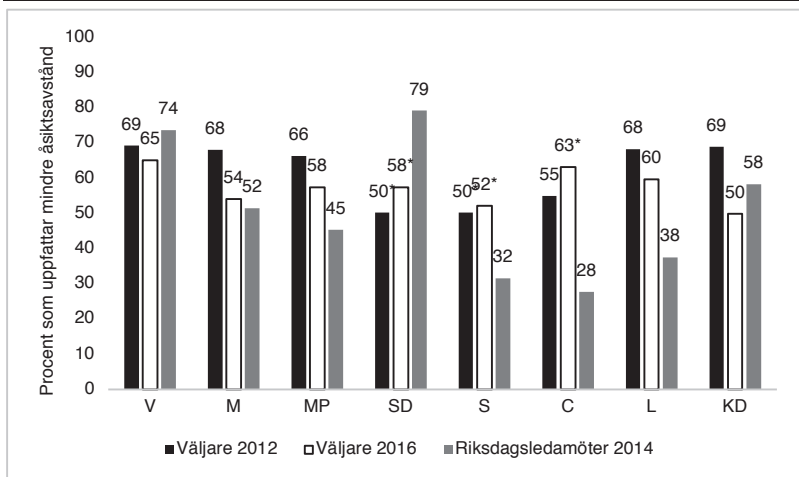
Utifrån de tidigare nämnda kriterierna för vad som är stora skillnader i uppfattning om policykonvergens uppvisar fem av åtta partier sådana stora skillnader mellan riksdagsledamöterna och deras väljare. Fyra av dessa partiers riksdagsledamöter – Miljöpartiet (dock endast jämfört med 2012 års väljare), Socialdemokraterna, Centerpartiet och Liberalerna – avviker från sina väljare i den riktning som överensstämmer med antagandena som görs utifrån kartellpartiteorin. Uppfattningen om att partiernas åsikter konvergerat över tid är mer utbredd bland dessa partiers väljare än bland deras riksdagsledamöter. För samtliga dessa partier anser en majoritet av deras sympatisörer att partierna konvergerat under de senaste 8–10 åren, medan en minoritet av dessa partiers riksdagsledamöter uppfattar samma sak.

Figur 1 Andel väljare 2012 och 2016 samt andel riksdagsledamöter 2014 som uppfattar ett minskat åsiktsavstånd mellan partierna de senaste 8–10 åren (procent).

Kommentar: För frågeformuleringar och svarskategorisering, se kommentar till tabell 2 och 3. Notering för signifikans: *p < 0,05 mellan väljare och riksdagsledamöter.

Figur 2 Andel väljare 2012 och 2016 samt andel riksdagsledamöter 2014 som önskar ett större åsiktsavstånd mellan partierna (procent).

Kommentar: För frågeformuleringar och svarskategorisering, se kommentar till tabell 2 och 3. Notering för signifikans: *p < 0,05 mellan väljare och riksdagsledamöter.

För ett parti – Sverigedemokraterna – är uppfattningen att partierna konvergerat mer utbredd bland deras riksdagsledamöter än bland deras väljare. Detta är inte i överensstämmelse med hypotes 2a. Det går dock att diskutera om upphovsmännen till kartellpartiteorin tänkte sig att deras resonemang om bristande representation skulle gälla den typ av partier som Sverigedemokraterna kan sägas exemplifiera. Istället har de angivet radikala högerpopulistpartier – som är en gemensam beteckning för Sverigedemokraternas europeiska syskonpartier (Loxbo 2015) – som en reaktion på och en utmaning till etablerade partiernas konvergens (Katz och Mair 2009). Detta överensstämmer också med Sverigedemokraternas egen retorik i sin kritik av de övriga riksdagspartierna (Ljungar 2017: 99). Det är dock att notera att Sverigedemokraternas riksdagsledamöter uppfattar det som om partierna konvergerat i betydligt större omfattning än vad som är fallet bland deras sympatisörer i väljarkåren.

Tre partier – Vänsterpartiet, Moderaterna och Kristdemokraterna – representerar sina väljare bättre än de övriga partierna vad gäller uppfattningen om partiernas åsiktsmässiga konvergens. Till denna grupp kan också Miljöpartiet fogas, men endast utifrån vad deras väljare uppger 2016 (för 2012, se ovan). I dessa fall får inte hypotes 2a stöd.

Överlag tenderar riksdagspartierna att representera sina väljare bättre vad gäller önskemål om åsiktsskillnader mellan partierna än i hur de uppfattar åsiktsskonvergens mellan partierna. De stora skillnader som finns mellan partiernas riksdagsledamöter och deras väljare baseras alla på medborgarundersökningen 2016 och rör tre partier: Vänsterpartiet, Sverigedemokraterna och Socialdemokraterna. Men för alla tre partier är det riksdagsledamöterna som i större utsträckning önskar större skillnader mellan partiernas åsikter än vad deras väljare gör. I denna grupp av partier finns således både Sverigedemokraterna och mer etablerade partier, vilket gör att Sverigedemokraterna inte utmärker sig på samma sätt som var fallet med uppfattningen om partiernas policykonvergens. Vid de flesta jämförelser representerar partiernas riksdagsledamöter sina väljare väl vad gäller deras önskemål om ökade åsiktsskillnader mellan partierna. Hypotes 2b får således inte stöd i denna undersökning.

I den rödgröna väljarkåren tycks förändringarna mellan 2012 och 2016 vara extra stor vad gäller önskemål om åsiktsskillnader mellan partierna. Störst är opinionsförändringen bland Socialdemokraternas partisympatisörer där andelen som önskar ökade åsiktsskillnader minskat med 27 procentenheter, men också för Vänsterpartiets (– 20 procentenheter) och Miljöpartiets väljare (–3 procentenheter) är andelen som önskar ökade åsiktsskillnader mindre 2016 än 2012 (för Miljöpartiets väljare är skillnaden mellan 2012 och 2016 inte signifikant). Även bland allianspartiernas väljare tenderar den uppmätta andelen som önskar större åsiktsskillnader mellan partierna att minska (undantaget Kristdemokraterna),

men skillnaderna är små och inte signifikanta jämfört med de rödgröna partierna: Moderaterna (-14 procentenheter), Centerpartiet (-8 procentenheter), Liberalerna (-4 procentenheter) och Kristdemokraterna (+4 procentenheter). Att framförallt Socialdemokraternas väljare, men även andra rödgröna partiers väljare, drastiskt förändrat sina önskemål om åsiktskillnader mellan partierna kan bero på regeringsskiftet 2014. Då utsågs Socialdemokraternas partiledare Stefan Löfven till statsminister och började tala om behovet av blocköverskridande uppgörelser och kallade sin regering för ”samarbetsregering” (Knutsson 2014). Det är möjligt att partiets sympatisörer anammade denna syn efter att fått dessa ledtrådar från partiledaren. Det som talar emot en sådan tolkning är att Socialdemokraternas riksdagsledamöter inte förändrat sig på samma sätt efter valet 2014. Eftersom Riksdagsundersökningen genomfördes strax efter valet 2014 kan det dock bero på att dessa socialdemokrater inte riktigt hunnit att anpassa sina önskemål till den nya situationen. En förnyad undersökning bland riksdagsledamöterna kanske skulle visa att också socialdemokratiska parlamentariker i större utsträckning önskar mindre åsiktsavstånd mellan partierna.

Ideologiska förklaringar

De återstående hypoteserna – 3a, 3b, 4a, 4b, 5a och 5b – baseras alla på antaganden om att ideologi har betydelse för uppfattning och önskemål om åsiktsavstånd mellan partierna. Hypotes 3a och 3b menar att flygelpartierna – Vänsterpartiet, Moderaterna, Miljöpartiet och Sverigedemokraterna – riksdagsledamöter och väljare tenderar att uppfatta större konvergens och önska större åsiktskillnader mellan partierna jämfört med andra. Hypotes 4a och 4b anger att ideologisk extrema personer som uppfattar sig stå långt ut på vänster- och högerkanten också i relativt stor utsträckning uppfattar större konvergens och önskar större åsiktskillnader mellan partierna. Om motsvarande orsaksprocess sker bland såväl väljare som riksdagsledamöter representeras dessa väljare i parlamentet. Hypotes 5a och 5b beaktar även de ideologiska förhållandena inom partierna. Väljare och riksdagsledamöter som tillhör en polariserande falang inom respektive parti antas enligt dessa hypoteser i större utsträckning uppfatta policykonvergens och önska större åsiktsavstånd mellan partierna.

Dessa hypoteser kommer att testas i en serie multipla linjära regressionsanalyser. Det som redovisas är ostandardiserade regressionskoefficienter (OLS estimat). I tabell 7 redovisas effekterna från de oberoende variablerna i fyra kolumner vardera för de tre urvalen väljare 2012 och 2016 samt riksdagsledamöter 2014. För var och en av dessa urval redovisar den första kolumnen bivariata effekter (bivariat 1 för väljare 2012, bivariat 2 för väljare 2016 och bivariat 3 för riksdagsledamöter 2014). Den andra kolumnen i respektive urval (modell 1 för väljare 2012, modell 4 för väljare 2016 och modell 7 för riksdagsledamöter

2014) redovisar effekter från partisympati/-tillhörighet på uppfattade åsiktsskillnader. Den tredje kolumnen i respektive urval (modell 2 för väljare 2012, modell 5 för väljare 2016 och modell 8 för riksdagsledamöter 2014) redovisar effekterna från självplacering på vänster-högerskalan, extrem självplacering på vänster-högerskalan och polariserande position i partiet. Den fjärde kolumnen för respektive urval (modell 3 för väljare 2012, modell 6 för väljare 2016 och modell 9 för riksdagsledamöter 2014), redovisar hela modellen. I samtliga modeller där partisympati/-tillhörighet ingår är socialdemokratisk partisympati/-tillhörighet referensgrupp. Det innebär att effekter från partisympati och partiernas riksdagsledamöter relateras till socialdemokratiska väljares/riksdagsledamöters värden på den beroende variabeln (som tenderar att vara de väljare/riksdagsledamöter som uppfattar minst konvergens och önskar minst polarisering). När hypoteserna testas är det främst de bivariata effekterna som står i centrum. Modell 1–9 visar dock hur effekterna från de oberoende variablerna samverkar med varandra. I tabell 7 undersöks hypoteserna 3a, 4a och 5a som beaktar ideologiska effekter på uppfattning om förändrade åsiktsskillnader mellan partierna. I dessa tabeller är variablerna kodade så att följande riktningar på effekterna stödjer hypoteserna: negativ effekt från extrem självplacering, negativ effekt från polariserande position i partiet, negativ effekt från sympatisörer/tillhöriga MP, SD, V och M.

I tabell 7 redovisas inte något enhetligt resultat som stödjer hypoteserna 3a, 4a och 5a. Det är inte så att väljare och riksdagsledamöter som är ideologiskt extrema, tillhör ett partis polariserande falang eller sympatiserar med/tillhör flygelpartier generellt tenderar att uppfatta policykonvergens i större omfattning än andra. Men de väljare och riksdagsledamöter som i större omfattning än andra uppfattar det som om partierna konvergerar åsiktsmässigt sympatiserar/-tillhör ändå oftast flygelpartier. Men det är inte samma flygelpartier bland väljarna och riksdagsledamöterna. Något sådant som att flygelpartier representerar sina väljare vad gäller uppfattning om en tilltagande konvergens föreligger således inte. I de multipla analyserna visar dock många partier – såväl flygelpartier som övriga – att dess sympatisörer och riksdagsledamöter tenderar att uppfatta större policykonvergens än vad som är fallet med referensgruppen som är Socialdemokraternas sympatisörer och riksdagsledamöter. Socialdemokratiska sympatisörer och riksdagsledamöter tendera istället vara de som uppfattar minst policykonvergens. Det samma gäller, något överraskande, väljare som är ideologiska extremister. Däremot uppfattar riksdagsledamöter som är ideologiska extremister i stor utsträckning policykonvergens mellan partierna. I modell 8 och 9 tas dock denna effekt bland riksdagsledamöterna upp av polariserande falang i partierna. Något stöd för hypotes 3a och 4a föreligger således inte. Vad gäller hypotes 5a – som beaktar polariserande partifalanger – får den stöd bland riksdagsledamöterna och väljarna 2016, men inte bland väljarna 2012.

Tabell 7 Ideologiska faktorerens effekt på 2012 och 2016 års väljares och 2014 års riksdagsledamöters uppfattning om ättsskillnaderna mellan partierna har ökat eller minskat år 2012 (OLS estimat).

	Väljare 2012			Väljare 2016			Riksdagsledamöter 2014				
	Bliv.	Mod 1	Mod 2	Mod 3	Mod 4	Mod 5	Mod 6	Bliv.	Mod 7	Mod 8	Mod 9
<i>Självplacering på vänster-högernskalan</i>	0.04 (0.03)		-0.02 (0.03)	0.07* (0.04)	0.05 (0.03)	0.05 (0.05)	0.06 (0.06)	-0.09 (0.06)	0.08 (0.06)	0.08 (0.06)	0.00 (0.11)
<i>Extrem självplacering på vänster-högernskalan</i>	0.49** (0.07)		0.52** (0.20)	0.61** (0.21)	0.46* (0.24)	0.51** (0.24)	0.71** (0.25)	-1.10** (0.44)	-1.10** (0.44)	-0.75 (0.46)	-0.11 (0.50)
<i>Platserande position i partiet</i>	0.16 (0.16)		0.07 (0.16)	0.00 (0.16)	-0.44** (0.19)	-0.47** (0.19)	-0.54** (0.20)	-0.74** (0.28)	-0.60** (0.28)	-0.60** (0.29)	-0.60** (0.29)
<i>Flugepartier</i>											
<i>MP-sympatisör-/tillhörig</i>	-0.37* (0.22)	-0.91*** (0.23)		-0.95*** (0.24)	-0.28 (0.37)	-0.50 (0.38)	-0.50 (0.39)	0.07 (0.47)	-0.63 (0.47)	-0.50 (0.48)	-0.50 (0.48)
<i>SD-sympatisör-/tillhörig</i>	0.25 (0.23)	0.35 (0.24)		-0.75*** (0.28)	-0.13 (0.20)	0.34 (0.23)	-0.70** (0.29)	-1.90*** (0.37)	-2.36*** (0.40)	-2.34*** (0.48)	-2.34*** (0.48)
<i>M-sympatisör-/tillhörig</i>	-0.47*** (0.14)	-0.90*** (0.16)		-1.16*** (0.23)	0.18 (0.17)	-0.10 (0.20)	-0.37 (0.27)	-0.23 (0.30)	-0.87*** (0.32)	-0.98* (0.54)	-0.98* (0.54)
<i>V-sympatisör-/tillhörig</i>	-0.42 (0.26)	-0.96*** (0.28)		-0.98*** (0.30)	-0.54* (0.29)	-0.74*** (0.31)	-0.93*** (0.34)	-0.98* (0.50)	-1.61*** (0.50)	-1.61*** (0.50)	-1.85*** (0.62)
<i>Övriga partier</i>											
<i>C-sympatisör-/tillhörig</i>	0.07 (0.35)	-0.50 (0.36)		-0.62* (0.37)	-0.23 (0.26)	-0.45 (0.28)	-0.35 (0.31)	0.80 (0.52)	0.05 (0.51)	0.05 (0.60)	-0.28 (0.60)
<i>L-sympatisör-/tillhörig</i>	-0.28 (0.23)	-0.83*** (0.24)		-0.81*** (0.27)	-0.26 (0.26)	-0.48* (0.28)	-0.49 (0.31)	0.59 (0.55)	-0.14 (0.54)	-0.30 (0.62)	-0.30 (0.62)
<i>KD-sympatisör-/tillhörig</i>	-0.58 (0.41)	-1.14*** (0.41)		-1.35*** (0.43)	0.05 (0.45)	-0.19 (0.46)	0.24 (0.47)	-0.44 (0.63)	-1.12* (0.61)	-1.29* (0.61)	-1.29* (0.70)
<i>S-sympatisör-/tillhörig (relateras)</i>	0.82*** (0.14)				0.34** (0.16)			1.06*** (0.26)			5.66*** (0.43)
<i>Konstant</i>	-	4.83*** (0.12)	4.21*** (0.16)	4.42*** (0.19)	-	4.58*** (0.14)	4.02*** (0.20)	4.28*** (0.23)	-	5.45*** (0.20)	5.40*** (0.23)
<i>R²</i>	-	0.03**	0.01**	0.04**	0.00	0.01**	0.02**	-	0.12***	0.03**	0.14**
<i>Antal svarande</i>	1020-1136	1136	1020	1020	857-943	943	857	288-279	279	288	288

Kommentar: Uppfattning om förändrad ättsskillnad är kodad utifrån en tvågradig skala från 0 (mindre skillnad) till 10 (större skillnad). Självplacering på vänster-högernskalan är kodad enligt en tvågradig skala från 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). Extrem självplacering på vänster-högernskalan är kodad 1, övriga 0. Platserande position i partiet är kodad 1, övriga 0. Sympatisör/tillhörighet för respektive parti är kodad 1 (sympatisör/tillhörig), övriga 0. Noteringar för signifikans: **p < 0.01, *p < 0.05, °p < 0.10.

Tabell 8 Ideologiska faktorers effekt på 2012 och 2016 års väljares och 2014 års riksdagsledamöters önskemål om åsiktskillnaderna mellan partierna har ökat eller minskat år 2012 (OLS estimat).

	Väljare 2012			Väljare 2016			Riksdagsledamöter 2014				
	Biv.	Mod.1	Mod.2	Mod.3	Mod.4	Mod.5	Mod.6	Biv.	Mod.7	Mod.8	Mod.9
Ställning på vänster-höger-skalan	0,04 (0,03)	-0,04 (0,03)	-0,03 (0,04)	0,09** (0,03)	0,95** (0,39)	0,08** (0,03)	0,04 (0,05)	-0,05 (0,05)	0,33 (0,39)	-0,05 (0,05)	0,09 (0,09)
Extrem ställning på vänster-höger-skalan	0,59*** (0,18)	0,58*** (0,19)	0,31 (0,20)	0,97*** (0,25)	1,68*** (0,24)	0,92*** (0,25)	0,69** (0,27)	0,78** (0,36)	1,19*** (0,33)	0,63* (0,38)	0,00 (0,42)
Polariserande position i partiet	0,29*	0,18	0,19	0,55*** (0,17)	0,80*** (0,31)	0,49** (0,17)	0,48** (0,17)	0,54** (0,22)	1,15*** (0,41)	0,42* (0,24)	0,44* (0,24)
<i>Flygelpartier</i>											
MP-sympatisör/-tillhörig	-0,21 (0,20)	0,06 (0,22)	0,05 (0,23)	0,22 (0,39)	0,95** (0,39)	0,08 (0,41)	0,84** (0,41)	0,08 (0,38)	0,33 (0,39)	0,24 (0,40)	0,13 (0,40)
SD-sympatisör/-tillhörig	0,59*** (0,21)	0,79*** (0,23)	0,90*** (0,27)	1,11*** (0,21)	1,68*** (0,24)	1,29*** (0,30)	1,29*** (0,31)	1,07*** (0,31)	1,19*** (0,33)	0,90** (0,40)	0,90** (0,40)
M-sympatisör/-tillhörig	-0,06 (0,13)	0,21 (0,15)	0,23 (0,21)	-0,22 (0,18)	0,58** (0,21)	0,33 (0,28)	0,33 (0,28)	-0,49** (0,25)	-0,13 (0,27)	-0,50 (0,45)	-0,50 (0,45)
V-sympatisör/-tillhörig	1,29*** (0,24)	1,46*** (0,26)	1,29*** (0,28)	0,80*** (0,31)	1,49*** (0,32)	1,15*** (0,36)	1,63*** (0,40)	1,77*** (0,41)	1,78*** (0,41)	-1,78*** (0,52)	-1,78*** (0,52)
<i>Övriga partier</i>											
C-sympatisör/-tillhörig	-0,20 (0,32)	0,06 (0,33)	0,08 (0,36)	0,07 (0,27)	0,81*** (0,29)	0,57** (0,32)	0,57** (0,32)	-0,77* (0,42)	-0,46 (0,42)	-0,69 (0,49)	-0,69 (0,49)
L-sympatisör/-tillhörig	-0,12 (0,22)	0,14 (0,23)	0,28 (0,26)	0,44 (0,27)	1,14*** (0,29)	0,89*** (0,32)	0,89*** (0,32)	-0,05 (0,46)	0,20 (0,50)	0,01 (0,53)	0,01 (0,53)
KD-sympatisör/-tillhörig	-0,21 (0,38)	0,04 (0,38)	0,15 (0,40)	0,50 (0,47)	1,23*** (0,47)	0,97** (0,49)	0,97** (0,49)	-0,14 (0,51)	-0,10 (0,51)	-0,10 (0,59)	-0,10 (0,59)
S-sympatisör/-tillhörig (referens)	-0,36*** (0,13)	-	-	-1,05*** (0,17)	-	-	-	-0,38* (0,22)	-	-	-
Konstant	-	6,16*** (0,11)	6,51*** (0,03)	6,23*** (0,18)	4,88*** (0,14)	5,04*** (0,21)	4,69*** (0,24)	6,13*** (0,17)	6,46*** (0,37)	5,71 (0,37)	5,71 (0,37)
R ²	-	0,03***	0,01***	0,04***	0,06***	0,03***	0,05***	0,10***	0,02**	0,09***	0,09***
Antal svarande	1026–1147	1147	1026	887–972	972	887	887	265–274	274	265	265

Kommentar: Önskan om åsiktskillnad är kodad utföran är kodad utföran en elvågradig skala från 0 (mindre skillnad) till 10 (större skillnad). Ställning på vänster-höger-skalan är kodad enligt en elvågradig skala från 0 (vänst) till 10 (höger). Extrem ställning på vänster-höger-skalan är kodad 1, övriga 0. Polariserande position i partiet är kodad 1, övriga 0. Sympatisör/-tillhörighet för respektive parti är kodad 1 (sympatisör/tillhörig), övriga 0. Noteringar för signifikans: ***p < 0,01, **p < 0,05, *p < 0,10.

I tabell 8 är stödet för hypotes 3b klen, medan stödet för hypotes 4b och 5b är starkare. Ideologiskt extrema och de som tillhör partiernas polariserande falang tenderar att önska sig större åsiktsskillnader mellan partierna, även om resultatens signifikans ibland är skral. Vad gäller önskan om större åsiktsskillnader mellan partierna får hypotes 5b stöd, måhända med vissa reservationer. Det samma kan sägas om hypotes 4b vad gäller effekterna från ideologiskt extrema riksdagsledamöter och väljare. Vad gäller hypotes 3b och flygelpartierna är det inte så att väljare och riksdagsledamöter som sympatiserar med/tillhör flygelpartier generellt tenderar att önska polarisering i större omfattning än andra. Det är enbart bivariata effekter från två flygelpartier – Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna – som ger positiva effekter på önskan om större åsiktsskillnader. Bland riksdagsledamöterna uppvisar dessutom ett av flygelpartierna – Moderaterna – en negativ effekt på önskade åsiktsskillnader mellan partierna. Således får hypotes 3b inte stöd. Likt tidigare analyser är det Socialdemokraternas väljare och riksdagsledamöter som i minst utsträckning tenderar att önska ökade åsiktsskillnader mellan partierna.

Slutsatser

Detta kapitel har analyserat om riksdagsledamöternas uppfattningar och önskemål om partipolitisk policykonvergens och polarisering är representativa med väljarnas. Ett första resultat är att väljarna anser att partierna konvergerat åsiktsmässigt samtidigt som väljarna istället vill att de partierna har mer polariserande ståndpunkter. Detta överensstämmer med de mer eller mindre implicita antaganden som görs i kartellpartiteorin. Vad som däremot inte stämmer lika väl med kartellpartiteorin är att riksdagsledamöternas uppfattning och önskemål om konvergens och polarisering av partiernas ståndpunkter i huvudsak liknar väljarnas. Vad gäller uppfattningen om konvergens visar undersökningen av väljarna från 2012 på signifikanta skillnader från riksdagsledamöternas mer modesta uppfattning om konvergens, medan undersökningen av väljarna från 2016 inte visar på någon signifikant skillnad med riksdagsledamöternas uppfattning. Angående önskemål om ökad polarisering mellan partierna finns inga signifikanta skillnader mellan väljare och riksdagsledamöter 2012, men däremot 2016. År 2016 är det dock vanligare att riksdagsledamöter önskar större åsiktsskillnader mellan partierna än att väljarna gör det, något som inte har stöd i kartellpartiteorin. När motsvarande representation mellan partiernas riksdagsledamöter och väljare undersöks på partinivå är representativiteten inte lika god vad gäller uppfattningen om policykonvergens. Fyra partier (varav tre inte är flygelpartier) visar på stora skillnader i jämförelse med sina väljare. Däremot uppvisar partiernas riksdagsledamöter en bättre representativitet med sina väljare

vad gäller önskemål om mer polariserade ståndpunkter mellan partierna. Därmed representerar riksdagsledamöterna – *party-in-public-office* – i huvudsak väljarna bättre vad gäller deras önskemål om ökad polarisering.

Resultaten i detta kapitel visar också att det inte främst är ideologiskt extrema väljare och riksdagsledamöter som uppfattar att partierna konvergerat. Det är inte heller främst väljare och riksdagsledamöter som tillhör flygelpartier och/eller en polariserande partifalång som uppfattar att partierna konvergerat. Det är därför inte möjligt att påstå att det är ideologiskt extrema riksdagsledamöter som tillhör flygelpartier och polariserande partifalanger som representerar väljare som uppfattar policykonvergens.

Däremot tenderar både riksdagsledamöter och väljare som är ideologiskt extrema och tillhör polariserande partifalanger att önska större åsiktsskillnader mellan partierna. I denna mening representeras dessa väljare av motsvarande riksdagsledamöter. Motsvarande slutsats är inte möjlig att göra vad gäller falangpartier. Även om det är väljare och riksdagsledamöter som tillhör falangpartierna Sverigedemokraterna och Vänsterpartiet som i extra stor utsträckning önskar större åsiktsskillnader mellan partierna är det inte någon generell tendens bland övriga falangpartiers väljare och riksdagsledamöter (Moderaterna och Miljöpartiet)

Några generella slutsatser från detta kapitel är att riksdagsledamöterna i det stora hela representerar väljarna vad gäller uppfattning och önskemål om partiernas åsiktsmässiga konvergens och polarisering. Några av riksdagspartiernas representation av sina väljare är dock relativt svag vad gäller uppfattningen om policykonvergens. En annan slutsats är att medan uppfattningen om partiernas konvergens inte är speciellt kopplad till väljare och riksdagsledamöter som själva är ideologiskt polariserade är önskemål om ökad åsiktsskillnad polarisering det. Därmed tycks omfattande önskemål om ökad polarisering mellan partierna främst komma från väljare och riksdagsledamöter som själva tenderar att vara ideologisk polariserade.

Huvudslutsatsen är dock att de flesta riksdagsledamöterna har relativt goda möjligheter att representera sina väljares önskemål om ökad polarisering. För många riksdagsledamöter gäller samma sak vad gäller uppfattning om partiernas policykonvergens, men där finns det några partier vars attityder inte överensstämmer så väl med sina väljare. Frågan är dock om det räcker att riksdagsledamöternas uppfattningar och önskemål om partiernas konvergens och polarisering överensstämmer med deras väljare. För det första kan riksdagsledamöterna tycka som väljarna, men inte ha det inflytande som krävs för att göra något åt det. Det finns vissa forskningsresultat som tyder på att så är fallet. Medan såväl partiernas riksdagsledamöter som deras väljare över tid uppvisar ett mellanting av stabila och svagt konvergerande åsikter (Hagevi & Loxbo

2018, se kapitel 8 i denna volym, Ryan & Reiljan 2018) så visar forskning om partiernas ståndpunkter i valmanifest på en ökad konvergens över vänster–högerskalan (Hagevi & Loxbo 2018). Partiernas åsiktskonvergens i valmanifesten överensstämmer med vad väljare och riksdagsledamöter själva upplever enligt de resultat som redovisats i detta kapitel. Det ligger således nära till hands att anta att riksdagsledamöternas åsiktsmässiga stabilitet inte fått genomslag när partierna utformat sina politiska budskap till väljarna. Vad en sådan anmärkning riktar sökljuset mot är undersökningar som inte enbart studerar överensstämmelse mellan väljares och parlamentarikers attityder, utan också överensstämmelsen mellan väljarnas åsikter och faktiska politiska beslut (Miller och Stokes 1963).

För det andra kanske det ändå är så att riksdagsledamöterna (och en del väljare) är nöjda med sitt eget partis ståndpunkter, men tycker att andra partiers åsiktsmässiga avstånd till det egna partiet borde vara större. Detta kan inte riksdagsledamöterna rå på eftersom deras inflytande är begränsat till den egna partilinjen. Partiernas jakt efter så många röster som möjligt kan också vara en anledning till en ökad policykonvergens mellan dem. En möjlig förklaring till en ökad policykonvergens mellan partierna, en förklaring som konkurrerar med den tidigare nämnda idén om kartellisering mellan parter (Katz & Mair 1995), är medianväljarteoremet (Downs 1957). Enkelt uttryckt stipulerar detta teorem att partier försöker maximera sitt röstantal. Eftersom väljarna antas rösta på partier vars ståndpunkter ligger nära deras egna åsikter bör partierna anta politiska ståndpunkter som är typiska för väljarna (Downs 1957). Om de flesta väljare samlas i mitten av den dominerande politiska åsiktsdimensionen förklarar medianväljarteoremet varför partierna har konvergerat åsiktsmässigt. Partiernas konkurrens om väljarnas röster kan således ligga bakom åsiktsmässig konvergens mellan partierna (Kitschelt 2000: 164, 167). Det finns dock ett problem med att tillämpa medianväljarteoremet i det svenska flerpartisystemet. Downs (1957) föreställer sig ett tvåpartssystem. Förekomsten av flera partier gör det svårare att beräkna hur partierna ska röstoptimera. Problemet är mindre om flera partier bildar politiska block som konkurrerar med varandra (Kitschelt 2007a: 533–535). Tanken med block är att de tävlar med varandra för att samla flest röster och, utifrån valresultatet, bilda regering. Ett flerpartisystem med två konkurrerande block fungerar mer likt ett tvåpartisystem när dessa block strävar efter att maximera rösterna. Blockpolitiken har fått ett starkare fäste såväl bland partier (Aylott 2011) som väljare (Hagevi 2015c). Det kan mycket väl vara så att förstärkningen av blockpolitiken har intensifierat konflikten över medianväljaren och därigenom ökat partiernas åsiktsmässiga konvergens. Denna konvergens kan såväl riksdagsledamöter som väljare ogilla. Till detta kommer att samarbete i två olika block dessutom bör minska

åsiiktsskillnader mellan de partier som ingår i respektive block. Förvisso kan riksdagsledamöterna försöka förändra sitt partis ståndpunkter så att politiken blir mer polariserad. Det är dock mycket möjligt att detta skulle innebära att det egna partiet skulle förflytta sina ståndpunkter längre bort från medianväljaren, eller att blockpolitiken skulle minska i trovärdighet. Därmed är risken uppenbar att en sådan manöver också skulle innebära att det egna partiet skulle förlora röster, något som många riksdagsledamöter sannolikt ogillar.

Noter

1. För att beskriva partiernas politik används ord som åsikt, policy och ståndpunkter som synonymer i detta kapitel.
2. Ett annat tillvägagångssätt är att endast beakta konfidensintervall för partiets väljare, inte för riksdagsledamöterna. Argumentet skulle då vara att Riksdagsundersökningen är riktad till ett totalurval som inte är ett sannolikhetsurval, vilket är ett antagande vid beräkning av konfidensintervall.

Referenser

- Aylott, Nicholas (2011) "Parties and Party Systems in the North". I Torbjörn Bergman & Kaare Strøm (red.) *The Madisonian turn: Political parties and parliamentary democracy in Nordic Europe*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Bakker, Ryan, Catherine de Vries, Erica Edwards, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Gary Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Marco Steenbergen & Milada Anna Vachudova (2015) Measuring party positions in Europe: The Chapel Hill expert survey trend file 1999-2010. *Party Politics* 21(1) s. 143–152.
- Bell, Daniel. 1960. *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. Glencoe: Free Press.
- Bergman, Torbjörn & Kaare Strøm (red.) (2011) *The Madisonian turn: Political parties and parliamentary democracy in Nordic Europe*. Ann Arbor: University of Michigan.
- Blyth, Mark & Richard Katz (2005) From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party. *West European Politics* 28(1) s. 33-60.
- Dahl, Robert A. (1971) *Polyarchy: Participation and opposition*. New Haven: Yale University Press.
- Downs, Anthony (1957) *An Economic Theory of Democracy*. New York: The Free Press.
- Enroth, Henrik (2017) Cartelization Versus Representation? On A Misconception in Contemporary Party Theory. *Party Politics* 23(2) s. 124-134.
- Enroth, Henrik (2018) On the concept of the cartel party. I Henrik Enroth & Magnus Hagevi (red.) *Cartelisation, Convergence or Increasing Similarities? Lessons from Parties in Parliament*. London: ECPR Press/Rowman & Littlefield International.
- Enroth, Henrik & Mats Sjölin (2018) Democracy and the Cartel Party. I Henrik Enroth & Magnus Hagevi (red.) *Cartelisation, Convergence or Increasing Similarities? Lessons from Parties in Parliament*. London: ECPR Press/Rowman & Littlefield International.
- Caul, Miki L. & Mark Gray (2000) From platform declarations to policy outcomes: Changing party profiles and partisan influence over policy. I Russel J. Dalton & Martin P. Wattenberg (red.) *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University press.
- Hagevi, Magnus (1998) *Bakom riksdagens fasad*. Göteborg: Akademiförlaget Corona.
- Hagevi, Magnus (2011) Bilaga: Survey 2010. I Magnus Hagevi (red.) *Den svenska väljaren*. Umeå: Boréa.
- Hagevi, Magnus (2014a) Survey 2012: Teknisk rapport. *Surveyjournalen* 1(1) s. 60–67.
- Hagevi, Magnus (2014b) Kartellisering i nytt ljus: slutsatser. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 116(1) s. 159–172.
- Hagevi, Magnus (2015a) Survey 2014: Teknisk rapport. *Surveyjournalen* 2(1–2) s. 125–132.
- Hagevi, Magnus (red.) (2015b) *Den svenska väljaren*. Lund: Gleerups.
- Hagevi, Magnus (2015c) Bloc identification in the in multi-party systems: The case of the Swedish two-bloc system. *West European Politics* 38(1) s. 73–92.
- Hagevi, Magnus (2016) Survey 2016: Teknisk rapport. *Surveyjournalen* 3(2).

- Hagevi, Magnus & Karl Loxbo (2018) Are the Predictions of the Cartel Party Thesis Supported in the Swedish Case? I Henrik Enroth & Magnus Hagevi (red.) *Cartelisation, Convergence or Increasing Similarities? Lessons from Parties in Parliament*. London: ECPR Press/Rowman & Littlefield International.
- Holmberg Sören (2014) "Representerar riksdagen svenska folket?". I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker: Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus förlag.
- Holmberg, Sören (2018) Äsiktsöverensstämmelse är viktigt. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Inglehart, Ronald & Scott C. Flanagan, S. C. (1987) Value Change in Industrial Societies. *American Political Science Review* 81(4) s. 1289-1319.
- Johansson, Bengt, Staffan Kumlin, Elin, Naurin & Lena Wängnerud (2014) *Det politiska spelet: Medborgare, medier och politiker i den representativa demokratin*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlsson, David & Lukas Nordin (2015) *Riksdagsundersökningen 2014: Bakgrund – metodrapport – kodbok*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Katz, Richard S. & Peter Mair (1995) Changing Models of Party Organizations and Party Democracy: The Emergence of The Cartel Party. *Party Politics* 1(1) s 5–28.
- Katz, Richard S. & Peter Mair (2009) The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on Politics*, 7(4) s 753–766.
- Kirchheimer, Otto. (1966) The Transformation of Western European Party Systems. I Joseph LaPalombara & Myron Weiner (red.) *Political Parties and Political Development*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kitschelt, Herbert (1994) *The Transformation of European Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kitschelt, Herbert (1995) *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Kitschelt, Herbert (2000) Citizens, Politicians, and Party Cartelisation: Political Representation and State Failure in Post-Industrial Democracies. *European Journal of Political Research* 37(1) s. 149–179.
- Kitschelt, Herbert (2007) Growth and persistence of the radical right in postindustrial democracies: advances and challengers in comparative research. *West European Politics* 30(5) s. 1176–1206.
- Kitschelt, Herbert (2018) Cartels and competitions: An introduction. I Henrik Enroth & Magnus Hagevi (red.) *Cartelisation, Convergence or Increasing Similarities? Lessons from Parties in Parliament*. London: ECPR Press/Rowman & Littlefield International.
- Kitschelt, Herbert, Peter Lange, Gary Marks & John D. Stephens (1999) Conclusion: convergence and divergence of advanced capitalist democracies. I Herbert Kitschelt, Peter Lange, Gary Marks & John D. Stephens (red) *The Politics and Political Economy of Advanced Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kitschelt, Herbert & Philipp Rehm, P. (2015) Party alignments: Change and Continuity. I Pablo Beramendi, Silja Häusermann, Herbert Kitschelt, & Hanspeter Kriesi (red.) *The Politics of Advanced Capitalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klingemann, Hans-Dieter, Richard I. Hofferbert, & Ian Budge (1994) *Parties, Policies and Democracy*. Boulder: Westview Press.

- Knutsson, Mats (2014) *Löfven försvarar oerfaren regering*. SVT.se
Internet: <https://www.svt.se/nyheter/val2014/lofven-forsvarar-oerfaren-regering>
(hämtat 2018-04-12).
- Ljungar, Ann-Cathrine (2017) *Populism i Norden: Från marginalen till den politiska mitt-fåran*. Stockholm: Agenda.
- Loxbo, Karl (2014) Voters' perceptions of policy convergence and the short-term opportunities of anti-immigrant parties: Examples from Sweden. *Scandinavian Political Studies* 37(3) s. 239–262.
- Loxbo, Karl (2015) Utmaningen från radikala högerpopulistpartier. I Magnus Hagevi (red.) *Partier och partisystem*. Lund: Studentlitteratur.
- Mair, Peter (1997) *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Oxford University Press.
- Mair, Peter (2007) Political opposition and the European Union. *Government and Opposition* 42(1) s. 1–17.
- Mair, Peter (2013) *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso.
- McCarty, Nolan, Keith T. Poole, & Howard Rosenthal (2001) The Hunt for Party Discipline in Congress. *American Political Science Review* 95(3) s. 673–687.
- Miller, Warren E. & Donald E. Stokes (1963) Constituency Influence in Congress. *American Political Science Review* 57(1) s. 45–56.
- Oscarsson, Henrik (2014) Tjugo år av svenska Europaparlamentsval. I Linda Berg & Rutger Lindahl (red.) *Förhoppningar och farhågor – Sveriges första 20 år i EU*, Göteborg: Centrum för Europaforskning, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2016) *Nya svenska väljare 2014*. Stockholm: Nordstedts juridik.
- Pitkin, Hanna (1967) *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Ryan, Alexander & Andres Reiljan (2018) Åsikts- och känslomässig polarisering 1985–2014. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Sannerstedt, Anders (1992) *Förhandlingar i riksdagen*. Lund: Lund University Press.
- Sartori Giovanni 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schattschneider, Elmer Eric (1942) *Party Government*. New York: Farrar and Rinehart.
- Schumpeter, Joseph (1942) *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
- Thomas, John C. (1975) *The Decline of Ideology in Western Political Parties: A Study of Changing Policy Orientations*. London: Sage Publications.
- Tingsten, Herbert (1941) *Idékritik*. Stockholm: Bonniers.
- Thomassen, Jacques & Carolien van Ham (2015) Failing political representation or a change in kind?. I Luciano Bardi, Stefano Bartolini & Alexander H. Treschel (red.) *The Role of Parties in Twenty-First Century Politics: Responsive and Responsible?* Abingdon: Routledge.
- Westerståhl, Jörgen (1985) Om representation. I *Makten från folket: 12 uppsatser om folkstyrelsen*. Folkstyrelsekommittén. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.

ÅSIKTS- OCH KÄNSLOMÄSSIG POLARISERING 1985–2014

Alexander Ryan & Andres Reiljan

Det är få saker som politiska bedömare tycks oroa sig för mer än känslan av ökade spänningar och polarisering i samhället. För att belägga sådana känslor lyfter man ofta fram fenomen som sociala medier och ekokammare; motsättningar mellan stad och land; och ett mer aggressivt politiskt tonläge. Det som dock ofta saknas är att diskussionerna kopplas ihop med empiriska belägg för hur den politiska polariseringen faktiskt har utvecklats i ett längre tidsperspektiv. Termen polarisering kan syfta på flera olika saker, men i det här kapitlet så menar vi hur stora skillnaderna är mellan riksdagsledamöter och mellan väljare i politiska sakfrågor, ideologi och känslor gentemot andra partier än det egna. Politisk polarisering beskrivs oftast som någonting negativt i den allmänna debatten och många studier har fokuserat på dess negativa konsekvenser. Framför allt antas polarisering hämma politiskt samarbete och skapa politiska låsningar. Men den kopplas även till fenomen som ökad animositet gentemot andra partier och att den förda politiken blir mer partisk (Barber & McCarty, 2015; Hetherington, 2009).

En för ensidig beskrivning av polarisering är dock problematisk i och med att det finns flera positiva aspekter av tydliga åsiktsmotsättningar bland ledamöter/väljare. Väljarna behöver tydliga politiska alternativ att välja mellan och ansvarsutkrävande försvåras om ledamöter inte tar en tydlig ställning i bestridda frågor (Karlsson & Gilljam, 2014; Lupu, 2015; se även kapitel 7 i denna volym (Hagevi, 2018)). I sitt kapitel i denna bok visar Hagevi att svenska väljare och riksdagsledamöters uppfattar att åsiktsskillnaderna mellan partierna minskat över tid och att de vill se större skillnader. Det här illustrerar varför det är viktigt

att studera åsiktsskillnader och att skilja på dem och andra former av spänningar/konflikter som ofta beskrivs som polarisering. Slutligen kan åsiktpolarisering vara ett sätt för grupper av väljare att organisera kollektivt handlande i form av att koppla samman distinkta åsikter med partitillhörighet (Levendusky, 2010: 112). Politisk polarisering är med andra ord av stor betydelse för politiska system oavsett om den kan anses vara för låg, för hög eller på en mer ideal nivå. I den först halvan av kapitlet så kartlägger vi därför hur den åsiktsmässiga polariseringen utvecklats i Sverige under en 29-årsperiod för 8 viktiga sakfrågor, samt ideologisk självplacering. Vi mäter då polariseringen bland både riksdagsledamöter (partisystemet) och väljare.

Det faktum att vi mäter förändringar på bägge nivåer innebär att vi kan studera i vilken mån väljar- och partipolarisering rört sig parallellt över tid. En brist på en sådan korrelation vore problematisk utifrån ett normativt perspektiv om åsiktsrepresentativitet mellan väljare och förtroendevalda. Det anses i det sammanhanget som positivt att väljare röstar på de representanter som matchar deras åsikter/värderingar bäst (Holmberg 2014: 2010; se även kapitel 2 och 7 i denna volym, Holmberg 2018; Hagevi 2018). Partipolarisering borde alltså återspegla liknande rörelser i väljarkåren. Utöver det så kan det framstå som extra problematiskt om negativa konsekvenser av partipolarisering uppstår utan att det finns motsvarande åsiktsmotsättning inom väljarkåren.

På senare tid så har en del forskare börjat skilja mellan polarisering i form av ökade åsiktsskillnader å ena sidan och känslomässig polarisering å andra sidan (Iyengar & Westwood, 2015; Lelkes m.fl., 2017; Webster & Abramovitz, 2017). En banbrytande studie är Iyengar, Sood och Lelkes (2012) som argumenterade att den amerikanska väljarkårens känslomässiga avståndstagande ökat mer än vad de faktiska åsiktsskillnaderna gjort. Känslomässig polarisering innebär att man börjar gilla det egna partiet i större utsträckning, samtidigt som antipatierna till de andra partierna ökar (Iyengar & Westwood, 2015: 690). Det skapas en starkare psykologisk känsla av ett vi och dem, eller en inne- och utegrupp. Studier från USA har pekat på att detta hänger ihop med en ökning av antalet medborgare som inte vill se sitt eget barn gifta sig med någon som stödjer det andra partiet; diskriminering av olika former; och misstro mot demokrati och regering bland dem vars parti förlorat det senaste valet (Iyengar m.fl., 2012; Iyengar & Westwood, 2015).

En intressant aspekt av känslomässig polarisering är att flera forskare anser att den inte nödvändigtvis behöver vara så starkt korrelerat med ideologisk/åsiktsmässig polarisering (Iyengar m.fl., 2012). Det är därför möjligt att den ideologiska och känslomässiga polariseringen förändrats på olika sätt och att man därför behöver studera bägge för att förstå hur polariseringen utvecklats. Vidare skulle en hög eller ökande ideologisk polarisering inte vara lika

problematiskt om det känslomässiga avståndet mellan partiernas företrädare/väljare inte ökat eller till och med minskat. Det vore närmast idealt med ett politiskt system där vitt skilda svar på samhällsproblem kan konkurrera med varandra, samtidigt som man respekterar varandra tillräckligt för att kunna komma fram till en kompromiss i slutändan.

I den andra halvan av kapitlet analyserar vi hur den känslomässiga polariseringen utvecklats i Sverige under samma tidsperiod. Det vi kommer fram till är att det inte skett någon större förändring. Bakom den slutsatsen döljer sig dock en rad fenomen som bidragit till att både öka och minska det totala känslomässiga avståndet. Vi beskriver därför de tre trender som vi ser som särskilt viktiga för hur den känslomässiga polariseringen utvecklats i Sverige.

Att undersöka hur polariseringen ser ut och utvecklats i Sverige är särskilt relevant utifrån flera av de utmaningar som vårt politiska system står inför i dag. Framför allt det faktum att väljarandelen för de två stora politiska blocken har minskat. Det ter sig därför som närmast oundvikligt att partierna kommer att behöva samarbeta närmare med partier som stått längre ifrån dem politiskt och känslomässigt. En annan viktig trend i svensk politik är förstås den ökade polariseringen i frågor om invandring och multikulturalism (Oscarsson, 2017). Det är viktigt att även kartlägga hur polarisering utvecklats överlag (och känslomässigt sett) för att bättre förstå de här trendernas implikationer.

Kapitlet är med bakgrund i detta uppdelat i två delar. I den första delen svarar vi på de två första frågeställningar och i den andra halvan de två sista. Ett genomgående tema i bägge delarna är att analysera hur förändringarna sett ut både bland riksdagsledamöter och väljare, samt samspelet mellan dessa två nivåer.

- 1) Hur har åsiktpolariseringen bland svenska riksdagsledamöter och väljare utvecklats i Sverige 1985–2014?
- 2) I vilken mån har förändringar i polarisering bland riksdagsledamöter och väljare rört sig parallellt över tid?
- 3) Hur har den känslomässiga polariseringen utvecklats i Sverige 1985–2014?
- 4) Vilka faktorer kan förklara förändringen i känslomässig polarisering som skett i Sverige under tidsperioden?

Åsiktsmässig polarisering och hur man mäter den

Beteckningen *åsiktsmässig polarisering* syftar i det här kapitlet på skillnader mellan både partier och väljare i deras åsikter i politiska sakfrågor och ideologiska positioneringar. Forskningen om politisk polarisering i olika länder har gett upphov till en rad olika definitioner och mätmetoder: allt ifrån förekomsten av ”anti-system partier”, till det ideologiska avståndet mellan partier

(Dalton, 2008; Sartori, 1976). Ett annat exempel är kapitel 7 i denna volym där Magnus Hagevi (2018) studerar väljare/ledamöters egna uppfattningar om hur åsiktsskillnaderna mellan partierna förändrats i Sverige. Vi kommer här att fokusera på ett traditionellt avståndsmått för partipolarisering, medan vi i likhet med mycket av den amerikanska forskningen delar in väljarpolarisering i två olika typer.

Partipolarisering: Att mäta partipolarisering i flerpartisystem skiljer sig från tvåpartisystem där man enkelt kan räkna ut avståndet mellan de två existerande partierna. För att komma runt detta så använder vi oss av ett index utvecklat av Dalton (2008). Kortfattat mäter indexet hur mycket ledamöterna från de olika partierna avviker från den genomsnittliga positionen av alla ledamöter. I enlighet med Dalton så viktas partiernas avvikelse efter deras storlek i väljarkåren, så att det bidrar mer till polariseringsmättet om ledamöterna från ett stort parti har en avvikande position i frågan. Måttet går från 0–10, där 0 innebär att alla partier svarar samma och 10 att de är uppdelade i två grupper ute i ytterkanterna.¹

Väljarpolarisering: Den mesta av forskningen om politisk polarisering har hittills kretsat kring det amerikanska fallet. Orsaken till det är att de amerikanska kongressledamöterna har glidit isär i sina ideologiska positioner under de senaste decennierna, samt att väljarna har blivit tydligare uppdelade efter partitillhörighet i liberala och konservativa läger (Barber & McCarty, 2015). Det är vanligt att skilja på två olika former av väljarpolarisering, vilka ofta beskrivs som masspolarisering och partisk sortering (Bartels, 2013). Med masspolarisering syftar man på den grad varmed väljarkåren blivit mer extrema i sina åsikter och rört sig utåt mot de motsatta polerna. Det vanligaste sättet att mäta masspolarisering är standardavvikelsen av människors svar till olika sakfrågor, vilket också är det mått som används här.

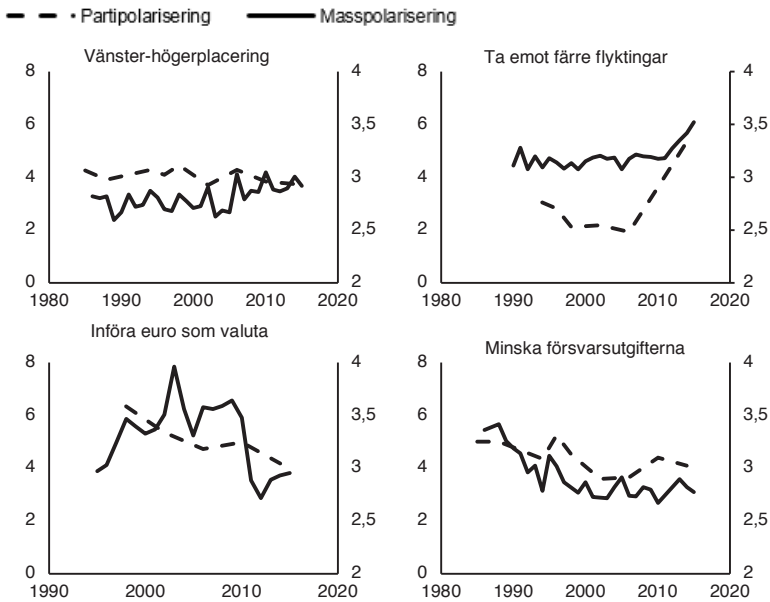
Partisk sortering är den andra formen av väljarpolarisering som vi analyserar. Begreppet syftar till hur uppdelade folks åsikter är efter partitillhörighet (ibid). Om alla socialdemokratiska väljare ligger till vänster om mitten på vänster–högerskalan, medan Moderaternas ligger till höger, så förklarar partitillhörighet en stor andel av skillnaden i väljares åsikter. Vårt mått för graden av partisk sortering är den så kallade Eta² koefficienten, vilken anger hur stor del av variationen i väljarnas åsikter som kan förklaras av det parti de föredrar.

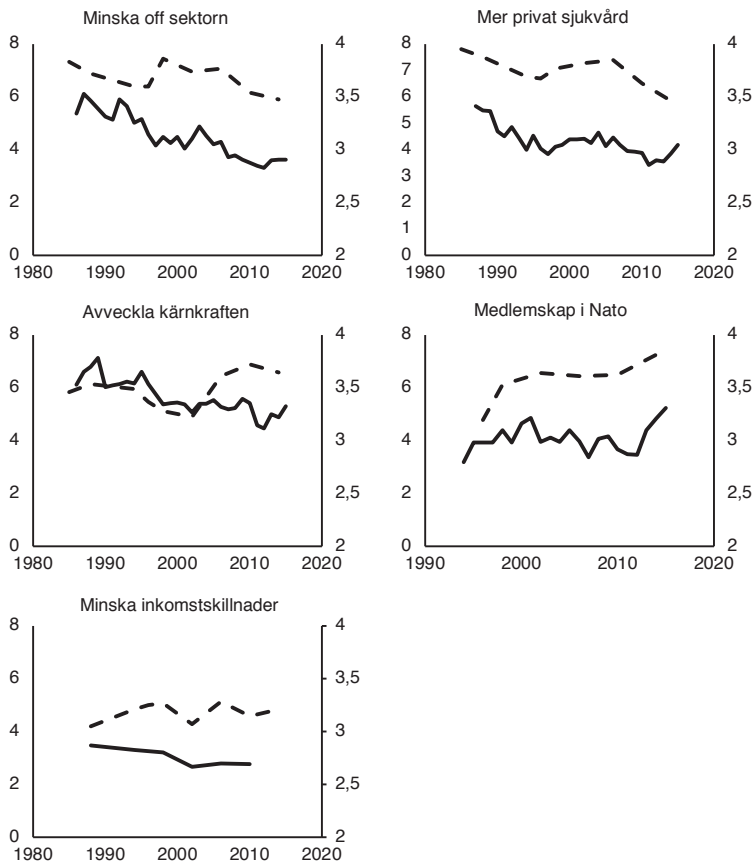
Förändringar i väljar- och partipolarisering 1985–2014

Graferna nedan visar hur väljar- och partipolarisering förändrats under den 29-årsperiod som studien omfattar.² Måttet för partipolarisering baserar sig på data från riksdagsundersökningarna (1985–2014) om ledamöternas åsikter i frågorna. För att mäta väljarpolarisering använder vi de nationella SOM-under-

sökningarna (1986–2015) och för en fråga (inkomstskillnader) Valundersökningarna³ (1985–2014). Graferna visar bara måttet för masspolarisering på väljarnivå (och inte partisk sortering). Orsaken till detta är att det blir enklare att utläsa trenderna på det sättet, och därför att båda måtten för partisk sortering och partipolarisering påverkas av förändringar i partiernas storlek. Den genomsnittliga standardavvikelsen (masspolarisering) är den genomsnittliga avvikelsen från medelvärdet för alla respondenter oberoende av partitillhörighet. Alla 9 frågor är omkodade så att de går från 0–10. Det ska påpekas att måtten mäts på olika sätt och att de inte ska jämföras med avseende på nivåskillnader, utan det är förändringen över tid som är av intresse. För partipolarisering så är det högsta möjliga värdet 10 och det lägsta 0 (högre värde innebär mer polarisering).

Figur 1: Förändringar i parti- och masspolarisering 1985–2015. Den högra y-axeln (som går från 0–8) visar nivån på partipolarisering och den vänstra (2–4) masspolarisering. Högre värden innebär mer polarisering

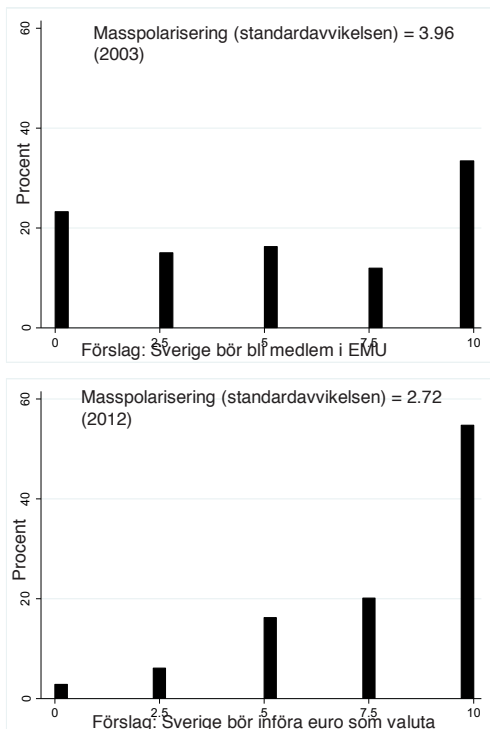

Kommentar: de exakta frågeformuleringarna går att finna i Appendix. Innan uträkningen av polariseringsmått så kodades frågorna om från skala 1–5 till 0–10 (frågan för ideologiska självplacering bland ledamöterna var ursprungligen från 0–10). Frågorna om euron och kärnkraften har formulerats lite olika över tid (se Appendix). Källor: Riksdagsundersökningen (1985–2014); SOM-undersökningen (1986–2015); Valundersökningen (1985–2010).

Den första slutsatsen som kan dras av graferna är att det inte skett någon generell ökning av åsiktpolariseringen. Graden av masspolarisering har minskat i 6 av 9 frågor och i vissa fall så är minskningen relativt stor. Förändringarna i masspolarisering ligger i regel kring 0.5 skalsteg för de flesta frågorna – sett från lägsta till högsta punkten över hela tidsserien - och den största förändringen är minskningen med 1.24 för frågan om euron mellan 2003 och 2012. För att ge en känsla av hur stor förändring i väljarnas åsiktspridning som detta representerar så visar figuren nedan två histogram över åsiktsdistributionen när masspolariseringen var som högst och lägst när det kommer till frågan om

euron (orsaken till den minskade polariseringen i just den här frågan är förmodligen att den sjönk i betydelse efter folkomröstningen):

Figur 2: Masspolarisering i frågan om euron 2003 och 2012. Högre värden innebär att man tyckte att det var ett ganska dåligt eller mycket dåligt förslag

Kommentar: 0 = mycket bra förslag; 2.5 = ganska bra; 5 = varken bra eller dåligt; 7.5 = ganska dåligt; 10 = mycket dåligt. Omkodad från skala 1–5. Källa: SOM-undersökningarna (1986–2015).

Figur 2 visar att i stort sett alla respondenter var neutrala eller skeptiska till att införa euron 2012. Detta i kontrast till året för folkomröstningen om euron, då åsikterna var utspridda längst hela spektret och störst i de bägge polerna. När det kommer till viktiga frågor som den offentliga sektorns storlek, privat sjukvård och försvarsutgifter, så har även partipolariseringen minskat. En annan trend som är tydlig i graferna är den markanta ökningen av både parti- och väljarpolarisering i frågan om ”Sverige ska ta emot färre flyktingar”. Mellan 2010 och 2015 steg standardavvikelsen (masspolarisering) med 0.35 och måttet för partipolarisering med 1.7 (mellan 2010 och 2014). Det bör dock nämnas

att det inte skedde någon nämnvärd ökning av partipolarisering fram till 2014 om man exkluderar Sverigedemokraterna från analysen. Slutligen, så har polariseringen ökat bland både väljare och partier när det kommer till frågan om Nato-medlemskap. En förklaring till detta kan vara att ledamöterna från samtliga allianspartier blivit mer positiva under tidsperioden, medan de rödgröna har fortsatt att vara ungefär lika skeptiska som tidigare.

Med utgångspunkt i kapitlets andra frågeställning så tycks parti- och väljarpolarisering i regel ha rört sig i en liknande riktning för de flesta frågor. För att analysera om det verkligen finns ett statistiskt signifikant samband mellan förändringar i parti- och väljarpolarisering så utförs en regressionsanalys. I denna fungerar alla 9 frågor som separata paneler av samma variabler: det vill säga förändringar i parti- och väljarpolarisering. Förutom att studera sambandet för masspolarisering (standardavvikelsen) har vi även med måttet för partisk sortering som beskrivits tidigare. I analysen så undersöks sambandet från 1994–2014 eftersom att det bara är vissa av frågorna som ställts sedan 1985/86. Regressionsanalysen visar att det har funnits ett signifikant samband mellan parti- och masspolarisering (tabellen presenteras i Appendix). Den så kallade R^2 koefficienten av en bivariat regressionsmodell visar att förändringar i partipolarisering förklarar omkring 21 procent av variationen i masspolarisering.⁴ En förändring i partipolarisering mellan mätillfällena (skala 0–10) med ett skalsteg har varit associerat med en förändring i masspolarisering på 0.07. Vidare, är det väldigt liten sannolikhet att sambandet skulle ha uppstått av slump, då det är signifikant på högsta signifikansnivån ($p < 0.001$). En förändring av standardavvikelsen med 0.07 är inte direkt någon stor förändring i åsiktsdistributionen. Det kan dock bli så om förändringen fortsätter i samma riktning under en lite längre tidsperiod.

När det kommer till partisk sortering så visar resultatet ett positivt samband med hög signifikansnivå ($p < 0.01$). En ökning av partipolarisering med ett skalsteg har hängt ihop med att partitillhörighet förklarar 2.4 procent mer av skillnaderna i väljarnas åsikter (mer sorterade). Effekten kan beskrivas som proportionellt sett mindre än den för masspolarisering, vilket förmodligen beror på att den partiska sorteringen i regel förändrats mindre under hela tidsperioden. Det här är viktigt att påpeka och ligger i linje med vad tidigare forskning visat: nämligen att svenska väljare fortsatt att vara sorterade på ungefär samma höga nivå i vänster-högerfrågor (Oscarsson, 2017). Även ledamöterna är fortsatt starkt sorterade i vänster-högertermer, vilket Karlsson och Gilljam (2014) visat i en tidigare studie. Tabell 1 sammanfattar hur väljar- och partipolarisering förändrats från tidsseriernas första och sista mätillfälle där det finns data för både väljare och ledamöter.

Tabell 1: Förändringar i parti- och väljarpolarisering från första till sista mättilfälle (1988–2014).

	Vänster- höger	Flyktig- politik	Euron	Försvar	Off. sek- torn	Inkomst- skillnad	Kärn- kraft	Nato	Sjuk- vård
Parti- polarisering	-0.15	+2.29	-2.16	-0.89	-0.98	+0.39	+0.44	+2.47	-1.66
Mass- polarisering	+0.18	+0.33	-0.53	-0.60	-0.56	-0.17	-0.48	+0.23	-0.41
Partisk sortering	+0.02	+0.11	-0.16	-0.06	-0.03	-0.04	+0.02	+0.04	-0.06

Kommentar: Det första mättilfället är i det här fallet 1988 eller det första tillfället efter det då frågorna finns med för både väljare och ledamöter. Det sista året är 2014 för alla frågor förutom den om inkomstskillnader som är från 2010. Källor: Riksdagsundersökningen (1985–2014); SOM-undersökningen (1986–2015); Valundersökningen (1985–2010).

Sammanfattningsvis har det inte skett någon generell ökning av åsiktspolariseringen mellan 1985 och 2015. Om något, minskade den snarare i ett par viktiga frågor kopplade till vänster–högerskalan (offentliga sektorns storlek, privat sjukvård) och försvaret. Utvecklingen för de här frågorna är alltså i linje med väljare och ledamöters egna uppfattningar om att åsiktsskillnaderna minskat mellan partierna, vilket Hagevi (2018) visar på i kapitel 7 i denna volym. Det finns dock frågor där polariseringen ökade och det gäller framför allt frågan om flyktningpolitik. Det bör även påpekas att sorteringen efter partitillhörighet har fortsatt att vara på samma höga nivåer för ideologisk placering och frågor kopplade till vänster–högerskalan. När det kommer till kapitlets andra frågeställning visar resultaten på ett positivt samband mellan förändringar i väljar- och partipolarisering. När partierna blivit mer eller mindre polariserade i en fråga, så har en liknande trend tenderat att ske i väljarkåren. Slutligen, så ska det nämnas att resultaten visar utvecklingen fram till och med 2014 och viktiga förändringar kan ha hänt sedan dess. Det är även så att effekten av polarisering i sakfrågor beror på hur pass viktiga de upplevs vara.

Känslomässig polarisering

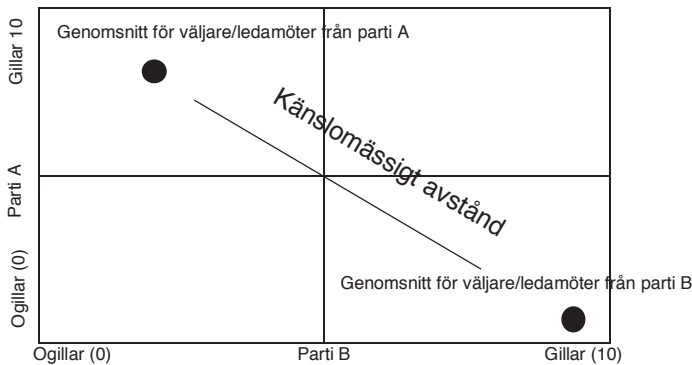
Det har alltså inte skett några dramatiska förändringar i den åsiktsmässiga polariseringen när man ser till ett bredare spektrum av politiska sakfrågor. Hur är det då med väljares och riksdagsledamöters känslomässiga attityder gentemot sina politiska motståndare? Kan det vara så att ett mer heterogent medielandskap, negativt kampanjande och ett ökat fokus på kulturella frågor lett till ökad animositet, trots att åsiktsskillnaderna i de flesta frågor inte har vidgats? Det senare är något som hävdats i ett par studier från USA som argumenterar för att ideologisk och känslomässig polarisering inte nödvändigtvis behöver vara starkt korrelerade med varandra (Iyengar m.fl., 2012). Känslomässig polarisering definieras här som skillnaden mellan väljares och riksdagsledamöters

känslor gentemot det egna partiet ("de egna") och de andra partierna ("de andra"). Som nämnts tidigare, är åtminstone en viss grad av ideologisk polarisering positivt: bland annat, eftersom att det då finns en större mängd alternativ att välja på och därför att det kan stimulera ökat politiskt deltagande (Karlsson & Gilljam, 2014; se även kapitel 7 i denna volym, Hagevi 2018). Känslomässig polarisering beskrivs dock som övervägande negativt.

Ett sätt att mäta känslomässig polarisering på är att utgå från en fråga i opinionsstudier som ber respondenterna ange hur mycket de ogillar/gillar alla parlamentariska partier på en skala från till exempel 0–10, eller -100 till +100. Lyckligtvis, har RDU (1985–2014) haft med frågan i hälften av sina undersökningar och den finns med i samtliga nationella SOM-undersökningar (1986–2015). Det är alltså den frågan som vi använder för att mäta förändringar i känslomässig polarisering med. I vårt fall så går skalan på frågan respondenterna fick från -5 till +5 och vi kodade om den till skala 0 till 10. För att konstruera måttet för känslomässig polarisering så räknade vi först ut det genomsnittliga svaret som alla partisympatisörer och riksdagsledamöter gav för sitt eget parti, vilket beskrivs som "inom-parti-känslan". Efter det så beräknades väljarna/ledamöternas svar när det kom till de andra riksdagspartierna. Det genomsnittliga värdet av ett partis känslor gentemot alla andra partier utgör deras "utom-parti-känsla". Här tar vi hänsyn till hur stora partierna är, så att en negativ känsla gentemot ett stort parti bidrar mer till måttet för utom-parti-känsla. Partiets känslomässiga polariseringsmått är sedan skillnaden mellan deras inom- och utom-partikänslor. För att få fram graden av känslomässig polarisering under ett visst år adderar vi ihop alla partiers känslomässiga polariseringsmått, viktat efter deras väljarandel.⁵

Figur 3: Spatial illustration av känslomässig polarisering

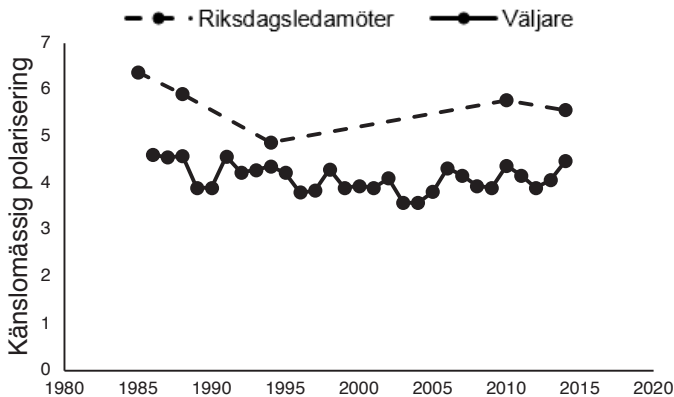
Kommentar: Grafen kommer från Reiljan (2017).

Figur 3 visar hur måttet ser ut i ett system med två partier. Landet hade inte haft någon känslomässig polarisering om ledamöterna och väljarna från parti A och B låg i mitten av figuren, medan den är högre ju närmare de motsatta hörnen de kommer.

Förändringar i känslomässig polarisering 1985–2014

Grafen nedan visar hur den känslomässiga polariseringen utvecklades mellan 1985 och 2014 för riksdagsledamöterna och väljarna. Det högsta värdet på måttet är 10 och det lägsta är 0.⁶

Figur 4: Förändring av känslomässig polarisering 1985–2014. Högre värden innebär mer känslomässig polarisering

Kommentar: Måttet baserar sig på en fråga där ledamöter/väljare ombetts placera partierna på en elvgradig skala efter hur mycket de ogillar/gillar dem. Respondenter som inte uppgett vilket parti de föredrar är exkluderade från analysen. På väljarnivå så exkluderar vi även respondenter som inte svarat på ogillar/gillar frågan för alla riksdagspartier. Källor: SOM-undersökningarna (1986–2015); Riksdagsundersökningen (1985–2014).

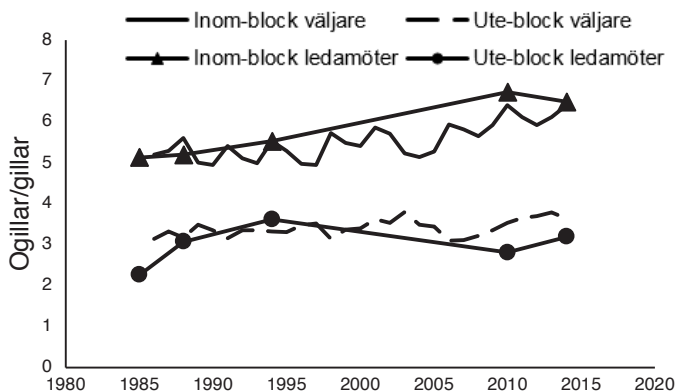
Till skillnad från i USA, där den mesta av forskningen om känslomässig polarisering skett, så ökade inte polariseringen i Sverige fram till 2014 (Iyengar m.fl., 2012). De trender som många beskrivit med ett mer hatiskt politiskt klimat tycks alltså inte ha gällt för ledamöterna och väljarkåren som helhet. En annan intressant företeelse som man kan se på linjen för väljarpolarisering (eftersom den baserar sig på årliga data) är att polariseringen alltid ökar under valåren för att sedan sjunka tillbaka igen. Det kan bero på att väljarna sluter upp bakom det parti som de bestämt sig för att rösta på under valår. Slutligen har riksdagsledamöterna konsekvent varit betydligt mer känslomässigt

polariserade än väljarna, vilket inte är förvånande med tanke på att de är mer personligt engagerad i sina partier. (Ledamöterna är även mer åsiktpolariserade i de sakfrågor vi undersöker). Grafen visar dock bara den generella trenden. Frågan är vilka faktorer det är som ligger bakom utvecklingen? I resten av kapitlet kommer vi att beskriva tre trender som vi ser som särskilt betydelsefulla.

Blockpolitikens avtryck

När de blivande Alliansledarna möttes hemma hos Maud Olofsson sommaren 2004, signalerade detta ett politiskt skifte som påverkat väljare och partier på många sätt. Blockpolitiken i Sverige har sedan dess varit starkare än tidigare och detta har påverkat utvecklingen av den känslomässiga polariseringen. Det som har skett är att både de rödgröna partiernas ledamöter och deras väljare har börjat gilla varandra mer och detsamma gäller för allianspartierna. Grafen nedan visar hur väljare/ledamöters känslor gentemot de andra blockpartierna utvecklats under tiden. Utöver det, visar den känslorna till de partier som inte tillhör ens eget parti: ”ute-block-känslorna”. Värdet 10 indikerar att man i genomsnitt gillar de andra partierna så mycket som det går, och 0 att man ogillar dem så mycket som det går.

Figur 5: Förändring i känslor till de andra blockpartierna. Högre värden innebär att man gillar partierna från sitt eget eller det andra blocket mer

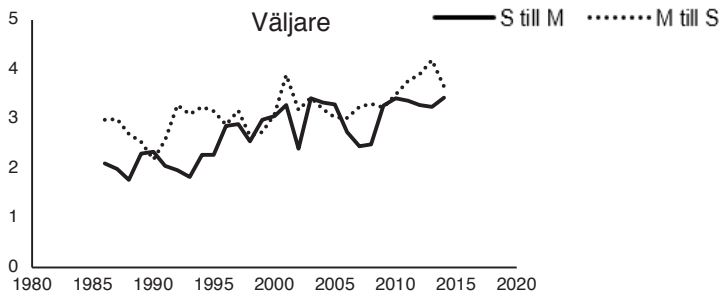
Kommentar: Måttet baserar sig på en fråga där ledamöter/väljare ombetts placera partierna på en elvgradig skala efter hur mycket de ogillar/gillar dem. Måttet för ute- och inom-block-känslorna är viktat baserat på partiernas storlek i det närmaste valet. Respondenter som inte uppgett vilket parti de föredrar är exkluderade från analysen. På väljarnivå exkluderar vi även respondenter som inte svarat på ogillar/gillar frågan för alla riksdagspartier. För uträkningarna av inom- och uteblock känslorna så viktas vi de enskilda partierna efter väljarandel.⁷ SOM-undersökningarna (1986–2015); Riksdagsundersökningen (1985–2014).

De två övre linjerna visar en trend mot mer positiva känslor till de andra blockpartierna bland både väljare och partier. Att man gillar de övriga blockpartierna mer har bidragit till att minska måttet för den totala känslomässiga polariseringen som beskrivs i figur 4. Det finns dock en viktig invändning mot att se detta som en minskning av polariseringen. Uppdelningen i två känslomässiga block kan även ses som en indikation på att tydliga inne- och utegrupper skapats, vilket skulle kunna försvåra politiskt kompromissande och samarbete. Slutligen, visar de två nedre linjerna att blockpartierna i genomsnitt inte börjat tycka mer illa om de andra partierna. En förklaring till det här är det känslomässiga närmandet som skett mellan Socialdemokraterna och Moderaterna.

Närmandet mellan S och M

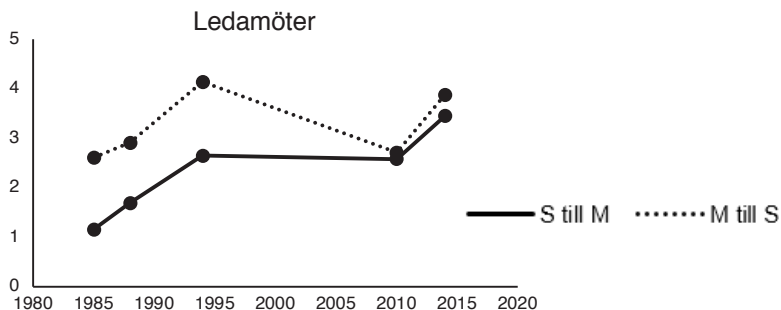
1985 var känslorna mellan Moderater och Socialdemokrater minst sagt frostiga. De socialdemokratiska riksdagsledamöterna gav Moderaterna 1.16 poäng av 10 till frågan om hur mycket de ogillade/gillade dem, medan Moderaterna svarade med 2.61. Partiernas väljare var nästan lika negativt inställda till sina huvudmotståndare och gav dem 2.1 (S till M) och 2.98 (M till S) på skalan från 0–10. En del i den känslomässiga polariseringens utveckling sedan dess är att relationen mellan de två stora partierna tinat upp en aning. 2014 gav S väljarna M 3.43 på skalan, medan de från M gav S 3.65. Motsvarande siffra bland ledamöterna var 3.88 (M till S) och 3.45 (S till M). Grafen nedan visar förändringen i de genomsnittliga svaren till ogillar/gillar frågan som respektive partis väljare/ledamöter gett varandra. Här indikerar 0 att man ogillar partiet så mycket som det går och 10 att man gillar dem så mycket som möjligt.

Figur 6: Förändring i känslor mellan S och M bland väljare. Högre värden innebär att man gillar varandra mer och att polariseringen är lägre

Kommentar: måttet baserar sig på en fråga där ledamöter/väljare ombetts placera partierna på en 11-gradig skala efter hur mycket de ogillar/gillar dem. Respondenter som inte uppgett vilket parti de föredrar är exkluderade från analysen. Detsamma gäller dem som inte svarat på ogillar/gillar frågan för alla riksdagspartier. Källor: SOM-undersökningarna (1986–2015); Riksdagsundersökningen (1985–2014)

Figur 7: Förändring i känslor mellan S och M bland väljare. Högre värden innebär att man gillar varandra mer och att polariseringen är lägre

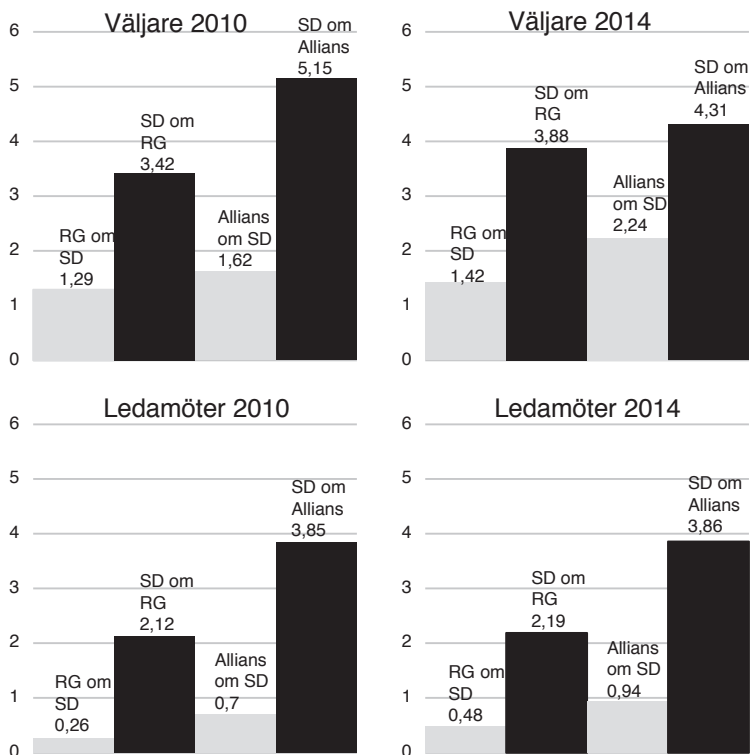
Kommentar: måttet baserar sig på en fråga där ledamöter/väljare ombetts placera partierna på en 11-gradig skala efter hur mycket de ogillar/gillar dem. Respondenter som inte uppgett vilket parti de företrar är exkluderade från analysen. Detsamma gäller dem som inte svarat på ogillar/gillar frågan för alla riksdagspartier. Källor: SOM-undersökningarna (1986–2015); Riksdagsundersökningen (1985–2014).

Det faktum att de två partierna är så pass stora innebär att den här utvecklingen har bidragit till att hålla nere den känslomässiga polariseringen i landet som helhet. Det bör dock påpekas att partiernas väljare och ledamöter fortfarande ligger långt ifrån varandra känslomässigt och att det inte rör sig om någon väldigt stor förändring. Att det skett en minskning av det känslomässiga avståndet mellan partierna är ändå betydelsefullt utifrån deras roll som tydliga motpoler inom politiken. Den här utvecklingen, tillsammans med de mer positiva känslorna till blockkollegorna, har alltså minskat polarisering, men, som vi såg i figur 4, har det inte skett någon betydande minskning under tidsperioden, utan nivån har legat relativt konstant. En förklaring till detta är de negativa känslor som samtliga partier haft till Sverigedemokraterna.

Sverigedemokraterna och asymmetrisk polarisering

När Sverigedemokraterna tog steget in i riksdagen 2010 var de andra sju riksdagspartierna tydliga med att man inte ville samarbeta med dem. Det här syns även i de låga poäng på ogillar/gillar skalan som partiet fått. Det är dock intressant att Sverigedemokraternas väljare och ledamöter inte ogillat de andra partierna i lika hög utsträckning: något vi betecknar som asymmetrisk polarisering. En annan potentiellt viktig trend är att avståndstagandet till Sverigedemokraterna minskat en aning bland väljarna. Figur 8 illustrerar hur mycket SD och de två andra politiska blocken ogillat/gillat varandra.

Figur 8: Blockens känslor för SD och vice versa. Högre värden innebär att man gillar partierna mer

Kommentar: Måttet baserar sig på en fråga där ledamöter/väljare ombetts placera partierna på en elvgradig skala efter hur mycket de ogillar/gillar dem. Respondenter som inte uppgett vilket parti de föredrar är exkluderade från analysen. På väljarnivå så exkluderar vi även respondenter som inte svarat på ogillar/gillar frågan för alla riksdagspartier. RG = de rödgröna partierna och Allians = allianspartierna. Källor: SOM-undersökningarna (1986–2015); Riksdagsundersökningen (1985–2014).

Det känslomässiga avståndstagandet till Sverigedemokraterna har alltså bidragit till att det totala måttet för den känslomässiga polariseringen ökat. Effekten skulle dock ha varit ännu större om det inte vore för att Sverigedemokraternas väljare och ledamöter inte ogillade de andra partierna i lika hög utsträckning. Slutligen är det värt att notera att de här resultaten tyder på att måttet för den känslomässiga polariseringen förmodligen kommer att öka om Sverigedemokraternas väljarandel stiger i kommande riksdagsval.

Slutsatser och avslutande reflektioner

De resultat som vi presenterat i kapitlet tyder på att polariseringen generellt sett inte ökade i Sverige mellan 1985 och 2014. Detta gäller både för de flesta sakfrågorna som vi analyserat och för väljares/ledamöters känslomässiga avståndstagande gentemot de andra partierna. Viktiga undantag till detta är att åsiktsskillnaderna ökat i frågan om flyktingpolitiken och att Sverigedemokraterna ogillas i högre utsträckning av övriga partiets ledamöter och väljare. Det är möjligt att de här två fenomenen hänger ihop och att en avvikande ställning i den här typen av frågor är särskilt kopplat till känslomässig polarisering.

Vidare finner vi att förändringar i åsikts- och känslomässig polarisering bland väljare och partier tenderade att gå i samma riktning. Det här kan ses som positivt utifrån ett demokratiskt perspektiv, eftersom att ökade/minskade meningsmotsättningar i riksdagen bör representera medborgares faktiska åsikter/känslor. Resultaten är i linje med vad Holmberg (2010) funnit i tidigare rapporter baserat på Riksdagsundersökningen, nämligen att opinionsförändringar bland väljare och partier tenderat att röra sig i samklang. Frågan är förstås om det här sambandet beror på att väljare följer partierna eller tvärt om. Holmberg finner i sin analys att det varit ett reciprok förhållande, men att det framför allt är partierna som suttit i förarsätet.

Kapitlets resultat är relevanta för att förstå flera trender i svensk politik, samt för att identifiera framtida möjligheter och utmaningar. Till att börja med borde möjligheterna att få tillstånd kompromisser inom och över blockgränsen öka som en följd av att åsiktspolariseringen minskade i flera viktiga frågor. Det här är viktigt då styrkeförhållandena mellan partierna numera innebär att de kan behöva samarbeta mer i bredare koalitioner och över blockgränsen. En annan intressant aspekt av detta är att den känslomässiga polariseringen mellan Moderaterna och Socialdemokraternas väljare/ledamöter minskade, trots att de fortsatt uppfattas som tydliga motpoler i vänster–högertermer. Det här kan vara ett tecken på ett något mer idealt tillstånd mellan dessa partier i form av klara åsiktsskillnader, kombinerat med minskat känslomässigt avståndstaganden.

Slutligen, är det viktigt att nämna den känslomässiga blockindelningen som uppstått under den här perioden, vilket kan ha skapat en bestående känsla av två distinkta lag. Det här skulle kunna bidra till att det blir svårare för partier från blocken att lämna samarbetet med de partier som ledamöter/väljare numera gillar mer. Sedan 2014 har partierna inom Alliansen dock agerat mer självständigt och det vore intressant att se hur detta har påverkat känslorna gentemot blockkollegorna.

Noter

1. Partipolarisering = $\text{SQRT}\{\Sigma(\text{väljarandel}_i) * (\text{Iposition på frågan}_i - \text{genomsnitt för alla partier}/5)\}$. Vi delar, precis som Dalton (2008), uträkningen med 5 så att skalan går från 0–10. Väljarandelen är partiets andel det året eller det närmast föregående året. Väljarandelen är uttryckt i en- och tiotal och inte procentandelar. Vidare är väljarandelarna normaliserade så att den totalt sett alltid uppgår till 100 procent.
2. Tidpunkterna för de olika mättillfällena är 1985, 1988, 1994, 1996, 1998, 2002, 2006, 2010 och 2014. Starten för tidsserien skiljer sig något mellan frågorna, då vissa blev en del av RDU först 1994, 1996, eller 1998. Alla frågor har dock varit med regelbundet från det att de först introducerades.
3. Frågorna kommer från Super-Riks-SOM datasetet 1986–2015 för alla frågor utom en. När det kommer till frågan om ”inkomsterna i samhället borde fördelas mer jämlikt” så har vi istället använt oss av de nationella valundersökningarna. Precis som för partipolarisering skiljer sig startpunkten för när frågorna kom med i undersökningarna en del och det förekommer ett par hål i mätserierna. Detta är dock inte något som påverkar de allmänna trenderna som kan utläsas från graferna, då hålen i tidsserierna varit relativt få.
4. I den huvudsakliga regressionsmodellen som presenteras i Appendix så är effekterna fixerade för paneler och tid (surveyvåg). Den modellen förklarar 38 procent av variationen i masspolarisering.

Partiernas känslomässiga polarisering:

$$= \Sigma[\text{gillar}_n - \text{gillar}_m] * \frac{\text{väljarandel}_m}{1 - \text{väljarandel}_n} \text{ (Reiljan 2017).}$$

5. Ekvationen visar hur varje partis känslomässiga polarisering räknats ut. Känslorna till det egna partiet (n), minus de andra partierna (m) och så viktat för de andra partiernas storlek. Det slutliga steget är sedan att summera alla partiers känslomässiga polariseringspoäng för att få ett mått för hela partisystemet:

Känslomässig polarisering = $\Sigma(\text{Partiets känslomässiga polarisering}_n * \text{Väljarandel}_n)$ (Reiljan 2017). Väljarandelen är här den procentuella andelen, vilken är normaliserade så att de totalt sett alltid uppgår till 100 procent.

6. Teoretiskt sett är måttet konstruerat så att ett land kan ha negativ känslomässig polarisering. Men, det skulle innebära att väljarna i genomsnitt gillade de övriga partierna mer än sitt eget, vilket inte är sannolikt.

7. För uträkningen av partiernas bidrag till inne-block-känslan så räknar vi först ut den totala röstandelen för alla partier från blocket och normaliserar den så att den alltid går till 100 procent. Vi adderas sedan ihop väljarna/ledamöterna från partiets genomsnittliga omdöme av de andra partierna som ingår i deras block viktat efter de senares röstandel. Detta är värdet av det enskilda partiets bidrag till inne-block-känslan. Slutligen adderar vi ihop alla blockpartiers bidrag viktat efter deras väljarandel. Summan av Alliansen och de rödgrönas inne-block-känsla (viktat efter blockens röstandel) är måttet som presenteras i grafen. Måttet för ute-block baserar sig på omdömena om det andra blockets partier, viktat efter de senares röstandel.

Appendix

Tabell 2: Frågeformuleringarna till de 9 frågorna för väljarpolarisering, samt variablerna för partitillhörighet och ogillar/gillar-skalan.

Q1: Placering på vänster-högerskalan (1985–2015).	Q2: Minska den offentliga sektorn (1985–2015).	Q3: Minska försvarsutgifterna (1985–2015).
Q4: Minska inkomstskillnaderna i samhället (1988–2010).	Q5: Bedriva mer av sjukvården i privat regi (1987–2015).	Q6: Ta emot färre flyktingar i Sverige (1990–2015).
Q7: Behåll kärnkraft efter 2010 (1986–1996); Avveckla kärnkraft på lång sikt (1998–2015)	Q8: Sverige bör söka medlemskap i NATO (1994–2015).	Q9: Införa en gemensam EU-valuta (1995–1997); Sverige bör bli medlem i EMU (1998–2005); Sverige borde införa euro som valuta (2006–2015)
Q10: Vilket parti tycker du bäst om i dag? (1986–2015)	Q11: Placera partierna på en skala. Ogillar starkt till gillar starkt (1986–2015)	

Källor: Nationella SOM-undersökningarna (1986–2015); Valundersökningarna (1985–2014) för frågan om inkomstskillnader.

Nedan är tabellen för regressionsanalysen av sambandet mellan förändringar i väljar- och partipolarisering.

Tabell 3: OLS regressions analysis. Robusta standardfel, samt fixerade effekter för paneler och tid (1994–2014)

	Δ Masspolarisering	Δ Partisk sortering
Δ Partipolarisering	0.073*** (0.009)	0.024** (0.005)
Konstant	-0.014 (0.048)	-0.035** (0.007)
N	45	45
R ²	0.378	0.515

Källor: SOM-undersökningarna (1986–2015); Riksdagsundersökningen (1985–2014); Valundersökningarna (1985–2014) för frågan om inkomstskillnader. Kommentar: Standardfel i parentes; statistisk signifikans, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

Referenser

- Barber, Michael & Nolan McCarty (2015) Causes and Consequences of Polarization. I Nathaniel Persily (red.) *Solutions to Political Polarization in America*. New York: Cambridge University Press.
- Bartels, Larry M. (2013) Party systems and Political Change in Europe. Paper presenterat vid The Annual Meeting of the American Political Science Association, 29 August 29-1 September, Chicago, IL, USA
- Dalton Russel (2008) The quantity and the quality of party systems: Party system polarization, its measurements, and its consequences. *Comparative Political Studies*, 41 s. 899–920
- Fiorina, Morris P. (2016) *The Political Parties Have Sorted*. Hoover Institution. https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/fiorina_3_finalfile.pdf (Hämtad 26-03-2018).
- Hetherington, Marc J. (2009) Putting polarization in perspective. *British Journal of Political Science* 39(2) s. 413–448.
- Hagevi, Magnus (2018) Förändrade åsiktsskillnader mellan partierna Vad tycker riksdagsledamöter och väljare?”. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2014) Representerar riksdagen svenska folket?”. I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker: Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommuner*. Stockholm: Santérus förlag.
- Holmberg, Sören (2010) Dynamisk representation”. I Martin Brothén och Sören Holmberg (red.) *Folkets representanter*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2018) Åsiktsöverensstämmelse är viktigt. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Iyengar, Shanto & Sean J. Westwood (2015) Fear and loathing across party lines: New evidence on group polarization. *American Journal of Political Science*, 59(3) s. 690-707.
- Iyengar, Shanto, Gaurav Sood & Yphtach Lelkes (2012) Affect, not ideology a social identity perspective on polarization. *Public Opinion Quarterly*, 76(3) s. 405-431.
- Karlsson, David & Mikael Gilljam (2014) Politiker till vänster och höger. I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker: Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommuner*. Stockholm: Santérus förlag.
- Lelkes, Yphtach, Gaurav Sood & Shanto Iyengar (2017) The hostile audience: The effect of access to broadband internet on partisan affect. *American Journal of Political Science*, 61(1) s. 5–20.
- Levendusky, Matthew S. (2010) Clearer cues, more consistent voters: A benefit of elite polarization. *Political Behavior*, 32(1) s. 111-131.
- Lupu, Noam (2015) Party Polarization and Mass Partisanship: A Comparative Perspective. *Political Behaviour*, 37(2) s. 331–356.
- Oscarsson, Henrik (2017) Det svenska partisystemet i förändring I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarsson (red.) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Reiljan, Andres (2017) Fear and loathing” across party lines (also) in Europe: Affective polarization in European party systems. Paper presenterat vid *27th ECPR Summer School on Political Parties, September 2017, Nottingham*.
- Sartori, Giovanni (1976) *Parties and party systems*. New York: Cambridge University Press.
- Webster, Steven W. & Alan I. Abramowitz (2017) The Ideological Foundations of Affective Polarization in the US Electorate. *American Politics Research*, 45(4) s. 621–647.

FINNS DET ETT KOMMUNPARTI I RIKSDAGEN?

David Karlsson

[Det är] tveksamt om man i dagens läge kan tala om något egentligt "kommunparti" eller "landstingsparti" i riksdagen. Det är högst sällsynt att frontställningen i riksdagen blir den att de kommunalt engagerade står mot övriga riksdagsmän. Detta är närmast en självklarhet mot bakgrund av den betydelse, som de kommunala synpunkterna spelar i andra sammanhang, t. ex. i utredningar och i remissyttranden. Därest en regering skulle negligera kommunernas synpunkter och i riksdagen försöka genomdriva beslut mot kommunernas vilja, skulle säkerligen både "kommunpartiet" och "landstingspartiet" uppleva en renässans.

Länsdemokratiutredningen SOU 1965:54 s.375

När politiska frågor som berör den svenska flernivådemokratin behandlas i Sveriges riksdag används ibland uttrycket "kommunpartiet" för att beteckna nationella politiker som har en bas i kommuner och landsting och som uppfattas driva kommunernas intressen gentemot staten. Benämningarna "kommunparti" respektive "landstingsparti" för grupperingar i riksdagen har använts åtminstone sedan 1950-talet (Roth, 1996). Redan på 1960-talet ifrågasatte man dock om det verkligen var ett rimligt uttryck (SOU, 1965:54, se citatet ovan). Men vad skulle det egentligen betyda att ha ett "kommunparti" i riksdagen – och finns det ett sådant idag?

Uttrycket kommunparti syftar förstås inte på en formell partibildning utan bygger på idén att det vid sidan av de ordinarie politiska partierna kan finnas grupperingar i riksdagen som går på tvärs över partilinjerna, och som i vissa typer av frågor agerar utifrån gemensamma intressen eller värderingar. Det kan till exempel vara nykterister, jägare, kvinnor, ungdomar, företrädare för en specifik region eller valkrets, som på detta sätt formerar sig i parlamentet.

Att det finns många riksdagsledamöter med starka band till kommuner och landsting är väl känt. Men det är bara relevant att tala om ett kommunparti om de som har sådana band utgör en urskiljbar grupp som systematiskt fokuserar

på frågor av relevans för kommunsektorn, och som åsiktsmässigt skiljer sig från andra ledamöter. Och de politiska frågor i vilka ett kommunparti i så fall skulle utmärka sig borde beröra den svenska ”flemnivåpolitiken”, det vill säga frågor som handlar om lokal autonomi, uppgiftsfördelning och maktrelationer mellan de politiska nivåerna (Karlsson & Gilljam, 2014). Och i flemnivåpolitiken borde vi förvänta oss att ett kommunparti i första hand skulle stå bakom förslag som skulle stärka kommunerna och landstingen i relation till staten.

Siv Sandberg har visat att finska riksdagsledamöter med lokala uppdrag är mer aktiva i att lägga motioner med fokus på lokala och regionala frågor, och de använder oftare argument som relaterar till geografiska (lokala eller regionala) aspekter i riksdagsdebatterna (Sandberg, 2014). Att ledamöter med subnationella uppdrag i högre grad lyfter fram kommunala frågor skulle kunna tolkas som ett belägg för existensen av ett kommunparti. Men det är viktigt att komma ihåg att det inte är kopplingen till vissa landsdelar som är avgörande här, eftersom samtliga ledamöter är valda i en geografisk valkrets och därför kan ha ett intresse av att bevaka frågor som berör hemregionen. Det relevanta här är istället om den kommunpolitiska kopplingen leder till att ledamöterna för fram politiska frågor med anknytning till *kommunsektorn* som sådan.

Vi vet sedan tidigare att multipla mandat på olika politiska nivåer påverkar vilket förtroende svenska politiker har för andra politiska nivåer (Karlsson, 2017) och hur nöjda de är med hur demokratin fungerar där (Esaiasson, Gilljam, & Karlsson, 2013). Sambandet är dock inte givet – en komparativ studie har visat en koppling mellan lokalpolitisk erfarenhet och större förtroende för den lokala nivån som återfinns bland svenska riksdagsledamöter inte har någon motsvarighet i Norge. Där tycks kommunala uppdrag tvärtom hänga samman med en mer skeptisk syn på kommunerna bland stortingsledamöterna (Aars, 2014; Fimreite, Tranvik, Aars, & Flo, 2006).

Men för att det ska vara någon mening med att tala om ett kommunparti i Sveriges riksdag så räcker det inte med att dess medlemmar har större förtroende för kommuner och landsting, det måste framför allt finnas substantiella skillnader i åsikter och prioriteringar i förhållande till ledamöter som inte tillhör partiet. I den norska studien fanns också indikationer på sådana åsiktsskillnader mellan svenska riksdagsledamöter i den principiella frågan om graden av kommunernas självstyre, där tidigare lokalpolitisk erfarenhet hade ett samband med en positiv syn på lokalt självstyre. Detta resultat pekar alltså mot möjligheten att ett kommunparti finns. Men för att vi ska kunna belägga existensen av ett sådant parti borde rimligen åsiktsskillnaderna gälla några fler frågor än enbart denna – även om den kanske är den viktigaste i sammanhanget. Och eftersom det finns ett samband mellan erfarenhet av subnationella

uppdrag och partitillhörighet måste dessa faktorer kontrolleras för varandra för att vi ska kunna dra säkra slutsatser om saken.

Syftet med detta kapitel är att söka svar på om det är relevant att tala om ett kommunparti i Sveriges riksdag idag. Skiljer sig riksdagsledamöter med subnationella politiska erfarenheter från andra ledamöter i sin prioritering av, och inställning i, flernivåpolitiska frågor?

För att kunna svara på det behöver vi först diskutera vilka medlemmarna i ett kommunparti skulle kunna vara. Det finns nämligen flera sätt på vilket riksdagsledamöter kan ha anknytning till de lokala och regionala politiska nivåerna. Kapitlet inleder med att ringa in fenomenet med multipla politiska mandat bland samtliga folkvalda i hela Sverige, och fokuserar sedan specifikt på riksdagsledamöter med erfarenhet av subnationella mandat och arbetslivserfarenhet från kommuner och landsting. I nästa led kommer vi med hjälp av resultat från Riksdagsundersökningen (RDU 2014) att ta reda på om riksdagsledamöter med anknytning till kommuner och landsting skiljer sig från andra ledamöter. Av utrymmesskäl redovisas inte samtliga tabeller som ligger till grund för kapitlets analyser, dessa återfinns dock i en e-publicerad rapport (Karlsson, 2016).

Förekomst av multipla mandat i Sverige

Sveriges representativa demokrati förverkligas i ett flernivåsystem, där val genomförs på lokal, regional och nationell nivå. Liksom i många andra länder är det i Sverige möjligt att som politisk representant vara folkvald på mer än en nivå samtidigt – det vill säga att ha *multipla mandat*.

Andelen av de nationella parlamentsledamöterna som har lokala och regionala mandat varierar kraftigt mellan olika länder. I Frankrike, där multipla mandat kallas ”cumul des mandats”, är fenomenet mycket vanligt och brukar beskrivas som en av de faktorer som understödjer Frankrike som en centralstyrd enhetsstat (Knapp, 1991). Finland har en mycket starkare tradition av multipla mandat än Sverige, ett förhållande som underblåses av det finska valsystemets fokus på personval (Sandberg, 2014). Även i Belgien är multipla mandat mycket vanligt (Put & Vanlangenakker, 2010). I Storbritannien är däremot fenomenet ovanligt, och i EU-parlamentet är det sedan 2004 förbjudet att samtidigt vara dubbelledamot i ett nationellt parlament.

I Sverige finns en lång tradition av multipla mandat (Roth, 1996). Det är dock – till skillnad från till exempel i Frankrike, Belgien och Ungern – numera mycket ovanligt att kombinera lokala *topp*uppdrag med riksdagsuppdraget (Kjær, 2006) – det är i första hand ledamotskap i fullmäktige, styrelser och nämnder det handlar om. Andelen svenska riksdagsledamöter som har sub-

nationella uppdrag är idag väsentligen lägre än under demokratins första decennier, men ändå något högre nu än om vi jämför ett par decennier tillbaka.

Hur mycket tid riksdagsledamöter lägger på subnationella uppdrag har också minskat över tid, troligen beroende på att riksdagsuppdraget har blivit mer krävande (Brothén, 2005). Till skillnad från de flesta politiska uppdragen på lokal och regional nivå är ledamotskap i riksdagen ett tidsmässigt betungande heltidsuppdrag.

Och utöver de riksdagsledamöter som idag har multipla mandat finns ännu fler som har tidigare erfarenheter av uppdrag på subnationella nivåer. Dessutom kan man som politiker ha indirekt valda politiska förtroendeuppdrag och icke-politiska kopplingar till andra politiska nivåer genom erfarenheter från det civila arbetslivet.

Det finns ingen officiell presentation över ledamöter med multipla mandat i dagens Sverige, men hur vanligt det är med sådana mandat går att räkna ut med hjälp av Valmyndighetens separata sammanställning över valda ledamöter på olika politiska nivåer. Vid valet 2014 tillsattes 14790 mandat i Sveriges 290 kommunfullmäktige, 20 landstingsfullmäktige och i riksdagen (6 stolar i kommunfullmäktige stod dock tomma efter valdagen, och antalet tomma stolar har ökat något under valperioden). Det totala antalet mandat 2014 var en minskning med närmare 200 jämfört med valperioden 2010–2014 på grund av en reducering av antalet fullmäktigeplatser i ett flertal kommuner.

I tabell 1 redovisas hur många personer som besatte dessa mandat under perioden 2010–2016, samt hur många av dessa som hade uppdrag på endast en politisk nivå (*singelmandat*) eller på flera nivåer (*multipla mandat*). Multipla mandat kan sedan delas upp i fyra underkategorier, dubbelmandat i kommun- och landstingsfullmäktige (KF/LF); dubbelmandat i kommun och riksdag (KF/RD); dubbelmandat i landsting och riksdag (LF/RD) samt trippelmandat med uppdrag på samtliga nivåer (KF/LF/RD).

De 14760 mandat som tillsattes efter valet 2014 besattes av 13889 personer. Av dessa hade 867 dubbelmandat och 17 hade trippelmandat. Det betyder att 6,4 procent av Sveriges folkvalda hade multipla mandat och de allra flesta av dessa var samtidigt invalda i kommun- och landstingsfullmäktige (737 personer).

Tabell 1 Totala antalet besatta mandat i Sverige 2010–2016 – singelmandat och multipla mandat

	September 2010	September 2014	September 2016
Antal (besatta) mandat			
– Kommunfullmäktige (KF)	12969	12763	12733
– Landstingsfullmäktige (LF)	1662	1678	1678
– Riksdagen (RD)	349	349	349
<i>Summa (besatta) mandat</i>	<i>14980</i>	<i>14790</i>	<i>14760</i>
Antal ledamöter med singelmandat			
– Kommunfullmäktige (KF)	12166	11884	11874
– Landstingsfullmäktige (LF)	974	919	922
– Riksdagen (RD)	204	202	235
Antal ledamöter med multipla mandat			
– Dubbel: KF/LF	665	737	747
– Dubbel: KF/RD	122	125	105
– Dubbel: LF/RD	7	5	2
– Trippel: KF/LF/RD	16	17	7
<i>Summa antal ledamöter</i>	<i>14154</i>	<i>13889</i>	<i>13892</i>

Källa: Valmyndigheten och RDU 2014

Av resultaten i tabell 1 följer att det är i landstingen och i riksdagen som andelen ledamöter med multipla mandat är högst (41–45 procent respektive 33–42 procent) medan andelen multipla mandat i kommunerna, där det totala antalet uppdrag är mångdubbelt större, av naturliga skäl är lägre (6–7 procent).

Av de 349 riksdagsledamöterna hade efter valet 2014 125 ledamöter (35,8 procent) mandat på kommunal nivå, 5 ledamöter (1,4 procent) på regional nivå och 17 ledamöter (4,9 procent) hade uppdrag på samtliga tre nivåer. Dessa andelar ligger nära värdena direkt efter 2010 års val (35,0 procent; 2,0 procent; 4,6 procent). Under mandatperioden sker dock en viss omsättning där några ledamöter lämnar riksdagen medan andra stannar men avsäger sig sina subnationella mandat. Denna omsättning tycks resultera i att antalet multipla mandat i riksdagen minskar under mandatperiodens gång. Andelen riksdagsledamöter med dubbelmandat efter halva valperioden 2014–18 (det vill säga i september 2016) var för riksdag/kommun 30,1 procent (-5,7 procentenheter) och för riksdag/landsting 0,6 procent (-0,8). Andelen trippelmandat var 2,0 procent (-2,9).

Vidare varierar andelen multipla mandat också mellan partierna. Det parti som hade avgjort högst andel riksdagsledamöter med multipla mandat 2014 var Sverigedemokraterna (74 procent). Sverigedemokraterna hade under 2014 mycket stora valframgångar som inte motsvarades av samma expansion av

tillgängliga och kvalificerade kandidater. Många ledande Sverigedemokrater kandiderade på flera olika nivåer och blev, möjligen oväntat för dem själva, invalda på två eller tre nivåer samtidigt. Efter SD hade Moderaterna högst andel multipla mandat (44 procent), följda av Centerpartiet (41); Vänsterpartiet (38), Kristdemokraterna (37) Socialdemokraterna (36) och Folkpartiet (31). Det parti som har klart lägst andel multipla mandat 2014 med 16 procent är Miljöpartiet, och två år senare hade ingen miljöpartist dubbla mandat. MP meddelar i en e-postkontakt att partiet inte har någon officiell intern policy som förbjuder multipla mandat, men att det finns en lång tradition av skepticism mot att sitta på många stolar samtidigt, och kandidater brukar avrådas från att ha mer än ett mandat med argumentet att fler bör få dela på uppdragen.

Många kommun- och landstingspolitiker är emellertid inte direkt folkvalda utan indirekt valda ledamöter i nämnder och styrelser. Sådana uppdrag är minst lika inflytelserika och arbetskrävande som medlemskapet i fullmäktige (Gilljam, Karlsson, & Sundell, 2010). I RDU 2014 ställdes frågor om riksdagsledamöterna hade sådana uppdrag. Ledamöterna fick också frågan om de *tidigare* hade haft uppdrag i fullmäktige respektive i nämnder och styrelser. Här ska understrykas att dessa resultat bygger på självrapportering med svar från 305 av 349 ledamöter (87 procent). I kommande analyser av resultat från RDU i är antalet svarande ännu något lägre på grund av internt bortfall.

Andelen svarande riksdagsledamöter i RDU 2014 som samtidigt hade någon form av uppdrag (folkvalt eller indirekt valt) på lokal eller regional nivå var 38 procent medan 52 procent av ledamöterna saknade subnationella uppdrag men hade haft något sådant uppdrag tidigare. För endast 10 procent av ledamöterna är riksdagsuppdraget deras första och enda politiska uppdrag. Andelen som aldrig haft något annat uppdrag är högst i Kristdemokraterna, Folkpartiet och Vänsterpartiet (21–31 procent) och lägst i Moderaterna, Centerpartiet och Socialdemokraterna (2–7 procent). Miljöpartiet utmärker sig genom att deras svarande ledamöter inte hade några lokala eller regionala uppdrag, men de har däremot den högsta andelen som haft sådana uppdrag tidigare.

Skiljer sig då riksdagsledamöterna med erfarenhet av subnationella uppdrag från andra ledamöter när det gäller kön, ålder, utbildningsgrad och bostadsort? Resultaten visar att manliga riksdagsledamöter kombinerar riksdagsuppdraget med subnationella uppdrag något oftare än kvinnliga kollegor. Subnationella uppdrag, särskilt landstingsuppdrag, är något vanligare bland ledamöter med lägre utbildning. Ledamöterna från Stockholm har en klart lägre andel subnationella uppdrag, medan ledamöter från Götaland och i synnerhet Norrland har en hög nivå med kommunala uppdrag. Andelen landstingspolitiker är högst bland ledamöter från Svealand. Riksdagsledamöter som saknar erfarenhet av subnationella uppdrag är genomsnittligt yngre än ledamöter som

har sådana uppdrag idag. Den äldsta gruppen är de som har haft subnationella uppdrag tidigare men inte längre.

Kopplingen mellan riksdagsledamöter och kommun- och landstingssektorn behöver inte nödvändigtvis gå via förtroendeuppdrag. Kommuner och landsting är stora arbetsgivare och en hög andel av de förtroendevalda har en bakgrund som anställda i dessa sektorer. Drygt hälften av ledamöterna 2014 hade en anställning i offentlig tjänst före riksdagsuppdraget, och av dessa var 25 procentenheter anställda i kommun, 11 procentenheter i landsting och 16 procentenheter statsanställda. Vid en jämförelse med medborgarna är därför andelen offentligtanställda överrepresenterade bland ledamöterna (motsvarande andelar bland medborgarna var vid samma tid 19, 6 respektive 6 procent (Källa: SCB 2016). En jämförelse med resultat i tidigare RDU visar att dessa nivåer varit någorlunda stabila sedan 1980-talet.

Andelen tidigare kommunanställda är högst bland ledamöter med dubbla uppdrag i riksdag och kommun (33 procent), något lägre bland riksdagsledamöter med tidigare erfarenhet av sådana uppdrag (24 procent) och betydligt lägre bland ledamöter som aldrig haft kommunala uppdrag (endast 11 procent). Bland riksdagsledamöter med aktuell, tidigare och ingen erfarenhet av landstingsuppdrag är mönstret detsamma i relation till arbetslivserfarenhet i landstingskommunal sektor (26, 15 och 8 procent). Om vi ser till de 10 procent som aldrig haft några uppdrag på lokal eller regional nivå har ändå cirka en femtedel av dessa varit civilt anställda på någon av dessa nivåer. Det parti som har högst andel av både kommun- och landstingsanställda ledamöter är Vänsterpartiet (33 respektive 17 procent). Miljöpartiet, Socialdemokraterna och Moderaterna har också en relativt sett hög andel kommunanställda (28–30 procent). Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna har lägst andel kommunanställda (8–9 procent) och Folkpartiet och Kristdemokraterna har lägst andel landstingsanställda (7–8 procent).

Flernivåpolitiska åsikter

Regeringsformen slår fast att kommunalt självstyre är ett av de sätt på vilket det svenska folkstyret förverkligas (RF 1:1), och där sägs också att självstyret inte får begränsas i onödan (eller snarare att ”en inskränkning i den kommunala självstyrelsen [inte bör] gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den” (RF 14:3). Men några närmare riktlinjer för hur självstyret ska utformas finns inte – det är riksdagen som slutligen avgör på vilka politiska nivåer som olika offentliga verksamheter ska ligga. Och riksdagen kan på en rad områden begränsa handlingsfriheten för kommuner och landsting (Bengtsson & Karlsson, 2012). De ekonomiska förutsättningarna för

kommuner och landsting bestäms också i riksdagen, inte minst när det gäller skatteutjämning och storleken på statsbidragen. Partiernas hållningar varierar påtagligt i flernivåpolitiska frågor, och ideologiska positioner i synen på värdet av självstyre och servicevariation i relation till värdet av nationell jämlikhet och serviceuniformitet förklarar en del av denna variation. Tidigare studier visar att det även finns variationer inom partierna som kan knytas till politikernas och hemortens egenintresse (Karlsson, 2015a).

I RDU 2014 tog riksdagsledamöterna ställning till en rad flernivåpolitiska frågor, varav några är av mer principiell karaktär medan andra är aktuella politiska sakfrågor. Resultaten från dessa frågor redovisas i tabell 2 (för samtliga ledamöter) och i tabell 3 (uppdelat efter parti). De tre första politiska förslagen i tabellerna 2 och 3 handlar om principer för relationen mellan stat och kommun. Det första, att ”minska statens inflytande över kommunernas verksamhet”, är ett bra mått på hur riksdagsledamöterna ser på självstyrets styrka. Bland riksdagsledamöterna är det vanligaste svaret det neutrala mittenalternativet (38 procent), vilket kan tolkas som att man är nöjd med nuvarande situation, men nästan lika många vill antingen öka (32 procent) eller minska (30 procent) statens inflytande över kommunerna. Centerpartister och moderater är mest positiva till att stärka kommunernas självstyre, medan vänsterpartister och folkpartister är mest negativa. När det gäller förslaget om att ”verka för att skapa en likvärdig service mellan kommuner i hela landet” är en överväldigande majoritet (82 procent) positiva. Här följer svarmönstret vänster–högerskalan: Vänsterpartister är mest positiva och moderater minst. Till förslaget att minska den nuvarande omfördelningen från rika till fattiga kommuner är en klar majoritet (68 procent) negativa. Även här återfinns ett vänster–högermönster där moderater är mest positiva och vänsterpartister är mest negativa.

Vid tiden för RDU:s undersökningsperiod var frågan om den svenska regionala nivåns framtid uppe för diskussion. En utredning tillsattes för att ta fram förslag i frågan (SOU 2016:48) men riksdagen valde att inte genomföra någon reform denna mandatperiod. Dessa konkreta reformförslag fanns dock inte på bordet när riksdagsledamöterna svarade på frågor om regioner i slutet av 2014 och början av 2015. Vid det tillfället var det en majoritet, 51 procent, som tyckte det var en dålig idé att avskaffa den regionala politiska nivån och 30 procent som tyckte det vara en bra idé. Mest positiva till avskaffande var företrädare för Kristdemokraterna och Moderaterna, minst positiva var socialdemokrater och centerpartister. Förslaget om att inrätta storregioner i hela landet hade mer stöd än motstånd, och här var det Sverigedemokraterna och Moderaterna som var mest kritiska och de borgerliga mittenpartierna som var mest positiva. Synen på förslag om storregioner hade större spridning inom partierna än synen på den regionala nivåns framtid – som var mer partibunden.

Tabell 2: Riksdagsledamöters åsikter i flernivåpolitiska frågor (procent och balansmått)

	Mkt bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mkt dåligt	S:a	Balans: bra-dåligt	N
Minska statens inflytande över kommunernas verksamhet	5	25	38	29	3	100	-2	286
Verka för att skapa likvärdig service mellan kommuner i hela landet	26	56	10	7	1	100	+74	286
Minska den nuvarande omfördelningen från rika till fattiga kommuner och landsting	3	11	18	31	37	100	-54	287
Avskaffa landstingen/regionerna som politisk nivå	11	19	19	28	23	100	-21	288
Genomföra en regionreform och skapa storregioner i hela landet	11	32	21	19	17	100	+7	285
Koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen	20	40	24	14	2	100	-17	287
Kommunerna ska kunna sätta stopp för etablering av nya frisolor	33	22	6	12	27	100	+16	287
Låta staten överta ansvaret för skolan från kommunerna	21	13	17	23	24	100	-13	288

Kommentar: Frågan löd: "Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?". Svartalternativen anges i kolumnrubrikerna. Källa: RDU 2014.

Tabell 3: Riksdagsledamöters åsikter i flernivåpolitiska frågor efter parti (medelvärde 0–100 samt Eta²)

	Samtliga	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	<i>Eta²</i>
Minska statens inflytande över kommunernas verksamhet	50	38	43	49	75	34	44	60	57	.20
Verka för att skapa likvärdig service mellan kommuner i hela landet	75	88	80	74	75	77	79	60	76	.15
Minska den nuvarande omfördelningen från rika till fattiga kommuner och landsting	28	11	12	10	32	41	35	52	45	.41
Avskaffa landstingen/regionerna som politisk nivå	41	24	21	31	21	55	79	70	56	.44
Genomföra en regionreform och skapa storregioner i hela landet	50	50	61	49	68	65	65	35	24	.22
Koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen	65	54	63	58	51	83	88	75	58	.14
Kommunerna ska kunna sätta stopp för etablering av nya frisolor	55	10	87	64	16	8	13	8	76	.80
Låta staten överta ansvaret för skolan från kommunerna	45	82	23	36	11	98	67	40	96	.64

Kommentar: För frågeformulering, se tabell 11. Ledamöterna svarade på en femgradig skala (kodvärden inom parentes): Mycket bra förslag (100); Ganska bra förslag (75); varken bra eller dåligt förslag (50); ganska dåligt förslag (25); mycket dåligt förslag (0). Tabellens presenterar medelvärden på denna skala. Eta² är ett sambandsmått som här kan tolkas som hur stor andel av svarsvariationen i varje fråga som förklaras av ledamöternas partitillhörighet. N=286–288. Källa: RDU 2014

Riksdagsledamöterna svarade även på tre mer konkreta flernivåpolitiska saksfrågor/förslag. Den första av dessa rörde värdet av centralism och specialisering i relation till decentralisering och servicetillgänglighet: ”koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen”. Klart fler riksdagsledamöter (60 procent) tyckte att detta var ett bra förslag än ett dåligt förslag (16 procent). Av de flernivåpolitiska frågor som här analyseras var detta det förslag som hade svagast samband med partitillhörighet. Kristdemokrater och folkpartister var mest positiva och centerpartister och vänsterpartister var mest negativa.

Nästa förslag gällde om ”kommunerna ska kunna sätta stopp för etablering av nya friskolor”. I den pågående diskussionen om friskolorna fanns under mandatperioden förslag om kommunalt veto för nyetablering av friskolor för att göra det enklare för kommunerna att styra över organiseringen av skolan. Något fler ledamöter (55 procent) var för detta förslag än som var emot (39 procent). Men synen på detta förslag, som på ytan handlar om graden av kommunalt självstyre, tycks följa strikta partilinjer enligt vänster-högerskalan. Av de här nämnda flernivåpolitiska frågorna är detta den som har starkast samband med partitillhörighet. Mest positiva till förslaget var vänsterpartister och socialdemokrater, minst positiva var folkpartister och moderater.

Slutligen tog riksdagsledamöterna ställning till ett förslag som berörde ansvarsfördelningen mellan stat och kommun för ett centralt verksamhetsområde, nämligen att ”låta staten överta ansvaret för skolan från kommunerna.” Här var 33 procent av riksdagsledamöterna positiva och 47 procent negativa. Och i denna fråga ger ledamöternas vänster-högerposition ingen som helst ledning. Folkpartister, sverigedemokrater och vänsterpartister var mest positiva medan centerpartister och socialdemokrater var mest negativa.

Subnationella erfarenheter och flernivåpolitiska åsikter

I det föregående avsnittet presenterades riksdagsledamöternas åsikter i flernivåpolitiska frågor uppdelat efter parti. Det är nu dags att undersöka huruvida medlemmarna i ”Kommunpartiet” skiljer sig från övriga riksdagsledamöter – och om medlemskap i detta parti har en effekt på åsikterna som är i nivå med de övriga partierna.

Vilka är då ledamöterna i kommunpartiet? Som tidigare avsnitt har avslöjat finns inget självklart svar på den frågan. Om man skulle räkna samtliga ledamöter som har någon form av anknytning till kommuner eller landsting blir partiet mycket stort. Hela 90 procent av riksdagsledamöterna har, eller har haft, politiska uppdrag på lokal och regional nivå; och om vi även räknar in ledamöter med en tidigare arbetslivserfarenhet i kommuner och landsting till

Kommunpartiet så kommer vi upp i 92 procent. Med en sådan definition skulle vi nästan kunna tala om en kommunal enpartistat.

En mer rimlig utgångspunkt är att utgå endast från de ledamöter som parallellt med riksdagsuppdraget är aktiva politiker på lokal eller lokal nivå, som folkvalda eller indirekt valda i styrelser eller nämnder. Denna grupp utgjorde vid tiden för RDU 2014 38 procent av riksdagens ledamöter. I kommande analyser (Modell A) kommer därför ”har subnationella politiska förtroendeuppdrag idag” (*Subnat idag*) att vara den primära oberoende variabeln.

Men analysen bör också ta hänsyn till att medlemskapet i Kommunpartiet inte nödvändigtvis är binärt. Kopplingen till de subnationella nivåerna kan se olika ut: ledamöterna kan ha mer eller mindre aktuella erfarenheter av politiska uppdrag; de kan även ha haft civila arbetslivserfarenheter från kommuner och landsting; och erfarenheter från kommuner respektive från landsting kan skilja sig åt. I en alternativ modell (Modell B) kommer därför följande faktorer att ingå som oberoende variabler: Först två set av dummyvariabler: För det första ”har kommunalt politiskt förtroendeuppdrag idag” (*Kom idag*); ”har tidigare haft kommunalt politiskt förtroendeuppdrag” (*Kom förr*); samt ”har aldrig haft kommunalt politiskt förtroendeuppdrag” (*Kom aldrig* – kontrollgrupp). För det andra en motsvarande uppsättning dummyvariabler för uppdrag i landstinget: *LT idag*; *LT förr*; samt *LT aldrig* (kontrollgrupp). I Modell B inkluderas även två indikatorer för civil arbetslivserfarenhet: ”har tidigare arbetat i kommunal sektor” (*Kom arb*) respektive ”har tidigare arbetat i landstingskommunal sektor” (*LT arb*).

Effekterna av erfarenhet av subnationella uppdrag och anställningar identifieras här genom OLS-regressioner, och resultaten sammanfattas i tabell 4. Samtliga oberoende variabler är dikotoma och kodade 0–1. Samtliga oberoende variabler kodas om till en skala från 0–100. Endast de effekter av subnationella uppdrag som är statistiskt signifikanta under kontroll för parti i modellerna A och B presenteras. I samtliga modeller kontrolleras för partimedlemskap, men effekt av partierna redovisas inte här. För den intresserade finns samtliga underlag för tabell 4, inklusive bivariata analyser och modeller med utan kontroll för parti i Karlsson (2016),

Tabell 4: Riksdagsledamöters åsikter i flernivåpolitiska frågor, OLS regressionsanalys (b-värden under kontroll för partitillhörighet).

	Modell A	Modell B					
	Subnat idag	Kom idag	Kom förr	LT idag	LT förr	Kom arb	LT arb
Minska statens inflytande över kommunernas verksamhet	+10****			+18****			
Verka för att skapa likvärdig service mellan kommuner i hela landet	-6**			-13**			
Minska den nuvarande omfördelningen från rika till fattiga kommuner och lands-ting	-5*	-7*					
Avskaffa landstingen/regionerna som politisk nivå							
Genomföra en regionreform och skapa storregioner i hela landet							+19***
Koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen				+11*		+6*	+9*
Kommunerna ska kunna sätta stopp för etablering av nya friskolor						+5*	
Låta staten överta ansvaret för skolan från kommunerna							

Kommentar: Tabellen bygger på OLS-regressioner som utförligt redovisas i Karlsson (2016). Tabellens resultat är effekter av subnationella uppdrag och anställningar (b-värden) under kontroll för ledamöternas partitillhörighet (effekter av parti redovisas inte i tabellen). Samtliga oberoende variabler är kodade 0–100. Endast signifikanta effekter på .10-nivån redovisas. P-värden: **** = <.001, *** <.001, ** <.05, * <.10. N = 267–286. Källa: RDU 2014.

Den övergripande bilden är att ledamöter med subnationella uppdrag är klart mer positiva till att minska statens inflytande över kommunernas verksamhet (och därmed, får man förmoda, negativa till att minska det lokala självstyret). Subnationella uppdrag tycks också ha samband med en relativt sett större ovilja mot att skapa likvärdig service – en strävan som normalt brukar medföra ökad statlig styrning av kommunala verksamheter och därmed minskad autonomi. Ledamöter med subnationella uppdrag är också marginellt mer negativa till att minska den nuvarande omfördelningen mellan rika och fattiga kommuner. Men i de två senare frågorna är effekterna av subnationella uppdrag svaga. I alla tre fallen drar aktuell erfarenhet av kommun- respektive landstingsuppdrag åt samma håll, men när de kontrolleras för varandra är det i första hand landstingsuppdrag som har signifikanta effekter på åsikter om självstyrets omfattning och likvärdig service, medan kommunala uppdrag har störst betydelse för synen på skatteutjämning.

I fråga om självstyrets storlek och synen på likvärdig service i hela landet är effekten av ”subnationella uppdrag idag” helt i nivå med effekten av andra enskilda partier. Förklaringskraften av partitillhörighet är större än av subnationella erfarenheter, men de senare tillför ändå substantiell förklaringskraft till

modellen. Det är därför i dessa frågor, som är av hög principiell betydelse för kommunsektorn, rimligt att tala om ett Kommunparti. I skatteutjämningsfrågan är partitillhörighet däremot den överlägset viktigaste faktorn – och Kommunpartiets betydelse är negligerbar i sammanhanget.

Riksdagsledamöternas åsikter i regionfrågan har något förvånande inget som helst samband med deras erfarenhet av regionala, eller för den delen kommunala, uppdrag. Däremot kan vi notera en kraftig effekt av arbetslivserfarenhet från landstingssektorn i det att riksdagsledamöter som tidigare jobbat i landstinget är mer positiva till en storregionreform.

I relation till den fråga som handlar om lokalisering av sjukvården – den kanske politiskt mest brännande aspekten av landstingens viktigaste verksamhet – är betydelsen av subnationella uppdrag också förvånande liten. Aktiva landstingspolitiker är något mer positiva till att koncentrera specialistvård till storsjukhusen. Värt att notera är att även i denna fråga bidrar arbetslivserfarenhet med viss förklaringskraft – ledamöter med civil bakgrund i både kommunsektorn och landstingssektorn är mer positiva till förslaget.

Kommunernas största enskilda verksamhet är skolan. I de frågor som här analyserats som berör kommunernas ansvar för skolan (att kunna sätta stopp för etablering av nya friskolor samt att låta staten överta ansvaret för skolan) finns inga effekter av kommunala politiska uppdrag, varken nuvarande eller tidigare. Kommunpartiet har här abdikerat och det är istället tillhörighet till de traditionella partierna som förklarar resultatet – skiljelinjerna mellan partierna är mycket skarpa. Endast en effekt av subnationella erfarenheter kan noteras: tidigare kommunanställda ledamöter är något mer positiva till kommunalt veto för nya friskolor.

Riksdagsledamöters kontakter och inflytande på lokal och regional nivå

En stor del av arbetet som riksdagsledamot innebär att upprätthålla ett kontaktnät med det omgivande samhället. Vilka samhällsaktörer som ledamöterna har mer eller mindre kontakt med beror givetvis på vilka uppdrag de har i utskott och i partiet (Brothén, 2002). De allra flesta riksdagsledamöter har täta kontakter med de lokala partiorganisationer som nominerat dem till riksdagen (jämför Karlsson, 2018), och en försvarlig del av de ledande företrädarna i dessa organisationer har politiska uppdrag i kommuner och landsting. Men utöver det är det relevant att undersöka om ledamöter med multipla mandat har fler kontakter än de som har singelmandat. I tabell 5 redovisas resultat från en fråga om kontakter i RDU 2014 uppdelat efter ledamöternas subnationella erfarenheter.

Tabell 5: Riksdagsledamöters kontakter med kommun- och landstingspolitiker (gångar per år), OLS regressionsanalys (b-värden under kontroll för partitillhörighet).

	Modell A	Modell B					
	Subnat idag	Kom idag	Kom förr	LT idag	LT förr	Kom arb	LT arb
Kontakter med kommunpolitiker i din hemkommun	+29****	+35****				+22****	
Kontakter med kommunpolitiker i andra kommuner	+8*	+14**			+16***		
Kontakter med landstingspolitiker		+12*	+12**				

Kommentar: Frågan löd *Hur ofta har du kontakt med personer i följande kategorier för att diskutera politiska frågor?* Svaren gavs på följande skala med kodvärden inom parentes: Dagligen (300); flera gånger i veckan (100); någon gång i veckan (52); någon gång i månaden (12); någon gång i halvåret (2); någon gång om året (1); aldrig (0). Tabellens resultat är effekter av subnationella uppdrag och anställningar (b-värden) under kontroll för ledamöternas partitillhörighet. Tabellens resultat bygger på OLS-regressioner som utförligt redovisas i Karlsson (2016). Endast signifikanta effekter på .10-nivån redovisas. P-värden: **** = <.001, *** <.001, ** <.05, * <.10. Källa: RDU 2014.

Resultaten visar tydligt att riksdagsledamöters erfarenhet av subnationella uppdrag kraftigt påverkar deras kontaktfrekvenser med lokala och regionala politiker. Ledamöter med aktuella kommunala uppdrag träffar andra kommunpolitiker i hemkommunen 35 gånger fler per år än ledamöter som saknar sådana uppdrag, vilket är mer än nästan dubbelt så ofta som ledamöter som aldrig haft sådana uppdrag. Även ledamöter med arbetslivsbakgrund i kommunen träffar kommunpolitiker oftare än andra.

Riksdagsledamöter med kommunala uppdrag träffar också landstingspolitiker och kommunpolitiker i andra kommuner oftare. Ledamöter med regionala uppdrag träffar dock inte regionpolitiker oftare än andra politiker. I samma fråga angav ledamöterna också hur ofta de hade kontakter med en rad andra typer av politiska aktörer (medborgare, partikamrater, politiska motståndare, statsråd, intresseorganisationer, EU-politiker). Det är dock bara i relation till politiker på lokal och regional nivå som erfarenhet av subnationella uppdrag har systematiska och statistiskt säkerställda samband med kontaktmönster.

Givet att så många ledamöter har uppdrag och täta kontakter med politiker på lokal och regional nivå – innebär det också att ledamöterna upplever att de har ett politiskt inflytande på dessa nivåer? I RDU 2014 graderade ledamöterna sitt inflytande i olika instanser. Resultaten från denna fråga redovisas i tabell 6.

När det gäller upplevt inflytande i kommun- och landstingspolitiken finns klara skillnader. De som har dubbla uppdrag upplever sig ha klart större inflytande på den subnationella nivå där de har uppdrag på än ledamöter som saknar uppdrag på denna nivå. Det är till och med så att ledamöter med kommunala uppdrag upplever sig ha större inflytande i kommunen än i riksdagen. För ledamöter med regionala uppdrag upplevs inflytandet där vara lika stort som i riksdagen. Kontrollanalyser visar också att erfarenhet av subnationella uppdrag inte tycks spela någon roll för det upplevda inflytande i riksdagsarbetet.

Tabell 6: Riksdagsledamöters upplevda inflytande i det egna landstinget och kommunen. OLS regressionsanalys (b-värden under kontroll för partitillhörighet).

	Modell A	Modell B			
	Subnat idag	Kom idag	Kom förr	LT idag	LT Kom arb
Upplevt inflytande i ditt landsting/region (0-100)	+5*	+27****			
Upplevt inflytande i din kommun (0-100)	+24****	+27****			

Kommentar: Frågan löd *I vilken utsträckning upplever du att du personligen kan påverka politiska beslut som fattas*. Ledamöterna svarade på en elvgradig skala från 0 (inte alls) till 10 (i mycket stor utsträckning). Här har skalan okodats till 0–100. Tabellens resultat är effekter av subnationella uppdrag och anställningar (b-värden) under kontroll för ledamöternas partitillhörighet. Tabellens resultat bygger på OLS-regressioner som utförligt redovisas i Karlsson (2016). Endast signifikanta effekter på .10-nivån redovisas. P-värden: **** = <.001, *** <.001, ** <.05, * <.10. Källa: RDU 2014, (Karlsson, 2015b).

Fokus i det politiska arbetet

En stor del av riksdagsarbetet bedrivs i riksdagens utskott. Det finns 272 ordinarie platser i de 15 utskotten och i EU-nämnden, och ännu fler ersätтарыplatser. Det vanliga är att en riksdagsledamot är ordinarie ledamot i ett utskott och ersättare i ett eller flera andra. Med tanke på kommunernas och landstingens stora betydelse i den svenska förvaltningsmodellen bereder i princip samtliga utskott frågor som berör subnationella politiska nivåer. Men där några utskott fokuserar mer på nationella och internationella frågor ansvarar andra i högre grad för frågor av relevans för regional och lokal nivå. Mot den bakgrunden är det intressant att fråga sig om ledamöter med subnationella politiska uppdrag flockas till vissa utskott? Utskotts fördelningen bland samtliga ledamöter (ordinarie och ersättare) efter erfarenhet av subnationella uppdrag presenteras i tabell 7.

Kommunernas enskilt största verksamhetsområde är utbildning, och det är också i utbildningsutskottet som vi hittar den största andelen ledamöter med kommunala uppdrag (51 procent), och den lägsta som aldrig haft sådana uppdrag (8). Där näst följer Näringsutskottet (50) och Trafikutskottet (46), som båda kopplar an till kommunala angelägenheter som näringslivsutveckling, regional utveckling, transporter och infrastruktur, med mera. Försvarsutskottet (46), Miljö- och jordbruksutskottet (45), Civilutskottet och Kulturutskottet (båda 39) har också relativt sett höga andelar ledamöter med kommunala uppdrag – och samtliga av dessa hanterar frågor som berör kommunala verksamheter (räddningstjänst, miljöfrågor, bostadsfrågor, kulturfrågor). Utskott som däremot i högre utsträckning fokuserar på statliga och internationella frågor har en lägre andel kommunpolitiker (som Utrikesutskottet (30), Justitieutskottet (28), EU-nämnden (28), Socialförsäkringsutskottet (27) och Skatteutskottet (27)).

Tabell 7 Riksdagsledamöternas utskottstillhörighet efter erfarenhet av subnationella uppdrag (procent bland både ordinarie ledamöter och ersättare)

	Kommunala uppdrag				Landstingsuppdrag				N
	Ja, nu	Ja, förr	Nej, aldrig	S:a	Ja, nu	Ja, förr	Nej, aldrig	S:a	
Utbildningsutskottet	51	41	8	100	0	28	72	100	39
Näringsutskottet	50	37	13	100	8	32	60	100	38
Trafikutskottet	46	43	11	100	14	27	60	100	37
Försvarsutskottet	46	40	14	100	11	29	60	100	35
Miljö- & jordbruksutskottet	45	35	20	100	10	28	62	100	40
Civilutskottet	43	37	20	100	6	26	68	100	35
Kulturutskottet	39	44	17	100	8	19	72	100	36
Arbetsmarknadsutskottet	37	39	24	100	2	22	76	100	41
Konstitutionsutskottet	37	29	34	100	3	34	63	100	38
Finansutskottet	31	46	23	100	8	23	69	100	39
Socialutskottet	30	57	13	100	8	30	62	100	37
Utrikesutskottet	30	53	18	100	5	20	75	100	40
Justitieutskottet	28	51	21	100	2	26	72	100	39
EU-nämnden	28	48	25	100	6	22	72	100	65
Socialförsäkringsutskottet	27	51	22	100	5	34	61	100	41
Skatteutskottet	27	46	27	100	5	22	73	100	37
<i>Samtliga</i>	<i>37</i>	<i>47</i>	<i>16</i>	<i>100</i>	<i>7</i>	<i>27</i>	<i>67</i>	<i>100</i>	<i>305</i>

Kommentar: Tabellens resultat bygger på självrapportering av såväl erfarenhet av tidigare uppdrag samt utskottstillhörighet. Utskotten är sorterade efter högsta andel ledamöter som idag kombinerar riksdagsuppdraget med kommunala uppdrag Källa: RDU2014.

Ett undantag från mönstret att kommunpolitiker återfinns i utskott med relevans för kommuner är Socialutskottet, som ansvarar för frågor som täcker väsentliga delar av de kommunala verksamheterna. I detta utskott är dock andelen kommunpolitiker lägre än riksdagen som helhet (30) – men utskottet har samtidigt den högsta andelen ledamöter med tidigare erfarenhet av kommunala uppdrag. Socialutskottet ansvarar också för landstingens absolut tyngsta ansvarsområde, hälso- och sjukvården, men andelen landstingspolitiker är inte högre i detta utskott än i andra. Den högsta andelen aktiva landstingspolitiker återfinns i Trafikutskottet.

En annan fråga som ställdes i RDU 2014 rörde i vilken utsträckning riksdagsledamöterna ägnar sig åt frågor med fokus på olika politiska nivåer, såsom globala frågor, EU-frågor, landstingsfrågor och kommunala frågor. Resultaten från denna fråga presenteras i Tabell 8. Resultaten visar tydligt att ledamöter med subnationella uppdrag i högre grad ägnar sig åt frågor som berör dessa nivåer även i riksdagsarbetet. Men det är ledamöter som idag har sådana uppdrag som gör denna prioritering, det finns ingen signifikant skillnad mellan ledamöter som har tidigare erfarenhet av subnationella uppdrag och de som aldrig haft sådana uppdrag.

Tabell 8: Riksdagsledamöters fokus på kommunala och landstingskommunala frågor. OLS regressionsanalys (b-värden under kontroll för partitillhörighet).

	Modell A	Modell B		
	Subnat idag	Kom idag	LT förr	LT förrarb
Ägnar som riksdagsledamot tid åt kommunala frågor (0-100)	+12****	+14***		
Ägnar som riksdagsledamot tid åt landstingskommunala frågor (0-100)			+14**	

Kommentar: Frågan löd *I hur stor utsträckning ägnar du dig som riksdagsledamot åt följande frågor? (0 inte alls – 10 i mycket stor utsträckning)*. Här har skalan omkodats till 0–100. Tabellens resultat är effekter av subnationella uppdrag och anställningar (b-värden) under kontroll för ledamöternas partitillhörighet. Tabellens resultat bygger på OLS-regressioner som utförligt redovisas i Karlsson (2016). Endast signifikanta effekter på .10-nivån redovisas. P-värden: **** = <.001, *** <.001, ** <.05, * <.10. N=277-279 P-värden: **** = <.001, *** <.001, ** <.05, * <.10. Källa: RDU 2014.

Kontrollanalyser visar vidare att det finns en svag tendens att ledamöter med subnationella uppdrag i lägre grad engagerar sig i internationella frågor och det visar sig att centerpartister säger sig ägna mest tid åt både kommunala frågor och landstingsfrågor, och miljöpartister minst tid. Som enskild förklaringsfaktor för grad av fokus på lokala och regionala frågor är erfarenhet av subnationella uppdrag en viktigare förklaringsfaktor än parti.

Finns det verkligen ett kommunparti i riksdagen?

De politiska nivåerna i Sverige är tätt sammanbundna, inte minst genom traditionen av multipla mandat. De allra flesta riksdagsledamöter har aktuella eller tidigare erfarenheter av uppdrag på subnationell nivå. Dessutom har en hög andel av dem arbetslivserfarenhet från kommunal och landstingskommunal sektor. Resultaten i detta kapitel visar att riksdagsledamöter med erfarenhet av subnationella uppdrag också har mycket tätare kontakter med lokala och regionala politiker än vad andra ledamöter har. Och eftersom det finns många belägg för att politiker normalt påverkas av relationer, erfarenheter och intressen hos grupper och organisationer som de företräder (Gilljam & Karlsson, 2015; Karlsson, 2003, 2013; Kokkonen & Karlsson, 2017) vore det rimligt att anta att de också påverkas av sin relation till kommuner och landsting i sin rikspolitiska gärning.

Men när det kommer till betydelse för riksdagsledamöternas åsikter i flernivåpolitiska frågor är effekten av subnationella uppdrag ganska beskedliga. Visst finns förväntade mönster som visar att ledamöter som har subnationella uppdrag är mer positiva till lokal självstyrelse och mindre positiva till värdet av likvärdig service i hela landet. I relation till ledamöternas partitillhörighet är effekterna av subnationella uppdrag i dessa principiella frågor substantiella. Men i

flernivåpolitiska frågor som berör skatteutjämning, den regionala nivåns framtid, lokaliseringen av sjukvården och kommunernas ansvar för skolan är effekterna av subnationella erfarenheter försumbara i relation till effekterna av riksdagsledamöternas partitillhörighet.

En tolkning av dessa resultat är att i partipolitiserade frågor, där riksdagspartierna har tagit tydlig ställning, finns litet utrymme för partiintern variation och tvärpolitisk samverkan. Men de mer principiella flernivåfrågorna om självstyrets omfattning och värdet av nationell jämlikhet är inte lika tydligt partiskiljande, och där kan erfarenheter från subnationella uppdrag få betydelse. Ytterligare frågor som inte är lika partiskiljande, men där det heller inte självklart vad ett kommunintresse skulle innebära (till exempel regionfrågan och lokaliseringen av sjukvården) finns heller ingen enhetlig hållning bland "kommunpartisterna". Och där erfarenhet av subnationella uppdrag har större betydelse för principiella frågor verkar erfarenhet av anställning få effekt i mer konkreta sakfrågor. Man kan därför spekulera i om det är andra typer av sakliga erfarenheter från kärnverksamheterna som här spelar in, snarare än att tidigare anställda bevakar kommunernas och landstingens intressen.

Det är mot bakgrund av dessa resultat tveksamt om det går att tala om ett kommunparti i riksdagen som systematiskt står bakom förslag som ligger i kommunernas och landstingens intressen. Per-Anders Roth har pekat på att det reella Kommunpartiet i svensk politik sedan lång tid tillbaka snarast återfinns utanför riksdagen, i kommunernas och landstingens nationella organisationer – nuvarande SKL (Roth, 1996) jämför (Feltenius, 2011).

Resultaten i detta kapitel har emellertid också tydligt pekat på att riksdagsledamöter som har uppdrag på lokal och regional nivå i högre grad ägnar sig åt frågor som angår dessa politiska nivåer. De väljer i högre grad utskott med relevans för sina respektive politiska nivåer och upprätthåller tätare kontakter med andra politiska företrädare för kommuner och landsting. På det sättet utkristalliserar sig kommun- och landstingspolitikerna från övriga riksdagsledamöter, vilka i relativt sett högre grad ägnar sig åt nationella och internationella frågor. Från dessa resultat är det rimligt att anta att riksdagens kommun- och landstingspolitiker åtminstone har möjligheten att se till att lokala och regionala frågor kommer upp på den politiska agendan och att deras erfarenheter har möjlighet att ge bidrag till riksdagens beredande arbete i sådana frågor.

Om vi trots allt landar i att det kan finnas fog för att tala om ett kommunparti i riksdagen är det i så fall rimligt att beskriva detta parti som ett (potentiellt) agendasättande parti än ett åsiktsdrivet parti.

Referenser

- Aars, Jacob (2014) Ties That Bind? Effects of Inter-level Mobility on MP Attitude to Local Government in Two Scandinavian Countries. *Scandinavian Political Studies*, 37(4) s. 345–365.
- Bengtsson, Mats, & David Karlsson (2012) *Demokratins svängrum. Lokalpolitikens roll i den specialreglerade verksamheten*. Rapport till SKL. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Brothén, Martin (2002) *I kontakt med omvärlden. Riksdagsledamöterna och internationaliseringen*. Stockholm: SNS.
- Brothén, Martin (2005) *Riksdagsledamöternas arbetsvecka*. Stockholm: Riksdagskommittén, Sveriges riksdag.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, & David Karlsson (2013) Sources of Elite Democratic Satisfaction. How Elected Representatives Evaluate Their Political System. I Stefan Dahlberg, Henrik Oscarsson, & Lena Wängnerud (red.), *Stepping Stones. Research on Political Representation, Voting Behavior, and Quality of Government*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Feltenius, David (2011) En ren partiangelägenhet? Om regionala och lokala intressen i författningspolitiken. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 113(3) s. 291–312.
- Fimreite, Anne Lise, Tommy Tranvik, Jacob Aars, & Yngve Flo (2006) Kommunene i sentrum – stortingsrepresentantenes oppfatninger av og holdninger til lokalnivået. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 22(3) s. 231–255.
- Gilljam, Mikael & David Karlsson (2015). Ruling Majority and Opposition: How Parliamentary Position Affects the Attitudes of Political Representatives. *Parliamentary Affairs*, 68(3) s. 555–572.
- Gilljam, Mikael, David Karlsson & Anders Sundell (2010) *Politik på hemmaplan. Tio-tusen fullmäktigeledamöter tycker om demokrati*. Stockholm: SKL Kommentus.
- Karlsson, David (2003). *En chimär av endräkt. Ideologiska dimensioner i kommunal kulturpolitik*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Karlsson, David (2013) Who do the local councillors of Europe represent? In Björn Egner, David Sweeting, & Pieter-Jan Klok (red.) *Local Councillors in Europe*. Wiesbaden: Springer.
- Karlsson, David (2015a) Local Autonomy or National Equality? A Conflict of Values and Interests for Political Leaders. *Regional & Federal Studies*, 25(1) s. 19–44.
- Karlsson, David (2015b) *Upplevelser av makt i riksdag och kommun – PM till Demokratiutredningen*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet
- Karlsson, David (2017) Inter-level trust in a multilevel political system. *Scandinavian Political Studies*, 40(3) s. 289–311.
- Karlsson, David (2018) Putting Party First. Swedish MPs and their constituencies. *Representation*, publicerad online i väntan på tryck.
- Karlsson, David & Mikael Gilljam (2014) Politikerna och flernivåsystemet. I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.) *Svenska politiker. Om folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus förlag.
- Karlsson, David & Lukas Nordin (2015). *Riksdagsundersökningen 2014*. Göteborgs universitet.

- Kjær, Ulrik (2006) The Mayor's Political Career. In Henry Bäck, Hubert Heinelt, & Annick Magnier (red.), *The European Mayor*. Wiesbaden: VS Verlag.
- Knapp, Andrew (1991) The cumul des mandats, local power and political parties in France. *West European Politics*, 14(1) s. 18–40.
- Kokkonen, Andrej & David Karlsson (2017) That's What Friends Are For: How Intergroup Friendships Promote Historically Disadvantaged Groups' Substantive Political Representation. *British Journal of Sociology*, 68(4), s. 693–717.
- Put, Gert-Jan, & Ine Vanlangenakker (2010) The extent of multiple-office holding in Belgium (2003-2009). An exploration of the underlying reasons. Papper presenterat vid The 9th 'Politicologenetmaal', Leuven.
- Roth, Per-Anders (1996) Riket, valkretsen och hemkommunen. *Lokal och regional representation i den svenska riksdagens sista andra kammare 1969*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Sandberg, Siv (2014) The Function of Multiple-Office Holding in the Decentralized Welfare State: Exploring the Deviant Finnish Case. Papper presenterat vid NOPSAs konferens i Göteborg.
- SOU (1965:54) Författningsfrågan och det kommunala sambandet. Betänkande från Länsdemokratiutredningen. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SOU (2016:48) *Regional indelning – tre nya län*: Delbetänkande från Indelningskommittén.

10

UPPSTÅR KONTAKT? RIKSDAGSLEDAMÖTERNAS INSTÄLLNING TILL MEDBORGARKONTAKTER

Patrik Öhberg & Elin Naurin

De senaste decenniernas teknologiska framsteg har underlättat för medborgare att ta kontakt med folkvalda politiker. Den som idag vill kontakta en politiker har inte bara telefon och brev att tillgå. Sociala medier och e-post har öppnat nya vägar till personlig kontakt. Politikerna är inte mer än några klick bort från medborgarna. Till den amerikanska kongressen har väljarnas kommunikation med politikerna ökat dramatiskt. Enligt en studie fyrfaldigades antalet e-mail och brev som kongressen tog emot mellan 1994 och 2005 (Fitch & Goldschmidt 2005). Omkring hälften av de amerikanska väljarna antas ha kontaktat en kongressledamot under en period av fem år (Goldschmidt & Ochreiter 2008.). Liknande utveckling syns även i andra länder (Aars & Strømsnes 2007; Hooghe & Marien 2012; Thomas & Melkers 2001).

Även om kontakten mellan väljare och valda genom teknikens försorg har förenklats betyder inte det att alla medborgare tar chansen att kontakta en politiker, eller att politiker för den delen lyssnar på alla medborgare som tar kontakt. Åtskilliga studier från USA pekar istället på att kontakter mellan politiker och medborgarna är villkorade. Studier visar att medborgarnas socioekonomiska position och partifärg är av betydelse för i vilken utsträckning som politiker besvarar medborgare som tar kontakt (Butler 2014). Det finns också en växande forskning som påtalar att det är de mer välbeställdas preferenser som förverkligas i det politiska systemet (Gilens 2012). I de uppblussade debatterna i samband med de populistiska partiernas framgångar i Europa diskuteras hur kontakten mellan politiker och medborgare egentligen ser ut. Lyssnar verkligen politiker på medborgarna och varför har de etablerade partierna inte lyckats känna av de strömningar som finns bland medborgarna? (Van der Brug, Fennemav och Tillie 2000).

I det här kapitlet ställer vi frågan om hur ledamöterna ser på att medborgarna tar kontakt med dem och i vilken utsträckning politiker åtar sig att driva

frågor som kontaktade medborgare önskar att de ska lyfta fram. Vi vill helt enkelt veta hur ledamöterna förhåller sig till medborgare som tar kontakt med dem i syfte att påverka det politiska systemet.

Tidigare forskning

I den representativa demokratin utses representanter som ska företräda medborgarna mellan valen. Tanken är enkel: istället för att medborgarna ska sätta sig in i alla detaljfrågor finns det representanter som gör jobbet åt dem. Efter utfört arbete ställs politikerna till ansvar i allmänna val. Är medborgarna nöjda får företrädarna fortsätta att utföra sitt värv, i annat fall byts de ut. Även om tanken är enkel är verkligheten mer komplicerad. Det är mycket som sker mellan valen och medborgarna kan finna anledning att höra av sig till sina representanter för att berätta för dem hur de bör agera, eller för att berätta om problem som behöver uppmärksammas. Det finns inte något givet svar på hur politiker bör agera när medborgare tar kontakt med dem och i vilken utsträckning de bör uppfylla de uppaktade medborgarnas önskemål. Svaret är beroende på vilket demokratiideal som ställs i förgrunden. Den konservativa politikern Edmund Burke förfäktade idén att en representant inte ska ta hänsyn till olika särintressen. I parlamentet finns endast ett intresse att ta hänsyn till och det är nationens. Därmed bör inte medborgarna besvära sina representanter med att försöka få dem att ändra sig i en eller annan riktning. Medborgarna är i denna modell endast indirekt involverade i det politiska arbetet; genom att utse beslutsfattarna (Held 2007). I andra mer inkluderande modeller betonas istället betydelsen av att medborgarna är aktiva mellan valen. Här ses kontaktade medborgare som en förutsättning för att politikerna ska kunna fatta rätt beslut i gemensamma angelägenheter (Altman 2010). Medborgare som tar kontakt med de folkvalda kan utifrån de lätt stiliserade modellerna vara allt från ett störande inslag till en grundläggande förutsättning i ett demokratiskt system. Oavsett svaret på den normativa frågan, kan man fråga sig hur politiker de facto reagerar när enskilda medborgare tar kontakt med dem.

Politiker som är intresserade av opinionen kan alltid studera olika opinionsundersökningar. Men när en medborgare tar kontakt med en politiker öppnar det upp en möjlighet för representanten att vinna över en väljare och stärka relationen dem emellan (Goldstein 1999). Därutöver finns det många frågor där politikerna faktiskt inte vet hur opinionen ser ut, eller där de har en felaktig uppfattning (Broockman & Skovron 2018). Som ofta är fallet inom statsvetenskapen har den mesta forskningen hittills utförts i USA. I USA är det en given utgångspunkt att väljare hör av sig till sina representanter (Verba et al 1995). Forskningen där visar att det finns anledning för kontaktande medborgare att känna både optimism och oro för hur politiker förhåller sig till direktkontakter med

medborgare. Optimismen kan komma från att politiker som blir uppvaktade av medborgare tenderar att ändra sin politik. De är faktiskt lyhörda gentemot medborgare som tar direktkontakt med dem (Bergan & Cole 2014). Oron kan komma från att det verkar spela roll vem du är: alla får inte samma svar. Forskare har till exempel skickat e-post från påhittade medborgare till amerikanska politiker för att studera i vilken utsträckning svaren beror på avsändarens socio-ekonomiska position (Butler & Broockman 2011). Namnen på de fiktiva medborgarna har varit ”kodade”. Det finns efternamn som i den amerikanska kontexten kan ses som typiskt ”vita” respektive ”svarta”. Resultaten gav vid handen att lite drygt hälften av politikerna svarade på ett e-postmeddelande när de ombads hjälpa den kontaktande medborgaren med uppgifter om hur man gör för att registrera sig som väljare. Men e-post som kom från den fiktivt svarta personen fick totalt sett färre antal svar från politikerna. Det visade sig också att vita politiker i större utsträckning svarade på e-post från den fiktiva vita avsändaren. Motsvarande mönster återfanns bland svarta politiker. Svarta politiker svarade oftare på e-post från den fiktiva avsändaren med ett svart namn. Uppföljande studier har med liknande upplägg skickat e-post till politiker där avsändaren antingen har varit advokat eller vaktmästare. Den fiktiva advokaten fick fler politiker att besvara förfrågan än vad fiktiva vaktmästaren lyckades få (Butler 2014). Studiernas resultat påminner om att det endast är på valdagen som väljarnas röster väger lika tungt. Mellan valen är kontakten mellan väljare och valda villkorad.

Forskare har också intresserat sig för vad för typ av förfrågningar av medborgare som politiker hörsammar. Där har man kunnat se att politiker föredrar att hjälpa kontaktande medborgare med allmänna upplysningar, än att tydliggöra den egna politiska positionen. Forskare har i samarbete med medborgare ställt olika frågor till politiker. I en studie ställdes två typer av frågor. Antingen skrev en medborgare till en politiker och efterfrågade uppgifter gällande villkoren för medborgarskap eller så skrev de till politikern och frågade om dennes personliga inställning i migrationsfrågor (Butler, Karpowitz & Pope 2012). Politikerna i undersökningen visade sig mer benägna att hjälpa avsändaren med information om medborgarskap än att tydliggöra sin position i en specifik sakfråga. Tolkningen av resultatet var att politiker inte vill skapa onödiga spänningar gentemot kontaktande medborgare. I e-postmeddelandet framgick nämligen inte avsändarens egen position. Av den anledningen blev det mer riskfritt att skapa en relation med den kontaktande medborgaren genom att hjälpa till med en allmän sakupplysning. Liknande resultat har i senare forskning upprepats (Harden 2013).

Även om de amerikanska studierna är intressanta är det viktigt att konstatera att de utspelar sig i ett kandidat-centrerat system, där partiets roll har en förhållandevis undanskymd roll. En amerikansk politiker behöver inte i samma utsträckning som politiker i particentrerade parlamentariska system förhålla

sig till det egna partiets inställning. På så sätt är en politikers position i ett particenterat system mer komplicerad. Politiker i particenterade system ska inte bara balansera medborgarnas åsikter gentemot sina egna, de måste även ta hänsyn till partiets inställning i den aktuella frågan. Undersökningar från Sverige visar exempelvis att politiker är mindre intresserade av att svara på kontaktande medborgares förfrågningar om medborgarnas policyförslag går emot det egna partiets inställning. En svensk politiker är alltså mindre benägen att besvara medborgare som tar direktkontakt om det finns en konflikt mellan medborgarnas åsikter och partiets (Öhberg & Naurin 2015). Vidare har vi funnit att partikollegorna tycker att det är problematiskt om en politiker besvarar e-post från kontaktande medborgare ifall medborgarnas önskemål går emot partilinjen (Naurin & Öhberg 2018). Det betyder att politikernas svar till medborgarna förmodligen inte bara har att göra med vilka medborgarna är, utan även om vilken inställning partiet har och om kollegorna inte uppskattar politiker som möter upp medborgare som har åsikter som går emot partiets. Det är alltså långt ifrån självklart att en politiker svarar kontaktande medborgare.

Vi kommer i den här studien ha tre olika ingångar när vi ska försöka förstå vad som påverkar riksdagsledamöternas allmänna inställning till kontaktande medborgare. Den första är politikernas bakgrund. Vi vet sedan tidigare att svenska kommunpolitiker har olika syn på medborgarprotester. I korthet kan sägas att politiker på vänsterskalan är mer positivt inställda till protestaktioner än vad politiker till höger är och att politiker som tillhör det parti som är med och styr i kommunen är mer restriktiva i sin syn på protester (Gilljam, Persson & Karlsson 2012). Det betyder att ideologi och position kan ha betydelse för riksdagsledamöternas inställning till medborgare som tar kontakt. Den andra är att politikernas representationssyn kan spela roll. Det är ett gammalt antagande att hur en politiker ser på sin roll som representant påverkar hur de utför sitt uppdrag (Miller & Stokes 1963). För att påminna om vad vi tidigare skrev; Edmund Burke gav inte mycket för medborgarnas möjligheter att påverka sina företrädare mellan valen. Något förenklat kan man se det som att politikern har att bestämma sig för vem hen ska representera; är det i första hand partiet, väljarna eller sig själv? Från tidigare vet vi att bland svenska politiker brukar partiet vara det som kommer först, därefter den egna åsikten och på tredje plats den enskilda väljaren (Gilljam, Karlsson och Sundell 2010). Det gör att vi i vår undersökning vill studera om inställningen till medborgarkontakter samverkar med vilket representantfokus riksdagsledamöten har. Den tredje ingången vi använder är politikernas personliga strävanden. Riksdagsledamöternas attityd till medborgarkontakter kan påverkas av deras egna framtidsplaner. Vi vet sedan tidigare att karriärambitioner är en faktor som påverkar politikers inställning till medborgarnas åsikter. Från amerikanskt håll har man funnit att politiker med ambitionen att ta

sig uppåt i det politiska systemet är mer intresserade än andra politiker av att ta reda på vad medborgarna tycker och tänker (Maestas 2000). På svensk mark verkar det däremot vara annorlunda. Politiker med karriärambitioner har i liknande undersökningar visat sig vara mindre intresserade av enskilda medborgares åsikter och mer noga med att följa sitt parti (Öhberg 2017). Skillnaderna mellan Sverige och USA kan vara att i ett tydligt kandidatcentrat system är det relationen till väljarna som avgör den politiska framtiden för den enskilde kongressledamoten. Medan det i ett particentrerat system i högre grad är partiinterna förhållanden som avgör dennes politiska framtid, därmed blir de enskilda medborgarna av lägre intresse för den som strävar uppåt.

Forskningsdesign

Kapitlet bygger främst på Riksdagsundersökningarna från 2010 och 2014. I bägge dessa undersökningar ställdes frågor till riksdagsledamöterna om hur effektiva olika typer av politiskt deltagande från medborgarnas sida är. En av kapitlets mest centrala frågeformuleringar lyder: *Det finns olika uppfattningar om hur medborgarna på ett effektivt sätt kan påverka politiken. Kan du med hjälp av nedanstående skala ange hur effektiva följande sätt att påverka politiken är?* 0 = "Inte alls effektivt", 10 = "Mycket effektivt". De alternativ som räknades upp var: Partiarbete, aktionsgruppsarbete, fackligt engagemang, rösta i valen, rösta i folkomröstningar, kontakta politiker, uppmärksamhet i media, namninsamling, demonstrationer, olagliga protestaktioner samt köpa/bojkotta varor.

För att studera i vilken utsträckning som riksdagsledamöterna har drivit frågor som kontaktande medborgare uppmanade dem att göra kommer vi att använda en fråga som ställdes 2014. Frågan löd: *"Har Du som politiskt förtroendevald under de senaste två åren personligen tagit initiativ till, eller stött, förslag i följande frågor?"*. Frågor som förts fram av enskilda väljare". Skalan gick från "Nej, har inte lagt/stött förslag i dessa frågor" "Ja, har stött andras förslag", "Ja, har fört fram egna förslag i offentliga diskussioner", "Ja, har formellt lagt förslag/motion", "Ja, har lagt förslag som bifallits" (se kapitel 4 i denna volym för fler analyser av denna fråga; Karlsson och Wängnerud 2018).

För att få en djupare förståelse för ledamöternas inställning till kontaktande medborgare kommer vi dock börja med att undersöka hur ledamöterna ser på den mer normativa frågan – Hur mycket inflytande bör kontaktande medborgare ha? I Riksdagsundersökningen från 2014 fanns en fråga om just detta: *Hur stort inflytande anser Du att var och en av följande aktörer bör ha över den politik som förs på nationell nivå i Sverige?* De aktörer som ledamöterna hade att ta ställning till var följande: riksdagen, regeringen, medborgarna, statliga myndigheter, näringslivet, journalister, intresseorganisationer, professionella

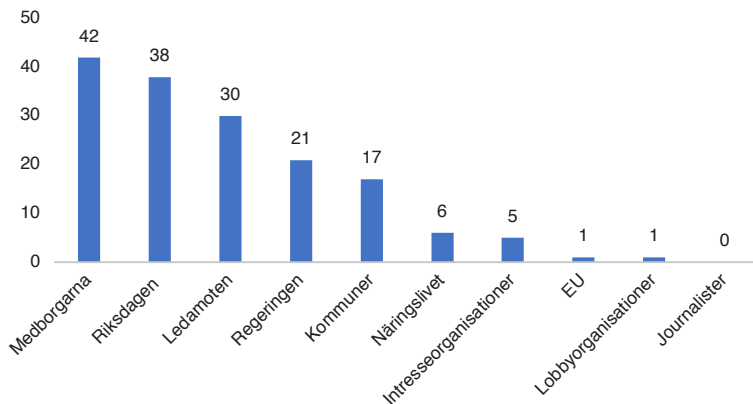
lobbyister, kommuner och landsting, EU och ”du själv”. Ledamöterna erbjöds tre olika svarsalternativ: ”Bör ha mindre inflytande”, ”Bör ha samma inflytande som idag” samt ”Bör ha mer inflytande” (se vidare kapitel 11 i denna volym för fler analyser av denna fråga, Karlsson 2018). Ytterligare frågor Riksdagsundersökningarna 2010 och 2014 kommer att vävas in i texten. Vi tillåter oss också att göra några återblickar till tidigare års riksdagsundersökningar när det är relevant.

Som nämndes ovan är det främst tre faktorer som vi intresserar oss för när det gäller att förstå ledamöternas förhållningssätt till medborgare som tar kontakt. Den första faktorn är partitillhörighet. Den andra faktorn rör ledamöternas inställning till att representera enskilda medborgare. För att mäta ledamotens representationsfokus använde vi följande fråga: ”Hur viktiga är följande uppdrag för Dig personligen som riksdagsledamot?” Bland alternativen fanns ”Problem för enskilda väljare/människor”. Svartalternativen var: ”Mycket viktigt”, ”Ganska viktigt”, ”Ganska oviktigt” och ”Helt oviktigt”. I regressionsmodellen har vi vänt på skalan, så höga värden innebär att det är viktigt att representera den enskilda väljaren. Faktor nummer tre handlar om ledamöternas karriärambitioner. För att mäta karriärambitioner har vi utgått från en fråga som handlar om ledamöternas framtidsplaner för de kommande tio åren: ”Vad skulle du helst vilja vara om tio år? (Fler än ett alternativ kan markeras)”. Riksdagsledamöterna hade tolv olika alternativ att välja bland. Alternativen var: ”ledamot av Sveriges riksdag”, ”gruppledare för din partigrupp i Sveriges riksdag”, ”ordförande i något av riksdagsutskottet”, ”ordförande för någon landsomfattande organisation/förening”, ”partiledare”, ”statsråd i den svenska regeringen”, ”ledamot av Europaparlamentet”, ”gruppledare för din europeiska partigrupp i Europaparlamentet”, ”ordförande i något av Europaparlamentets utskott”, ”ordförande för någon europeisk organisation/förening”, ”EU-kommissionär”, ”dragit mig tillbaka från det offentliga livet”. ”Karriärambitioner” bedöms den ha som vill bli partiledare, statsråd samt positioner inom EU-organisationen (för en mer utförlig diskussion om hur man mäter karriärambitioner se Öhberg 2017). Vi kommer i våra modeller även kontrollera för kön, ålder (Hooghe & Marien 2012) senioritet (Öhberg 2017) och valkretsarnas storlek (Carey & Shugart 1995).

Resultat

När riksdagsledamöterna normativt uttalar sig om hur mycket makt olika aktörer bör ha prioriteras medborgarna högt. I figur 1 visas andelen av riksdagsledamöterna som anser att uppräknad grupp ska ha mer inflytande i relation till vad de i dag har.

Figur 1. Vilka bör ha mer inflytande över svensk politik (procent)

Kommentar: I riksdagsundersökningen från 2014 ställdes frågan: Hur stort inflytande anser Du att var och en av följande aktörer bör ha över den politik som förs på nationell nivå i Sverige?. De aktörer som ledamöterna hade att ta ställning till var följande: riksdagen, regeringen, medborgarna, statliga myndigheter, näringslivet, journalister, intresseorganisationer, professionella lobbyister, kommuner och landsting, EU och "du själv". Ledamöterna erbjöds tre olika svarsalternativ: "Bör ha mindre inflytande", "Bör ha samma inflytande som idag" samt "Bör ha mer inflytande". (Se vidare kapitel 11 i denna volym för fler analyser av denna fråga, Karlsson 2018).

Resultatet i figuren pekar på att medborgarna är den grupp som riksdagsledamöterna tycker ska ha mest inflytande (42 procent). Därefter följer riksdagen (38 procent) och på tredje plats kommer ledamöten själv (30 procent). Skillnaden mellan riksdagen och medborgarna är emellertid inte statistiskt signifikant. Medborgarna och riksdagen är följaktligen de två aktörer som enligt riksdagsledamöterna borde ha mer inflytande i den representativa demokratin. I botten hittar vi näringslivet, intresseorganisationer, EU, lobbyister och journalister. Det finns faktiskt inte en enda riksdagsledamot som anser att journalister bör ha mer inflytande än vad de i dag har. Däremot anser närmare 70 procent av ledamöterna att journalisternas makt borde minska. Som en liten utvikning kan man fråga sig om ledamöternas kritiska inställning till journalisternas är en del av den populistiska våg som slagit in över det politiska landskapet. Men den kritiska inställningen till journalister är inte något nytt. 1985 ombads ledamöterna svara på frågan: *I vad mån har följande faktorer haft en negativ inverkan på väljarnas förtroende för politiker och partier under de senaste 15–20 åren?*, bland de uppräknade faktorerna fanns *journalisternas sätt att bevaka politiken*. Det visade sig då att 98 procent av ledamöterna tyckte att journalisternas rapportering om det som sker i politiken var en mycket/ganska viktig faktor för medborgarnas negativa inställning till politiker. Journalisternas sätt att bevaka politiken var för övrigt den viktigaste orsaken, enligt politikerna, till att förtroende

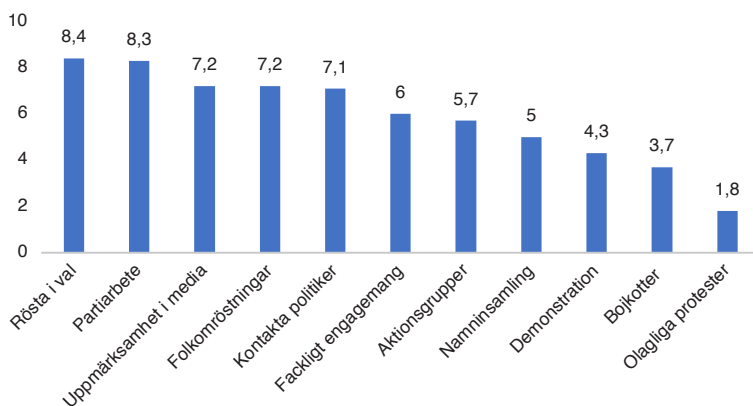

för dem sjönk. Samma fråga ställdes även 2002. Mönstret återkom. Nästan alla ledamöter (97 procent) ansåg då att journalisterna var en viktig orsak till att medborgarna misstrorde politiker. Riksdagspolitikernas kritiska förhållningssätt till journalister är således inte något nytt fenomen.

Effektivt att kontakta politiker?

I figur 2 illustreras hur effektiva riksdagsledamöterna själva tycker att direkta kontakter med dem är i relation till andra sätt att påverka politiken.

Figur 2. Effektiva sätt för medborgare att påverka (medelvärde)

Kommentar: Frågan som ställdes löd: "Det finns olika uppfattningar om hur medborgarnas på ett effektivt sätt kan påverka politiken. Kan du med hjälp av nedanstående skala ange hur effektiva följande sätt att påverka är?" Svarsalternativen gick från: 0 = "inte alls effektivt" till 10 = "mycket effektivt".

Resultaten rangordnas från det som är mest effektivt till det sätt som är minst effektivt att utöva politiskt inflytande på. Rösta i val (8,4) och att vara partimedlem (8,3) är enligt riksdagsledamöterna de allra mest effektiva sätten att påverka politiken. Steget därefter är att vända sig till media (7,2), delta i folkomröstningar (7,2), men även att kontakta politiker (7,1). Längre ned på listan kommer sedan fackligt engagemang (6,0), vara med i aktionsgrupper (5,7), skriva under namninsamlingar (5,0), delta i demonstrationer (4,3) och köpbojkotter (3,7). Det som anses vara allra minst effektivt är att engagera sig i olagliga protester (1,8). Vi kan därför konstatera att i jämförelse med andra sätt att påverka politiken ger ledamöterna en relativt optimistisk bild av möjligheterna för kontaktande medborgare att påverka för politik.

Vilka politiker tycker att det är mer effektivt att kontakta dem?

Men finns det då några skillnader bland riksdagsledamöterna i hur effektivt de anser att det är att kontakta en politiker? I vår upptakt berättade vi om kontakten mellan väljare och valda är villkorad när det kommer till vilka politikerna lyssnar till. Nu ställer vi den mer grundläggande frågan om det finns skillnader mellan politiker och nyttan med att faktiskt kontakta dem. Det är fyra olika faktorer som vi är intresserade av – betydelsen av ideologi, maktinnehav, rolluppfattning och karriärambitioner. Den data som vi använder oss av gör det inte möjligt för oss att klargöra om de enskilda ledamöterna som satt 2010 och 2014 har ändrat inställning. Vi kan därför inte använda oss av panelkomponenten fullt ut. Istället redovisar vi två olika modeller, en för respektive undersökningsår. Resultaten redovisas i tabell 1.

Av tabell 1 framgår att riksdagsledamöter som tycker det är viktigt att representera enskilda medborgare även anser att det är effektivt att ta kontakt med politiker. Politikernas rolluppfattning hänger således samman med hur de uppfattar kontakten med medborgare. Ju mer en ledamot säger sig fokusera på enskilda medborgare, desto effektivare anses det vara att ta kontakt med en politiker. Däremot finns det ingen tydlig effekt av politisk hemvist och huruvida ledamöterna är i opposition eller regeringsställning. De enda signifikanta resultaten är att 2010 var ledamöter från Liberalerna mer positiva och 2014 är det istället centerpartistiska ledamöter som är mest positiva. Det kan dock sägas att när vi slog samman alla de uppräknade alternativen och jämför medelvärden för 2010 respektive 2014 och samtidigt jämförde de politiska blocken med varandra kunde vi notera att riksdagsledamöter från Alliansen blev signifikant mindre positiva till medborgarnas olika möjligheter att utöva inflytande över politiken. Medelvärdet sjunker från 5,7 2010 till 5,4 2014. Skillnaden är inte dramatisk, men noterbar. De rödgröna blev istället något mer positiva. Medelvärdet ökade från 6,2 2010 till 6,4 2014. Skillnaden är emellertid inte signifikant. Av medelvärdena framgår det att riksdagsledamöter från de rödgröna i allmänhet är mer positivt inställda till medborgarnas möjligheter att utöva inflytande i politiken än vad ledamöter från Alliansen är. Ledamöter från de rödgröna var mer positivt till alla aktiviteter år 2014 förutom att rösta i folkomröstningar, ta kontakt med politiker och kontakta medier. I de fallen föreligger inte några skillnader mellan de bägge blocken. Den största skillnaden mellan blocken fanns i bedömningen av att engagera sig fackligt. Där skiljer sig det mer än två skalsteg i bedömningen av betydelsen av fackligt engagemang. Sverigedemokraternas inställning till medborgarnas möjligheter till inflytande ändrades inte mycket mellan mätperioder. År 2010 var medelvärdet 5,1 och 2014 låg det på 5,2.

Tabell 1. Riksdagsledamöterna och hur effektivt det är för medborgare att kontakta politiker (OLS)

	Effektivt att kontakta politiker	
	2010	2014
Representationsfokus på enskilda väljare	0.68*** (0.17)	0.64*** (0.16)
Socialdemokraterna (Vänsterpartiet utgör referens)	0.33 (0.48)	0.60 (0.52)
Centerpartiet	1.00 (0.61)	1.07* (0.65)
Liberalerna	1.01* (0.60)	0.92 (0.68)
Moderaterna	0.59 (0.48)	0.24 (0.55)
Kristdemokraterna	0.77 (0.62)	0.69 (0.73)
Miljöpartiet	0.11 (0.59)	0.24 (0.60)
Sverigedemokraterna	0.06 (0.64)	-0.41 (0.58)
Karriärambitioner	0.16 (0.23)	-0.11 (0.26)
Kvinna	0.56** (0.22)	0.20 (0.23)
Ålder (1933-1992)	0.00 (0.01)	-0.00 (0.01)
Senioritet (1977-2014)	0.02 (0.02)	0.00 (0.02)
Stora valkretsar (Göteborg/Malmö/Stockholm)	-0.22 (0.25)	0.11 (0.26)
Konstant	-33.98 (43.68)	7.90 (39.79)
Observationer	286	268
R ²	0.14	0.12

Kommentar: Frågan som ställdes löd: "Det finns olika uppfattningar om hur medborgarnas på ett effektivt sätt kan påverka politiken. Kan du med hjälp av nedanstående skala ange hur effektiva följande sätt att påverka är?" De alternativ som räknades upp var: Partiarbete, aktionsgruppsarbete, fackligt engagemang, rösta i valen, rösta i folkomröstningar, kontakta politiker, uppmärksamhet i media, namninsamling, demonstrationer, olagliga protestaktioner samt köpa/bojkotta varor. I tabellen ingår alternativet "kontakta politiker". Svartalternativen gick från: 0 = "inte alls effektivt" till 10 = "mycket effektivt". Standard fel inom parentes *** p < 0.01, ** p < 0.05, * p < 0.1

Fortsätter vi att studera tabellen kan vi se att karriärambitioner inte har någon betydelse för ledamöternas bedömning av hur effektivt det är att ta kontakt med politiker. I övrigt är det bara kön bland kontrollvariablerna som spelar roll. Kvinnliga ledamöter är mer positiva i sina bedömningar kontaktande medborgare än vad manliga ledamöter är, men det gäller endast för 2010 och inte 2014.

För att svara på vår fråga om det finns några skillnader mellan ledamöterna när det kommer till deras inställning till hur effektivt det är för medborgarna att ta kontakt med dem, finns det i huvudsak en faktor som är betydelsefull och det är hur riksdagsledamöterna definierar sitt uppdrag. De som säger sig ha den

enskilde medborgaren i fokus tycker att också att kontaktade medborgare har större möjlighet att påverka än andra ledamöter.

Den cyniske läsaren undrar kanske om det inte bara är läpparnas bekännelse och att det ingår i rollen som politiker att påstå sig företräda den lilla människan. Men faktum är att andelen riksdagsledamöter som uppger att det är mycket viktigt att företräda den enskilde medborgaren har mer än halverats. 1985 var det nästan hälften av alla ledamöter som uppgav den enskilde medborgaren var mycket viktig att fokusera på (49 procent). 2014 hade den siffran sjunkit till 23 procent. Sålunda är det inte så att ledamöterna slentrianmässigt påstår att företräda den enskilde medborgaren är något helt centralt. Det förs en diskussion om att politiken har personifierats. Om det är en korrekt beskrivning eller inte är en pågående debatt (Karvonen 2010). Men utifrån Riksdagsundersökningarna framstår det inte som att den enskilde medborgaren står mer i fokus idag än vad hon gjorde för 35 år sedan.

Men att den enskilde medborgaren inte står i omedelbart fokus innebär ingalunda att riksdagsledamöterna är i avsaknad av regelbunden kontakt med enskilda medborgare. I Riksdagsundersökningen från 2014 ställdes en fråga om hur ofta olika grupper i samhället tar kontakt med riksdagsledamöterna. Tidsintervallerna i frågeställningen var: dagligen, flera gånger i veckan, någon gång i veckan, någon gång i månaden, någon gång i halvåret, någon gång om året samt aldrig. Ledamöterna uppgav då att de hade ganska intensiva kontakter med medborgarna. 95 procent av ledamöterna sa att de minst en gång i veckan blir kontaktade av medborgare och 18 procent av dem hade daglig kontakt med medborgare. Det är lite svårt att uttala sig om utveckling över tid, men när ledamöterna 1996 fick motsvarande fråga, uppgav 94 procent av ledamöterna att de minst en gång i veckan är i kontakt med enskilda medborgare. Det vikande intresset av att sätta den enskilde medborgaren i fokus verkar åtminstone vid en ytlig betraktelse inte vara relaterad till att kontaktande medborgare skulle ha minskat över tid.

Lyfter politikerna frågor som medborgarna uppmanat dem att driva?

Vår andra frågeställning gäller i vilken utsträckning som ledamöter driver vidare frågor som kontaktande medborgare vill att de ska hörsamma. Även om ledamöterna tidigare uppgav att de i lägre utsträckning än förr har den enskilde medborgaren som sitt personliga fokus är det endast 11 procent av representanterna i riksdagen som svarar att de inte alls har agerat och fört frågor vidare som enskilda medborgare velat att de ska driva. 21 procent av ledamöterna säger att de offentligt fört fram kontaktande medborgares åsikter, 40 procent av ledamöterna säger att de har lagt fram en motion i ärendet och 8 procent säger att de lyckats driva frågan hela vägen och lagt fram ett förslag som har bifallits. Riksdagsledamöterna verkar alltså inte stänga möjligheten för kon-

taktande medborgare att påverka politiken, men bilden som framträder är knappast den av politikern som systematiskt puttas framåt av kontaktande medborgare.

I tabell 2 illustreras vilka politiker som uppger att de drivit frågor som enskilda medborgare lyft fram. Återigen kan vi se att ledamöter med ett fokus på enskilda väljare också är mer aktiva med att driva frågor som kontaktande medborgare tycker är viktiga. Bland riksdagsledamöter som säger att det är helt/ganska oviktigt att ha den enskilde medborgaren i fokus är det 24 procent som uppger att de inte har agerat alls. Bland dem som säger att det är mycket viktigt att representera den enskilde medborgaren, är det endast 2 procent som inte har gjort något.

Tabell 2. Riksdagsledamöterna och i vilken utsträckning som de driver frågor som enskilda medborgare velat att de driver (OLS)

	<i>Drivit frågor som enskilda medborgare fört fram</i>
Representationfokus på enskilda väljare	0.44*** (0.10)
Socialdemokraterna (<i>Vänsterpartiet utgör referens</i>)	0.42 (0.33)
Centerpartiet	1.12*** (0.40)
Folkpartiet	0.73* (0.42)
Moderaterna	0.30 (0.35)
Kristdemokraterna	0.76* (0.45)
Miljöpartiet	0.28 (0.39)
Sverigedemokraterna	0.12 (0.36)
Karriärambitioner	0.37** (0.16)
Kvinna	-0.11 (0.14)
Ålder (1933–1992)	-0.01 (0.01)
Senioritet (1977–2014)	-0.01 (0.01)
Stora valkretsar (Göteborg/Malmö/Stockholm)	-0.24 (0.16)
Konstant	37.11 (24.46)
Observationer	249
R ²	0.19

Kommentar: Frågan löd: "Har Du som politiskt förtroendevald under de senaste två åren personligen tagit initiativ till, eller stött, förslag i följande frågor?". Frågor som förts fram av enskilda väljare". Skalan gick från "Nej, har inte lagt/stött förslag i dessa frågor" "Ja, har stött andras förslag", "Ja, har fört fram egna förslag i offentliga diskussioner", "Ja, har formellt lagt förslag/motion", "Ja, har lagt förslag som bifallits". Resultaten är robusta även när vi använder ordered logit regression. Standard fel inom parantes. *** p < 0.01, ** p < 0.05, * p < 0.1

Går vi vidare i tabellen kan vi se att det inte finns så stora partiskillnader. De partier som skiljer sig från de vänsterpartistiska ledamöterna är Centerpartiet och Kristdemokraterna. Ledamöter från dessa partier är mer aktiva med att driva frågor som kontaktande medborgare vill att de ska lyfta fram. Samma sak gäller för politiker med karriärambitioner. Politiker som tänker sig att göra en framträdande karriär är mer hågade att driva enskilda medborgares hjärtefrågor. I övrigt finns det inte några tydliga mönster bland kontrollvariablerna. Tilläggas kan att om vi kontrollerar för ledamöternas inställning till hur effektiva medborgarkontakter är har det ingen effekt på resultaten. Ledamöternas bedömning hur effektivt det är att kontakta en politiker har inget att göra med i vilken utsträckning som de själva driver dessa frågor.

Slutsatser

Det blir allt enklare för enskilda medborgare att ta kontakt med politiker. Den tekniska utvecklingen har gjort att avståndet mellan medborgare och politiker har minskat. De flesta riksdagsledamöter finns på de sociala medierna. Hälften av riksdagsledamöterna säger sig också ha daglig kontakt med medborgare via sociala medier. Medborgare som vill göra sina röster hörda har därför ett gyllene tillfälle att på ett enkelt sätt komma i kontakt med en politiker. Men på samma gång visar forskningen att kontakten mellan väljare och valda är villkorad. Alla medborgare är inte intresserade av att kontakta politiker och heller inte hågade att prata med politiker som kontaktar dem (Broockman 2014). Medborgare som söker kontakt med politiker vill helst ha kontakt med dem som delar deras bakgrund och åsikter (Broockman & Ryan 2016). På samma gång påverkar medborgarnas socioekonomiska status politikernas vilja att upprätta kontakt och lyssna på kontaktande medborgare (Butler 2014). Detta indikerar att den deskriptiva komponenten är en viktig beståndsdel i den representativa demokratin. Men det innebär också att politiker och medborgare väljer bort varandra. Ju mer intensiva kontakten mellan väljare medborgare och politiker blir på grund av sociala medier, desto mer ökar risken att både medborgare och politiker hamnar i polariserade bubblor (Broockman & Skovron 2018). I populismens kölvatten finns förklaringar som pekar på att de etablerade partierna inte varit förmögna att läsa av det som sker i samhället (Van der Brug, Fennema & Tillie, 2000). Istället för att lyssna till kontaktande medborgare och deras oro har det funnits tendenser att de har negligerats. Priset har blivit högt för de etablerade partier som nu har att konkurrera med framgångsrika partier vars bärande idé är att de har närmare kontakt med folkviljan (Muller 2016).

Med detta i åtanke har vi studerat hur svenska riksdagsledamöter ser på kontaktande medborgare. Hur effektivt är det för enskilda medborgare att

kontakta riksdagsledamöter och i vilken utsträckning driver de frågor som kontaktande medborgare vill att de ska lyfta fram?

Den generella bilden är att riksdagsledamöterna är ganska optimistiska när det gäller de kontaktande medborgarnas möjligheter att påverka politiken. De mest positiva ledamöterna är de som personligen prioriterar kontakten med enskilda medborgare. Ett varningstecken är samtidigt att just den typen av ledamöter har kraftigt minskat i riksdagen. Under de senaste 30 år har de som anser det vara mycket viktigt att fokusera på enskilda medborgare reducerats med hälften. Likväl; även om ledamöternas fokus på just enskilda medborgares problem har minskat, är det tämligen många ledamöter som uppger att de driver frågor som kontaktande medborgare bett dem att föra fram. Det ger en något tvetydig bild av hur mycket inflytande kontaktande medborgare har att räkna med. Å ena sidan är det allt färre politiker som anser att den enskilde medborgaren är central i den dagliga gärningen som politiker, å andra sidan anser ledamöterna att kontaktande medborgare bör ha mer inflytande och att medborgarna relativt sett också har inflytande i det politiska systemet. Därtill kan läggas att de flesta ledamöter är beredda att driva frågor som kontaktande medborgare vill att de ska prioritera. Det blir därför lite oklart hur dessa två bilder går ihop. Det finns en risk att ledamöterna generellt sett är mindre intresserade av att hörsamma kontaktande medborgare. Istället väljer de att företräda medborgare som påminner om dem själva, vilket kan förstärkas av att det i huvudsak också är den typen av medborgare som hör av sig till dem. På så sätt riskerar kontakten mellan väljare och valda mellan valen göra politiken mer polariserad och mindre representativ. Än så länge finns det för lite forskning i Sverige för att man ska kunna ge ett mer uttömmande svar. Men frågan är angelägna och förtjänar ett svar.

Referenser

- Aars, Jacob & Kristin Strømsnes (2007) Contacting as a channel of political involvement: Collectively motivated, individually enacted. *West European Politics*, 30(1) s. 93–120.
- Altman, David (2010) *Direct democracy worldwide*. Cambridge University Press.
- Bergan, Daniel E. & Richard T. Cole (2015) Call Your Legislator: a field experimental study of the impact of a constituency mobilization campaign on legislative voting. *Political Behavior*, 37(1) s. 27–42.
- Broockman, David E. (2014) Distorted communication, unequal representation: constituents communicate less to representatives not of their race. *American Journal of Political Science* 58(2) s. 307–321.
- Broockman, David E., & Timothy J. Ryan (2016) Preaching to the choir: Americans prefer communicating to copartisan elected officials. *American Journal of Political Science* 60(4) s. 1093–1107.
- Broockman, David E. & Christopher Skovron (2018). Bias in Perceptions of Public Opinion among Political Elites. *American Political Science Review*, first view.
- Butler, Daniel M. (2014) *Representing the advantaged: How politicians reinforce inequality*. Cambridge University Press.
- Butler, Daniel M. & David E. Broockman (2011) “Do politicians racially discriminate against constituents? A field experiment on state legislators” *American Journal of Political Science*, 5(3) s. 463–477
- Butler, Daniel M., Christopher F. Karpowitz & Jeremy C. Pope (2012) A field experiment on legislators’ home styles: Service versus policy. *The Journal of Politics* 74(2) s. 474–486.
- Carey, John M. & Matthew Soberg Shugart (1995) Incentives to cultivate a personal vote: A rank ordering of electoral formulas. *Electoral studies*, 14(4) s. 417–439.
- Fitch, Brad & Kathy Goldschmidt (2005) *Communicating with Congress: How Capitol Hill is coping with the surge in citizen advocacy*. Congressional Management Foundation.
- Gilens, Martin (2012) *Affluence and influence: Economic inequality and political power in America*. Princeton University Press.
- Gilljam, Mikael, Mikael Persson & David Karlsson (2012) Representatives' Attitudes Toward Citizen Protests in Sweden: The Impact of Ideology, Parliamentary Position, and Experiences”. *Legislative Studies Quarterly*, 37(2) s. 251–268.
- Gilljam, Mikael, David Karlsson & Anders Sundell (2010). Representationsprinciper i riksdag och kommuner”. I Martin. Brothén och Sören Holmberg (red) *Folkets representanter. En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Goldschmidt, Kathy & Leslie Ochreiter (2008) *Communicating with congress: how the internet has changed citizen engagement*. Congressional Management Foundation.
- Goldstein, Kenneth M. (1999) *Interest groups, lobbying, and participation in America*. New York: Cambridge.

- Harden, Jeffrey. J. (2013) Multidimensional responsiveness: the determinants of legislators' representational priorities. *Legislative Studies Quarterly*, 38(2) s.155–184.
- Held, David (1997) *Demokratimodeller*. Göteborg: Daidalos.
- Hooghe, Marc & Sofie Marien (2012) How to reach members of Parliament? Citizens and members of Parliament on the effectiveness of political participation repertoires. *Parliamentary Affairs*, 67 (3) s. 536–560.
- Karlsson, David (2018) Upplevelser av makt i riksdag och kommun. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Karlsson, David & Lena Wängnerud (2018) Social representation i riksdagen. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Karvonen, Lauri (2010) *The Personalization of Politics. A study of Parliamentary Democracies*. University of Essex: ECPR Press
- Maestas, Cherie (2000) Professional legislatures and ambitious politicians: Policy responsiveness of state institutions. *Legislative Studies Quarterly*, 25 (4) s. 663–690.
- Miller, Wakken E. & Donald E. Stokes (1963) Constituency influence in Congress. *American Political Science Review*, 57(1) s. 45–56.
- Muller, Jan-Werner (2016) *What is Populism?* Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Naurin, Elin & Patrik Öhberg (2018) The Party's View of Dyadic Responsiveness: A Survey Experiment in Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 41 (2) s. 121–143
- Thomas, John Clayton & Julis E. Melkers (2001) Citizen contacting of municipal officials: Choosing between appointed administrators and elected leaders. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 11(1) s. 51–72.
- Van der Brug, Wouter, Meindert Fennema, & Jean Tillie (2000) Anti-immigrant parties in Europe: Ideological or protest vote? *European Journal of Political Research*, 37(1) s. 77–102.
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman & Henry E. Brady (1995) *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge: Harvard University Press
- Öhberg, Patrik (2017) *Ambitious Politicians: The Implications of Career Ambition in Representative Democracy*. University Press of Kansas.
- Öhberg, Patrik & Elin Naurin (2016) Party-constrained policy responsiveness: A survey experiment on politicians' response to citizen-initiated contacts. *British Journal of Political Science*, 46(4) s. 785–797.

11

UPPLEVELSER AV MAKT I RIKSDAG OCH KOMMUN

David Karlsson

I all forskning om politik och demokrati är makt ett centralt begrepp. Vi vill veta vilka institutioner, aktörer och krafter som har inflytande över politiken för att kunna ta ställning till om situationen är tillfredsställande eller behöver förändras. En del av makten är formell och synlig. Vi vet vem som enligt lagar och regler har befogenhet att fatta vissa beslut, och vem som lyder under vem i den offentliga hierarkin. Men mycket av makten är informell, och därför svårare att få korn på. Att mäta osynlig informell makt är därför en utmaning för forskningen. Ett sätt att ta sig an denna uppgift är att utgå från så kallad ryktesmakt, det vill säga att be insatta bedömare att uppskatta hur stort inflytande olika aktörer har (se till exempel Boogers, 2014; Hunter, 1953). Metoden har också upprepade gånger använts för att undersöka politisk makt i Sverige genom att utgå från politikernas upplevelser (Bäck, 2005; Gilljam, Karlsson, & Sundell, 2010; Karlsson, 2006; Karlsson & Gilljam, 2015; Skoog & Karlsson, 2015).

Metoden har sina brister, inte minst för att en del av maktutövningen sker i det fördolda och därmed inte är känd för alla i omgivningen. Makt tar sig många uttryck och det är möjligt att olika bedömare väger in olika saker när det uppskattar hur mycket makt någon har. Det kan också hända att politiska egenintressen färgar bedömningen.

Metodens styrka ligger i att politiker normalt har bättre insyn än de flesta i hur det politiska arbetet bedrivs. Makt är något som ständigt problematiseras i politiska kretsar och politiker, som själva försöker utöva inflytande, är mycket medvetna om i vilken grad de lyckas med det och i vilken grad andra aktörer och institutioner förmår påverka politiken. Och i någon mening kan man också säga att politikernas subjektiva uppfattning om olika aktörers makt (det vill säga politisk ryktesmakt) är ett minst lika bra mått jämfört med mått som

bygger på dessa aktörers och institutioners faktiska agerande. En aktör som uppfattas som svag av sin omgivning är också svag.

I detta kapitel undersöks svenska politikernas upplevelser av vem som har inflytande över hur politik utformas. Riksdagsledamöternas upplevelser om vem som har inflytande över politiken på nationell nivå jämförs med kommunpolitikernas upplevelser om politiken på den lokala nivån. Dataunderlaget bygger på Riksdagsundersökningen (RDU 2014) som jämförs med Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen (KOLFU). KOLFU är en enkätstudie från Göteborgs universitet riktad till samtliga fullmäktigeledamöter i Sveriges 290 kommuner och 20 landsting/regioner. Undersökningen har genomförts tre gånger, 2008, 2012 och 2017, och svarsfrekvensen 2008 var 69, 2012 var den 79 procent och 2017 67 procent. Ansvariga forskare har varit Mikael Gilljam, David Karlsson samt (2010) Anders Sundell (Gilljam, Karlsson & Sundell, 2010; Karlsson & Gilljam, 2014; Karlsson, 2017). Detta kapitel är också en utvecklad version av en rapport som skrivits till 2014 års demokratiutredning med samma titel (Karlsson 2015).

Frågor om makt

I KOLFU ställs återkommande frågor om kommunfullmäktigeledamöternas upplevelse kring vem som har inflytande över den politiska verksamheten i kommunerna. Ledamöterna tar ställning till en rad aktörer vars inflytande graderades på en skala 0–10. I KOLFU 2008 ställdes därtill en anslutande fråga kring vilka av dessa aktörer som politikerna ansåg borde ha mer eller mindre makt.

I Riksdagsundersökningen 2014 ställdes för första gången motsvarande frågor om riksdagsledamöternas upplevelse av makten på den nationella nivån. Samtidigt tillfrågades ledamöterna kring vilka av dessa aktörer som borde ha mer eller mindre makt. Resultaten i RDU är därför delvis jämförbara med KOLFU om man utgår från aktörernas och institutionernas roller och funktioner på respektive politisk nivå. Men det ska genast sägas att jämförelserna mellan de två studierna måste göras med försiktighet. Undersökningarna rör olika kategorier av politiker, de genomfördes vid olika tidpunkter och de aktörer och institutioner som politikerna tog ställning till varierade eftersom frågebatterierna baserades på den lokala respektive den nationella politiska kontexten.

En väsentlig skillnad är därtill att maktindelningen i riksdag och kommun fungerar på olika sätt. Riksdagsledamöter som tar plats i regeringen lämnar sin plats i riksdagen – och statsråden har därför inte svarat på RDU. Men i kommunerna är en väsentlig andel av fullmäktigeledamöterna också ledamöter i kommunstyrelsen, och bland de övriga ledamöterna har flertalet exekutiva

uppdrag i nämnder eller motsvarande organ. Det betyder att när kommunpolitikerna uttalar sig om fördelningen av inflytande mellan parlamentet och exekutivmakten bedömer många sitt eget inflytande i två kapaciteter (inklusive oppositionspolitikerna), medan det i riksdagen definitionsmässigt är en bedömning av två olika aktörsgrupper. Resultaten från frågan om upplevd makt i RDU 2014 presenteras i tabell 1.

Tabell 1. Riksdagsledamöters upplevelser av olika aktörers och institutioners inflytande 2014 (procent och medelvärde 0–10)

	<i>Inget inflytande alls</i>					<i>Mycket stort inflytande</i>					<i>S:a</i>	<i>Medelvärde 0–10</i>	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9			10
Riksdagen	0	0	0	1	2	2	4	9	23	19	39	100	8,6
Regeringen	1	0	1	1	2	3	4	9	19	24	38	100	8,5
EU	1	0	1	2	4	6	11	23	21	21	10	100	7,4
Journalister	0	1	1	3	3	7	10	25	20	18	12	100	7,4
Statliga myndigheter	0	0	1	4	6	16	21	24	18	7	2	100	6,5
Näringslivet	0	0	1	3	5	18	24	22	19	5	3	100	6,4
Kommuner och landsting	0	0	2	7	10	16	22	21	16	6	1	100	6,1
Intresseorganisationer	0	0	1	6	9	18	26	21	14	2	1	100	6,0
Medborgarna	0	5	7	6	7	16	24	16	11	3	6	100	5,8
Professionella lobbyister	1	2	6	6	13	21	22	14	11	3	3	100	5,5
Du själv	1	5	7	6	7	19	19	17	13	4	1	100	5,5

Kommentar: Riksdagsledamöterna svarade på frågan "Hur stort inflytande anser Du att var och en av följande aktörer har på den politik som förs på nationell nivå i Sverige?" på en elvgradig skala från 0 (Inget inflytande alls) till 10 (Mycket stort inflytande). I tabellen har de aktörer/institutioner som ledamöterna bedömde rangordnats efter vilka som upplevs ha störst inflytande. Källa: RDU 2014 (N=269-272).

Det är tydligt att riksdagsledamöterna anser att statsmakterna riksdag och regering har det största inflytandet över politiken på den nationella nivån (8,6 respektive 8,5 på 0–10-skalan). Därefter kommer EU och Journalister i en klass för sig (båda 7,4). Statliga myndigheter (6,5) och näringslivet (6,4) upplevs ha ett något större inflytande än kommuner och landsting (6,1) och intresseorganisationer (6,0). Bland de kategorier som upplevs ha minst makt återfinns medborgarna (5,8), professionella lobbyister (5,5) och "du själv", det vill säga den enskilde ledamotens genomsnittliga bedömning av det egna inflytandet (5,5).

För att relatera riksdagsledamöternas upplevda maktfördelning med hur de folkvalda på kommunal nivå upplever samma sak används här resultat från ett motsvarande frågebatteri som ställdes i KOLFU 2017 till landets samtliga kommunfullmäktigeledamöter. Där var de aktörsgrupper och institutioner som nämndes i frågan givetvis annorlunda och kopplade till den lokala politiska kontexten. Men om vi utgår från aktörernas och institutionernas roll i respektive politiska system går ändå att göra jämförelser, till exempel mellan parlamentens in-

flytande (riksdagen och fullmäktige), exekutiven (regeringen och styrelsen), och så vidare. Resultatet från denna jämförelse presenteras i tabell 2.

Tabell 2. Jämförelse mellan upplevt politiskt inflytande på nationell nivå (RDU 2014) och kommunal nivå (KOLFU 2017) (medelvärde 0–10 och differens)

	<i>Nationell nivå</i>	<i>Kommunal nivå</i>	<i>Differens Kom-nat</i>
Parlamentet	8,6	6,5	-2,3
Exekutiven	8,5	8,1	-0,4
Förvaltningen	6,5	6,6	+0,1
Näringslivet	6,4	4,9	-1,5
Journalister	7,4	4,5	-2,9
Medborgarna	5,8	4,2	-1,5
Du själv	5,5	5,3	-0,2

Kommentar: I KOLFU 2017 svarade kommunfullmäktigeledamöterna på en fråga som motsvarade den riksdagsledamöterna svarade på i RDU 2014 ("Hur stort inflytande anser du att var och en av följande aktörer har över kommunens politiska verksamhet"). De aktörer/institutioner som kommunpolitikerna tog ställning till var relaterade till den lokala politiska nivån. I denna tabell jämförs de alternativ som har sina motsvarigheter i båda undersökningarna: Parlamentet (RDU: Riksdagen; KOLFU: Kommunfullmäktige), Exekutiven (RDU: Regeringen; KOLFU: Kommunstyrelsen), Förvaltningen (RDU: Statliga myndigheter; KOLFU: Tjänstemännen), Näringslivet (RDU: Näringslivet; KOLFU: Det lokala näringslivet), Journalister (RDU: Journalister; KOLFU: Journalister som bevakar kommunpolitiken), Medborgarna och "Du själv" (samma formulering i båda undersökningarna). Källor: RDU 2014 (N=269-272) och KOLFU 2017 (N = 6639–6739).

Bland riksdagsledamöterna upplevs alltså parlamentet (riksdagen) och exekutiven (regeringen) ha ungefär lika mycket makt. Detta resultat skiljer sig dramatiskt från den kommunala nivån där den lokala exekutiven i form av kommunstyrelsen upplevs ha ett väsentligen större inflytande än det lokala folkvalda parlamentet – fullmäktige. En förklaring här ligger förstås i tidpunkten för undersökningen – det vill säga att Sveriges regering har svårt att få majoritet för sin politik i riksdagen och var beroende av Decemberöverenskommelsen för att kunna regera. I kommunerna är majoritetsstyre det vanliga, och parlamentets inflytande begränsas därmed. En väsentlig skillnad är också att kommunfullmäktige till allra största delen består av fritidspolitiker som träffas ganska sällan medan riksdagen består av heltidsarvoderade professionella politiker.

Inflytandet för förvaltningen och för den enskilde ledamoten upplevs som ungefär lika högt på nationell och lokal nivå. Journalister, näringslivet och medborgare upplevs som mer inflytelserika av de folkvalda på den nationella nivån.

Vem bör ha mer respektive mindre makt?

Vem som bör ha makten i samhället enligt politikerna? Upplevs vissa aktörsgruppers inflytande som mindre legitima än andra? Och tycker politikerna att det är något problematiskt med en demokrati där medborgarna är en av de kategorier som upplevs ha lägst inflytande över politiken?

I RDU 2014 svarade riksdagsledamöterna på huruvida de aktörer och institutioner som nämndes i tabell 1 borde ha större eller mindre inflytande över den politik som förs i Sverige. Svarsalternativen var ”bör ha mindre inflytande”, ”bör ha samma inflytande som idag”, respektive ”bör ha mer inflytande”. En motsvarande fråga ställdes inte i KOLFU 2002 och 2017, men i KOLFU 2008 fanns en fråga av denna typ med. I tabell 3 nedan redovisas resultaten från dessa frågor, där aktörerna och institutionerna rangordnas efter i vilken grad politikerna anser att de bör ha mer respektive mindre inflytande. Jämförelser mellan RDU och KOLFU kan här endast göras i mycket övergripande termer av samma skäl som nämndes ovan. Det är nu sex år mellan undersökningarna och fullmäktige nämndes inte som alternativ i KOLFU 2008.

Tabell 3. Vem bör ha mer eller mindre makt? (procent och balansmått)

	Bör ha mindre inflytande	Bör ha samma inflytande som idag	Bör ha mer inflytande	Balans (mer-mindre)
Riksdagen 2014				
Medborgarna	0	58	42	+42
Riksdagen	2	60	38	+36
Du själv	0	69	31	+31
Regeringen	5	74	21	+16
Kommuner och landsting	4	79	17	+13
Intresseorganisationer	15	80	5	-10
Statliga myndigheter	19	79	2	-17
Näringslivet	23	71	6	-17
EU	50	48	2	-48
Professionella lobbyister	57	43	0	-57
Journalister	68	32	0	-68
Kommunfullmäktige 2008				
Medborgarna	1	52	47	+45
Övriga kommunpolitiker	1	55	44	+43
Du själv	0	67	33	+33
Det lokala näringslivet	8	72	20	+12
Kommunstyrelsen	13	74	13	0
Kommunstyrelsens ordförande	26	68	6	-20
Statliga myndigheter	37	60	3	-34
Journalister som bevakar kommunpolitiken	41	57	2	-38
Tjänstemännen	44	54	2	-42

Kommentar: Frågan till riksdagsledamöterna löd: "Hur stort inflytande anser Du att var och en av följande aktörer bör ha över vilken politik som förs på nationell nivå i Sverige?". Frågan till kommunfullmäktigeledamöterna löd: "Anser du att någon eller några av aktörerna [som nämnts i tidigare fråga] bör ha mer eller inflytande över kommunens politiska verksamhet jämfört med idag". Svarsalternativen listas i kolumnrubrikerna. Alternativen har rangordnats efter balansmättet. Källor: RDU 2014 N=266-272; KOLFU 2008 N=7639-8225 (jfr. Gilljam, Karlsson & Sundell 2010 kap.5).

Trots att det finns problem med att jämföra frågorna i de två undersökningarna när det gäller åsikter om vem som bör ha mer respektive mindre makt är ändå likheterna dem emellan slående. I båda fallen är det medborgarna som

politikerna främst önskar ge mer makt (balansmått +42 i riksdagen 2014 och +45 i kommunerna 2008). Därefter kommer olika kategorier av politiker, inklusive den svarande själv. I riksdagen önskar man ge ökat inflytande åt både riksdag och regering. I kommunerna vill de flesta dock inte öka kommunstyrelsens inflytande, och man vill överlag minska inflytandet hos kommunstyrelsens ordförande.

På båda politiska nivåer önskar politikerna att förvaltningens/tjänstemännens inflytande ska minska – men det tycks som att kommunpolitikerna är särskilt angelägna om detta. Båda nivåer är också mycket ense om att journalister- nas politiska makt bör minska.

En skillnad mellan de två undersökningarna är att det i kommunerna är betydligt fler som önskar att inflytandet för det lokala näringslivet bör öka, medan det i riksdagen finns en övervikt för att minska näringslivets inflytande. I kommunerna finns en klar övervikt för att minska statliga myndigheters inflytande över den lokala politiken medan det i riksdagen finns en viss övervikt för att öka kommuner och landstings inflytande över den nationella politiken. I riksdagen finns också en tydlig önskan att minska inflytande för EU och professionella lobbyister. Kommunpolitikerna tillfrågades inte om inflytandet för de två senare alternativen.

Upplevt eget inflytande bland olika kategorier av politiker

Ett annat sätt att mäta politikernas makt är att utgå från deras eget självupplevda inflytande. Både riksdags- och kommunpolitikerna har svarat på en fråga om hur stort inflytande de uppskattar att de själva har på respektive politisk nivå. Att uppskatta sitt eget inflytande kan vara vanskligt och det är svårt att vara objektiv när man gör en sådan bedömning. Men oavsett om vissa politiker överlag tenderar att över- eller underskatta sitt inflytande kan vi använda detta mått för att jämföra olika kategorier av politiker. En sådan jämförelse görs i Tabell 4.

De genomsnittliga ledamöterna i riksdagen och kommunfullmäktige uppskattar sitt eget inflytande på ett mycket snarligt sätt (5,5 respektive 5,4 på skalan 0 (inget inflytande) till 10 (mycket stort inflytande)). Tabell 4 visar också att skillnaderna mellan kvinnors och mäns upplevelser är små. Manliga kommunpolitiker upplever att de har något större inflytande än kvinnliga (5,6 jämfört med 5,4) och denna skillnad är statistiskt signifikant. I riksdagen är resultatet det omvända (5,4 jämfört med 5,6) men här gör det lägre antalet svarande att skillnaden inte är signifikant. I riksdagen kan vi se att det finns en ännu större skillnad i upplevt inflytande bland nya jämfört med återvalda ledamöter. I KOLFU 2012 har vi inga uppgifter om ledamöternas senioritet, men i KOLFU 2008 kunde vi uppmäta en motsvarande effekt som den i riksdagen.

Tabell 4. Självupplevt inflytande bland olika kategorier av politiker i riksdag (2014) och kommunfullmäktige (2012) (medelvärde 0–10)

	RD 2014	KF 2012		RD 2014	KF 2012
<u>Samtliga</u>	5,5	5,4	<u>Kön</u>		
			Kvinnor	5,6	5,4
<u>Parlamentarisk position</u>			Män	5,4	5,6
Regering/Styre	6,0	6,2			
Opposition	5,1	4,5	<u>Senioritet</u>		
			Nyvalda	4,9	–
<u>Politisk position</u>			Återvalda	5,8	–
Ordförande i styrelsen	–	8,0			
1:e/2:e vice ordf. i styrelsen	–	7,1	<u>Parti</u>		
Ordförande i fullmäktige	–	6,7	V	4,8	4,9
1:e/2:e vice ordf. i fullmäktige	–	5,6	S	6,4	5,8
Ledamot i styrelsen	–	5,7	C	5,8	5,7
Ersättare i styrelsen	–	5,1	FP	6,1	5,2
Ordförande i utskott/nämnd	6,4	6,8	M	5,2	5,7
Vice ordf. i utskott/nämnd	6,1	5,5	KD	5,6	5,6
Ledamot i utskott/nämnd	5,5	4,9	MP	4,6	4,5
Ersättare i utskott/nämnd	5,0	4,7	SD	3,9	3,1
Övriga	–	4,3	Övriga	–	4,1

Kommentar: Tabellen redovisar medelvärden 0–10 för olika kategorier av riksdagsledamöter (RD) och kommunfullmäktigeledamöter (KF) när de uppskattar sitt eget inflytande. För frågeformulering och svarsskala se tabell 1 och 2. Källor: Riksdagsundersökningen 2014 N=269 och KOLFU 2012 N=8801.

Både i riksdag och kommun upplever ledamöter som företrädare partier som ingår i regeringen respektive i kommunala styren sig som mer inflytelserika än ledamöter som tillhör oppositionen, men skillnaden i det upplevda inflytandet är klart större i kommunerna (6,5 jämfört med 4,5) än i riksdagen (6,0 jämfört med 5,1). Resultatet i riksdagen torde vara ett utfall av det politiska läget i riksdagen under undersökningsperioden.

Här kan här tilläggas att i både RDU 2014 och KOLFU 2012 tog politikerna ställning till påståendet ”Oppositionen har ett betydande inflytande över riksdagens/kommunens politik”. Politikerna svarade på en skala från 0 (instämmer inte alls) till 10 (instämmer helt). I riksdagen var medelvärdet på denna fråga mycket högre än i kommuner (7,1 jämfört med 3,8). Denna fråga har inte ställts i tidigare riksdagsundersökningar men det är osannolikt att ett resultat av detta slag skulle ha uppkommit i någon annan riksdag under modern tid.

Om man endast ser till riksdagen är det enligt tabell 5 socialdemokratiska ledamöter som upplever sig ha störst inflytande (6,4) medan Sverigedemokraterna upplever sig ha lägst inflytande (3,9). Detta mönster återfinns även på lokal nivå 2012 (5,8 jämfört med 3,1). Att Sverigedemokrater i riksdagen upplever sig ha ett något större inflytande än partikamraterna i kommunerna beror sannolikt på det parlamentariska läget på nationell nivå 2014. I kommuner där

SD har en motsvarande parlamentarisk position upplever partiets företrädare att de har ett större inflytande än i kommuner där de saknar denna position (4,6; Gilljam & Karlsson 2012).

Ett notabelt resultat är att näst efter Sverigedemokraterna är det riksdagsledamöter från regeringspartiet Miljöpartiet som upplever sig ha lägst inflytande (4,5). Bland de borgerliga partierna är det i den folkpartistiska riksdagsgruppen som enskilda ledamöter upplever sig ha störst inflytande (6,1), medan inflytandet i Moderaterna upplevs som betydligt lägre (5,2).

I tabell 4 återfinns även ett förväntat samband mellan politikernas position i den formella politiska hierarkin och självupplevt inflytande. I kommunerna är denna hierarki mer utpräglad då många fullmäktigeledamöter också är verksamma i olika verkställande organ som styrelser och nämnder. I riksdagen kan vi endast jämföra ledamöter med avseende på deras positioner som utskottsordförande (6,4), vice ordförande (6,1), ordinarie ledamot (5,5) respektive suppleant (5,0). Skillnaden i inflytande mellan dessa kategorier liknar den mellan ordförande och suppleanter i nämnder – men i kommunerna är skillnaderna något större (6,8; 5,5; 4,9; 4,7).

Makten i demokratin

Att se till att makten ligger i rätt händer är en ödesfråga för en demokrati. När aktörer som inte är folkvalda eller på annat sätt inte står till ansvar inför folket har makt över politiken är folkstyret i fara.

Svenska folkvalda upplever överlag att de själva borde ha mer inflytande samtidigt som det uppenbarligen finns icke-valda aktörer som har politiskt inflytande idag och som de gärna såg hade mindre inflytande.

Att aktörsgrupper önskar mer inflytande åt sig själva och mindre åt andra konkurrerande grupper är dock knappast inte förvånande. En hög och ökande andel tjänstemän på lokal nivå instämmer till exempel i att den kommunala verksamheten har blivit så komplex att specialister och experter bör ges ökat inflytande över besluten (Johansson, Lindgren & Montin, 2018).

Kanske mest bekymmersamt är att demokratin principaler, medborgarna, av sina folkvalda upplevs ha relativt sett lågt inflytande, och politiker på både lokal och nationell nivå är eniga om att medborgarnas inflytande borde öka. Å andra sidan är det betryggande att politiker i riksdag och kommun – som trots allt valda för att företräda medborgarna – upplever att de folkvalda trots allt har det absolut största inflytandet över politiken. Det betyder att om bara politikerna representerar väljarna på ett rimligt sätt får medborgarna ändå sista ordet.

Referenser

- Boogers, Marcel (2014). "Pulling the Strings: An Analysis of Informal Local Power Structures in Three Dutch Cities". *Local government studies*, publicerad on-line januari 2014.
- Brothén, Martin, & Sören Holmberg (red.) (2010). *Folkets representanter. En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Bäck, Henry (2005). "Borgmästarens makt". *Kommunal ekonomi och politik*, 9 (1).
- Esaiasson, Peter & Sören Holmberg (1996). *Representation from Above. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Aldershot & Brookfield: Dartmouth.
- Gilljam, Mikael, David Karlsson & Anders Sundell (2010). *Politik på hemmaplan. Tio tusen fullmäktigeledamöter tycker om demokrati*. Stockholm: SKL Kommentus.
- Gilljam, Mikael & David Karlsson (2012). "Tungan på vågen-partier i svenska kommuner." I Jenny Björkman & Björn Fjaestad (red.) *Tungan på Vågen. Vågmästare och balanspartier*, Göteborg: Makdam förlag.
- Holmberg, Sören (1974). "Riksdagen representerar svenska folket". Empiriska studier i representativ demokrati. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Sören & Peter Esaiasson (1988). *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*. Stockholm: Bonniers.
- Hunter, Floyd. (1953). *Community power structure. A study of decision makers*. Chapel Hill: University of North Caroline Press.
- Johansson, Vicki, Lena Lindgren & Stig Montin (2018). *Den kommunala statliga ämbetsmannen*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlsson, David (2006). *Den svenske Borgmästaren. Kommunstyrelsens ordförande i den lokala demokratin*. Göteborgs universitet: Förvaltningshögskolan.
- Karlsson, David (2015) *Upplevd makt i riksdag och kommun*. PM till 2014 års Demokratiutredning. Göteborgs universitet.
- Karlsson, David (2017) *Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen (KOLFU) 2017*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Karlsson, David & Mikael Gilljam (2015). *Den lokala demokratis utmaningar*. Rapport till 2014 års Demokratiutredning.
- Karlsson, David & Mikael Gilljam (red.) (2014). *Svenska politiker. Om folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus förlag.
- Karlsson, David, & Lukas Nordin (2015). *Riksdagsundersökningen 2014*. Göteborgs universitet.
- Skoog, Louise & David Karlsson (2015). "Politiska konflikter och marknadisering – utmaningar för politiska ledare?" I Nils Aarsæther & Knut H. Mikalsen (red.), *Lokalpolitisk ledarskap i Norden*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

SOCIAL TILLIT I RIKSDAGEN

Peter Esaiasson

En av samhällsvetenskapens mest omhuldade teorier är att tilliten mellan människor är viktig för samhällets funktion. Vägledna av denna teori om ”social tillit” har surveyforskare runtom i världen frågat representativa urval av befolkningen om de tycker att man kan lita på människor i allmänhet eller om man bör vara försiktig i umgänget med personer man inte känner. Genom dessa undersökningar finns en stabil kunskapsgrund för att förstå skillnader i tillit mellan länder, regioner och grupper av människor (för en översikt, se Uslaner 2018). Kunskapen gäller dock enbart den sociala tilliten bland befolkningen i stort. Hur folkvalda politiker tänker om tilliten är mindre utforskat.

En av få – möjligen den enda – surveybaserade undersökningar som avrapporterats vetenskapligt berättar om svarsmönstren bland lokala politiker i sjutton nya och gamla demokratier i Europa i mitten av 1990-talet (de Vries 2005). Den vittnar om stora skillnader mellan länderna med svenska och nederländska lokalpolitiker som de mest tillitsfulla och lokalpolitiker från Kazakstan, Turkiet och Ryssland som de minst tillitsfulla. Detta kapitel bidrar till kunskapsläget genom att rapportera resultat från undersökningar med folkvalda politiker på både nationell och lokal nivå.

Basen för kapitlet är Riksdagsundersökningarna 2006, 2010 och 2014 där ledamöterna besvarat frågan om social tillit. Tillitsnivån bland riksdagsledamöterna kan vidare sättas i relation till lokala politiker i Sverige genom att frågan ställts också i de tre KOLFU-undersökningarna 2008, 2012 och 2017 (för en presentation, se Karlsson, 2017). Jag har även fått tillgång till data från en länderjämförande undersökning från 2012 med nationella parlamentariker i Europa (Sverige, Tyskland och Polen), Latinamerika (Chile), Asien (Sydkorea och Turkiet) och Afrika (Sydafrika). De sju länderna ger en bild av tillitsnivån bland valda representanter i såväl gamla som unga demokratier.¹

Det finns anledning att förvänta sig att tillitsnivån skall vara generellt hög bland folkvalda politiker. Ett återkommande mönster i undersökningar bland

medborgarna är att tillitsnivån är högst bland grupper som är mest etablerade i ett samhälle. Typiska egenskaper i sammanhanget är att ha lång utbildning och en stark ställning på arbetsmarknaden (se Holmberg & Rothstein 2018). Båda egenskaperna är vanligare bland folkvalda politiker än bland befolkningen i stort över hela världen. Att ha vunnit partiorganisationens och väljarnas förtroende som representanter är förstås ett ytterligare – eller ett alternativt – tecken på att tillhöra den mest etablerade gruppen i ett samhälle.

Men det kan också finnas andra logiker för folkvalda politiker. Exempelvis är politik i många avseenden en konkurrensutsatt verksamhet där aktörerna agerar för att maximera sitt intresse. Politiker måste räkna med att det råder konkurrens om maktpositioner mellan partierna och även inom partierna. I den utsträckning tillitsnivån är erfarenhetsbaserad – i sig en omtvistad fråga inom tillitsforskningen – kan den politiska vardagen med kroniskt instrumentella relationer tänkas bidra till att göra politiker mindre tillitsfulla än vad de skulle ha varit om de inte varit politiskt aktiva.

En annan möjlighet följer av en grundläggande mekanism i den representativa demokratin. Personer som väljs till förtroendeuppdrag har per definition egenskaper som uppfattas som meriterande av väljarna och de som nominerar inom partierna (annars skulle de inte bli valda/nominerade, se Manin 1997). I ett land som Sverige, där tillitsnivån är utbredd, bör det betyda att det är eftersträvansvärt att vara tillitsfull. I länder med en låg tillitsnivå som Brasilien, Chile och Turkiet kan det istället vara det motsatta förhållnings sättet, att förhålla sig skeptisk till okända människor innan de bevisat sig värdiga förtroendet, som eftertraktas för dugliga representanter. Enligt denna representationslogik kan vi förvänta oss att folkvalda politiker i ett land uppvisar mer extrema tilltillshållningar så att höglitalarländer har höglitande politiker och låglitalarländer har låglitande politiker relativt befolkningen.

Av resonemanget följer tre tänkbara utfall eller hypoteser om man så vill: (1) i jämförelse med befolkningen i stort är folkvalda politiker höglitare; (2) i jämförelse med befolkningen i allmänhet är folkvalda politiker låglitare; och (3) politiker är som folk är mest, bara mer så.

Mot bakgrund av dessa resonemang skall vi i det följande granska hur politiker i olika kontexter besvarar frågor om social tillit. Huvudparten av analysen som berör svenska riksdagsledamöter, väljare och kommunalpolitiker bygger på en version av tillitsfrågan som har använts i SOM-undersökningarna till medborgarna under lång tid: ”I vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?” Frågan besvaras på en 11-gradig skala mellan 0 (Det går inte att lita på människor i allmänhet) till 10 (Det går att lita på människor i allmänhet). I enlighet med en standard som föreslagits av Rothstein (1998) redovisas svaren i tre kategorier: låglitare (skalsteg 0–3), mellanlitare (skalsteg 4–6) och höglitare

(skalsteg 7–10). Tre-indelningen ger en intuitiv förståelse av nivån på tilliten och den tillåter jämförelser med tidigare medborgarstudier. Även om en del information går förlorad jämfört med mer finindelade redovisningstekniker – exempelvis visar en närmare granskning att en ovanligt stor andel av ledamöterna från Centerpartiet, Miljöpartiet och Vänsterpartiet placerar sig precis på den nedre gränsen för att klassificeras som höglitare i Riksdagsundersökningarna 2010 och 2014 – är det befogat att hålla fast vid den etablerade indelningen.

Riksdagen 2006–2010

Som kunde förväntas givet resultaten från 1990-talsundersökningen med svenska lokalpolitiker är det dominerande svaret bland riksdagsledamöterna att man är en höglitare och mycket få ledamöter väljer det mest skeptiska svaret som signalerar att man är en låglitare (Tabell 1). Fördelningen mellan svarsalternativen är snarlikt vid samtliga tre riksdagsundersökningar 2006, 2010 och 2014.

Med undantag för Sverigedemokraternas sympatisörer brukar det vara små skillnader mellan hur tillitsfulla de olika partiernas sympatisörer är. Riktigt så ser det inte ut bland riksdagsledamöterna i 2014 års undersökning (Tabell 2).

Tabell 1 Tillitsnivån bland riksdagsledamöterna 2006–2010 (procent)

	2006	2010	2014
Låglitare (0–3)	2	1	3
Mellanlitare (4–6)	14	11	11
Höglitare (7–10)	84	88	86
Summa procent	100	100	100
Antal intervjuade	322	307	297

Kommentar: Källa: RDU 2006, 2010 och 2014.

Tabell 2 Tillitsnivån per parti bland riksdagsledamöterna 2014 (procent)

	V	S	Mp	C	Lib	M	Kd	SD
Låg (0–3)	0	0	0	0	6	1	0	19
Mellan (4–6)	0	8	0	0	8	12	17	36
Hög (7–10)	100	92	100	100	88	87	83	45
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal inter.	18	103	24	19	16	69	12	36

Kommentar: Källa: RDU 2014

Här finns tre grupperingar: Högst och till och med maximal tillitsnivå rapporterar ledamöterna från Centerpartiet, Vänsterpartiet och Miljöpartiet (samtliga ledamöter är höglitare, det vill säga 7 eller högre på skalan). Socialdemokraternas, Liberalernas, Moderaternas och Kristdemokraternas representanter

utgör en mellangrupp (mellan 92 och 83 procent höglitare). Och Sverigedemokraternas representanter avviker kraftigt genom att mer sällan markera sig som höglitare (45 procent) och förhållandevis ofta som låglitare (19 procent).

Tillit brukar betraktas som en stabil attityd som enbart förändras under särskilda omständigheter. Även om numer bortåt en tredjedel av riksdagsledamöterna är nya efter varje val är partiernas nomineringsprocesser så beständiga att tillitsnivån bör vara tämligen stabil över åren också inom partierna och inte bara i riksdagen som helhet. Mönstret med stabilitet mellan undersökningstillfällena återfinns också inom Socialdemokraterna. Övriga etablerade partier uppvisar dock en tydlig ökning i den rapporterade tilliten i de båda senaste Riksdagsundersökningarna 2010 och 2014 (Tabell 3). Om det inte varit för att Sverigedemokraternas ledamöter rapporterar klart lägre tillit än övriga partigrupper hade därmed den samlade tillitsnivån ökat tydligt över tid. Givet sammansättningen av partier som rapporterar en ökad tillitsnivå är en möjlig tolkning av resultatet att ledamöterna med sina svar på surveyfrågan gjort en politisk markering mot Sverigedemokraternas inträde i Riksdagen. Vi återkommer till detta senare i kapitlet.

Tabell 3 Andel höglitare (7–10) bland riksdagsledamöterna per parti 2006–2014 (procent)

	V	S	Mp	C	Lib	M	Kd	SD
2006	95	93	88	89	76	73	74	–
2010	88	91	91	100	95	86	88	56
2014	100	92	100	100	88	87	83	44

Kommentar: Källa: RDU 2006–2014

Riksdagsledamöterna och befolkningen i stort

I enlighet med huvudförväntningen avger riksdagsledamöterna som grupp mer förtroendefulla svar än befolkningen i stort (Tabell 4). Vid samtliga tre undersökningstillfällen är det fler ledamöter än människor i allmänhet som anger sig vara höglitare och färre som anger sig vara låglitare. I höglitarlandet Sverige finns det alltså stöd för hypotesen att folkvalda politiker är mer höglitande än människor i allmänhet. Följaktligen finns det inget stöd för den alternativa hypotesen att den politiska vardagen med konkurrens och instrumentella relationer gör folkvalda politiker mindre tillitsfulla mot människor i allmänhet. Skillnaden i andelen höglitare uppgår till nästan 30 procentenheter, vilket är en förhållandevis stor skillnad när det gäller politiskt relevanta uppfattningar (jämför kapitel 2 om åsiktsöverensstämmelse i denna volym, Holmberg 2018).

Tabell 4 Tillitsnivån bland riksdagsledamöter (Rd) och väljare (Vä) 2006–2104 (procent)

	2006		2010		2014	
	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä
Låglitare	2	13	1	12	3	10
Mellanlitare	14	32	11	29	11	28
Höglitare	84	55	88	59	86	62
Summa	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Källa: RDU 2006–2014 och SOM-undersökningarna (se Holmberg och Rothstein 2018).

Skillnaderna mellan riksdagsledamöterna och befolkningen – *tillitsrepresentativiteten* om man så vill – skiljer sig mellan partierna. Störst skillnad mellan riksdagsledamöter och deras sympatisörer är det för Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Centerpartiet. Mest lika sina sympatisörer i tillitsnivån är ledamöterna från Kristdemokraterna och, framför allt, Sverigedemokraterna.

Vi kan notera att även Sverigedemokraternas ledamöter är mer tillitsfulla än sina sympatisörer (+ 22 procentenheter). Det går emot den tredje hypotesen om representationsmekanismen som vi resonerade om i inledningen (det vill säga att politiker är som sina väljare i allmänhet, bara mer så). Det finns alltså inte stöd för att Sverigedemokraternas väljare och partiorganisation efterfrågar en mer skeptisk hållning till den okände andra människan.

Tabell 5 Andel höglitare (7–10) bland riksdagsledamöter och väljare 2014

	Riksdagsledamöter	Väljare	Diff
V	100	40	+60
S	92	40	+52
Mp	100	49	+51
C	100	52	+48
Lib	88	54	+34
M	87	43	+44
Kd	83	49	+34
SD	45	23	+22

Kommentar: Källa: RDU 2006–2014 och SOM-undersökningarna (se Holmberg och Rothstein 2018)

Kommun- och landstingspolitiker

Kommunpolitikernas tillitsnivå är lik riksdagsledamöternas (mellan 78 och 85 procent höglitare jämfört med 84 till 88 procent) (Tabell 6). Det finns heller inga nämnvärda skillnader mellan kommunpolitiker och landstingspolitiker. Möjligen har kommunfullmäktigeledamöterna något lägre rapporterad tillit än landstingsfullmäktigeledamöterna (som lägst 79 procent höglitare i 2017 års

undersökning jämfört med 84 procent bland landstingsfullmäktige). Resultatet ger ånyo stöd för hypotesen att valda politiker är mer tillitsfulla än befolkningen i stort.

Tabell 6 Tillitsnivån bland ledamöterna i kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige (procent)

	Kommunfullmäktige			Landstingsfullmäktige		
	2008	2012	2017	2008	2012	2017
Låglitare (0–3)	4	5	9	2	3	7
Mellanlitare (4–6)	16	16	13	13	13	9
Höglitare (7–10)	80	79	78	85	84	84
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	9101	9725	6598	1134	1222	978

Kommentar: Källa: KOLFU 2008, 2012, 2017.

Partiskillnaderna är mindre bland kommunpolitiker och landstingspolitiker än bland riksdagsledamöter (Tabell 7). Med undantag för Sverigedemokraternas ledamöter rapporterar de etablerade partierna snarlika tillitsnivåer. Den största partiskillnaden finns mellan Moderaternas och Vänsterpartiets ledamöter i landstingsfullmäktige.

Tabell 7 Andel höglitare (7–10) i kommun- och landstingsfullmäktige efter parti (procent)

	Kommunfullmäktige							
	V	S	Mp	C	Lib	M	Kd	SD
2008	82	82	84	82	83	77	82	40
2012	83	83	81	82	84	78	79	36
2017	84	84	86	84	83	75	84	33
	Landstingsfullmäktige							
2008	90	88	82	90	80	79	85	50
2012	87	90	88	89	84	80	90	38
2017	92	89	84	92	87	82	93	36

Kommentar: Källa: KOLFU 2008, 2012, 2017

Intressant nog är stabiliteten påtaglig över tid inom samtliga partier. Motsvarande förändring som bland riksdagsledamöterna finns inte bland kommunalpolitikerna. Resultatet styrker att det kan vara en politisk markering som gör att riksdagsledamöterna från Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Centerpartiet rapporterar särskilt höga tillitsnivåer efter att Sverigedemokraterna blivit representerade i Riksdagen 2010 och 2014.

Internationell jämförelse

Den internationella jämförelsen med två gamla (Sverige och Tyskland) och fem nya demokratier (Polen, Chile, Sydafrika, Sydkorea och Turkiet) tillåter ytterligare perspektiv. Jämförelsen bygger på en surveyfråga med bara två svarsalternativ som används inom World Values Survey: antingen litar man eller så litar man inte. ("Tycker Du på det hela taget att man kan lita på de flesta människor eller tycker Du att man inte kan vara nog försiktig i umgänget med andra människor?") Frågeformuleringen genererar högre tillitsnivåer än den mer nyanserade frågeformuleringen som används i de svenska undersökningarna (Lundmark, Gilljam & Dahlberg 2016). En fördel med frågeformuleringen är att den genom World Values Survey-undersökningen tillåter jämförelser mellan folkvalda politiker och representativa urval av befolkningen i de sju länderna.

Resultaten som presenteras i tabell 8 bekräftar att svenska folkvalda politiker uppvisar höga tillitsiffror – höglitarlandet Sverige har också höglitande politiker. Rangordningen mellan länderna stämmer överhuvudtaget väl med rangordningen i den tidigare studien av lokala politiker i den Europeiska kontexten: Efter de svenska politikerna följer tyska politiker och sedan ledamöterna från konsoliderande demokratier med först polska och sydkoreanska politiker och därefter turkiska, chilenska och sydafrikanska politiker.

Tabell 8 Tillitsnivån bland nationella folkvalda politiker och befolkningen i sju länder (procent höglitare med World Values Surveys dikotoma frågeformulering)

	Sverige	Tyskland	Polen	Chile	Syd-Korea	Sydafrika	Turkiet
Politiker	90	77	57	30	60	24	41
Befolkning	60	45	23	13	27	23	12

Kommentar: Källa: Forskningsprojektet "Members of Parliament, Political Parties and Citizens in Five Young and Two Old Democracies" från 2012 och World Values Survey våg 7, år 2010-2014. Antalet intervjuade politiker varierar mellan 105 (Chile) och 152 (Turkiet). Antalet intervjuade av befolkningen varierar mellan 966 (Polen) och 3531 (Sydafrika).

Resultaten visar också att de nationella parlamentarikerna rapporterar högre tillitsnivåer än befolkningen i sina länder och skillnaderna är ungefär lika stora inom respektive landskontext. Resultatet ger stöd för att folkvalda politiker är generellt mer höglitande än befolkningen i stort. Därmed finns det inget stöd för de alternativa förväntningarna att den politiska vardagen skulle göra politikerna mindre tillitsfulla gentemot människor än vad de annars skulle ha varit eller att den politiska representationens logik skulle göra politikerna som folk är mest, bara mer så (politikerna uppvisar mer extrema tillitshållningar än befolkningen i stort).

Sydafrika är dock ett intressant undantag från huvudmönstret: Sydafrikanska politiker rapporterar samma låga tillitsnivå som väljarna (24 respektive 23 procent höglitare). Exemplet visar att vi behöver undersöka relationen mellan folkvalda och befolkningen i fler nationella kontexter.

Sammanfattande kommentarer

Resultaten i det här kapitlet har bekräftat att Sverige är ett höglitarland också när det gäller folkvalda politiker. Svenska folkvalda på samtliga tre politiska nivåer – Riksdagen, landstingen och kommunerna – rapporterar klart högre tillitsnivåer än både den svenska befolkningen i stort och folkvalda representanter i andra länder. Med en reservation som jag snart återkommer till är resultatet en god nyhet för funktionaliteten i det svenska politiska systemet.

Partiernas representanter har snarlika tillitsnivåer med ett viktigt undantag. Sverigedemokraterna skiljer sig kraftigt från övriga partiers ledamöter genom att rapportera mycket lägre tillitsnivåer. En annan skillnad att uppmärksamma är att Vänsterpartiets, Centerpartiets och Miljöpartiets riksdagsledamöter rapporterar högre tillitsnivåer än övriga etablerade partiers ledamöter i den senaste undersökningen 2014.

De höga tillitsnivåerna bland de folkvalda politikerna gör att det finns betydande skillnader gentemot den svenska befolkningen i stort. Trots att även befolkningen är tillitsfull vid en internationell jämförelse är därmed tillitsrepresentativiteten mellan politiker och befolkningen förhållandevis låg i Sverige, i synnerhet i jämförelse med representativiteten i viktiga politiska sakfrågor och i generell vänster–högerideologi (jämför med Holmbergs kapitel 2 i denna bok). Sverigedemokraternas representanter är i detta avseende mer representativa för sina sympatisörer än övriga partiers representanter.

Mönstret med att folkvalda politiker är höglitare i jämförelse med befolkningen i stort går igen också i andra länder; skillnaden mellan politiker och medborgarna återfinns också i Tyskland, Polen, Chile, Sydkorea och Turkiet. Bland de sju länder för vilka vi har data är bara Sydafrika ett undantag.

Huvudregeln förefaller vara att folkvalda politiker rapporterar sig vara mer tillitsfulla än människor i allmänhet. Alternativa mekanismer som att den instrumentella och konkurrensbaserade politiska vardagen underminerar politikernas tillit, eller att den politiska representationens logik driver fram folkvalda politiker som är mer tydligt höglitande i höglitarkontexter och låglitande i låglitarkontexter får dåligt stöd i resultaten i kapitlet.

Givet resultaten är ett viktigt nästa steg för forskningen att reda ut *varför* folkvalda politiker är särskilt tillitsfulla. Är tilliten en följd av att man rekryteras från grupper som av andra skäl uppvisar hög tillit (exempelvis lång

utbildning och en stark ställning på arbetsmarknaden) eller kommer den kanske med själva förtroendet att väljas till representant?

Inför fortsatta analyser finns också andra alternativ att överväga. Tolkningen av resultatet kompliceras av att politiker som strategiska aktörer kan tänkas göra en nyttokalkyl när de besvarar forskarnas surveyfrågor. Teorin om den sociala tillitens betydelse är erkänd även bland politiker. I den nordiska kontexten talas det till och med om att den höga sociala tilliten är en guldreserv som måste bevakas (Andreasson 2017). Det innebär att politiker kan vara motiverade att markera svarsalternativ som indikerar hög tillit också när deras sanna uppfattning om den okände andra människan är skeptisk. Inom surveyforskningen brukar man uppmärksamma risken för socialt önskvärda svar. Motsvarigheten bland folkvalda politiker skulle då vara politiskt önskvärda svar.

I sammanhanget betyder det att de folkvalda politikernas svar på surveyfrågan kan signalera höga tillitsnivåer utan att det nödvändigtvis motsvarar verkliga förhållanden; den strategiske representanten svarar att man är tillitsfull, inte för att man faktiskt är en höglitande person utan för att man vill framstå som tillitsfull. Möjligen kan de höga tillitsnivåerna bland folkvalda politiker ses som en politisk markering och inte bara som en indikator på att man i de flesta sammanhang är beredd att ta risker med den okände andre människan.

Not

1. Forskningsprojektet "Members of Parliament, Political Parties and Citizens in Five Young and Two Old Democracies" leds av Hans-Dieter Klingemann och den svenska delen av Patrik Öhberg som generöst delat med sig av sina data.

Referenser

- Andreasson, Ulf (2017) *Tillit – det nordiska guldet*. Rapport till Nordiska ministerrådet. Köpenhamn: NME.
- Karlsson, David (2017) *Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2017. Bakgrund – metodrapport – formulär*. Göteborgs universitet: Förvaltningshögskolan.
- Holmberg, Sören (2018) Åsiktsöverensstämmelse är viktigt. I David Karlsson (red.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Bo Rothstein (2018). Misstroendets lokalisering i höglitarlandet Sverige. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren och Maria Oskarson (red.) *Sprickor i Fasaden*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Lundmark, Sebastian, Mikael Gilljam & Stefan Dahlberg (2016) Measuring Generalized Trust: An Examination of Question Wording and Scale Points. *Public Opinion Quarterly* 80 s. 26–43.
- Manin, Bernhard (1997) *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, Bo (1998) *Just Institutions Matter: The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uslaner, Eric (red.) (2018) *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. Oxford: Oxford University Press.

13

OM RIKSDAGS- UNDERSÖKNINGEN

David Karlsson & Lukas Lindstrand

Tisdagen 2 december och onsdagen 3 december 2014 tillhör de mest dramatiska dagarna i modern svensk politisk historia. Statsminister Stefan Löfvens minoritetsregeringen som tillträtt två månader tidigare hade lagt en budgetproposition på riksdagens bord. Budgeten stöddes utöver av regeringspartierna Socialdemokraterna och Miljöpartiet även av Vänsterpartiet, men den saknade stöd hos en majoritet i riksdagen. Den 2 december, dagen före budgetomröstningen, meddelade tungan på vågen-partiet Sverigedemokraterna att de avsåg rösta på det budgetförslag som gemensamt lagts fram av allianspartierna Moderaterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna. På eftermiddagen 3 december, efter att ha förlorat budgetomröstningen, annonserade statsministern sin avsikt att utlysa extraval som ett svar på det uppkomna politiska läget. Veckorna som följde var turbulenta. Samtidigt som riksdagen röstade igenom allianspartiernas förslag i budgetens olika delar pågick diskussioner över blockgränserna. Det politiska dramat fick sin upplösning i mellandagarna då Decemberöverenskommelsen slöts. Uppgörelse mellan S, MP, M, C, FP, och KD innebar att den största partikonstellationen (vid tillfället S/MP-regeringen med stöd av V) skulle garanteras möjlighet att få igen om sina budgetar i riksdagen genom att övriga partier som ingått uppgörelsen lade ner sina röster. Uppgörelsen avsåg att gälla till 2022. Efter överenskommelsen avstod statsministern från att utlysa extraval.

Tisdagen 2 december var också den dag då de första formulären från Riksdagsundersökningen (RDU) 2014 nådde riksdagsledamöterna. Att undersökningen från Göteborgs universitet skulle genomföras i början av december 2014 var sedan länge planerat. RDU, som genomförts återkommande sedan 1960-talet, brukar normalt gå i fält några månader efter riksdagsvalet. Tanken

är att tillräckligt lång tid ska förlöpa efter valet för att nya ledamöter ska hinna få sina första intryck av riksdagsarbetet, men inte för lång tid för att säkra jämförbarheten mellan riksdagsledamöternas enkätsvar och de valundersökningar som genomförs bland medborgarna i september. Undersökningen följde en rutin som framgångsrikt använts tidigare år, där vi i ett brev till talmannen informerade om RDU med förhoppningen att denna information skulle nå riksdagsstyrelsen och gruppledarna för att informationen senare skulle kunna vidareförmedlas till partiernas riksdagsgrupper.

Det som inte var planerat var förstås att enkäten skulle nå ledamöterna samtidigt som budgetkrisen utlöstes. Alla som är bekanta med hur enkätundersökningar genomförs vet att de första dagarna är kritiska; en betydande andel av respondenterna svarar direkt om de har tid och möjlighet. Övriga måste sedan påminnas och övertalas under en utdragen process. Tajmingen för undersökningen var därför den sämsta tänkbara. Att ledamöterna ska lägga annat åt sidan och avsätta en extra timme för att svara på en enkät när en regeringskris just har utlöst är mycket begärt. En kontakt i riksdagen berättade att våra formulär under dagarna efter utskicket ”låg i drivor” i riksdagens pappersåtervinning.

Det var inte nog med att riksdagsledamöterna var fullt upptagna med att hantera krisen, det utannonserade extra valet ändrade också förutsättningarna för undersökningen. Extra valet skulle kraftigt förkorta undersökningsperioden, inte minst med tanke på att ledamöterna kunde förväntas gå ut i en ny valrörelse. Beslutet blev till slut att fortsätta undersökningen. Även om nyvalet skulle genomföras, vilket ansågs som mycket sannolikt i december, fanns ett vetenskapligt värde i att undersöka den riksdag som valts 2014, även om svarsfrekvensen inte skulle nå de nivåer vi tidigare varit vana vid. Vi började också diskutera möjligheten att genomföra en ny undersökning efter extra valet.

När extra valet avlystes i mellandagarna kunde undersökningens fältarbete fortsätta enligt den ursprungliga planen. Även om vi då drog en lättadens suck såg vi en lång uppförsbacke framför oss. Antalet inkomna svar vid årsskiftet var, som en följd av turbulensen, lägre än vid tidigare undersökningar. Men genom ett envetet arbete, en kombination av pappersformulär och webb-enkät, påminnelser via brev och e-post, kontakter med talman, gruppledare, gruppsekreterare och enskilda riksdagsledamöter, fler påminnelser än vid tidigare undersökningar samt under slutfasen personliga telefonsamtal till ledamöter som inte svarat, nådde i vi till slut upp till en nivå som motsvarade 2010 års undersökning.

Riksdagsundersökningen – en bakgrund

Riksdagsundersökningen (RDU) är en enkätstudie från Göteborgs universitet riktad till samtliga ledamöter i Sveriges riksdag. Med åren har RDU blivit

något av en institution i svensk demokratiforskning. Historiskt har tio undersökningar med riksdagsledamöter genomförts: 1969, 1985, 1988, 1994, 1996, 1998, 2002, 2006, 2010 och 2014. Svaren på undersökningens frågor utgör därmed grunden för världens längsta tidsserie när det gäller studier av folkvalda parlamentariker.

Under åren har undersökningen i olika publikationer kallats omväxlande *Riksdagsundersökningen*, *Riksdagsenkät* och *Riksdagsstudien*. Riksdagsundersökningen var namnet på den ursprungliga studien 1969 och sedan 2012 har vi valt att konsekvent använda denna benämning – vid behov förkortat till *RDU*.

RDU utgör en viktig kunskapsresurs för svenska demokratiforskare. I inget annat land finns politikerundersökningar av så hög kvalitet. Omkring 90 procent av riksdagsledamöterna brukar svara på undersökningen, något högre andel i de första undersökningarna och något lägre i de senare.

RDU skapar en unik möjlighet att studera hur vårt parlament utvecklas över tid när det gäller sådant som åsiktssammansättning, demokratisyn och representationsroller. Genom de tidsserier som byggs upp kan vi svara på frågor om vilka ideologiska skiften som vårt lands ledare genomgår; hur kvinnors, invandrades och ungdomars inträde i parlamentet påverkar den politiska praktiken; hur åsiktsrepresentativiteten förändras över tid, etc. Resultaten från denna typ av studier är därför inte bara värdefulla under tiden närmast efter sitt genomförande utan även långt in i framtiden när forskare gör historiska analyser.

Den första Riksdagsundersökningen genomfördes 1969 (Roth, 1970). Projektet leddes av Bo Särilvik och ansvariga för studien var Sören Holmberg och Per-Anders Roth. RDU 1969 genomfördes på tvåkammarrisdagens tid och populationen var de 233 ledamöterna i andra kammaren 1969 samt de 67 ledamöter från 1968 års andra kammare som avgick eller inte blev omvalda 1969. 280 av 300 ledamöter svarade på undersökningen (93 procent). Till skillnad från senare undersökningar förverkligades RDU 1969 främst med hjälp av personliga intervjuer genomförda av professionella intervjuare från SCB. Undersökningen rapporterades främst genom avhandlingen "Riksdagen representerar svenska folket" (Holmberg, 1974). Även avhandlingen "Riket, valkretsen och hemkommunen" byggde delvis på denna undersökning (Roth, 1996).

Nästa undersökning genomfördes 1985 och ansvariga forskare var Sören Holmberg och Peter Esaiasson. Hela 340 av de 349 ledamöterna svarade på undersökningen, vilket gav en svarsfrekvens på 97 procent. RDU 1985 avrapporterades i boken "De folkvalda" (Holmberg & Esaiasson, 1988). Även 1988 var Holmberg och Esaiasson huvudansvariga för undersökningen och 96 procent av ledamöterna svarade. Resultat från RDU 1988 och de tidigare undersökningarna presenterades i den publikation grundad på RDU som troligen fått störst internationell spridning: "Representation from above" (Esaiasson &

Holmberg, 1996). Även i boken ”Riksdagen utifrån” används data från RDU 1988 och tidigare undersökningar (Hagevi, 1995).

Ingen Riksdagsundersökning genomfördes under mandatperioden 1991–1994, men två undersökningar genomfördes under påföljande mandatperiod: RDU 1994 (97 procent svarande) och 1996 (90 procent svarande). Martin Brothén var tillsammans med Peter Esaiasson och Sören Holmberg ansvariga för dessa undersökningar. RDU 1994 var ett viktigt underlag för den nordiska forskningsantologin ”Beyond Westminster and Congress. The Nordic Experience” (Esaiasson & Heidar, 2000). Två avhandlingar byggde på RDU 1994 och tidigare undersökningar: ”Politikens andra sida” (Wängnerud, 1998) och ”Bakom riksdagens fasad” (Hagevi, 1998). Även ”Kvinnor som väljare och valda” (Oskarson & Wängnerud, 1995) och antologin ”Riksdagen på nära håll” (Mattsson & Wängnerud, 1997) använde data från dessa studier. RDU 1996 genomfördes inom ett europeiskt komparativt projekt, och ligger bland annat till grund för forskningsantologierna ”The European Parliament, the National Parliaments, and European Integration” (Katz & Wessels, 1999) och ”Political Representation and Legitimacy in the European Union” (Schmitt & Thomasen, 1999).

Martin Brothén och Sören Holmberg ansvarade även för undersökningarna 1998, 2002 och 2006. Mari Eriksson var administrativt ansvarig 2006. Svarsfrekvensen vid samtliga dessa tre undersökningar var 94 procent.

Resultat från undersökningarna 1988–1998 analyserades i avhandlingen ”I kontakt med omvärlden” (Brothén, 2002). Resultat från undersökningarna fram till 2002 analyserades bland annat i studien ”Mellanvalsdemokrati” (Brothén & Gilljam, 2006). Resultat från 2006 års undersökning avrapporterades i antologin ”Folkets representanter” (Brothén & Holmberg, 2010) där nio forskare bidrog med analyser. Resultat av undersökningarna fram till 2006 analyserades även i avhandlingen ”Politiker med karriärambitioner – en omöjlig självklarhet” (Öhberg, 2011).

RDU 2010 genomfördes av en forskargrupp ledd av Lena Wängnerud. I gruppen ingick även Peter Esaiasson, Sören Holmberg och Mikael Gilljam. 310 ledamöter svarade på undersökningen (89 procent). Resultat från RDU 2010 avrapporterades i antologin ”Svenska politiker” (Karlsson & Gilljam, 2014c) där nio forskare bidrog med analyser. I antologin analyserades utöver Riksdagsundersökningen även resultat från Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningarna (KOLFU), och forskarna kunde därför dra slutsatser om hela den svenska politikerkåren.

RDU 2014 finansieras genom anslag från Riksbankens Jubileumsfond. Primärforskare och undersökningsledare för RDU 2014 är David Karlsson vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet och biträdande undersöknings-

ledare är Lukas Lindstrand (tidigare Nordin). Ledare för forskningsprojektet Riksdagsundersökningen är från och med 2014 Henrik Ekengren Oscarsson, professor i statsvetenskap och ledare för Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet. Henrik och David stod också tillsammans med Mikael Gilljam, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, bakom den projektansökan till Riksbankens Jubileumsfond som beviljades de ekonomiska resurser som möjliggjorde undersökningen. Vid sidan av Henrik, David och Mikael ingick Peter Esaiasson, Sören Holmberg och Lena Wängnerud, samtliga professorer i Statsvetenskap vid Göteborgs universitet, i undersökningens vetenskapliga råd.

Och Riksdagsundersökningarna kommer att fortsätta genomföras framöver. När denna antologi författas är förberedelserna inför RDU 2018 i full gång med Patrik Öhberg som undersökningsledare.

Genomförandet av RDU 2014

Populationen för RDU 2014 definierades initialt som de 349 riksdagsledamöter som var ledamöter i riksdagen den 25 november 2014. Eftersom RDU är en totalundersökning skickades formuläret till samtliga dessa ledamöter 2 december 2014. Ett problem att hantera var att ett antal ledamöter lämnade riksdagen under undersökningsperioden, permanent eller tillfälligt. Vår strategi var här att utgå från de 349 riksdagsplatserna. I de fall där en riksdagsledamot under undersökningsperioden har avgått eller tillfälligt lämnat sin plats utan att svara på enkäten har ledamoten utgått ur respondentlistan och ersättaren har istället lagts till. Ersättaren har därefter fått en enkät skickad till sig. Denna situation gäller totalt nio riksdagsledamöter/platser. Fem ledamöter lämnade riksdagen efter det att de svarat på undersökningen men före det att undersökningen slutfördes. Dessa ledamöters svar ingår i datamängden och deras ersättare har således inte fått någon fråga om att delta. Ledamöterna som ingår i datamängden för RDU 2014 är därför i praktiken de ledamöter som var aktiva 11 maj 2015, exklusive de nya ersättare som tagit plats i riksdagen under undersökningsperioden och vars företrädare på riksdagsplatsen redan svarat.

Det första utskicket av Riksdagsundersökning 2014 genomfördes, precis som tidigare år, i form av en postenkät till riksdagsledamöterna. Men nytt från 2014 är att undersökningen även genomförs som webbenkät. Den första påminnelsen om undersökningen gick ut till ledamöterna i form av ett mail, där de genom att klicka på en länk kunde nå webb-versionen av enkäten. Det skulle visa sig att knappt hälften av ledamöterna svarade via postenkäten och drygt hälften via webb-enkäten.

Fördelarna med webbenkät är många: kostnaden är mycket lägre eftersom tryckkostnader och porto för utskick, insändning och påminnelser kan undvikas; utskick och svar går snabbare; och alla svar, även halvt ifyllda enkäter, registreras. I fallet RDU är metoden dessutom extra lämplig eftersom samtliga riksdagsledamöter har officiella e-postadresser. En nackdel är dock att många ledamöter får så mycket e-post att de uppenbarligen läser sin mail sporadiskt och lätt kan sortera undan undersökningens propäer. Biträdande undersökningsledare Lukas Lindstrand svarade för produktion och fältarbete för webbenkäten. Lukas svarade även för layout av pappersformuläret i postenkäten. Tryck och utskick av formulären sköttes av Kinnmark Information AB.

Att genomföra en Riksdagsundersökning kräver osedvanligt noggranna etiska överväganden. Här kan vi luta oss på en mångårig praxis vid Göteborgs universitet där riksdagsledamöternas integritet erhållit ett hundraprocentigt skydd, trots att många forskare varit inblandade i analysen av datamaterialet. Inför fältarbetet granskades och godkändes undersökningen och dess etiska policy av den Regionala etikprövningsnämnden i Göteborg. Policyn går ut på att samtliga forskare som analyserar primärdata från undersökningen måste signera ett kontrakt där de förbinder sig att noga följa ett antal etiska regler. Här ingår självklart ett förbud mot att försöka ta reda på hur enskilda ledamöter har svarat på frågorna. Självfallet är det inte heller tillåtet att redovisa resultat så att det går att utläsa vad enskilda ledamöter har svarat. Datamängden får aldrig lämna Göteborgs universitet, och om forskare från ett annat universitet vill ta del av materialet krävs att analyserna genomförs i universitetets lokaler.

Det första enkätutskicket nådde ledamöterna 2 december. Under perioden december 2014 till mars 2015 varvas påminnelser via brev/pappersformulär och e-post/webbenkät. Därefter sker påminnelser endast per e-post och från 8 april även genom telefonsamtal från undersökningsledaren till enskilda riksdagsledamöter.

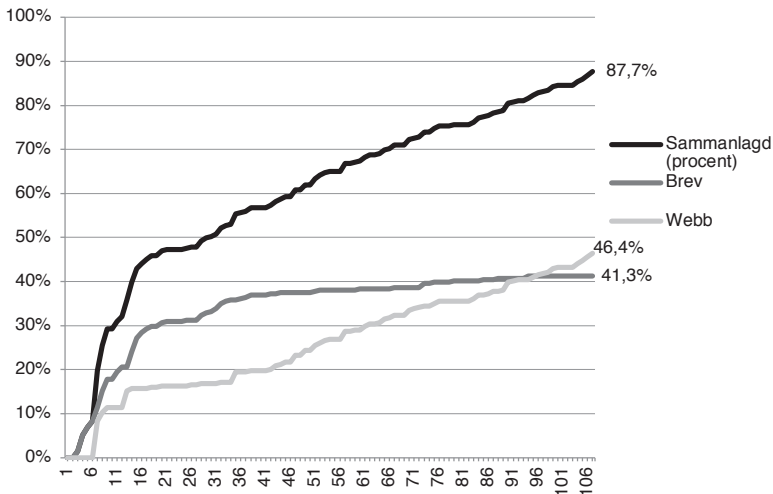
Under hela perioden görs ansträngningar för att informera om undersökningen genom olika kanaler: talmannen, riksdagsstyrelsen, partiernas gruppledare och kanslichefer, via 2014 års Demokratiutredning samt via enskilda ledamöter i riksdagen som känner till och stödjer projektet. Fältperioden avslutades den 11 maj 2015.

Totalt skickades tre brevpåminnelser med nytt enkätmaterial och ytterligare en separat påminnelse i form av ett personligt formulerat brev i nära anslutning till ett av utskicken. Därtill skickades 16 mailpåminnelser. Under de första månaderna varvades påminnelser via brev och mail, för att sedan fokusera på mail, vilket förklarar webbsvarens uppåtpekande och brevsvarens stagnerande kurva under den senare delen av undersökningsperioden. Brevpåminnelser skickades kring fältdagarna 11, 26 samt 71. Under juluppehållet

(fältdagar 15–25) skickades inga påminnelser. När undersökningen avslutades kunde vi konstatera att svar inkommit via webb och brev i ungefär lika stor utsträckning, med en liten övervikt för webbsvar.

RDU 2014 startade ett par veckor senare på året jämfört med 2006 och 2010, vilket minskade möjligheten att genomföra påminnelser före juluppehållet. Jämförelser kan endast göras under början av undersökningsperioden eftersom data saknas efter femte fältarbetsveckan för 2006 samt 2010 års undersökning. Fältarbetsveckor efter den femte veckan för RDU 2014 presenteras i längre perioder. Figur 1 visar inflöde för RDU 2014, uppdelat på brev- samt webbsvar.

Figur 1 Inflöde Riksdagsundersökningen 2014, brev/webbsvar över tid (procent)

Kommentar: X-axeln visar fältdagar (vardagar i fält).

Totalt inkom 306 giltiga svar, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 88 procent. Vi saknar alltså svar från 43 riksdagsledamöter (12 procent). Trots det höga antalet påminnelser har undersökningen få uttryckliga svarsvägrare, endast fyra stycken. Av dessa uppger ett par att de av princip inte deltar i enkäter, en angav att hälsoproblem hindrade svar och en uttalade misstro mot objektiviteten hos forskare vid Göteborgs universitet.

Av de 43 som ej svarat har vi lyckats nå 14 via telefon för att informera om enkäten. Tio av dessa var positiva till att svara på enkäten, men avstod till slut

från detta. Ytterligare några har bevisligen nåtts av information om undersökningen eftersom de klickat på länken i e-brevet och nådde webbenkätens första sida, men de avstod sedan från att svara på enkäten. 24 ledamöter har vi inte lyckats nå via telefon, och de har heller inte klickat på länken i våra e-brev, och det kan därför inte uteslutas att dessa aldrig har nåtts av information om enkäten.

Kvinnor svarade i högre utsträckning än män (92 procent respektive 84 procent). Inga tydliga samband finns mellan svarsfrekvens och ålder. I 17 valkretsar låg svarsfrekvensen över 90 procent och i ytterligare 9 valkretsar låg den över 80 procent. De tre valkretsar som hade lägst svarsfrekvens var Stockholms län (79 procent), Jönköpings län (69) och Hallands län (67).

Svarsfrekvensen i de åtta riksdagspartierna är någorlunda jämn. Allianspartierna har en något lägre svarsfrekvens (81–86 procent) än de rödgröna partierna (94–96 procent). SD har lägst svarsfrekvens (76 procent). Tabell 1 visar svarsfrekvens efter parti de tre senaste riksdagsundersökningarna. Notera att för mindre partier kan enstaka svar ge en skillnad i svarsfrekvens på 5–10 procentenheter. Viss försiktighet bör därför intas när skillnader i svarsfrekvens över tid analyseras.

Tabell 1 Svarsfrekvens för riksdagsundersökningarna efter partitillhörighet, 2006–2014 (procent)

Parti	RDU 2006	RDU 2010	RDU 2014
V	95,4	94,7	95,2
S	93,1	94,6	93,8
C	93,1	82,6	86,4
FP	89,3	87,5	84,2
M	93,8	85,0	84,5
KD	100,0	89,5	81,2
MP	94,7	88,0	96,0
SD	–	80,0	75,5
Totalt	93,7	88,8	87,7

Vi kan här notera en sjunkande svarsfrekvens över tid. I RDU 2014 svarade fyra färre ledamöter än i RDU 2010, vilket motsvarar en procentenhet lägre svarsfrekvens. Bortfallet bland Sverigedemokrater var något högre 2014 jämfört med 2010, och eftersom partiets andel av riksdagens mandat vuxit under samma period förklarar det en del av problemet med den sjunkande totala svarsfrekvensen. Miljöpartiets svarsfrekvens ökade och Kristdemokraternas minskade mellan 2010 och 2014, bland övriga partier har nivåerna varit stabila.

Formulärets sammansättning

Undersökningens formulär sammanställdes under loppet av 2014. Cirka 60 procent av frågorna i RDU 2014 har ställts i tidigare riksdagsundersökningar. Att bygga tidsserier och göra longitudinella analyser är ett av undersökningens viktigaste syften.

Bland de nya frågorna har vissa hämtats från Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen (KOLFU 2008 och 2012), och därmed underlättas framtida komparationer mellan svenska politiker på olika nivåer. I urvalet av åsiktsfrågor har stor vikt lagts vid möjligheten att jämföra riksdagsledamöternas svar med medborgarnas i valundersökningar och SOM-undersökningarna från Göteborgs universitet. Ett antal kollegor framförde under processen önskemål om att ställa nya och gamla frågor i undersökningen, och så långt som möjligt har dessa önskemål tillgodosetts givet det begränsade utrymmet i formuläret. Undersökningsledaren, i samråd med biträdande undersökningsledaren och det vetenskapliga rådet, fattade beslut om vilka frågor som slutligen skulle ingå. Det ska här anmärkas att formuläret låstes efter valet 2014 men före den turbulens som utlöstes av budgetomröstningen i december. Ett aktivt beslut om att inte ställa frågor som berörde den parlamentariska situationen 2014 togs för att undvika att ledamöterna skulle uppleva undersökningen som politiskt känslig. Under 2015 fick Sverige uppleva en ovanligt stor flyktinginvandring som också fick påverkan på såväl den politiska debatten som partiernas ställningstaganden och samarbete i migrationsfrågor. Dessa händelser inträffade dock i huvudsak efter det att RDU slutförts.

Formuläret för RDU 2014 är uppdelat på sex olika frågeområden: ditt uppdrag (frågor 1–8), parti och ideologi (9–21), demokrati och representation (22–30), arbetet i riksdagen (31–34), aktörer i politiken (35–41) samt yrke och bakgrund (42–49). RDU 2014 består av 272 items fördelat över 16 sidor. Jämfört med 2010 års undersökning har RDU 2014 ökat antal items något men minskat sidantalet från 18 till 16 sidor. Utöver att upprätthålla det longitudinella perspektivet brukar också varje RDU fokusera på något eller några teman som behandlas inom pågående forskningsprojekt. I RDU 2014 finns några sådana teman: företräderskap och responsivitet, flernivådemokrati och makt.

Företrädareskap och responsivitet: Bland de mekanismer som möjliggör att folkviljan förverkligas i den representativa demokratin är politikernas responsivitet i förhållande till medborgarna självklart centralt (Narud & Esaiasson, 2013). De valda representanternas uppgift är att fånga upp folkets vilja och omvandla den till politiska beslut. För att den representativa demokratin mekanismer ska fungera krävs en rimlig grad av åsiktsrepresentativitet – det vill säga att de valdas politiska åsikter speglar väljarnas. Det krävs därtill att de valda i samband med val och under mandatperiodens gång är uppmärksamma på

opinioner och opinionsförändringar i väljarkåren. Flera pågående forskningsprojekt vid Göteborgs universitet har satt just responsiviteten i centrum, och de söker bland annat svar på vilka medborgargrupper som får störst genomslag i den förda politiken och vilka effekter olika former för dialog mellan medborgare och valda har mellan valen. I RDU 2014 ställdes därför frågor om riksdagsledamöternas relationer till väljarna och frågor som försöker fånga upp om vissa ledamöter är mer responsiva än andra, om vissa grupper blir mer lyssnade på än andra, och vilka kommunikationsformer som tycks vara mer eller mindre framgångsrika i sammanhanget. Frågor som kan mäta betydelsen av åsiktsrepresentativitet och social representativitet har haft en central plats.

Flernivådemokrati: I vår konstitutions portalparagrafer framgår att riksdagen är folkets främsta företrädare, men också att den svenska folkstyrelsen förverkligas genom kommunalt självstyre. På varje politisk nivå genomförs val och politiska beslut fattas efter demokratiska processer. Att den representativa demokratin pågår på flera nivåer samtidigt skapar stora möjligheter men också potentiella motsättningar och problem (Karlsson, 2015a; Karlsson & Gilljam, 2014b). Tvister om det kommunala självstyrets omfattning, ansvarsfördelningen mellan olika samhällsnivåer och den ekonomiska omfördelningen mellan resursstarka och resurssvaga områden har accentuerats under senare år. Inte minst den regionala nivåns framtid har stått högt på agendan. Diskussionen om huruvida kommunerna eller staten ska ha huvudansvaret för skolan är en annan het fråga under mandatperioden. Frågor på dessa teman ställdes därför i RDU 2014. Analyser av resultat från dessa frågor har publicerats i flera sammanhang (se Karlsson, 2017, 2018a, och även kapitel 9 i denna volym, Karlsson 2018b).

Makt: 2014 års Demokratiutredning framförde under hösten 2014 önskemål om att frågor kring makt skulle ställas i RDU 2014. Frågorna handlar om hur stort politiskt inflytande ledamöterna upplever att olika aktörer/institutioner har, och vilka aktörer som bör ha mer eller mindre makt. Sådana frågor hade tidigare ställts till kommunpolitiker (Gilljam, et al., 2010a; Skoog & Karlsson, 2015) men inga aktuella data fanns hur politiker på den nationella nivån upplever situationen. Frågorna utformades med avsikt att möjliggöra komparationer mellan de politiska nivåerna, även om de aktörer som nämndes i frågorna skiljer sig åt i stat och kommun. Rapporten till Demokratiutredningen publiceras i lätt modifierad form i kapitel 11 i denna volym (Karlsson, 2018c).

Not

Detta kapitel bygger på undersökningens tekniska rapport ”Riksdagsundersökningen 2014” (Karlsson & Nordin, 2015). I denna rapport finns mer utförlig information om undersökningens genomförande, en kodbok samt policy för tillgång till datamaterialet.

Referenser

- Brothén, Martin (2002) I kontakt med omvärlden. Riksdagsledamöterna och internationaliseringen. Stockholm: SNS.
- Brothén, Martin & Mikael Gilljam (2006) Mellanvalsdemokrati. I Hanna Bäck & Mikael Gilljam (red.) Valet mekanismer. Malmö: Liber.
- Brothén, Martin & Sören Holmberg (red.) (2010) Folkets representanter. En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Esaiasson, Peter & Knut Heidar (red.) (2000) Beyond Westminster and Congress. The Nordic experience Columbus: Ohio State University Press.
- Esaiasson, Peter & Sören Holmberg (1996) Representation from Above. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden. Aldershot & Brookfield, Vt.: Dartmouth.
- Gilljam, Mikael, David Karlsson & Anders Sundell (2010) Politik på hemmaplan. Tiotusen fullmäktigeledamöter tycker om demokrati. Stockholm: SKL Kommentus.
- Hagevi, Magnus (1995) Riksdagen utifrån. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Hagevi, Magnus (1998) Bakom riksdagens fasad. Göteborg: Akademiförl. Corona.
- Holmberg, Sören (1974) "Riksdagen representerar svenska folket". Empiriska studier i representativ demokrati. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Sören & Peter Esaiasson (1988) De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige. Stockholm: Bonniers.
- Karlsson, David (2015) Local Autonomy or National Equality? A Conflict of Values and Interests for Political Leaders. *Regional & Federal Studies*, 25(1) s. 19–44.
- Karlsson, David (2017) Inter-level trust in a multilevel political system. *Scandinavian Political Studies*, 40(3) s. 289–311.
- Karlsson, David (2018a) Putting Party First: Swedish MPs and their Constituencies. Representation. E-publicerad i väntad på tryck.
- Karlsson, David (2018b) Kommunpartiet i riksdagen. I David Karlsson (red.) Folkets främsta företrädare. Göteborgs universitet.
- Karlsson, David (2018c) Upplevelser av makt i riksdag och kommun. I David Karlsson (red.) Folkets främsta företrädare. Göteborgs universitet.
- Karlsson, David, & Mikael Gilljam (2014b). "Politikerna och flernivåsystemet". I David Karlsson & Mikael Gilljam (red.), Svenska politiker. Om folkvalda i riksdag, landsting och kommun. Stockholm: Santérus.
- Karlsson, David, & Mikael Gilljam (red.). (2014c). Svenska politiker. Om folkvalda i riksdag, landsting och kommun. Stockholm: Santérus förlag.
- Karlsson, David & Lukas Nordin (2015) Riksdagsundersökningen 2014. Bakgrund – Metodrapport – Kodbok. Göteborgs universitet.
- Katz, Richard S. & Bernhard Wessels (red.) (1999) The European Parliament, the National Parliaments, and European Integration. Oxford: Oxford University Press.

- Mattsson, Ingvar & Lena Wängnerud (red.) (1997) Riksdagen på nära håll. Sju studier av riksdagsarbetet. Stockholm: SNS.
- Narud, Hanne Marte & Peter Esaiasson (2013) Between-election democracy: the representative relationship after election day: ECPR Press.
- Oskarson, Maria, & Lena Wängnerud (1995) Kvinnor som väljare och valda : om betydelsen av kön i svensk politik. Lund: Studentlitteratur.
- Roth, Per-Anders (1970). Members of the Riksdag Study 1969. Documentation Bulletin: Interview Questionaries (stencil). Göteborg Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Roth, Per-Anders (1996). Riket, valkretsen och hemkommunen. Lokal och regional representation i den svenska riksdagens sista andra kammare 1969. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Schmitt, Hermann & Jacobus Johannes Adrianus Thomassen (red.) (1999) Political Representation and Legitimacy in the European Union. Oxford: Oxford University Press.
- Skoog, Louise & David Karlsson (2015) Politiska konflikter och marknadisering – utmaningar för politiska ledare? I Nils Aarsæther & Knut H. Mikalsen (red.), Lokalpolitisk ledarskap i Norden. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Wängnerud, Lena (1998). Politikens andra sida. Om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Öhberg, Patrik (2011) Politiker med karriärambitioner – en omöjlig självklarhet: En studie om karriärambitionernas betydelse i den representativa demokratin. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

FÖRFATTARNA

Dennis Andersson, biträdande forskare med masterexamen i statsvetenskap, verksam vid Svenska valforskningsprogrammet, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på val-, opinions- och demokratiforskning.

Peter Esaiasson, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han forskar om demokrati och politiskt förtroende, just nu med fokus på goda förlorare i demokratin. Peter var tillsammans med Sören Holmberg ansvarig forskare för Riksdagsundersökningen under 1980- och 90-talen och har varit involverad i projektet sedan dess.

Magnus Hagevi är professor i statsvetenskap och ledare för Surveyinstitutet vid Linnéuniversitetet i Växjö. Hans forskning är inriktad på politiskt beteende bland väljare och valda, partier och religionssociologi. Nyligen har Hagevi publicerat forskning i tidskrifterna *West European Politics*, *Representation* och *Review of Religious Research* samt är en av författarna till boken *Cartelisation, Convergence or Increasing Similarities? Lessons from Parties in Parliament* (ECPR Press/Rowman & Littlefield International).

Sören Holmberg är professor emeritus i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hans forskningsinriktning är väljare/val, representativ demokrati och samhälleliga styrsystem. Holmberg var åren 1979–2010 ansvarig för det svenska valforskningsprogrammet. Han är en av grundarna och fortsatt verksam vid SOM-institutet och QOG-institutet vid Göteborgs universitet. Holmberg har medverkat som en av de ansvariga för alla svenska Riksdagsundersökningar sedan den första år 1969.

David Karlsson är docent i offentlig förvaltning vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Hans forskning är främst inriktad på kommunal politik och förvaltning och på politiker verksam på lokal, regional och nationell nivå. David är projektledare för Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen (KOLFU) och undersökningsledare för RDU 2014.

Lukas Lindstrand (tidigare Nordin) pol. master i statsvetenskap, har varit biträdande undersökningsledare för RDU 2014 och biträdande forskare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Elin Naurin är docent i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på representativ demokrati i vid bemärkelse, men med ett särskilt fokus på partiernas vallöften samt på medborgares direktkontakter med politiker. Elin är också Wallenberg Academy Fellow och ansvarar för the Gothenburg Research Program on Pregnancy and Politics där statsvetare, barnmorskor och obstetiker samarbetar för att ta reda på hur graviditet och förlossning påverkar individens syn på samhället.

Henrik Ekengren Oscarsson är professor i Statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hans forskning bedrivs inom ramen för det svenska Valforskningsprogrammet och är inriktad på val, opinion och demokrati. Henrik är också projektledare för Riksdagsundersökningen sedan 2014.

Andres Reiljan är doktorand vid European University Institute i Florens. Hans forskning berör främst partipolarisering, med ett särskilt fokus på känslomässig polarisering. Utöver det så arbetar han med valkompasser.

Alexander Ryan är licentiand i statsvetenskap vid Mittuniversitetet i Sundsvall. Hans forskning är framför allt inriktad på politisk polarisering bland väljare och partier.

Helena Olofsdotter Stensöta är docent i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning kretsar kring frågor om genus, etik, offentlig administration och policies. Bland hennes senaste publikationer märks "Gender and corruption. Historical Roots and New Avenues of Research" (red. tillsammans med Lena Wängnerud, Palgrave 2018) och "The Limits of a Commitment? Public Responses to Asylum Policy in Sweden over Time" i Scandinavian Political Studies (tillsammans med Dennis Andersson och Anna Bendz, kommande).

Lena Wängnerud är professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är främst inriktad på frågor om politisk representation ur ett genusperspektiv. Hon forskar även om länken mellan andel kvinnliga politiker och graden av korruption ur ett jämförande perspektiv. Några av hennes senaste böcker är The Principles of Gender-Sensitive Parliaments (Routledge, 2015) samt Gender and Corruption. Historical Roots and New Avenues for Research (red. tillsammans med Helena Olofsdotter Stensöta, Palgrave 2018).

Patrik Öhberg är docent i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot representativ demokrati, offentlig förvaltning och genderforskning. Patrik är projektledare för två forskningsprojekt som finansieras av Forte och Vetenskapsrådet. Vidare ansvarar Patrik för Politikerpanelen och är undersökningsledare för Riksdagskandidat 2018 och Riksdagsundersökningen 2018.